

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ

ДВНЗ «УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Серія «Євроінтеграція: український вимір»

Випуск 24

КОНЦЕПТУАЛЬНІ І ПРАВОВІ ОСНОВИ ІННОВАЦІЙ У ВИЩІЙ ОСВІТІ

Навчальний посібник-хрестоматія

*За загальною редакцією
кандидата історичних наук, доцента
І.В. Артёмова*

Ужгород
2015

ББК 74.58+67я7
УДК 378:34(075)
К-65

***Видання здійснено за фінансової підтримки
Міжнародного Вишеградського фонду***

Хрестоматія є складовою частиною навчально-методичного комплексу видань, створеного у рамках реалізації НН Інститутом євроінтеграційних досліджень УжНУ наукового проекту «Інноваційний університет – інструмент інтеграції в європейський освітній і науковий простір».

Наводяться і коментуються документи нормативно-правового характеру щодо формування єдиного європейського освітнього і наукового простору, інноваційної діяльності вищих навчальних закладів України в контексті Закону України «Про вищу освіту».

Висвітлюється правове регулювання комерціалізації результатів науково-дослідних робіт, обґрунтовуються принципи діяльності наукових парків як важливого механізму впровадження результатів наукових досліджень, розкриваються актуальні аспекти програми ЄС «Горизонт 2020» – стратегічного напрямку розвитку науки в європейському освітньому просторі.

Видання присвячене 70-річчю ДВНЗ «УжНУ».

Укладачі:

- Артьомов І.В.** – кандидат історичних наук, доцент, директор ННІ євроінтеграційних досліджень Ужгородського національного університету
- Ващук О.М.** – кандидат юридичних наук, доцент
- Гусь А.В.** – кандидат юридичних наук, провідний спеціаліст ННІ євроінтеграційних досліджень Ужгородського національного університету

Рецензенти:

- Луговий В.І.** – доктор педагогічних наук, перший віце-президент Національної академії педагогічних наук України, національний експерт з реформування вищої освіти в Україні
- Таланова Ж.В.** – доктор педагогічних наук, завідувач відділу Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України

Рекомендовано до друку Вченою радою ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Протокол №12 від 27 листопада 2015 р.)

ISBN 978-617-7132-39-3

© Артьомов І.В., Ващук. О.М., Гусь А.В.
Укладання, коментар, 2015
© ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2015

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	6
Розділ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЄДИНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ	8
Основні тенденції щодо створення Зони європейської вищої освіти: від Лісабона до Болоньї (1997-1999 рр.)	13
Болонська декларація та її значення для створення єдиного європейського освітнього простору	20
Формування майбутнього Європейського простору вищої освіти: від Саламанки до Берліна (2001-2003 рр.)	55
Становлення Європейського простору вищої освіти: від Бергена до Будапешта та Відня (2005-2010 рр.)	62
Список рекомендованої літератури	69
Розділ 2. СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ НАУКИ В СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ	70
Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони	70
та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами- членами, з іншої сторони.....	70
Угода між Україною та Європейським Співтовариством про наукове і технологічне співробітництво	79
Рекомендації парламентських слухань на тему: «Про стан та законодавче забезпечення розвитку науки та науково-технічної сфери держави»	80

Структура та пріоритетні напрями програми ЄС з досліджень та інновацій	82
Список рекомендованої літератури	89
Розділ 3. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	91
Конституція України (Витяг)	91
Концепція реформування державної політики в інноваційній сфері	92
Концепція розвитку національної інноваційної системи.....	103
Концепція науково-технологічного та інноваційного розвитку України	115
Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року	115
Список рекомендованої літератури	141
Розділ 4. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ	143
Закон України «Про вищу освіту».....	143
Закон України «Про інноваційну діяльність»	158
Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні»	177
Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки».....	185
Порядок державної реєстрації інноваційних проектів і ведення Державного реєстру інноваційних проектів.....	190
Список рекомендованої літератури	195
Розділ 5. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ ТА ДОСЛІДНО-КОНСТРУКТОРСЬКИХ РОБІТ	197

Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність».....	197
Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій».....	271
Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків»	300
Список рекомендованої літератури	311
Розділ 6. НАУКОВИЙ ПАРК – ВАЖЛИВИЙ МЕХАНІЗМ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	312
Закон України «Про наукові парки»	
Правові засади діяльності наукових парків.....	312
Досвід діяльності наукових парків в Україні.....	329
Список рекомендованої літератури	333

ПЕРЕДМОВА

У пропонованому виданні «Концептуальні і правові основи інновацій у вищій освіті» підібрані та хронологічно впорядковані базові документи, які є фундаментальною основою нормативно-правового забезпечення інноваційної діяльності вищих навчальних закладів у контексті формування єдиного європейського освітнього простору.

Особливо важливим у цьому контексті є формування законодавчої бази, що повинна забезпечити регулювання життєдіяльності держави не тільки як суб'єкта міжнародних відносин, а й з урахуванням умов її внутрішнього становища, відповідної динаміки його змін, ситуативного впливу на перебіг подій у країні.

У сучасній системі вищої освіти існує достатньо навчально-методичної літератури з різноманітних питань інтеграції України в європейський освітній та науковий простір, що висвітлюють специфіку цих процесів у різних галузях. **Але при цьому сфера нормативно-правового забезпечення інновацій у вищій освіті України залишається недостатньо висвітленою в навчально-методичній літературі.**

Після підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, прийняття нового Закону України «Про вищу освіту» стратегічним завданням вищої школи стала інноваційна парадигма її розвитку в умовах інтернаціоналізації освітнього простору.

Ужгородський національний університет активно працює над розробленням дієвої Концепції інноваційного розвитку. Зокрема Навчально-науковий інститут євроінтеграційних досліджень реалізує науковий проект «Інноваційний університет – інструмент інтеграції в європейський освітній та науковий простір» за фінансової підтримки Міжнародного Вишеградського фонду.

Пропонований навчальний посібник-хрестоматія є спробою заповнити прогалину, що утворилася в наявному, значному за широтою охоплення та багатобічністю висвітлюваної проблематики, навчально-методичному забезпеченні процесу підготовки обізнаних фахівців з урахуванням складностей, що існують в зовнішній та внутрішній політиці України на шляху інтеграції вітчизняної вищої школи до європейського освітнього і наукового простору.

Судячи з основних положень Закону України «Про вищу освіту», мова йде не про копіювання європейського зразка освіти, а про розвиток кращого національного досвіду організації роботи вищої школи із запозиченням добре зарекомендованих в більшості країн Європи нових форм і методів функціонування вищої школи у процесі формування єдиного освітнього простору.

Враховуючи те, що будь-який законотворчий процес є досить динамічним, пропонований навчальний посібник розроблено як хрестоматію, головною метою якої є підвищення ефективності навчання за рахунок певною мірою цілісного і комплексного подання складного та розрізненого матеріалу. Сподіваємось, що пропонований посібник-хрестоматія стане в нагоді студентам, аспірантам, організаторам і керівникам вищої школи в їх практичній роботі і сприятиме підвищенню рівня підготовки фахівців у вищих навчальних закладах України на основі кращого вітчизняного та світового досвіду, накопиченого у процесі формування єдиного європейського освітнього простору.

Розділ 1

КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЄДИНОГО ЄВРОПЕЙ- СЬКОГО ОСВІТЬОГО ПРОСТОРУ

Глобальні інтеграційні процеси сучасного світу – об'єктивна тенденція розвитку усіх сфер суспільного життя¹. Всеохоплюючий характер цих процесів вимагає вироблення управлінських критеріїв на новому етапі розвитку суспільства. Адже процеси глобалізації торкнулися не лише суспільного виробництва, а і культури та духовного життя, освітньої та наукової сфер, ставши визначальними факторами формування способу та якості життя усього світу та окремих державно-організованих суспільств.

Саме тому нагальною вимогою часу стала підготовка фахівців нової генерації, здатних творчо мислити, швидко орієнтуватися у сучасному насиченому інформаційному просторі, приймати нестандартні рішення, вчитися і розвиватися протягом усього життя. На початку ХХІ ст. значно підвищились вимоги до якості освіти і підготовки фахівців. Сьогодні потрібна освіта, що постійно оновлюється – знаннями, технологіями, засобами навчання, організаційними та управлінськими підходами. Саме така освіта є інноваційною, тобто її суть можна передати словами: «Не наздоганяти минуле, а створювати майбутнє»².

¹ Суліма Є.М. Глобалістика: підручник / Є.М.Суліма, М.А.Шепелєв. – К.: Вища школа, 2010. – 544 с.

² Перехід до інноваційних технологій у вищій освіті – вимога часу // Інтеграція в Європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи: монографія.– Ужгород: ЗакДУ. 2011. – С.290 – (Серія «Євроінтеграція: український вимір»; Вип.16)

Тож не дивно, що на початку XXI ст. освіта стала об'єктом пріоритетної уваги міжнародної спільноти. Проявом цієї тенденції став початок нового етапу європейської освітньої політики, що був оформлений в рамках програми «**Освіта та професійна підготовка 2010**», затвердженої ще у травні 2000 р. на засіданні Єврокомісії у Лісабоні.

Відомо, що концепція якості вищої освіти синтезує частинні концепції, розроблені в рамках Болонського процесу й системно об'єднані однією метою. Основи Болонського процесу в Європі закладені після Другої світової війни прийняттям «Європейської конвенції про еквівалентність дипломів (1953 р.)» і протоколу до неї (1964 р.), Європейської конвенції про еквівалентність періодів університетської освіти (1956 р.), «Європейської конвенції про академічне визнання університетських кваліфікацій» (1959 р.), «Конвенції про визнання навчальних курсів, дипломів про вищу освіту і вчених ступенів у державах Європейського регіону» (1979 р.), «Європейської конвенції про загальну рівнозначність термінів університетської освіти» (1990 р.), і «Конвенції про визнання кваліфікацій», яка стосується вищої освіти в Європейському регіоні.

Підписання Європейської культурної конвенції **19 грудня 1954 р.** стало базовим етапом для розвитку Болонського процесу. Названа Конвенція держав-членів Ради Європи визначала, що метою укладення Загальної європейської культурної програми є «...заохочення громадян усіх держав-членів та громадян інших європейських держав...до вивчення мов, історії та культури інших країн» задля досягнення більшого єднання між її членами і збереження та втілення в життя ідеалів і принципів, що є спільним надбанням.

Ідеї цього культурного об'єднання європейських країн та університетів зокрема отримали розвиток у Великій хартії університетів.

Виходячи з цього, Сторони погодилися у міру можливості вживати заходів та докласти зусиль для:

- «збереження національного внеску до загальної культурної спадщини Європи і сприяння його збільшенню» (ст.1);
- заохочення «вивчення своїми громадянами мов, історії і культури інших Договірних Сторін і надання цим Сторо-

нам можливості для сприяння такому вивченню на її території» (п. а. ст.2),

– «сприяння вивченню своєї мови або своїх мов, історії і культури на території інших Договірних Сторін і надання громадянам цих Сторін можливості для такого вивчення на її території» (п.б ст. 2).

У рамках Ради Європи вони зобов'язались проводити взаємні консультації з метою здійснення спільних дій, що сприятимуть культурним заходам, які становлять взаємний інтерес, сприяти пересуванню осіб та предметів, які мають культурну цінність, і обміну ними.

Ідеї цього культурного об'єднання європейських країн та університетів зокрема отримали розвиток у **Великій Хартії університетів** (Magna Charta Universitatum). Пропозиція про її прийняття була ініційована Болонським університетом, який у 1986 р. направив її найстарішим університетам Європи, і останні сприйняли її позитивно.

Цьому сприяло і те, що програмні ідеї Хартії розроблялися університетами без участі інститутів політичної влади і спиралися на фундаментальні цінності європейських університетських традицій. Підсиленню ідей зміцнення зв'язків між вищими навчальними закладами сприяло і долучення до цього процесу неєвропейських університетів.

Для розробки проекту Хартії на зустрічі в Болоньї (**червень 1987 р.**) делегати 80 європейських університетів створили раду з восьми членів – керівників провідних європейських університетів та представників Ради Європи. Розробка проекту була завершена в січні 1988 р в Лісабоні.

25 травня 1998 р. міністри вищої освіти Великобританії, Німеччини, Франції та Італії в Парижі на цій основі прийняли Спільну **Сорбонську декларацію** «Про гармонізацію архітектури європейських систем вищої освіти». Вони заявили, що **«Європа – це не тільки євро, банки і економіка: вона повинна стати також і Європою знань»**, що вимагає будувати і підсилювати інтелектуальну, культурну, соціальну та технічну базу континенту, основою яких є університети, яким і належить вирішальна роль у такому розвитку». Наголошувалось також, що період істотних змін в освіті і умо-

вах праці в Європі вимагає урізноманітнення шляхів становлення професійної кар'єри, диктує необхідність навчання і професійної підготовки протягом усього життя. Це потребує і пошуку нових систем освіти, збільшення можливостей реалізації потенціалу вищої школи.

В цих умовах відкритий простір європейської вищої освіти, з одного боку, створює перспективи для збереження відмінностей, а з іншого – вимагає зусиль для подолання бар'єрів розробки програм для розширення мобільності та зближення учасників цього процесу. В цих умовах актуальною стала потреба створення системи, що **забезпечує взаємне визнання різних систем освіти на основі міжнародного порівняння їх еквівалентності**.

Гнучкість цієї системи може бути досягнута через використання семестрів та кредитів (за схемою ECTS), що створює можливість їх співставлення для тих, хто обирає первинну освіту або продовження навчання в різних європейських університетах чи хотів би отримати ступінь протягом життя в будь-який час, на будь-якому етапі життя і в будь-якому університеті.

Ці ідеї Сорбонської декларації були покладені в основу Великої Хартії, прийнятої в Болоньї **9 червня 1999 р.** на урочистостях з нагоди 900-ї річниці найстарішого в Європі Болонського університету – фундатора і провісника сучасної системи європейської вищої освіти. **Велику Хартію підписали ректори 430 університетів – учасники урочистостей, у тому числі 4-х університетів України.**

З цієї нагоди представник Болонського університету підкреслив: *«Європа вже існує, її мешканці протягом століть поділяли спільні інституції, до яких належать і університети. Університети є інтелектуальними центрами минулого та майбутнього, що мають спільні цілі та методологію здобуття знань – чи то практичних, чи теоретичних».*

У вересні 2001 р. було створено Наглядову раду (Observatory) Великої Хартії університетів. **Сьогодні до неї приєдналося 530 університетів світу, серед яких 30 українських.** До Болонської декларації приєдналися 45 європейських країн включно з Україною.

У Комюніке учасників конференції підтверджувалась готовність країн-учасниць координувати в рамках Болонського процесу «**політику зі створення Загальноєвропейського простору вищої освіти (ЗПВО) до 2010 р.**» та допомагати країнам, що приєдналися до цього процесу, в реалізації його цілей.

Визначалися і ближні цілі та завдання (на період до 2007 р.), у т. ч.:

- впровадження стандартів і принципів забезпечення якості;
- впровадження національних кваліфікаційних рамок;
- присудження та визнання подвійних дипломів, зокрема на рівні доктора;
- створення можливостей для гнучких траєкторій навчання у сфері вищої освіти, включаючи процедури визнання попереднього навчання.

Виходячи з цього, **Комюніке визначило намір створити до 2010 р. загальноєвропейський простір вищої освіти, забезпечити вагомий внесок у створення суспільства, заснованого на знаннях, принципах якості та прозорості при збереженні національних цінностей та розмаїття культур.**

Для досягнення цих завдань було визначено курс на:

- партнерство між ВНЗ України та зарубіжних країн;
- інтенсифікацію діалогу між державними установами, приватними підприємствами та іншими інститутами суспільства з метою підвищення можливостей працевлаштування випускників з кваліфікацією бакалавра, у тому числі на державній службі;
- поліпшення якості знань на основі використання нових методик навчання та наукової роботи;
- залучення студентів до міжнародної співпраці;
- поліпшення якості внутрішніх механізмів контролю та їх взаємозв'язку із зовнішніми системами;
- ратифікації Лісабонської конвенції про визнання кваліфікації з вищої освіти та періодів навчання, виконання принципів та їх інкорпорацію в національне законодавство;
- підтримку доповнень Лісабонської конвенції про визнання подвійних дипломів, двох або більше країн ЗПВО;

- можливості подальшого впровадження навчання протягом усього життя³.

Враховуючи важливість нормативно-правової основи формування Європейського простору вищої освіти, у цьому розділі коментуються концептуальні положення документів, що розкривають сутність, основні напрями та етапи даного процесу і є рушійною силою для подальшого розвитку європейської освіти в умовах глобалізації світових процесів.

Основні тенденції щодо створення Зони європейської вищої освіти: від Лісабона до Болоньї (1997-1999 рр.)

Проблеми формування єдиного Європейського освітнього простору знайшли широку аудиторію фахівців у **Лісабоні (1997 р.)**, де була прийнята **Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні**⁴. У ній відзначалось, що:

- вища освіта має відігравати дуже важливу роль в утвердженні миру, взаєморозуміння і терпимості, у формуванні взаємної довіри між народами та країнами,
- визнання курсів навчання, свідоцтв, дипломів і звань, отриманих в іншій країні європейського регіону, є важливим засобом сприяння академічній мобільності між Сторонами,
- надаючи важливого значення принципу самостійності закладів освіти, усвідомлюється необхідність підтримки і захисту цього принципу,
- справедливе визнання кваліфікацій є ключовим елементом права на освіту та обов'язком суспільства, беручи до

³ Олексик Х.М. Еволюція Болонського процесу та його організаційно-правове забезпечення в Україні // Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи: монографія. – Ужгород: Зак-ДУ. 2011. – С.69 – (Серія «Євроінтеграція: український вимір»; Вип.16)

⁴ Лісабонська конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.coe.kiev.ua/docs/cets/cets165.htm>

уваги конвенції Ради Європи та ЮНЕСКО з питань академічного визнання в Європі:

Європейську конвенцію про еквівалентність дипломів, які надають допуск до університетів (1953 рік, ETS No. 15), та Протокол до неї (1964 рік, ETS No. 49),

Європейську конвенцію про еквівалентність періодів навчання в університетах (1956 рік, ETS No. 21),

Європейську конвенцію про академічне визнання університетських кваліфікацій (1959 рік, ETS No. 32),

Конвенцію про визнання курсів навчання, дипломів і звань з вищої освіти в державах європейського регіону (1979 рік),

Європейську конвенцію про загальну еквівалентність періодів навчання в університетах (1990 рік, ETS No. 138).

У Концепції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні розроблені чіткі положення про забезпечення механізмів постійного впровадження у практику принципів цієї Конвенції, а саме:⁵

доступ (до вищої освіти) – право кандидатів, що задовольняють встановленим вимогам, на звернення із проханням про допуск до вищої освіти та на розгляд такого прохання;

допуск (до вищих закладів і програм освіти) – акт чи система, яка дає змогу кандидатам, що задовольняють встановленим вимогам, відвідувати курс навчання з вищої освіти в тому чи іншому закладі і/або тій чи іншій програмі;

оцінка (закладів або програм) – процедура встановлення якості навчання у вищому закладі або програмі освіти;

оцінка (індивідуальних кваліфікацій) – письмова оцінка компетентним органом іноземних кваліфікацій, присуджених окремій особі;

компетентний орган з визнання – орган, якому офіційно доручено ухвалювати обов'язкові рішення про визнання іноземних кваліфікацій;

вища освіта – всі види курсів навчання чи циклів курсів навчання, професійної підготовки або підготовки до науко-

⁵ Там само

вих досліджень післясередньоосвітнього рівня, які визнані відповідними органами Сторони такими, що належать до її системи вищої освіти;

вищий заклад освіти – заклад, що надає вищу освіту і визнаний компетентним органом Сторони як такий, що належить до її системи вищої освіти;

програма з вищої освіти – курс навчання, визнаний компетентним органом Сторони як такий, що належить до її системи вищої освіти, після закінчення якого слухачу присуджується кваліфікація з вищої освіти;

період навчання – будь-яка частина програми з вищої освіти, оцінена і документально підтверджена, яка, не становлячи повного курсу навчання за програмою, є істотним набутком знань чи навичок.

Кваліфікація:

а) **кваліфікація з вищої освіти** – будь-яке звання, диплом або інше свідоцтво, що видане компетентним органом і засвідчує успішне закінчення програми з вищої освіти;

б) **кваліфікація, що надає доступ до вищої освіти**, – будь-який диплом або інше свідоцтво, що видане компетентним органом, засвідчує успішне закінчення освітньої програми і надає власнику кваліфікації право брати участь у процедурі допуску до вищої освіти (пор. визначення терміну «доступ»);

визнання – формальне підтвердження компетентним органом якості іноземної освітньої кваліфікації для цілей доступу до навчання і/або здійснення фахової діяльності.

Умови:

а) **загальні умови** – умови, які в усіх випадках повинні задовольнятися для доступу до вищої освіти або певного рівня цієї освіти чи для здобуття певного рівня кваліфікації з вищої освіти;

б) **спеціальні умови** – умови, які на додаток до загальних умов повинні задовольнятися для отримання допуску до конкретної програми з вищої освіти чи для здобуття спеціальної кваліфікації з вищої освіти стосовно конкретної навчальної дисципліни.

Відомо, що основні тенденції щодо створення **Зони європейської вищої освіти** були сформульовані у **Сорбонській**

леклярації «Про гармонізацію архітектури європейської системи вищої освіти» у травні 1998 року у м. Париж⁶. У Спільній декларації про гармонізацію архітектури європейської системи вищої освіти зазначалось, що відкрита Зона європейської вищої освіти несе багатство позитивних перспектив, звичайно ж, з повагою до «наших відмінностей», але вимагає, з іншого боку, продовження зусиль з ліквідації бар'єрів і розробки таких рамок для викладання та навчання, які розширили б мобільність і зробили співпрацю ближчою, ніж будь-коли.

Міжнародне визнання і привабливий потенціал наших систем освіти безпосередньо пов'язані з їх зовнішньою та внутрішньою зрозумілістю. Здається, що з'являється необхідність в системі, в якій для міжнародного порівняння і еквівалентності повинні існувати два основні цикли: доступневий та післяступеневий.

Студенти доступневого циклу повинні мати доступ до диверсифікованих програм, що включають можливість міждисциплінарних занять, розвиток знань з іноземних мов та використання нових інформаційних технологій.

Міжнародне визнання першого ступеня як відповідного певному рівню кваліфікації важливе для успіху цієї спроби, в якій ми хотіли б зробити наші схеми вищої освіти зрозумілими для всіх.

У післяступеневому циклі повинен бути вибір між коротшою за тривалістю програмою отримання ступеня магістра і більш тривалою програмою отримання докторського ступеня з можливістю переходу від однієї програми до іншої. І в першій, і в другій програмах відповідний акцент повинен бути зроблений на дослідницькій та самостійній роботі.

Студенти як доступневого, так і післяступеневого циклів повинні заохочуватися до того, щоб проводити принаймні один семестр в університетах поза своєю власною

⁶ Сорбонська декларація «Про гармонізацію архітектури європейської системи вищої освіти». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sumymlod.eu/index.php/useful-information/58-bologna-process/84-bologna-process>

країною. У той же час все більша кількість викладацького та дослідницького персоналу повинна працювати в європейських країнах, відмінних від своєї власної. Підтримка Європейським Союзом, що зростає, мобільності студентів та викладачів повинна використовуватися повністю.⁷

Після того, як Сорбонська декларація визначила центральну роль університетів у розвитку європейських культурних цінностей і обґрунтувала створення Зони європейської вищої освіти як основного шляху розвитку мобільності громадян із можливістю їх працевлаштування, надзвичайно важливою подією стала **Спільна заява європейських міністрів освіти від 18-19 червня 1999 р. у м. Болонья «Зона європейської вищої освіти»**. Болонська декларація⁸ стала стратегічним орієнтиром на шляху формування єдиного освітнього простору в Європі.

У прийнятому в Болоньї документі особлива увага приділена основним принципам формування **Зони європейської вищої освіти**, а також сформульовані першочергові цілі для просування європейської системи вищої освіти цілим світом⁹, зокрема:

- прийняття системи впровадження Додатка до диплома, з метою сприяння працевлаштуванню європейських громадян і міжнародній конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти;

- прийняття системи, заснованої на двох ключових навчальних циклах: додипломного та післядипломного. Доступ до другого циклу навчання буде вимагати успішного завершення першого, який має тривати щонайменше три

⁷ Болонська декларація «Зона європейської вищої освіти: спільна декларація європейських міністрів освіти». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nau.edu.ua/uk/EduProcess/Bologna/Text/Bologna/>

⁸ Там само.

⁹ Болонська декларація «Зона європейської вищої освіти: спільна декларація європейських міністрів освіти». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nau.edu.ua/uk/EduProcess/Bologna/Text>

роки. Ступінь, що присвоюється після завершення першого циклу, має бути затребуваний на європейському ринку праці як кваліфікація відповідного рівня. Кінцевим результатом другого навчального циклу має бути ступінь магістра та/або доктора, як у багатьох європейських країнах;

– впровадження системи кредитів на зразок Європейської системи трансферу оцінок (ECTS) як відповідного засобу сприяння більшій мобільності студентів. Кредити можуть бути отримані також поза межами вищих навчальних закладів, включаючи навчання протягом усього життя, за умови їхнього визнання з боку зацікавлених університетів;

– сприяння мобільності шляхом усунення перешкод ефективному здійсненню вільного пересування, звертаючи увагу на:

- забезпечення студентам доступу до можливості отримання освіти та практичної підготовки, а також до відповідних послуг;

- забезпечення визнання та зарахування часу, який викладач, дослідник або особа з числа адміністративного персоналу витратили на проведення досліджень, викладання та стажування в європейському навчальному закладі зі збереженням їхніх прав, встановлених законом;

– сприяння європейському співробітництву щодо забезпечення якості освіти з метою вироблення порівняльних критеріїв та методологій;

– сприяння необхідним європейським поглядам у галузі вищої освіти, зокрема щодо розробки навчальних планів, співробітництва між освітніми закладами, схем мобільності, спільних програм навчання, практичної підготовки та проведення наукових досліджень.

У період з 1998 по 2003 рр. у рамках Болонського процесу були виділені **основні підходи та етапи формування Зони європейської вищої освіти** і сформульовані 6 ключових позицій:

1. Уведення двоциклового навчання. Фактично пропонується ввести два цикли навчання: 1-й – до одержання першого академічного ступеня і 2-й – після його одержання. При цьому тривалість навчання на 1-му циклі має бути не менше 3-х і

не більше 4-х років. Навчання впродовж другого циклу може передбачати отримання ступеня магістра (через 1-2 роки навчання після одержання 1-го ступеня) і/або докторського ступеня (за умови загальної тривалості навчання 7-8 років).

2. Запровадження кредитної системи. Пропонується запровадити в усіх національних системах освіти систему обліку трудомісткості навчальної роботи в кредитах. За основу пропонується прийняти ECTS (Європейська система перерахування кредитів (залікових одиниць трудомісткості)), зробивши її нагромаджувальною системою, здатною працювати в рамках концепції «навчання впродовж усього життя».

3. Контроль якості освіти. Передбачається організація акредитаційних агентств, незалежних від національних урядів і міжнародних організацій. Оцінка буде ґрунтуватися не на тривалості або змісті навчання, а на тих знаннях, уміннях і навичках, що отримали випускники. Одночасно будуть встановлені стандарти транснаціональної освіти.

4. Розширення мобільності. На основі виконання попередніх пунктів передбачається істотний розвиток мобільності студентів. Окрім того, ставиться питання про розширення мобільності викладацького й іншого персоналу для взаємного збагачення європейським досвідом. Передбачається зміна національних законодавчих актів у сфері працевлаштування іноземців.

5. Забезпечення працевлаштування випускників. Одним із важливих принципів Болонського процесу є орієнтація вищих навчальних закладів на кінцевий результат: знання й уміння випускників повинні бути застосовані і практично використані на користь усієї Європи. Усі академічні ступені й інші кваліфікації мають бути затребувані європейським ринком праці, а професійне визнання кваліфікацій має бути спрощене. Для забезпечення визнання кваліфікацій планується повсюдне використання Додатка до диплома, який рекомендований ЮНЕСКО.

6. Забезпечення привабливості європейської системи освіти. Одним із головних завдань, що має бути вирішене в рамках Болонського процесу, є залучення в Європу більшої кількості студентів з інших регіонів світу. Вважається, що

введення загальноєвропейської системи гарантії якості освіти, кредитної системи накопичення, легкодоступних кваліфікацій тощо сприятиме підвищенню інтересу європейських та інших громадян до вищої освіти¹⁰.

Болонська декларація та її значення для створення єдиного європейського освітнього простору

Болонська спільна декларація міністрів освіти Європи (Болонья, 19 червня 1999 року)

Європейський процес, завдяки його особливим досягненням упродовж останніх кількох років, стає більш відчутною та значущою реалією для ЄС і його громадян. Перспективи розширення разом з поглибленням відносин з іншими європейськими державами надають цій реалії ще ширших вимірів. Водночас ми є свідками дедалі більшого усвідомлення політиками та науковцями, а також громадськістю, потреби у побудові більш всеохоплюючої та спрямованої у майбутнє Європи, зокрема на основі використання і зміцнення її інтелектуального, культурного, соціального, наукового та технологічного потенціалу.

«Європа знань» є на сьогодні широко визнаним незамінним фактором соціального та людського розвитку, а також невід'ємною складовою зміцнення й інтелектуального збагачення європейських громадян, оскільки саме така Європа спроможна надати їм необхідні знання для протистояння викликам нового тисячоліття разом із усвідомленням спільних цінностей і належності до єдиної соціальної та культурної сфери.

Загальновизнаним є першочергове значення освіти й освітньої співпраці для розвитку та зміцнення стабільних,

¹⁰ Болонська декларація «Зона європейської вищої освіти: спільна декларація європейських міністрів освіти». [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://ua.textreferat.com/referat-13196-1.html>

мирних і демократичних суспільств, що особливо відчувається на прикладі ситуації на південному сході Європи.

У Сорбонській декларації від 25 травня 1998 року, в основу якої покладено саме такі міркування, наголошується на провідній ролі університетів у розвитку європейського культурного простору.

У ній наголошується, що створення Європейського простору вищої освіти є ключовим шляхом сприяння мобільності та працевлаштуванню громадян, а також розвитку континенту в цілому.

Група європейських держав прийняла запрошення взяти на себе зобов'язання щодо досягнення визначених у Декларації цілей, підписавши її чи висловивши принципову згоду. Спрямованість кількох реформ у сфері вищої освіти, які були паралельно розпочаті в Європі, засвідчили рішучість багатьох урядів діяти.

Зі свого боку, європейські вищі навчальні заклади взяли на себе завдання та головну роль у створенні Європейського простору вищої освіти, у тому числі виходячи з основоположних принципів Болонської університетської хартії 1988 року. Надзвичайно важливим є те, щоб незалежність і автономія університетів забезпечували постійну адаптацію систем вищої освіти і наукових досліджень відповідно до нових потреб, вимог суспільства та розвитку наукових знань.

Обраний курс пролягає у правильному напрямі та має вагому мету. Досягнення більшої сумісності та порівнянності систем вищої освіти, втім, потребує постійної рушійної сили. Ми повинні підтримувати цей процес, сприяючи реалізації конкретних заходів, аби наші кроки на окресленому шляху приносили відчутні результати. У зустрічі, що відбулася 18 червня, узяли участь авторитетні фахівці та науковці з усіх представлених на ній держав. Було вироблено низку корисних порад щодо кроків, які потрібно здійснити.

Зокрема, нам слід зосередитися на вирішенні завдання збільшення міжнародної конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти. Життєздатність і ефективність будь-якої цивілізації вимірюється її культурним впливом на інші країни. Ми повинні забезпечити існування такої систе-

ми вищої освіти в Європі, яка була б привабливою для всього світу і відповідала б особливостям наших культурних і наукових традицій.

Підтверджуючи свою підтримку загальних принципів, викладених у Сорбонській декларації, ми координуємо нашу політику з метою досягнення найближчим часом, не пізніше першої декади третього тисячоліття, таких цілей, які, на нашу думку, мають першочергове значення для створення Європейського простору вищої освіти та поширення європейської системи вищої освіти в світі:

1. Затвердження загальноприйнятної та порівнянної системи вчених ступенів, у тому числі шляхом запровадження додатка до диплома, з метою сприяння працевлаштуванню європейських громадян і міжнародній конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти.

2. Запровадження системи на основі двох ключових навчальних циклів: додипломного та післядипломного. Доступ до другого циклу навчання потребуватиме успішного завершення першого, який має тривати щонайменше три роки. Учений ступінь, що присвоюється після завершення першого циклу, на європейському ринку праці сприйматиметься як відповідний рівень кваліфікації. Кінцевим результатом другого навчального циклу має бути вчений ступінь магістра та/або кандидата наук, як у багатьох європейських країнах.

3. Створення системи кредитів на зразок Європейської системи трансферу оцінок (ECTS) як відповідного засобу сприяння більшій мобільності студентів. Кредити можуть бути отримані також поза межами вищих навчальних закладів, включаючи постійне навчання, за умови їхнього визнання з боку відповідного університету-отримувача.

4. Сприяння мобільності через усунення перешкод на шляху ефективного використання права на вільне пересування з безпосередньою метою:

- забезпечення студентам доступу до навчальних можливостей, а також до відповідних послуг;
- забезпечення визнання та зарахування часу, який учитель, дослідник чи член адміністративного персоналу провів у європейському навчальному закладі, досліджуючи,

викладаючи та виконуючи відповідну своєму фахові роботу, зі збереженням їхніх законних прав;

- сприяння європейському співробітництву щодо забезпечення якості освіти з метою вироблення порівняльних критеріїв і методологій;

- просування необхідних європейських стандартів у галузі вищої освіти, зокрема щодо розробки навчальних планів, співробітництва між освітніми закладами, схем мобільності й інтегрованих навчальних, дослідних і виховних програм.

Отже, ми беремо на себе зобов'язання досягнути окреслених вище цілей – у межах своєї компетенції та поважаючи відмінності в культурі, мові, національних освітніх системах, а також автономію університетів – з метою зміцнення Європейського простору вищої освіти. Задля цього ми проводитимемо політику міжурядового співробітництва із залученням європейських неурядових організацій, що функціонують у сфері вищої освіти. Ми сподіваємося на швидку та позитивну відповідь з боку університетів та їхній активний внесок в успішність наших зусиль.

З переконанням у тому, що становлення Європейського простору вищої освіти потребує постійної підтримки, контролю й адаптації до еволюційних потреб, ми вирішили провести ще одну зустріч упродовж наступних двох років з метою оцінки досягнутого та наших нових кроків.

Отже, зміст декларації зводиться до таких практичних кроків:

- уведення системи двохетапної вищої освіти: базової (бакалаврат) і повної (магістратура); доступ до другого етапу потребує завершення першого. Ступінь, що надається після закінчення першого етапу, визначається на європейському ринку праці як достатній рівень кваліфікації;

- уведення системи кредитних одиниць (наприклад, ECTS) як засобу підвищення мобільності студентів. Кредитні одиниці можуть діяти на всіх рівнях вищої освіти, включаючи неперервну освіту, за умови їх визнання навчальними закладами на основі принципу добровільності;

- з метою забезпечення працевлаштування випускників університетів на європейському ринку праці та підвищення конкурентоспроможності системи вищої освіти ви-

даватимуться взаємоузгоджені й уніфіковані додатки до дипломів для введених рівнів вищої освіти, які зрозумілі, прозорі та зіставні між собою на всьому європейському (Болонському) просторі;

- стимулювання мобільності і створення умов для вільного переміщення студентів, викладачів, науковців, менеджерів освіти в межах Болонського простору;

- розвиток європейської співпраці у сфері контролю якості вищої освіти з метою напрацювання зіставних критеріїв і методологій;

- підсилення європейського виміру вищої освіти, перш за все у сферах наукових досліджень, і проектування нових, конкуренто-спроможних освітніх програм.

Відомі європейські аналітики в галузі вищої освіти Гай Хог (Guy Haug) і Крістейн Таух (Christain Tauch) у своєму аналізі Болонського процесу зазначили, що майбутнє цього процесу визначається двома фундаментальними принципами:

- студенти Європи повинні мати право на отримання таких освітньо-професійних рівнів, які будуть ефективно використовуватися не лише в тих країнах, де вони їх отримали, а й у всій Європі;

- головний обов'язок університетів і урядів країн Європи – вжити всіх необхідних заходів для забезпечення студентів відповідними до загальних вимог кваліфікаціями.

У зв'язку з важливістю більшості положень аналітичного огляду докторів Гая Хога та Джет Кірстейн наведено скорочений переклад повного тексту цієї доповіді.

***Тенденції розвитку навчальних структур
у вищій освіті в Європі:
зміст основної доповіді Г. Хога і Д. Кірстейн***

Поступове пристосування системи накопичення заліків, подібної до ECTS (залікова система отримання диплома про освіту)

Це зробить більш гнучкими національні/інституційні системи (зокрема, перспектива навчання протягом життя),

наблизить їх до рівня світових систем і полегшить мобільність як у межах ЄС, так і на світовому рівні.

Прийняття загальної, але гнучкої системи кваліфікацій

Негнучка, однорідна модель (як, наприклад, модель 3-5-8) уже не бажана в Європі. Поряд з аналізом наявних систем і реформ наступна система може стати загальноприйнятною як гнучка й така, що зважає на національні особливості та вибір предметів (термін навчання визначається не роками, а кількістю академічних заліків, які треба скласти – академічний рік відповідає 60 залікам (кредитним одиницям) ECTS):

- початковий рівень (сертифікат, диплом): 1-2 роки чи відповідна кількість заліків ECTS;
- рівень першого ступеня (бакалавр, інший перший рівень): 3-4 роки чи відповідна кількість заліків ECTS;
- рівень магістра: приблизно 5 років чи відповідна кількість заліків ECTS, з яких принаймні рік відповідає залікам ECTS рівня магістра;
- докторський рівень: по-різному (взагалі 7 чи 8 років).

Зараз устанавлюють основні критерії отримання ступеня «бакалавр». Головними чинниками цього є нові навчальні плани (замість звичайного повторювання вже існуючих), гарантований рівень (основою є знання та певна компетентність, а не витрачений час), реальні вакансії на ринку праці, чітке відокремлення від аспірантури та формальна акредитація.

Скорочені програми для магістрів (1 рік) надають можливість вибрати місце навчання в Європі та сприяють виникненню міжнародної конкуренції.

Удосконалені європейські стандарти щодо забезпечення якості навчання, оцінювання й акредитації:

- порівнянні системи забезпечення якості, особливо щодо встановлення базових стандартів, що ґрунтуються більше на набутих знаннях (результат), ніж на витраченому часі та змісті навчального плану (процес);

- незалежне оцінювання, налаштоване на європейський рівень вивчення широкого кола предметів; наявний простір для незалежного оцінювання можна заповнити завдяки агентствам, не залежним від національної та європейської влади, які працюють відповідно до предметних ліній; вони можуть вийти на один рівень з наявними та запланованими в майбутньому європейськими предметними мережами;
- координований підхід до стандартів якості для транснаціонального навчання, що порушує питання про визнання приватних іноземних навчальних закладів.

Надання права європейцям використовувати нові можливості навчання

Подібні системи заліків, зрозумілі структури ступенів, забезпечення якості навчання і більш широкий європейський ринок праці – це структурні інновації, завдяки яким можна створити цілу низку нових можливостей освіти, доступної усім. Їх вплив міг бути вагомим у поєднанні з кроками, спрямованими на отримання ступеня фахівця за короткий термін, за яких перевагу надають новим видам мобільності, подальшому посиленню мережі NARIC/ENIC відповідно до європейських стандартів, а також ліквідації всіх перешкод на шляху до мобільності студента і викладача.

Комбінований вплив пропонованих дій дозволив би зробити вищу освіту в Європі зрозумілішою та привабливішою для студентів, учених і працівників різних континентів; вони посилили б конкурентоспроможність Європи, її роль і вплив у світі.

Напрями та питання структури вищої освіти Європи

Цей документ є внеском до Сорбонської декларації (травень 1998 року), у якій ідеться про гармонізацію структури кваліфікаційних систем вищої освіти в Європі. Його головними цілями є відображення зон конвергенції цих систем (більшістю в ЄС/ЄЕС), визначення напрямів, що впливають на них, та шляхів посилення конвергенції в майбутньому.

Дослідження наявних структур доводить, що в європейських країнах існує безліч різноманітних навчальних планів і структур. Відповідно до Сорбонської декларації навчання має поєднувати базовий університетський і випускний цикли, але ця Декларація не визначає терміни навчання.

Наступне обговорення було зосереджене на існуванні (або виникненні) європейської моделі, що складається з трьох базових рівнів кваліфікації. Термін навчання – 3, 5 і 8 років.

Не було зазначено жодної конвергенції подібності щодо моделі 3-5-8. Традиційний ступінь «бакалавр», так само, як і новий, потребує 3-4 років навчання. Більшість країн Європи мають замість ступеня «бакалавр» – перший ступінь – 4 роки навчання. Однак існує високий рівень конвергенції щодо 5 років навчання на магістра, але немає стандартного 8-річного терміну навчання на ступінь «доктор». На додаток, Сполучене Королівство, США та більшість країн світу, крім континентальної Європи, використовують дворівневу (базовий – випускний цикл) систему, але їх терміни навчання та структури ступенів значно відрізняються. Терміни навчання, швидше за все, рахуватимуться академічними заліками (кредитними одиницями), а не роками.

В Європі є декілька важливих напрямів, що впливають на структуру ступенів/кваліфікацій. Керівництво багатьох країн наполягає на скороченому циклі навчання, тобто на зменшенні терміну навчання до його офіційної тривалості (у багатьох країнах він на 2-4 роки більше) і введенні першого ступеня в країнах з навчальними планами без проміжного рівня. Нещодавними реформами в Німеччині та Австрії поряд з традиційними введено нові навчальні плани для бакалаврів і магістрів на добровільних засадах. А в Італії та Франції чинний навчальний план було перетворено на перший рівень та аспірантуру. Елементи дворівневої системи навчання існують у багатьох європейських країнах і, здається, що лише декілька країн ЄС не мають чи не експериментують з дворівневими навчальними планами хоча б на будь-якому рівні системи вищої освіти.

У країнах з подвійними системами розподілу між університетами та неуніверситетськими секторами (та структурами ступенів) уже майже не існує.

Більшість країн уже прийняли чи перебувають у процесі прийняття різних типів систем переходу до академічних заліків; більшість з них є такими, що відповідають системі ECTS (залікова система отримання диплома про освіту), яка стає основною в багатьох навчальних закладах. Існує певна тенденція до автономізації університетів, яка також містить нові принципи контролю за якістю й оцінюванням у багатьох країнах.

Останнім часом вища освіта Європи зіткнулась із зростаючою конкуренцією з-за кордону. Транснаціональне навчання англійською мовою, що проводять іноземні заклади через філіали університетських містечок, франчайзинг чи в електронному вигляді, досить поширене в європейських країнах. Цілий новий сектор вищої освіти виникає поряд з традиційними, національними, державними системами. Але до цього часу його ігнорували як уряди країн, так і університети Європи.

Запропоновано чотири головні напрями комбінованої дії, завдяки чому можна досягти бажаної однорідності та прозорості у кваліфікаційних структурах Європи.

У наступних чотирьох підрозділах наведено найважливіші (на думку авторів) аналітичні матеріали, які відображають сутність і особливості Болонського процесу.

Майбутнє Європи: погляд з Болоньї
З виступу делегата з особливих доручень
Асоціації європейських університетів Г. Хога

Важливість Болонської декларації

Болонську декларацію було прийнято через рік після Сорбонської декларації. Ці два документи мають декілька важливих рис. По-перше, їх об'єднує одна кінцева мета – поступове створення єдиного Європейського простору вищої освіти. Друга спільна риса – підхід до справи, що передбачає спільні зусилля міністрів і представників вищої освіти. По-третє, обидва документи віддають перевагу структурі перед змістом і більше зосереджуються на «кваліфікаціях»,

ніж на дипломах вищої школи («бакалавр», «магістр» та ін.). По-четверте, можливо, уперше ці два документи звертають увагу на міжнародну конкурентоспроможність європейської вищої освіти. Після прийняття Сорбонської декларації відбулися гарячі дискусії з проблем сумісності та гармонізації у вищій освіті. Було багато збентежених відгуків з приводу начебто прийняття системи вищої освіти, що передбачає 3-, 5- і 8-річні терміни навчання, хоча формально Декларація цього не рекомендувала. Також висловлювались занепокоєння щодо намагань нав'язати єдину модель, яка загрожуватиме різноманіттю вищої освіти Європи.

На цьому фоні перед конференцією в Болоньї потрібно було визначитись зі спільними рисами та відмінностями існуючих сьогодні систем освіти в Європі та напрямками їх розвитку.

Наші висновки:

- ситуація з відмінностями національних систем освіти настільки складна, що може кваліфікуватися як хаос. Я переконався, що заплутаність ступенів, інституцій і систем є єдиною найбільшою перепорою мобільності європейської вищої освіти;

- немає 3-, 5- і 8-річної моделі вищої освіти. Багато країн мають одно-, дворічні програми, перші ступені (традиційні або нововведені), що передбачають навчання протягом 3-4 років;

- деякі країни проводять взаємно погоджені реформи вищої освіти. Вони віддають перевагу коротшим навчальним циклам (скорочення тривалості занять, впровадження перших ступенів у системи, де цього не було), двоступеневим структурам (впровадження навчальних циклів на здобуття ступеня "бакалавр" і "магістр" замість довготривалих навчальних циклів, що передбачають здобуття кваліфікації тільки після 5, 6 або навіть 7 років навчання), розвитку системи заліків, зовнішньому оцінюванню, більшій автономії у поєднанні з більшою підзвітністю... Іншою тенденцією є розмивання кордонів між університетом і неуніверситетським сектором (надання деяким інституціям університетських прав, запровадження тісніших зв'язків між двома секторами).

Немає стандартного 8-річного навчання для здобуття ступеня «доктор наук». Але дуже поширений 5-річний цикл навчання для одержання ступеня «магістр». Також зрозуміло, що немає готової для запозичення зовнішньої моделі здобуття вищої освіти (наприклад, у США).

Як наслідок, Європі слід розвивати свою власну модель, що відповідатиме її культурним та освітнім потребам.

Установлено, що як міністерства, так і вищі навчальні заклади дуже добре усвідомлювали свої внутрішні проблеми, пов'язані з потребою більшої відповідності європейським стандартам, виходом на ринок праці, структурними перешкодами для мобільності, але набагато гірше – зовнішні проблеми та завдання, незважаючи на зростання вагомості транснаціональної освіти і той факт, що привабливість європейської вищої освіти у світі зменшується.

Ми також установили, що в багатьох країнах бажають проводити реформи в освіті, але не володіють інформацією про наміри інших країн і в яких напрямках ці реформи треба планувати, щоб досягти більшої відповідності міжнародним нормам і полегшити мобільність освіти.

Болонська декларація відображає більшість із зроблених спостережень. Але що ж це за документ? Це не тільки не дуже конкретна політична заява 29 країн Європи. Декларація містить конкретний план дій: мета (досягнення Європейського простору вищої освіти), термін виконання (формування європейського простору планується завершити протягом першого десятиріччя нового тисячоліття, наступну зустріч міністрів і керівників освітянської сфери заплановано у Празі у 2001 році) та програма дій. Чого планується досягти? Зрозумілі ступеневі параметри, що піддаються порівнянню, програми підготовки спеціалістів різного рівня кваліфікації у всіх країнах – перший ступінь має тривати не менше 3 років і чітко відповідати потребам ринку праці, системі заліків європейського зразка у всіх державах, якість підготовки європейського рівня та поліпшення вільного переміщення студентів і викладачів завдяки структурним реформам (головним чином, через усунення перешкод, що залишилися). Це – головний зміст Болонської декларації, вільно прийнятої

29 країнами для реформування власних систем освіти з метою їх уніфікації.

Ще кілька коментарів. По-перше, треба зазначити, що студентські представники, присутні на Болонській конференції, прийняли ще одну декларацію. Студенти не брали активної участі у підготовці конференції, але під час її проведення прийняли «Болонську декларацію студентів».

Вона підтримує деякі цілі міністерської декларації, але заперечує певні важливі моменти. Зокрема, студенти були незадоволені тим, що до якості європейської вищої освіти так багато претензій у світі. Вони вважають, що вища освіта має щедро фінансуватися та отримувати гранти.

Інший важливий аспект Болонської декларації – вона пропонує закладам вищої освіти сприяти успіхові процесу реформ. Це абсолютно необхідно для всіх нас – працівників сфери вищої освіти. Нас запрошують діяти разом і переконувати міністрів, який тип Європейського простору вищої освіти нам потрібен. Це – унікальна можливість і висока відповідальність для всіх працівників вищої освіти.

Чого очікувати протягом найближчих місяців і років?

По-перше, слід очікувати проведення серії національних реформ, що, можливо, черпатимуть натхнення в тих державах, що вже реформували свої освітні системи згідно з положеннями конференцій у Сорбонні та Болоньї. Проведення національних реформ можливе завдяки сприянню законодавчих і урядових органів влади чи міжвідомчим угодам на національному рівні. Можливий напрям – створення двоступеневої структури «бакалавр/магістр» шляхом упровадження коротших термінів навчання в поєднанні з незалежною акредитацією. Також можливе зближення університетів і неуніверситетських підсистем і скасування чи, у крайньому разі, зменшення обмежень, запроваджених національним законодавством на університетському рівні та в неуніверситетському секторі.

По-друге, до конференції у Празі вже готують робочу програму на європейському рівні. Це, по суті, міжурядова програма, і я сподіваюся, що цього разу будуть запрошені ті

країни, яких не було в Болоньї і які, як наслідок, не підписали Болонську декларацію. У першу чергу я маю на увазі країни Південно-Східної Європи. Хоча цей процес матиме переважно міжурядовий характер, ми очікуємо приєднання до нього ЄС. Приємно, що на традиційних зустрічах міністрів країн ЄС неодноразово обговорювали процес підготовки Болонської конференції. Питання підготовки до Празької зустрічі залишається пріоритетним як для головної зараз у ЄС Фінляндії, так і для Португалії, яка замінить її через декілька тижнів.

Важливим також є той факт, що ця робота базуватиметься на діалозі між усіма державами-учасниками. Кожна з них призначить свого представника, і всі вони разом працюватимуть, готуючи наступні кроки з розвитку Болонського процесу. Також маю надію на більш широке залучення студентства, ніж це було під час підготовки зустрічі в Болоньї. Звичайно, розраховуємо на співпрацю з представницькими організаціями у сфері вищої освіти: Асоціацією європейських університетів (CRE), Конфедерацією спілок ректорів ЄС та іншими (EURASHE та EAIE).

Чого очікувати від діалогу між міністерствами та вищою освітою на європейському рівні? Слід розробити уніфіковані критерії присвоєння освітніх кваліфікацій. Ми маємо на увазі не створення нової категорії «європейських» критеріїв/кваліфікацій, а зведення існуючих критеріїв присвоєння ступенів/кваліфікацій до спільного знаменника. Також очікуємо на зрушення в системі заліків і стандартів якості навчання. Сподіваюсь, що належну увагу буде приділено і міжнародним аспектам, зокрема питанням, пов'язаним із транснаціональною освітою.

Чим можуть допомогти університети та інші заклади вищої освіти? Найголовніше, що вони можуть і, вважаю, мають зробити – це сформулювати власні пропозиції з урахуванням нових реалій після саміту в Болоньї.

Існують два надзвичайно важливі поняття, якими навчальні заклади можуть скористатися, щоб гідно увійти до нової європейської сім'ї вищої освіти.

1. Упровадження повноцінних циклів навчання для здобуття ступенів «бакалавр» і «магістр» у ті освітні системи, де

їх немає. Ці цикли мають бути коротшими, гнучкішими (завдяки, зокрема, системам заліків), більш пов'язаними з майбутньою професією, мати більшу кількість предметів, бути більш європейськими та міжнародними. Вони повинні відкривати доступ як до подальшого навчання (для здобуття ступеня «доктор наук»), так і на ринок праці.

2. Можливо, найновішим аспектом у багатьох країнах (і який стимулюватиме проведення освітніх реформ повсюди в Європі) може стати впровадження нових термінів навчання для здобуття ступеня «магістр наук» там, де ці програми були довготривалими. Якщо їх розраховувати на студентів з інших країн світу, то вони мають бути відносно нетривалими (від 12 до 18 або не більше, ніж 24 місяці). Вони мають бути відкритими для тих студентів, що вже здобули проміжний освітній ступінь (наприклад, бакалавра) в іншому навчальному закладі або в іншій країні Європи чи світу. Це має надзвичайно важливе значення для успіху реформ. Мета полягає в тому, щоб не лише механічно поділити довготривалу програму на дві частини, а продовжити працювати зі студентами в тому самому вищому навчальному закладі тієї самої країни, де вони здобули ступінь «бакалавр». Існують реальні переваги пропонування ступеня «магістр» консорціумом навчальних закладів, а не одним і тим самим університетом. Головна перевага тут – можливість більш широкого перерозподілу студентів, що бажають здобути вищий освітній ступінь, ніж ми маємо зараз. Це також може дати дорогу для нового типу мобільності студентів. Взагалі теперішні програми ЄС сфокусовано на «горизонтальній мобільності» (коли студенти навчаються за кордоном, проте могли б навчатися у своєму вищому навчальному закладі). Нова система вибору з різноманітних короткотривалих спеціалізованих «магістерських» програм сприятиме формуванню «вертикальної мобільності», якщо значна пропорція бакалаврів наук вирішить поміняти університет (і, можливо, предмет і/або країну) для здобуття наступного ступеня – не обов'язково одразу після здобуття ступеня бакалавра. Наскільки це явище пошириться – красномовний показник успіху процесу реформ.

Однак є певне занепокоєння з приводу розвитку подій після конференції у Болоньї.

По-перше, існує ризик неузгодженості дій під час проведення реформ. Це може статися, якщо деякі країни зверхньо підійдуть до проведення реформ, тобто візьмуть довготривалу навчальну програму і поділять її на частини, змінюючи назви «заліків» і присуджуючи ступінь бакалавра після, приміром, 7-го семестру традиційного 5-6-річного циклу. Це, звичайно, не відповідає вимогам до повноцінних ступенів. Є також можливість здійснення суперечливих заходів, зокрема, у тих країнах, де визначення початкових чи магістерських ступенів може створити новий тип ускладнень для вищої освіти в країні.

По-друге, ризиком, і дуже серйозним, може стати надання окремим країнам переваги щодо стирання незначних відмінностей під час проведення реформ (наприклад, орієнтація на подолання незначних відмінностей у змісті та організації циклу між німецьким та іспанським ступенем з хімії) перед більш загальними проблемами. Боротьба з неприйнятними деталями може відвернути нашу увагу від реальної загрози, що насувається ззовні.

По-третє, ризик є в недооціненні саме зовнішнього виклику (транснаціональна освіта, заочне навчання, студмістечка за кордоном під контролем іншого європейського університету чи заокеанського навчального закладу). Поки що ні уряди, ні вищі навчальні заклади не готові сприймати це як спільну проблему.

По-четверте, не всі країни Європи залучено до процесу створення Європейського простору вищої освіти.

П'ята, мабуть, найважливіша з усіх проблем, що постають перед нами. Заклади вищої освіти самі недооцінюють рівень проголошених змін і «прокидаються» потихеньку, із запізненням. На ЕАІЕ покладено важливу місію – допомогти донести це до відома всіх, хто займається міжнародними аспектами в європейських вищих навчальних закладах.

Варто зупинитись на проблемах, що безпосередньо не пов'язані з Болонським процесом, але які можуть впливати на європейську вищу освіту в майбутньому.

Ми на порозі нової ери в процесі інтернаціоналізації вищої освіти.

Проголошені в Болоньї зміни – не ізольований процес. Вони збігаються з іншими важливими змінами в глобальному масштабі. Це зокрема такі:

1. Поява всеєвропейського ринку праці, який значною мірою впливатиме на університетські пропозиції у майбутньому. Навряд чи суспільство довго терпітиме ситуацію з високим рівнем безробіття серед випускників вищих навчальних закладів і недостатньою кількістю освіченої молоді у ключових сферах.

2. Зменшення припливу студентів до університетів, що вже спостерігається в деяких країнах і швидко почнеться в деяких інших. Феномен природного зростання кількості студентів, що так було до душі університетам в останні десятиліття, наближається до кінця. Це матиме свої наслідки, і багатьом університетам доведеться зайнятися чимось таким, до чого вони незвичні – боротися за студентів, особливо враховуючи, що державне фінансування у більшості країн так чи інакше залежить від кількості зарахованих студентів. Це щось абсолютно нове для багатьох нас. Можна очікувати, що майбутній студент матиме ширший вибір вищих навчальних закладів, а навчальним закладам доведеться приділяти більше уваги задоволенню своїх потреб, ніж у минулому.

3. Спостерігається значне зростання пропозицій щодо здобуття вищої освіти, більшість з яких – закордонні. Це також розширить сферу вибору студентами вищих навчальних закладів. Буде цікаво спостерігати (уперше за багато років) за їх вибором з широкого спектра різних типів вищих навчальних закладів вдома та за кордоном. Тут виникають логічні запитання, які, проте, легко ігнорувати, коли зростанню студентства у вищій школі конкретної країни сприяють інші чинники. Чому студенти вибирають закордонний вищий навчальний заклад нерідко з високою платою за навчання, ігноруючи свою «домашню» безкоштовну традиційну систему? Так, не було вибору, не було й питань і, як наслідок, потреби відповідати на них. У майбутньому університетам доведеться шукати відповіді.

4. Підзвітність університетів за використання державних коштів значно зросте. Навряд чи держава буде підтримувати вищі навчальні заклади в тому, що безпосередньо не пов'язане з навчальним процесом (який буде коротший, ніж у минулому). Це вже спостерігається в деяких країнах.

У наступному десятиріччі буде продовжено більшість з того, що вже виконується протягом останніх років. Є навіть потреба сприяти подальшому зростанню та поліпшенню якості деяких типів мобільності. Але засоби, які використовували до теперішнього часу, вже вичерпують себе. Вони нам ще потрібні в межах їх можливостей, але нам також потрібно інше і в більшій кількості.

Наступне десятиріччя, швидше за все, відрізнятиметься від попереднього. Є підстави вважати, що ми вступили до такої фази, коли структурні зміни будуть серцевиною розвитку.

Зростатиме мобільність між вищими навчальними закладами та між державами. Цьому сприятимуть такі структурні заходи, як усунення адміністративних перешкод, полегшений доступ до більш повної інформації та більш вільний вибір. Якщо впродовж останніх 10-15 років у вищій освіті дуже активно проходив процес інтернаціоналізації, то зараз, можливо, настає цикл, що характеризується деякою мірою «денаціоналізацією». Не виключено, що ми намагатимемося сприяти різноманітності, щоб обмежити безладдя або навіть «хаос», до якого може призвести відсутність узгоджених дій у регіоні, де так багато різних держав.

Останнє, але не менш важливе. Місцю Європи у світі буде приділено більше уваги. Наприклад, більшість освітніх консорціумів у Європі функціонували, переважно, як структури внутрішньої співпраці та обліку, тобто для різних типів діяльності членів одного консорціуму. Нас, напевно, очікує ціла низка нових можливостей для спільної діяльності цих консорціумів і навчальних установ і в інших регіонах світу. Однією з найвагоміших змін у майбутньому стане те, що Європа (зокрема, але не тільки, ЄС) приділятиме більше уваги зовнішнім аспектам своєї діяльності, у тому числі у сфері вищої освіти. Це має змістити акценти з діяльності у межах Єв-

ропи – чи ЄС – на спільні програми в інших частинах світу. Хотів би навести тут три характерні аспекти:

1. Ми в Європі повинні стати більш конкурентоспроможними на світовій арені. Це означає, зокрема, що європейські заклади вищої освіти мають об'єднатися та вийти на міжнародний ринок з такими пропозиціями, які б зацікавили студентів з інших частин світу. Підвищення нашої конкурентоспроможності також потребуватиме зняття всіх обмежень з деяких найкращих неуніверситетських установ (це призводить до великих непорозумінь на міжнародній арені).

2. Життєво необхідно перейти до регулювання транснаціональної освіти. На сьогодні в цій сфері існує правовий вакуум (більшість країн ігнорує цей новий вид освіти у своїх правових системах). Метою законодавчих дій у цій сфері не повинна стати заборона транснаціональної освіти – такі спроби у будь-якому разі будуть невдалими. Але тут важливо диференціювати «законну» освітню діяльність і таку, що не надає достатніх гарантій і не варта часу та грошей наших студентів. Якісна транснаціональна освіта розширює вибір студентів і може стати дієвою альтернативою традиційній. Дивовижно, але ні уряд, ні преса, ні самі установи вищої освіти не приділили належної уваги можливості включення пункту «Освітні послуги» до порядку денного наступного раунду переговорів у рамках Всесвітньої торговельної організації. Переважна більшість ректорів і керівників сфери міжнародних відносин, як здається, не ознайомлені або ж ніяк не зацікавлені в цьому. Хоча цей аспект може в майбутньому стати ключовою сферою конкуренції у світі.

3. Європейській вищій освіті потрібно краще навчитися конкурувати на світових ринках. Не думаю, що проблема полягає в тому, що в Європі чи Азії є так багато американських студентських містечок і так мало європейських у США, Латинській Америці чи інших регіонах світу.

Це сфера першорядного значення, і дуже важливо, щоб європейські університети мобілізували свою енергію та ресурси для успішної конкуренції на світовому ринку. Для залучення студентів з інших континентів (не тільки по обміну, але й тих, що платять за навчання) необхідні такі програми,

які відповідають їх потребам (тут важливу роль відіграють маркетингові зусилля та реклама). Щоб стати «боездатними» конкурентами, європейські університети повинні максимально посилити свою дієвість на місцях і поліпшити свою організацію. На протигагу тому, що я чую від багатьох у континентальній Європі, університети Великобританії, США або Австралії є привабливими для іноземних студентів не тільки тому, що вони навчають англійською мовою. Протягом років, іноді навіть десятиріч, вони вкладали гроші, щоб запропонувати студенту необхідний навчальний курс, належний студентський сервіс (наприклад, проживання) та зрозумілі академічні ступені. Свої пропозиції вони рекламували та пояснювали через своїх постійних представників і найманий персонал на місцях. Більшості університетів у Європі все ще не вистачає рішучості та досвіду, які потрібні у зростаючій конкурентній боротьбі за студентів і відповідні прибутки. Це частіше спостерігається у таких ключових сферах, як реєстрація, послуги, що не пов'язані з освітою (наприклад, проживання) та, на превеликий жаль, візова політика. Візова політика деяких європейських держав катастрофічно підірвала їх репутацію як можливих суб'єктів надання освітніх послуг серед студентів і викладачів більшості країн світу.

У європейській вищій освіті є багато переваг. Перша й найголовніша, на мою думку, – якість освіти залишається дуже високою. Різноманітність теж могла б бути перевагою, якщо до неї правильно підійти. Процес європейської інтеграції можна також використати як «привабливий момент». Плата за навчання порівняно невисока. Загальна цінова перевага, яку Європа могла запропонувати студентам з інших континентів і яка часто сьогодні інтерпретується як показник нижчої якості, може стати серйозною конкурентною перевагою, якщо її правильно пояснити.

Існує потреба діяти – плата за збереження «status quo» може бути надто високою. В Європі може виникнути розкол між деякими університетами, не обов'язково з однієї країни, які будуть впроваджувати світові стандарти вищої освіти, та іншими навчальними закладами, які цього не зроблять. Потреба діяти також зумовлена зовнішніми проблемами, які

постали перед європейською вищою освітою, хоча цей фактор ще не визнано до кінця. Крім того, ми повинні виправдати сподівання наших студентів і широких кіл суспільства. В усіх сферах, де громадяни Європи очікують дієвих результатів від європейської інтеграції, освіта регулярно посідає перше місце в опитуваннях громадської думки. Ми не повинні зруйнувати ці надії.

Болонський процес
Семінар з проблем ступеня бакалавра.
Висновки та рекомендації до саміту
з вищої освіти у Празі
(Гельсінкі, Фінляндія, 16-17 лютого 2001 року)

**Позитивні моменти впровадження ступеня
«бакалавр наук»**

Більшість європейських країн запровадили, впроваджують або планують впровадити систему вищої освіти, яка полягає в послідовному здобутті ступенів «бакалавр», «магістр» і «доктор наук». Реформи в цьому напрямі проводять у системах вищої освіти, що базуються виключно на університетах (тобто «унітарні» системи), а також в «бінарних» або «дуалістичних» системах.

Двоступеневе поєднання «бакалавр/магістр» має декілька переваг порівняно з довготривалим негнучким навчальним планом, що безпосередньо веде до здобуття ступеня «магістр наук» і традиційний у багатьох країнах. Головна перевага тут полягає в тому, що студентам пропонують програми, які передбачають більше індивідуальної гнучкості. Двоступенева структура сприяє розвитку національної та інтернаціональної мобільності, оскільки передбачає модульний (блоковий) характер навчальних програм. У наш час, коли люди вчаться протягом усього свого життя, однією з найвагоміших переваг двоступеневої структури є те, що вона сприяє взаємодії навчання з працею. Запровадження початкових ступенів бакалаврського типу також сприяє розвиткові багатодисциплінарних магістерських програм, до-

ступних для студентів інших закладів (як «домашніх», так і закордонних).

Високий рівень відрахування зі складу студентів і подовження університетського навчання – це проблеми, з якими стикаються більшість європейських країн. Добре сплановані та продумані програми бакалаврського ступеня допомагають зменшити кількість відрахувань студентів, що не отримують ніякої кваліфікації, і, отже, полегшують їх просування на європейському ринку праці, а також сприяють скороченню навчального терміну.

Структура «бакалавр/магістр» стала світовим стандартом, її прийняття сприятиме визнанню європейських ступенів як у самій Європі, так і у світі, і зробить наші вищі навчальні заклади привабливішими для тих студентів, які бажають навчатися в Європі.

Структура ступеня «бакалавр наук» в Європі

Сприяння мобільності в Європі потребує підвищеної прозорості та здатності до порівняння європейських кваліфікацій з вищої освіти. Для цього потрібні загальні критерії визначення ступеня «бакалавр». Ця структура має бути достатньо гнучкою, враховувати національні особливості, але водночас досить чіткою, щоб бути стандартною.

Перелічені нижче фактори можуть стати корисними загальними деномінаторами для європейського ступеня «бакалавр».

Ступінь «бакалавр» є кваліфікацією вищої освіти, яка потребує складання 180-240 заліків (згідно з ECTS). Термін навчання на здобуття цього ступеня – 3-4 роки. Слід зазначити, що ступінь «бакалавр», який часто називають «початковим ступенем», можна здобути як у традиційних університетах, так і у професійно орієнтованих закладах вищої освіти. Програми цього ступеня можуть і повинні мати різну орієнтацію та бути багатoproфільними, щоб відповідати індивідуальним та академічним потребам, а також вимогам ринку праці.

Для підвищення прозорості потрібно, щоб профіль кваліфікації було внесено до назви курсу та пояснено в додатку до диплома, який видають студентам. Підвищенню прозо-

рості також сприятиме збіг термінології. Навіть ті програми бакалаврського ступеня, що є проміжними і передбачають продовження навчання, мають бути самостійними. Їх не слід сприймати тільки як частину тривалішого навчального плану, оскільки деякі студенти можуть виділити, змінити напрям навчання або продовжити його в іншому навчальному закладі.

Відповідність вимогам ринку праці

Ступені бакалаврського типу можуть задовольняти запити вже спільного європейського ринку праці по-різному. Одні програми спрямовано на отримання окремих професій з безпосереднім виходом на ринок праці, інші – на підготовку студентів до подальшого навчання з працевлаштуванням після нього. Усі програми мають передбачати здобуття таких професійних навичок, яких вимагають від усього працездатного населення Європи.

Ринки праці європейських держав очікують, що все більше молоді буде здобувати кваліфікацію вищої освіти. Навряд чи це можливо в тих країнах, де існують тільки одноступеневі довготривалі програми навчання. Система вищої освіти має пропонувати самостійні навчальні програми здобуття ступеня «бакалавр» меншої тривалості для задоволення конкретних потреб ринку праці. Водночас існує нагальна потреба перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників сучасного ринку праці. Для максимальної відповідності потребам ринку праці в бакалаврах наук ці програми мають розробляти заклади вищої освіти у тісній співпраці з їх соціальними партнерами й іншими представниками професійного життя.

Навчальні дисципліни

Різні навчальні дисципліни мають власні сталі традиції, які потрібно враховувати, розробляючи структури ступенів XXI сторіччя. Зрозуміло, що в деяких сферах, у першу чергу в медицині та технологіях, ступінь «бакалавр» не може бути самостійною кваліфікацією для набуття повної професійної компетенції. Хоча й у цих сферах проміжні кваліфікації також мають право на існування з причин, які викладено вище.

В усіх сферах програми бакалавра та магістра повинні мати механізми спадкоємності як у межах одного й того самого сектору вищої освіти, так і між різними секторами. Можна передбачити, що на новому ландшафті європейської вищої освіти з'явиться широке розмаїття профілів ступеня «бакалавр наук» з безпосереднім виходом на ринок праці та/або з продовженням навчання (одразу ж після деякого часу) для здобуття ступеня «магістр».

Одним лише реформуванням освітніх структур не можна збільшити «прозорість». На європейському рівні потрібні широкі визначення вузлових компетенцій, якими мають володіти бакалаври та магістри наук. Ці визначення мають стосуватися тільки компетенцій, здатних до застосування в різних сферах суспільного життя.

***Короткий зміст і висновки огляду реформ,
що мали місце з часу підписання Болонської декларації
До вищої освіти європейського рівня:
огляд основних реформ від Болоньї до Праги
Напряв II (квітень 2001 р.)
Резюме та висновки***

**Огляд структур і тенденцій у країнах,
що не ввійшли у звіт Напряв I**

Напряв I базувався переважно на огляді структури і тенденцій вищої освіти в країнах ЄС. Напряв II вивчав структури інших країн, що підписали Болонську декларацію. Цей огляд:

- ратифікує головні підсумки, досягнуті у звіті Напряв I;
- посилює спостереження щодо двоступеневої системи, не обов'язково звертаючись до понять ступеня структури, що зазначалася в Болонській декларації (наприклад, поняття "аспірантська" бінарна або подвійна система вищої освіти);
- ратифікує нагляд за рухом до акредитації;
- вказує, що в деяких країнах ще існують подовжені програми навчання всіх рівнів, а також досить негнучка монодисциплінарна програма, які мають бути

налаштовані для прийняття положень Болонської декларації.

Перевірка виконання Болонської декларації: широкий інтерес і підтримка

Болонська декларація всюди на порядку денному: усі країни влаштували форум або підрозділ для пояснення й обговорення її змісту та підтексту. Вона є новим джерелом діалогу між міністерствами та вищими закладами освіти, а також між секторами вищої освіти.

Це розглядають як ратифікуючі/посилині національні пріоритети: це найбільша сила процесу, яка «кристалізує» основні тенденції і виявляє проблеми європейського масштабу та їх вирішення, як наслідок – процес розглядають не як нав'язування (втручання), а як найзручніший шлях джерела інформації, спрямований на Європу.

Мета Декларації – прискорення, полегшення та регулювання реформ: основною роллю Декларації є довгостроковий план розроблення структурних змін.

Рушійною силою процесу є можливість бути доповненим іншими розробками. Він у цій сфері посилюється іншими факторами: Лісабонська конвенція, додаток до диплома, ENQA, директиви ЄС, програми мобільності ЄС, включаючи мережу ECTS, ENIC/NARIC, реформи, зумовлені процесом доступу до ЄС у зацікавлених країнах.

Болонський процес – це одночасно результат і передумова до інтеграції європейської вищої освіти.

Консенсус щодо мети процесу

Мобільність. Існує загальна підтримка підвищення мобільності студентів, а також тих, хто закінчив навчальний заклад за кордоном чи у межах країни (що малоймовірно). Мобільності вчителів ще й зараз бракує уваги. У Декларації мобільність є визначальною для країн ЄС (ECTS, Socrates, Tempus, директив професійного схвалення, Mobility Action Plan), Лісабонської конвенції, так само, як і бажанням зацікавлених країн підготуватися до інтеграції у ЄС. ECTS і додаток до диплома дуже підтримують країни.

Працевдатність. Болонська декларація посилила дебати та розширила обізнаність щодо терміну працевдатності у всій Європі. У деяких країнах існують нові «професійні бакалаври», а в інших – «професійні магістри». Перехід до двоступеневої структури зовсім не означає негайне поглиблення та поновлення програми, яку покладено в основу. Під час дискусій враховано, що існують різні шляхи для досягнення того, щоб перші наукові ступені (звання) могли «відповідати європейському ринку праці», але це не має призвести до короткотривалої зайнятості в окремії професії. У деяких країнах рівень бакалавра університету є базою для вибору післядипломного навчання. Значна кількість професійно зорієнтованих бакалаврів, яких випускають головні сектори коледжу, вже не мають проблем з працевлаштуванням.

Конкуренція/привабливість. Здається, більшість країн зараз позитивно сприймають «конкуренцію» і схвалюють те, що система вищої освіти має бути привабливою. Питання є «важливим» або «вирішальним» у несподівано великій кількості країн: деякі мають особливі плани підготовки студентів з неєвропейських країн. Країни-учасниці хочуть бути привабливішими для студентів країн ЄС, щоб збалансувати обмін студентами за програмою Socrates. Жодна країна не стверджувала, що конкуренція є недоречною, але це ще не увійшло до порядку денного. Більшість країн дещо занепокоєні транснаціональною освітою й іноземною акредитацією. Здебільшого є два погляди на міжнаціональну освіту: виключити її або підпорядкувати національним правилам, але жоден з них не вирішує питання. Болонська декларація зацікавила не тільки країни Європи, зокрема Латинську Америку. Це підтверджує, що структури вищої освіти зроблять Європу привабливішою для набуття освіти в інших світових регіонах.

Засоби гармонізації процесу

Чітка система наукових ступенів. Три країни створили всебічні та послідовні межі кваліфікації, що могли б бути корисними для подібних виявлень в інших країнах, а отже, доречних для Європи. У балтійських республіках і скандинав-

ських країнах райони регіональної вищої освіти об'єднані. Болонья заохотила до більшої різноманітності та гнучкості, не нав'язуючи одноманітності, якої раніше побоювались. На сьогодні існують подвійні системи з більшою кількістю зв'язків між підсистемами, а також більш «професійними бакалаврами/магістрами». Несподіване побоювання щодо наміру Болонської декларації трансформувати всі коледжі в університети, зараз, здається, зникло. Однак рух до об'єднаних систем (одна система з різними навчальними закладами або установами та різними зв'язками між ними) затверджений у багатьох країнах. Додаток до диплома розглядають як головний засіб, що сприяє чіткості та зрозумілості. У більшості країн ще існують комплексні структури наукового ступеня, як, наприклад, системи, що по суті є не подвійними, а потрійними (університети, коледжі, технікуми, короткотермінові курси після середньої школи) з різними структурами наукового ступеня в різних секторах і різних дисциплінах. Найбільші розбіжності існують між університетами, оскільки немає домовленості в поглядах між країнами. Ще також існує багато прикладів заплутаних назв/номенклатур (наприклад, науковий ступінь «магістр» для студента останнього курсу, що базується на бакалаврській освіті). Інтеграція навчання протягом життя як постійна складова вищої освіти та межі кваліфікації – пріоритети лише у незначній кількості країн.

Проблеми, які виникають під час останнього курсу або після закінчення університету. Процес конвергенції до двох'ярусної структури продовжується на базі вже прийнятих реформ, консолідації структур «бакалавр/магістр», упроваджених протягом останнього десятиріччя, а також завдяки введенню реформ у деяких нових країнах. В усіх дисциплінах є випадки двох'ярусної структури, включаючи природничі предмети (інколи медицину). Є також багато країн, де структура «бакалавр/магістр» не стосується певної професійної програми, що залишається організованою у довгострокові, одноярусні курси. У деяких країнах більше уваги приділяють здобуттю ступеня «бакалавр» протягом 3 років, але існують країни, де тривалість навчання становить

3-4 роки. Прогресує обмежений рух до професійного бакалавра. Кілька всебічних проектів об'єднують впровадження наукового ступеня «бакалавр/магістр», кредити й акредитацію («золотий трикутник реформ») здебільшого в країнах, що залучилися до процесу реформ. Не існує подібних заходів щодо процесу конвергенції на аспірантському рівні, а отже, є потреба в дебатах/розвитку щодо різних видів наукових ступенів магістра.

Доступ до магістерських курсів зазвичай не автоматичний, особливо для студентів, які навчаються поза програмою.

Кредитне нагромадження та трансферні системи. Існує поштовх до ECTS-конкуруючих кредитів, які спираються на національні системи з легким переведенням у ECTS або на прийняття самого ECTS на обов'язкових засадах чи за рекомендацією ректорів і/або міністерств.

Є занепокоєння стосовно розбіжності у поглядах щодо запровадження системи. Однак побоювання, що введення залікової системи позбавить університети можливості організовувати свої навчальні програми і викличе сумніви щодо нової системи, розсіюються.

Гарантія якості. Проводиться величезна робота, спрямована на підвищення гарантії якості (нові агентства, мережа ENQA), із застосуванням різних підходів: нечіткий зв'язок між «гарантією якості» та «акредитацією», який вжито до всієї системи вищої освіти або лише до її частини, зосереджуючись на програмах або на навчальних закладах різного типу. Розвиток «акредитації» зараз більш актуальний, ніж це зрозуміло з доповіді Напрям I: більшість країн, що не входять до ЄС, уже мають акредитацію, а деякі інші розглядають можливості або мають рішучі наміри щодо нової комісії з питань акредитації (окремо від комісії з питань гарантії якості або разом з нею). Для деяких країн, що бажають отримати міжнародне визнання своїх нових наукових ступенів, акредитація є обов'язковою (*sine qua non*). Однак все ще існує певне збентеження стосовно значення та переваг акредитації. Децентралізований підхід до гарантії якості/акредитації (інколи звернений до «мети акредитації»), який використовують в одній країні, сприятиме запуску всіх європейських

механізмів, що базуються на спільному прийнятті рішень щодо гарантії якості, одночасно поважаючи національні відмінності та розбіжності в предметах, тим самим не перевантажуючи університети.

Значний вплив декларації на країни, що не брали участі в її підписанні

Доповідь Напряв II об'єднала 6 країн, що не брали участі у підписанні Декларації: Албанію, Боснію і Герцеговину, Хорватію, Кіпр, Македонію та Союзню Республіку Югославію. У доповіді не йдеться про інші країни, хоча відомо, що вона викликала інтерес у Туреччині, Росії та інших країнах СНД. Болонська декларація зацікавила ці 6 країн перш за все як процес довготривалих структурних реформ і кардинальних змін в усій Європі. У країнах колишньої Югославії та в Албанії структура навчальних програм, наукових ступенів і навчальних закладів значно відрізняється від положень Болонської декларації. Але процес реформування вже розпочався, він розвивається та підтримується різними європейськими програмами. Реформа, підготовлена Міжнародною адміністрацією для Косово, є результатом Болонської декларації. Основною перешкодою розвитку таких навчальних планів, передбачених Болонською декларацією, є розподіл університетів на незалежні факультети, які отримали негнучкі монодисциплінарні навчальні плани, у країнах колишньої Югославії.

Система вищої освіти на Кіпрі значною мірою відповідає положенням Болонської декларації.

Деякі вказівки та інструкції на майбутнє

На майбутнє слід розглянути перш за все такі питання:

- проблема доступності (readability) магістерського рівня;
- сприяння конвергенції у коледжах і технікумах;
- реформи/адаптації програм у вищих навчальних закладах, що вже перейшли або тільки переходять на двох'ярусну структуру (існують приклади, які підтверджують можливість отримання відповідного ступеня "бакалавр" у всіх сферах і в короткий термін);

- розвиток механізмів гарантії якості, що відповідає справжньому європейському знаку якості (bona fide) на національному та регіональному рівнях; імовірно, що ENQA відіграватиме головну роль і нестиме відповідальність за вирішення цієї проблеми;

- зовнішні аспекти, привабливість європейської вищої освіти та довіра до неї на міжнародному рівні;

- підтримка процесу реформ і оновлення навчальної програми у країнах Південно-Східної Європи.

Болонська декларація викликала певні сумніви, які нині розсіюються, а то й зовсім зникають. На сьогодні визнано, що:

- декларація не тільки пропонує різноманітність систем і дисциплін, але й сприяє цьому процесу;

- вона цілком конкурентоспроможна подвійним системам;

- залікова система не позбавляє університети можливості організовувати їх навчальні програми в логічній послідовності й упереджено ставитись до заліків/оцінок за бажанням студентів;

- існують різні шляхи, де наукові ступені можуть <відповідати ринку праці>. Потрібні різноманітні перші ступені, що є прямим шляхом до ринку праці і/або до різних типів післядипломної освіти.

У процесі розвитку виникає потреба та вимога до:

- повторного підтвердження основних цілей і положень Болонської декларації для того, щоб закріпити її роль у процесі довготривалих реформ і кардинальних змін по всій Європі;

- більшого узгодження з питань впровадження ECTS та інформації щодо наукових ступенів «бакалавр» і «магістр» з тим, щоб уникнути розбіжностей, які перешкоджають успішному процесу конвергенції.

Загальні тенденції щодо різноманітних систем з різними навчальними закладами, які пропонують різні типи ступеня «бакалавр/магістр» і різні шляхи, де існує альтернатива у виборі майбутнього шляху, спрямовані більше до мережі, ніж до ступенів кваліфікації.

Тривалість довгострокової одноярусної навчальної програми в обмеженій кількості районів не суперечить загальним цілям і положенням Болонської декларації (хоча і не існує переконливого аргументу, окрім медицини, що прийняття двох'ярусної структури не виправдає сподівань).

Хоча основним напрямом є рівень «бакалавр» (термін навчання 3 роки), будь-яка європейська система потребує відповідності перших ступенів різноманітним цілям і напрямам (з терміном навчання 3-4 роки). Поширені перші ступені були б прийнятними, якби вони створили спільну європейську базу в певній фаховій сфері (наприклад, машинобудування); інакше доцільно відокремити їх від ступеня «бакалавр» (наприклад, називаючи їх «почесні наукові ступені» або «бакалавр вищого рівня»).

Ще й досі є підвищений інтерес до інформації, як саме розглядаються головні аспекти та ставлення до них у різних частинах Європи або у світі в цілому:

- більше, ніж будь-коли, прогрес конвергенції залежатиме від доступності навчання вищого ступеня, забезпечення якісної практики та контролю проблемних сфер;
- у термінах у сфері вищої освіти в цілому (наприклад, "подвійна", "двох'ярусна", "не університет", "акредитація") та в номенклатурі ступенів існує певна плутанина, на яку слід звернути увагу (наприклад, хто такий аспірант, назви певних наукових ступенів або навчальних закладів та їх переклад англійською мовою).

Слід пам'ятати про зовнішнє поширення процесу і про наміри зробити національну вищу освіту привабливішою у себе вдома, в Європі та у світі. Все ще не визнано той факт, що цей процес був би легшим і успішнішим, якби він мав європейський масштаб: європейські ступені не підтримають у світі, якщо вони не будуть прийняті в Європі.

Майбутній прогрес щодо кваліфікацій, гідних порівняння, потребує додаткового опрацювання на європейському рівні в межах окремого фаху або професійної сфери.

Низка публікацій і бази даних навчання в Європі в усіх фахових сферах дозволять підвищити порівняння та мобільність в Європі та в світі.

Як підсумок слід підкреслити, що майбутнє Болонського процесу та європейської вищої освіти неодмінно має бути пов'язане з двома фундаментальними положеннями – керівними в усіх майбутніх діях:

- студенти Європи мають потребу та право на навчання задля ступенів, що можуть ефективно застосовуватися в Європі, а не тільки в країні/регіоні, де їх здобуто;
- головною відповідальністю навчальних закладів та установ європейської вищої освіти є гарантування того, що вони роблять усе можливе для надання цього типу кваліфікації своїм студентам.

Формування європейської вищої освіти

Понад 300 європейських навчальних закладів та їх представницьких організацій зібралися 29-30 березня в Саламанці з метою підготувати свої пропозиції до Празької зустрічі міністрів вищої освіти країн, які брали участь у Болонському процесі. Учасники домовились про цілі, принципи та пріоритети.

Формування майбутнього

Вищі навчальні заклади Європи підтверджують свою підтримку положень Болонської декларації та рішучість створення Європейського простору вищої освіти до кінця цього десятиріччя. Вони надають створенню Європейської асоціації університетів у Саламанці як символічного, так і практичного значення, чітко висловлюючи свою позицію в уряді та суспільстві, тим самим забезпечуючи собі підтримку в розбудові власної освіти та входженні у Європейський простір вищої освіти.

I. Положення

Автономія у підзвітності. Розвиток вимагає надання університетам повноважень діяти згідно з керівним положенням автономії у підзвітності. Будучи автономними і відповідальними юридичними особами, освітніми та громадськими організаціями, вони підтверджують свою відданість принципам Великої хартії університетів, прийнятої 1988 року, і,

зокрема, принципу освітньої свободи. Отже університети мають бути спроможними формувати свої стратегічні цілі, визначати першочергові завдання в освіті та дослідженнях; відповідно спрямовувати свої ресурси, складати програми навчання та формулювати свої критерії підбору викладацького складу та прийому студентів. Європейські вищі навчальні заклади готові працювати в умовах конкуренції у своїй країні, в Європі та світі, але для цього їм вкрай потрібна свобода управління, необтяжлива і сприятлива регулятивна база та достатнє фінансування. Інакше вони будуть поставлені в нерівні умови щодо питань співпраці та конкуренції. Процеси, потрібні для створення Європейського простору вищої освіти, залишаться нереалізованими або призведуть до нерівної конкуренції, якщо нинішнє надмірне регулювання і дріб'язковий адміністративний та фінансовий контроль вищої освіти у багатьох країнах залишаться без змін.

Конкуренція у вищій освіті сприяє якості, навчання не виключає співпраці та не зводиться до комерційного її розуміння. У деяких країнах Європи університети ще не можуть конкурувати на рівних і стикаються з небажаним впливом умов на користь інших європейських закладів.

Освіта як суспільна відповідальність. Європейський простір вищої освіти має будуватися на таких європейських освітніх традиціях, як суспільний обов'язок і відповідальність, виходячи з принципу широкого і відкритого доступу до бакалаврського та магістерського рівнів освіти для власного розвитку та можливості продовжувати освіту протягом усього життя людини, сьогоденних та довгострокових потреб суспільства.

Вища освіта, що ґрунтується на наукових дослідженнях. Оскільки дослідження – рушійна сила вищої освіти, створення Європейського простору вищої освіти має йти пліч-о-пліч з формуванням Європейського простору дослідницької діяльності.

Організаційне розмаїття. Європейській вищій освіті властиве розмаїття у галузі мов, національних систем, інституційних типів та їх орієнтацій, а також спрямованості програм. Водночас її майбутнє залежить від її здатності ефек-

тивно організувати це цінне розмаїття для отримання позитивних результатів, а не труднощів; гнучкості, а не навпаки. Вищі навчальні заклади бажають ґрунтувати свою діяльність на зближенні, зокрема на спільних ознаках, наявних у різних країнах у цій галузі, та розглядати розмаїття як надбання, а не як мотив для невизнання чи винятковості. Вищі навчальні заклади поставили за мету створення достатнього самообмеження для забезпечення мінімального рівня узгодженості та інтеграції з тим, щоб їх зусилля на шляху наближення не зазнали краху через надмірну невідповідність та розбіжності у визначенні та застосуванні кредитів, основних учених ступенів та якісних критеріїв.

II. Основні питання

Якість як основоположний наріжний камінь. Європейський простір вищої освіти, виправдовуючи сподівання своїх засновників, має керуватися основними академічними цінностями, тобто демонструвати якість. Оцінюючи якість, слід урахувувати цілі і призначення навчальних закладів та їх програм. Потрібно досягти гармонійного поєднання нововведення і традиції, академічної бездоганності та соціально-економічної обґрунтованості, послідовності навчального плану та свободи вибору для студентів. Заклад об'єднує викладання та наукову роботу, займається керівництвом та організацією, розуміє потреби студентства та надає позаосвітні послуги. Якості самої по собі недостатньо, її треба продемонструвати і гарантувати, щоб вона була визнана й отримала довіру студентства, партнерів та суспільства в Європі та світі.

Якість – це головна основоположна умова для довіри, відповідності, мобільності, сумісності та привабливості в Європейському просторі вищої освіти.

Укріплення довіри. Подібно до оцінки наукових досліджень забезпечення якості вищої освіти має міжнародний вимір. У Європі гарантії якості не слід покладати на одну організацію, яка б впроваджувала в життя загальний перелік вимог. Вирішення проблеми в майбутньому потребуватиме створення на європейському рівні механізму взаємного визнання результатів дотримання якості з «акредитацією». Ці

механізми мають поважати національні, мовні та дисциплінарні розбіжності і не переобтяжувати університети.

Відповідність. Навчальні програми мають повністю співвідноситись з потребами європейського ринку праці відповідно до того, коли присвоюється кваліфікація: після бакалаврського курсу навчання чи після магістратури. Можливість знайти роботу на ринку праці у будь-який час протягом усього життя найкраще досягається у разі отримання справжньої якісної освіти, надання різноманітних підходів і спрямувань курсів навчання, гнучкості програм з можливістю багаторазового підключення і виходу з програми, трансверсальних вмінь і навичок, як, наприклад, уміння спілкуватися та знання мов, уміння мобілізувати знання, вирішувати проблеми, працювати в колективі та розуміти соціальні явища.

Мобільність. Однією з необхідних якостей Європейського простору вищої освіти є вільна мобільність студентів, викладацького складу та випускників. Європейські університети бажають сприяти більшій мобільності як «горизонтального», так і «вертикального» типу і не вважають віртуальну мобільність заміником фізичної мобільності. Для здійснення визнання та мобільності вони можуть використовувати вже існуючі інструменти, а саме: ECTS, Лісабонську конвенцію, додаток до диплома, мережу NARIC/ENIC. З огляду на важливість викладацького складу з європейським досвідом, університети хотіли б усунути наявні вимоги щодо національності та інші перепони та віддати перевагу досвіду академічної діяльності в Європі. Попри це потрібен також загальний підхід до віртуальної мобільності та транснаціональної освіти.

Подібні кваліфікації бакалаврського та магістерського рівнів. Вищі навчальні заклади схвалюють рух до створення загальноновизнаної кваліфікаційної системи, яка б ґрунтувалася на основних формулюваннях бакалаврських/магістерських та аспірантських курсів навчання. Загальноновизнано, що бакалаврські звання присвоюють, коли нараховано від 180 до 240 кредитів згідно з ECTS, але кредити мають бути різноманітними, спрямованими на початок трудової діяльності або такими, що дають можливість підготуватися до подальшого аспірантського навчання. За певних обставин уні-

верситет може ухвалити рішення щодо запровадження інтегрованої програми, яка б вела безпосередньо до присвоєння магістерського звання. Предметні мережі відіграють важливу роль у досягненні зазначених цілей. Університети переконані у корисності накопичення системи оцінювання знань і переведення з одного вищого навчального закладу до іншого, яка ґрунтується на ECTS, а також на своєму основному праві ухвалювати рішення щодо прийнятності системи оцінювання знань, набутих у будь-яких інших навчальних закладах.

Привабливість. Європейські вищі навчальні заклади хотіли б залучати талановитих людей з усього світу. Це потребує дій на інституційному, державному та європейському рівнях. Конкретними заходами мають бути: адаптація програм, звання та ступені, зрозумілі як в Європі, так і поза її межами, переконливі заходи щодо гарантії якості, програми з викладанням основними мовами світу, достатня інформація та маркетинг, привабливі умови для іноземних студентів та науковців, а також стосунки на перспективу. Успіх також залежить від якнайшвидшого усунення заборони імміграції та ситуації на ринку праці.

Європейські заклади вищої освіти усвідомлюють, що їх студенти потребують і вимагають кваліфікацій, які б вони могли успішно застосовувати для навчання та роботи по всій Європі. Навчальні заклади, їх мережі та організації розуміють свою роль та відповідальність у цій справі і підтверджують своє прагнення відповідно до цього самоорганізуватися в межах автономії.

Європейські заклади вищої освіти закликають уряди своїх держав та в контексті Європи сприяти змінам, надати загальну схему для координації та керівництва до зближення. Вони підтверджують свою спроможність та бажання спільними зусиллями розпочати та підтримати позитивні зрушення у такому:

- знайти нове визначення вищій освіті та науковій діяльності для всієї Європи;
- реформувати та омолодити програми і вищу освіту загалом;
- посилити та взяти за основу у вищій освіті наукову роботу;

- запровадити загальноприйнятні механізми оцінювання, забезпечення та сертифікації якості;
- виходити зі спільних ознак в європейському контексті та забезпечити подібність між різними закладами освіти, програмами та ступенями;
- сприяти мобільності студентів та викладацького складу, а також влаштуванню випускників на європейському ринку праці;
- підтримувати зусилля на шляху модернізації університетів у країнах, де існують проблеми побудови Європейського простору вищої освіти;
- не зупинятися перед проблемами визнання, привабливості та конкурентоспроможності у своїй країні, в Європі і світі; а також і надалі розглядати вищу освіту як безумовний громадянський обов'язок.

Формування майбутнього Європейського простору вищої освіти: від Саламанки до Берліна (2001-2003 рр.)

Наступним кроком Європейської Спільноти до створення Зони європейської вищої освіти стала **Конференція європейських вищих навчальних закладів і освітніх організацій 29-30 березня 2001 року у м. Саламанка**, в якій взяли участь представники майже 300 європейських вищих навчальних закладів з метою підготувати свої пропозиції до празької зустрічі міністрів вищої освіти країн, які брали участь у Болонському процесі. Значення цього форуму в тому, що його учасники домовилися про цілі, принципи та пріоритети. Перш за все слід, на нашу думку, звернути увагу на такі **принципи, як**¹¹:

Автономія з відповідальністю

Розвиток потребує, щоб у європейських університетів була можливість діяти відповідно до керівного принципу ав-

¹¹ Спільний документ конференції європейських вищих навчальних закладів і освітніх організацій. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/salamanca_convention.pdf

тономії у поєднанні з відповідальністю. Як автономні і відповідальні юридичні, освітні й соціальні об'єкти вони підтверджують свою прихильність принципам Magna Charta Universitatum 1988 року і, зокрема, академічній свободі. Тому університети повинні мати право формувати свою стратегію, вибирати свої пріоритети в навчанні й провадженні наукових досліджень, витратити свої ресурси, профілювати свої програми й встановлювати свої критерії для прийому професорів і студентів. Європейські вищі навчальні заклади готові до конкуренції вдома, у Європі й у світі, але для цього вони мають нагальну потребу в організаційній свободі, зрозумілих і доброзичливих рамках регулювання й достатньому фінансуванні. За протилежного випадку вони не будуть мати можливості для співпраці й змагання. Плани завершення створення Зони європейської вищої освіти залишаться невиконаними або спричинять нерівноправність конкуренції, якщо в багатьох країнах будуть здійснюватися безпосереднє регулювання, детальний адміністративний і фінансовий контроль стосовно вищої освіти.

Конкуренція, що підтримує якість вищої освіти, не відкидає співробітництва і не може бути зведена до концепції комерції. Університети в деяких країнах Європи знаходяться ще не в тому становищі, щоб конкурувати на рівних, перебуваючи, зокрема, віч-на-віч із небажаним впливом інтелекту у межах Європи.

Освіта як відповідальність перед суспільством

Зона європейської вищої освіти повинна будуватися на європейських традиціях відповідальності освіти перед суспільством; на широкому й відкритому доступі як до доступеневого, так і післяступеневого навчання; на освіті для розвитку особистості й навчанні протягом усього життя; на громадянстві як короткочасної, так і тривалої соціальної доцільності.

Вища освіта, ґрунтована на наукових дослідженнях

Оскільки наукові дослідження є рушійною силою вищої освіти, то й створення Зони європейської вищої освіти має відбуватися одночасно й паралельно зі створенням Зони європейських наукових досліджень.

Організація диверсифікації

Європейська вища освіта завжди була різноманітною у частині мов, національних систем, типів інститутів, орієнтації профілів підготовки та навчальних планів. У той же час її майбутнє залежить від спроможності організувати цінне розмаїття так ефективно, щоб мати позитивні результати, а не труднощі, гнучкість, а не непрозорість. Вищі навчальні заклади хочуть користуватися конвергенцією, – зокрема, у загальних поняттях, загальнодоступних у цій предметній галузі поза кордонами – і мати справу з розмаїтістю як з активом, а не як причиною для невизнання або винятку.

Ключовими питаннями конференції у Саламанці були також проблеми якості як формування довіри; сумісності; мобільності; сумісних кваліфікацій на доступеному і післяступеновому рівнях; привабливості. Усі вищі навчальні заклади – учасники конференції – звернулися до урядів з проханням полегшувати і заохочувати зміни, забезпечувати рамки для координації і керівництва зближенням із врахуванням національних і європейських особливостей. Вони підтвердили свою здатність і готовність ініціювати і підтримувати прогрес спільними зусиллями:

- здійснити переоцінку вищої освіти і наукових досліджень для всієї Європи;
- реорганізувати вищу освіту загалом і поновити програми зокрема;
- розвивати й базувати вищу освіту на основі наукових досліджень;
- виробити взаємоприйнятні механізми для оцінки, гарантії і підтвердження якості;
- послуговуватися загальними термінами європейського виміру і забезпечувати сумісність різних інститутів, програм, ступенів;
- сприяти мобільності студентів, персоналу й можливості працевлаштування випускників у Європі;
- підтримувати зусилля з модернізації університетів у країнах, де існують значні проблеми щодо входження в Зону європейської вищої освіти;

- провадити зміни, будучи відкритими, привабливими, конкурентоспроможними вдома, в Європі й у світі;
- дотримуватись позиції, що вища освіта має бути відповідальною перед суспільством.

У Саламанці європейські вищі навчальні заклади та їх представницькі організації підтвердили своє зобов'язання досягти єдиного Європейського простору вищої освіти до кінця десятиріччя. У висновках цієї конвенції:

- міністри погодилися з важливістю підвищення привабливості та конкурентоспроможності європейської вищої освіти для студентів з Європи й усього світу і закликали до розвитку всесвітньої загальної системи кваліфікацій і схеми європейської якісної сертифікації як інструменту досягнення привабливості; закликали також до співробітництва між європейськими країнами щодо транснаціональної освіти;
- серед інструментів, спроможних підвищити як мобільність, так і привабливість, виділено розвиток модулів, курсів та навчальних планів, які є "європейськими" за змістом, орієнтацією та організацією, особливо щодо уніфікації наукових ступенів.

Через два роки після підписання Болонської декларації і через три роки після Сорбонської декларації міністри вищої освіти Європи, які представляли 32 країни, що підписали документи, зібралися у **Празі у травні 2001 року** з метою проаналізувати досягнення та визначити напрями і пріоритети на найближчі роки щодо розвитку процесу. Міністри знову підтвердили свою відданість меті створення Європейського простору вищої освіти до 2010 року. Вибір Праги для проведення цієї зустрічі – це символ їх намірів залучити до цього процесу всю Європу в світлі розширення ЄС.

За наслідками зустрічі було прийняте **Празьке комюніке міністрів вищої освіти європейських країн**¹². Міністри підтримали та розглянули звіт «**На шляху Болонських домовленостей**», замовлений утвореною після Болонської

¹² Празьке комюніке міністрів вищої освіти європейських країн [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.mon.gov.ua/education/higher/bolon/3/>

зустрічі робочою групою, і дійшли висновку, що закладені Болонською декларацією цілі отримали широке визнання і їх взято за основу для розвитку вищої освіти більшістю країн, які підписали декларацію, університетами та іншими закладами вищої освіти, а також знову підтвердили, що слід і надалі докладати зусиль до забезпечення мобільності студентів, викладачів, науковців та адміністративних працівників з метою надання можливості скористатися багатством Європейського простору вищої освіти, включаючи демократичні цінності, розмаїття культур, мов та систем вищої освіти.

Особливу увагу міністри вищої освіти європейських країн загострювали на тому, що якість вищої освіти, наукової роботи є і має бути вирішальним фактором європейської привабливості та конкурентоспроможності і закликали до тіснішої співпраці між європейськими країнами щодо можливих труднощів і перспектив транснаціональної освіти.

Надзвичайно знаковою подією на шляху створення Європейського простору вищої освіти стала **Берлінська конференція міністрів вищої освіти Європи 18-19 вересня 2003 року**¹³, у якій взяли участь міністри вищої освіти 33 європейських країн. Метою конференції була оцінка досягнутих успіхів та встановлення пріоритетів і нових завдань на наступні роки у контексті Болонського процесу, а також визначення шляхів у перетворенні Європи на найбільш конкурентну динамічну спільноту.

Учасники конференції наголосили: згідно з принципами автономії навчальних закладів відповідальність за якість вищої освіти передусім лежить на кожному окремому навчальному закладі, і таким чином забезпечується можливість перевірки якості системи навчання в національних рамках.

Отже, вони наголошували, що до 2005 року необхідно впровадити системи «двох циклів» і забезпечити національні системи гарантії якості, які мають включати:

¹³ Створення Європейського простору вищої освіти. Берлінське Комюніке конференції міністрів вищої освіти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/education/higher/bolon/5/>

- визначення відповідальності органів та навчальних закладів, які беруть участь у діяльності;
- оцінку програм закладів, яка передбачає внутрішній контроль, зовнішню перевірку, участь студентів та публікацію результатів;
- систему акредитації, сертифікації або подібні процедури;
- міжнародну участь, співпрацю та створення спілок.

Серйозна увага була приділена також:

- прийняттю системи, що базується на двох рівнях;
- підвищенню мобільності;
- створенню кредитної системи;
- визнанню ступенів: прийняття порівнянної та легко зрозумілої системи ступенів;
- впровадженню європейської тематики у вищу освіту;
- можливості навчатися протягом усього життя.

З огляду на цілі, установлені до 2010 року, очікувалася перевірка результатів Болонського процесу, яка б дозволила одержати достовірну інформацію про реальний прогрес, а також дала можливість у разі потреби внести корективи. Міністри визначили групу контролю для організації перевірки під час саміту 2005 року та для підготовки детального звіту за такими пріоритетними напрямками:

- гарантія якості;
- система двох циклів;
- визнання курсів і періодів навчання.

Отже, країни-учасниці були готові надати доступ до потрібної інформації для проведення відповідних досліджень. Доступ до банків даних було полегшено.

На Берлінській конференції міністрів вищої освіти Європи 18-19 вересня 2003 року була затверджена **Програма дій до 2005 року**¹⁴. Вони очікували отримати докладні звіти щодо зробленого в кожній країні за цими трьома пунктами.

Стосовно гарантії якості міністри наголосили, що, згідно з принципами інституційної самостійності, обов'язкову відповідальність за гарантію якості вищої освіти буде покладе-

¹⁴ Там само.

но на саму інституцію. Вони домовилися, що до 2005 року всі національні системи гарантії якості мають містити:

- визначення відповідальності задіяних органів та інституцій;
- оцінювання програм та інституцій, включаючи внутрішній доступ, зовнішній огляд, участь студентів та публікацію результатів;
- систему акредитації, сертифікат або порівнянні інституцій;
- міжнародну участь, співпрацю та взаємоінформування.

Міністри взяли на себе реалізацію системи двох циклів «бакалавр» і «магістр» до 2005 року. У цьому контексті вони розробили структуру кваліфікацій на національному та європейському рівнях. Такі структури кваліфікацій складають на основі обсягу робіт, рівня, результатів, компетенції та профілю навчання.

Окремо до цих найважливіших початкових вимог міністри зазначили, що корисно було б встановити близькі зв'язки між Європейським простором вищої освіти та Європейським простором дослідницької діяльності в «Європі знань». Але вони не стали зупинятися на розвитку тільки цих двох основних циклів вищої освіти, а вирішили додати рівень докторантури як третій цикл Болонського процесу.

Берлінське комюніке складається, як і Болонська декларація та Празьке комюніке, з довідкової інформації та рекомендацій щодо подальших дій, таких, як запровадження програм навчання протягом усього життя, ECTS, удосконалення європейської вищої освіти тощо. Однак комюніке – це також виконання трьох обов'язкових дій. Треба реалізувати його до 2005 року та перевірити фонди. Як зазначали в Берліні різні оглядачі зі Східної Європи та Латинської Америки, процес поширюється на більшість країн. Відлік часу до початку наступної зустрічі міністрів у Бергені розпочато, і ніхто із задіяних у цьому процесі не скаже, що 20 місяців – багато часу: уряди, інститути, органи гарантії якості та будь-хто інший повинні плідно працювати, щоб виконати зобов'язання, узяті в Берліні.

**Становлення Європейського простору
вищої освіти: від Бергена до Будапешта та Відня
(2005-2010 рр.)**

Наступним кроком на шляху формування загальноєвропейського простору вищої освіти була конференція міністрів країн Європи, відповідальних за сферу вищої освіти, що проходила **19-20 травня 2005 року у м. Берген**. Учасники конференції прийняли **Комюніке «Загальноєвропейський простір вищої освіти – Досягнення цілей»¹⁵**.

Особливістю названого документа є те, що учасники конференції схвалили приєднання до Болонського процесу нових країн-учасниць, в тому числі України. Вони підтвердили взяті раніше зобов'язання координувати впроваджувану політику впродовж реалізації Болонського процесу задля досягнення кінцевої мети – створення Загальноєвропейського простору вищої освіти до 2010 р., допомогти новим країнам-учасникам забезпечити виконання цілей Болонського процесу.

Визначальним фактором конференції став висновок про те, що ключове місце у Болонському процесі відводиться вищим навчальним закладам, їх співробітникам та студентам. Їхня роль у реалізації Болонського процесу наразі стає ще більш важливою і, оскільки необхідні законодавчі перетворення вже переважно завершені, пролунав заклик активізувати роботу щодо створення Загальноєвропейського простору вищої освіти. Вітались зусилля, пов'язані з реалізацією Болонського процесу, яких вочевидь докладають вищі навчальні заклади по всій Європі. До того ж відзначалось, що потрібен час для оптимізації впливу структурних змін на навчальні плани та, відповідно, для забезпечення надання та отримання знань на інноваційній основі, чого і потребує Європа.

¹⁵ Комюніке Конференції міністрів країн Європи, відповідальних за сферу вищої освіти «Загальноєвропейський простір вищої освіти – Досягнення цілей». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_576

Учасники конференції проаналізували стан реалізації завдань в контексті впровадження системи Загальноєвропейського простору вищої освіти за 2003-2005 рр. Поряд з цим в Комюніке акцентувалася увага на проблемі впровадження дворівневої **системи ступенів**, була затверджена національна система кваліфікацій у Загальноєвропейському просторі вищої освіти, що охоплює три цикли (включаючи, в рамках національних особливостей, можливість прискореного здобуття вищої освіти, пов'язаної із першим циклом), єдині ідентифікатори за кожним циклом, які базуються на знаннях та вміннях, отримуваних в результаті навчання, а також шкалу кредитів у першому та другому циклі. Було вирішено розробити до 2010 р. національні системи кваліфікацій, сумісні з наднаціональною системою кваліфікацій у Загальноєвропейському просторі вищої освіти, розпочати роботу над цим питанням до 2007 р.

Значну увагу в роботі конференції було приділено оцінюванню заходів для впровадження **системи якості**, що базується на критеріях, визначених у Берлінському комюніке, і передбачає широку співпрацю, включаючи мережеве співробітництво. Проте все ще актуальним залишалось досягнення більшого прогресу, зокрема в тому, що стосується участі студентів та міжнародної співпраці. Більше того, пролунав заклик закладів вищої освіти стосовно подальшого підвищення якості їхньої діяльності шляхом систематичного впровадження внутрішніх механізмів її забезпечення за прямого взаємозв'язку із зовнішньою системою забезпечення якості.

Учасники конференції схвалили принцип Загальноєвропейського реєстру агентств із забезпечення якості на основі аналізу, проведеного в національних межах та закликали Європейську мережу забезпечення якості (ENQA) спільно з Європейською асоціацією університетів (EUA), Європейською асоціацією вищих навчальних закладів (EURASHE) і Об'єднанням національних студентських спілок (ESIB) розробити практичні кроки з подальшого впровадження зазначених заходів та подати через Групу супроводу звіт з результатами цієї роботи.

Учасники конференції позитивно оцінили роботу щодо **визнання ступенів та термінів навчання** в 36 із 45 країн-учасниць, що ратифікували Лісабонську конвенцію. Відмічалося, що учасники конференції беруть на себе зобов'язання забезпечити повномасштабне впровадження визначених в Конвенції принципів та належним чином інкорпорувати їх в національні законодавства. «Ми звертаємося до всіх країн-учасниць, закликаючи вирішити проблеми, визначені мережами NARIC/ENIC. Ми розробимо національні плани дій для полегшення процесу визнання кваліфікацій, наданих в зарубіжних країнах. Ці плани стануть частиною національних звітів усіх країн-учасниць, що будуть готуватися до наступної конференції на рівні міністрів. Ми підтримуємо додаткові документи до Лісабонської конвенції про визнання кваліфікацій і закликаємо національні органи державної влади та інші зацікавлені сторони до визнання у Загальноєвропейському просторі вищої освіти спільних ступенів, що надаються у двох або більше країнах», – відмічали учасники конференції¹⁶.

Значна увага в Комюніке «Загальноєвропейський простір вищої освіти – Досягнення цілей» приділена **майбутнім викликам та пріоритетам вищої освіти та дослідницької діяльності**. Зокрема наголошувалося, що ключовою складовою докторантури є поглиблення знань шляхом проведення оригінальних авторських досліджень. Беручи до уваги необхідність структурованих докторських програм та потребу в прозорому нагляді та оцінюванні, у Комюніке констатувалося, що звичайне робоче навантаження за третім циклом навчання у більшості країн складає 3-4 роки роботи. Привернута увагу університетів на необхідність забезпечити в рамках відповідних докторських програм міждисциплінарне навчання та розвиток замінюваних вмінь та навичок, які б максимально відповідали потребам ринку праці.

¹⁶ Комюніке Конференції міністрів країн Європи, відповідальних за сферу вищої освіти «Загальноєвропейський простір вищої освіти – Досягнення цілей». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_576

Важливе місце в Комюніке зайняло відображення **соціальної складової** Болонського процесу, а також **мобільності студентів та працівників** вищих навчальних закладів між країнами-учасницями, що залишається одним з ключових завдань Болонського процесу. Свідомі того, що на цьому шляху ще треба подолати чимало перешкод, автори Комюніке підтвердили взяті зобов'язання сприяти, в тому числі й спільними зусиллями, якщо це доцільно, доступності та зручності грантів та позик з тим, щоб забезпечити справжню мобільність в рамках Загальноєвропейського простору вищої освіти. Були висловлені наміри активізувати зусилля для того, щоб усунути перешкоди мобільності через полегшення видачі віз і дозволів на роботу та заохочення до участі в програмах мобільності.

Значне місце в прийнятому в Бергені документі відведено привабливості **Загальноєвропейського простору вищої освіти та співпраці з іншими регіонами світу**, був проведений аналіз здобутків за період до 2007 року та підготовки освітніх закладів до розбудови Загальноєвропейського простору вищої освіти на основі **принципів якості та прозорості** до 2010 року.

З 16 по 19 травня 2007 року в м. Лондоні проходила конференція міністрів європейських країн, відповідальних за сферу вищої освіти, яка прийняла надзвичайно важливий спільний документ – **Комюніке «На шляху до Європейського простору вищої освіти: відповіді на виклики глобалізації»**¹⁷, в якому відмічалось: «Досягнення останніх двох років значно наблизили нас до реалізації ідеї Європейського простору вищої освіти (ЄПВО). Спираючись на багату та різноманітну європейську культурну спадщину, ми створюємо ЄПВО, що базується на інституційній автономії, академічній свободі, рівних можливостях та демократичних принципах, які сприятимуть мобільності, підвищуватимуть

¹⁷ Лондонське комюніке Конференції міністрів європейських країн, відповідальних за сферу вищої освіти «На шляху до Європейського простору вищої освіти: відповіді на виклики глобалізації» <http://www.nau.edu.ua/en/EduProcess/Bologna/London/>

можливості працевлаштування, а також привабливість та конкурентоспроможність Європи»¹⁸.

Були проаналізовані успіхи і проблеми на шляху реалізації ідеї Європейського простору вищої освіти і привернута увага до мобільності викладацького складу, студентів і випускників, що створює можливості для особистісного розвитку, розвитку міжнародної співпраці між фізичними особами та установами, поліпшення якості вищої освіти і наукової діяльності та сприяння європейському виміру.

Відмічалось, що багато успішних кроків робиться на шляху до досягнення поставленої цілі – створення Єдиного простору вищої освіти, що базується на трицикловій системі ступенів як на рівні країн, так і на рівні навчальних закладів. Значно зросла кількість студентів, які були зараховані на навчальні курси перших двох циклів, а також спостерігається зменшення кількості структурних перешкод при переході від циклу до циклу. Подібним чином зросла кількість структурованих докторських програм. Підкреслювалась важливість внесення змін до навчальних програм з метою приведення кваліфікацій у відповідність до потреб ринку праці та уможливлення подальшого навчання. У майбутньому необхідно зосередити зусилля на усуненні перешкод у рівному доступі до освіти та переході від циклу до циклу, на належному впровадженні Європейської кредитно-трансферної системи (ECTS), що ґрунтується на результатах навчання та навчальному навантаженні студентів.

Була приділена увага питанням **визнання кваліфікацій вищої освіти і періодів навчання**, шляхів гнучкого **навчання впродовж життя**, питанням забезпечення якості в ЄПВО. Акцентована увага на проблемах розробки та підтримки докторських програм, що базуються на загальній системі кваліфікацій, і привернута увага вищих навчальних закладів з проханням докласти зусиль щодо запровадження докторських програм як складової власної стратегії та політики, а також розробити відповідні шляхи побудови кар'єри та надати можливості кар'єрного зростання для докторантів та дослідників-початківців.

¹⁸ Там само

Особливістю Лондонського комюніке конференції міністрів європейських країн, відповідальних за сферу вищої освіти «*На шляху до Європейського простору вищої освіти: відповіді на виклики глобалізації*» став аналіз ситуації і пошук шляхів подолання проблем в контексті глобалізації. Зокрема приверталася увага до продовження ефективної роботи за такими основними стратегічними напрямками:

- поліпшення інформування про ЄПВО;
- сприяння поліпшенню привабливості та конкурентоспроможності ЄПВО;
- посилення співробітництва на основі партнерства;
- інтенсифікація стратегічного діалогу;
- поліпшення процедури визнання.

Пріоритетами на 2009 рік визначалися **мобільність, соціальний вимір, збір інформації, можливість працевлаштування та пристосування Європейського простору вищої освіти до проблем в контексті глобалізації.**

Важливим інструментом впровадження Європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС) став **Довідник користувача 2009**, який був ухвалений у Брюсселі 6 лютого¹⁹.

Черговим кроком на шляху реалізації єдиного європейського освітнього простору став форум, що відбувся у **Лувені-ла-Ньов 29 квітня 2009 року**. У ньому взяли участь міністри вищої освіти, голови делегації 46 європейських країн-учасниць Болонського процесу та представники інших країн. Він отримав назву **Болонський стратегічний форум**²⁰. **У Декларації форуму були виділені питання глобальної співпраці і партнерства у вищій освіті з метою розвитку партнерства з країнами усього світу.**

11-12 березня 2010 року у Будапешті та Відні відбулися зустрічі міністрів, які відповідають за вищу освіту у країнах-учасницях Болонського процесу, за участі 47 делегацій. У Буда-

¹⁹ Довідник користувача Європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/newstmp/2009_1/12_11/ECTS_users_guide_final_ua.pdf

²⁰ Болонський стратегічний форум. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nmu.edu.ua/bolon.php>

пештсько-Віденській декларації про створення Європейського простору вищої освіти²¹ відмічалось, зокрема, що:

- новостворений Європейський простір вищої освіти, будучи безпрецедентним прикладом регіональної, транскордонної співпраці у сфері вищої освіти, спричинив значну зацікавленість у інших частинах світу і зробив європейську вищу освіту помітнішою на світовій мапі;

- необхідно прислухатися до критики працівників вищих навчальних закладів та студентів щодо необхідності коректив і подальшої роботи за участі працівників вищих навчальних закладів і студентів на європейському, національному і, особливо, інституційному рівнях для побудови Європейського простору вищої освіти;

- слід збільшити зусилля для завершення реформ, які вже проводяться, щоб надати можливість студентам і викладачам бути мобільними, поліпшити викладання та навчання у вищих навчальних закладах, підвищити можливості працевлаштування випускників, а також забезпечити якісну вищу освіту для всіх. На національному рівні необхідне поліпшення взаємодії та розуміння Болонського процесу з боку усіх зацікавлених сторін і в суспільстві в цілому;

- необхідно визнавати ключову роль академічної спільноти – керівників закладів, викладачів, дослідників, адміністративного персоналу та студентів – у формуванні Європейського простору вищої освіти, забезпечуючи тих, хто навчається, можливостями для отримання знань, умінь і компетенцій для побудови їхньої кар'єри та життя як громадян демократичних країн, а також для їх особистісного розвитку;

- слід збільшити зусилля у вирішенні проблем в контексті соціального виміру для забезпечення рівних можливостей отримання якісної освіти, звертаючи особливу увагу на мало представлені групи;

- слід запровадити додаткові методи роботи, такі, як взаємне навчання, навчальні візити та інша діяльність для

²¹ Будапештсько-Віденська декларація про створення Європейського простору вищої освіти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nau.edu.ua/en/EduProcess/Bologna/budviddek/>

поширення інформації щодо розширення та зміцнення Європейського простору вищої освіти і його взаємодії з європейським дослідницьким простором.

Список рекомендованої літератури

1. Берлінське Комюніке «Створення Європейського простору вищої освіти». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/education/higher/bolon/5/>
2. Болонська спільна декларація міністрів освіти Європи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eduknigi.com/ped_view.php?id=6
3. Довідник користувача Європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/newstmp/2009_1/12_11/ECTS_users_guide_final_ua.pdf
4. Комюніке конференції міністрів країн Європи, відповідальних за сферу вищої освіти «Загальноєвропейський простір вищої освіти – досягнення цілей». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.lnu.edu.ua/Pedagogika/bolon/08.pdf
5. Комюніке конференції міністрів європейських країн «На шляху до Європейського простору вищої освіти: відповіді на виклики глобалізації». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://283www.mon.gov.ua/education/higher>
6. Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.coe.kiev.ua/docs/cets/cets165.htm>
7. Конференція європейських вищих навчальних закладів і освітніх організацій «Формування майбутнього». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vafk.com/ukr/sudak.htm>
8. Празьке комюніке міністрів вищої освіти європейських країн. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/education/higher/bolon/3/>
9. Про вищу освіту : Закон України від 14 липня 2014 р. № 1556-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 37-38. – Ст. 2004.
10. Спільна декларація про гармонізацію архітектури європейської системи вищої освіти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/education/higher/bolpr/bol_pr_in.doc

Розділ 2

СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ НАУКИ В СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони²²

Співробітництво між Сторонами спрямовується на сприяння залученню України до Європейського дослідницького простору. Таке співробітництво сприяє Україні у підтримці реформування та реорганізації системи управління науковою сферою та дослідних установ (зокрема в розвитку її потенціалу щодо розвитку науки і технологій) з метою сприяння розвитку конкурентоспроможної економіки та суспільства, яке базується на знаннях.

Переговори щодо нового базового договору між Україною та ЄС на заміну чинної Угоди про партнерство та співробітництво були започатковані у березні 2007 року (у 2008 році сторони узгодили назву майбутньої угоди – Угода про асоціацію). 11 листопада 2011 року у Брюсселі відбувся завершальний двадцять перший раунд переговорів щодо укладення Угоди про асоціацію, у ході якого були узгоджені всі положення тексту Угоди.

Під час П'ятнадцятого саміту Україна-ЄС (19 грудня 2011р., м.Київ) лідери України та ЄС офіційно заявили про завершення переговорів щодо Угоди про асоціацію. 30 березня

²² http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011/paran2356#n2356

2012 року у Брюсселі глави переговорних делегацій парафували Угоду.

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС відбувалося в два етапи.

21 березня 2014 р. під час позачергового саміту Україна – ЄС було підписано політичну частину Угоди та Заключний акт саміту.

Зокрема, було підписано преамбулу, статтю 1, розділи I «Загальні принципи», II «Політичний діалог та реформи, політична асоціація, співробітництво та конвергенція у сфері зовнішньої та безпекової політики» і VII «Інституційні, загальні та прикінцеві положення» Угоди. На саміті також була зроблена заява, що зобов'язання України, які випливають зі статті 8 Угоди про асоціацію стосовно ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду 1998 р. будуть виконані після внесення відповідних змін до Конституції України.

27 червня 2014 р. в ході засідання Ради ЄС Президентом України П.Порошенком та керівництвом Європейського Союзу і главами держав та урядів 28 держав – членів ЄС було підписано економічну частину Угоди – розділи III «Юстиція, свобода та безпека», IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею», V «Економічне та галузеве співробітництво» та VI «Фінансове співробітництво та положення щодо боротьби із шахрайством».

16 вересня 2014 р. Верховна Рада України та Європейський Парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС. Українська сторона передала депозитарію ратифікаційні грамоти і завершила таким чином всі внутрішньодержавні процедури.

Повністю Угода про асоціацію між Україною та ЄС на бере чинності після її ратифікації усіма сторонами, тобто в перший день другого місяця, що настає після дати здачі на зберігання до Генерального секретаріату Ради Європейського Союзу останньої ратифікаційної грамоти або останнього документа про затвердження.

На даний час триває процес ратифікації державами-членами ЄС Угоди про асоціацію.

У частині «Преамбула, загальні цілі та принципи» окреслюється підґрунтя, яке існує сьогодні для укладення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, зокрема визнання з боку ЄС європейського вибору та європейських устремлінь України як європейської країни, що поділяє з ЄС спільну історію і спільні цінності, а також визначені цілі Угоди, серед яких – створення асоціації, поступове зближення між Україною та ЄС на основі спільних цінностей, поглиблення економічних та торгівельних відносин, зокрема шляхом створення ЗВТ, посилення співробітництва у сфері юстиції, свободи і безпеки. Закріплюються основні принципи, які лежатимуть в основі асоціації, передусім забезпечення прав людини та основоположних свобод, повага до принципу верховенства права, дотримання принципів суверенітету і територіальної цілісності, непорушності кордонів і незалежності. Підкреслюється, що подальші відносини між Україною та ЄС базуватимуться також на принципах вільної ринкової економіки, верховенства права, ефективному урядуванні тощо.

Частина «Політичний діалог і реформи, політична асоціація, співробітництво та конвергенція у сфері закордонних справ та політики безпеки» містить положення, реалізація яких має сприяти розвитку і зміцненню політичного діалогу у різних сферах, у т.ч. поступовій конвергенції позицій України з ЄС у сфері зовнішньої та безпекової політики.

У розділі визначені цілі політичного діалогу, ключовою з яких є запровадження політичної асоціації між Україною та ЄС. Серед інших цілей – поширення міжнародної стабільності та безпеки, зміцнення поваги до демократичних принципів, верховенства права та належного урядування, прав людини та фундаментальних свобод, поширення принципів незалежності, суверенітету, територіальної цілісності та непорушності кордонів, співробітництво у сфері безпеки і оборони.

У цій частині визначені рівні та формати політичного діалогу, зокрема передбачено проведення самітів, зустрічей на міністерському та інших рівнях.

Серед ключових напрямків взаємодії – співробітництво з метою поширення регіональної стабільності; зміцнення

миру та міжнародного правосуддя, зокрема шляхом імплементації Римського статуту Міжнародного кримінального суду; забезпечення поступової конвергенції у сфері зовнішньої і безпекової політики, включаючи Спільну політику безпеки та оборони, попередження конфліктів, нерозповсюдження, роззброєння та контроль за озброєнням, боротьбу з тероризмом тощо.

У частині Угоди «Юстиція, свобода і безпека» визначені напрямки взаємодії у відповідних сферах. Важливою метою співробітництва є утвердження верховенства права та зміцнення відповідних інституцій, зокрема у сфері правоохоронної діяльності та встановлення правосуддя, насамперед зміцнення судової системи, покращення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості.

Одним з елементів співпраці є забезпечення належного рівня захисту персональних даних у відповідності до кращих європейських та міжнародних стандартів.

З метою управління міграційними потоками Угодою передбачається запровадження всеохоплюючого діалогу щодо ключових питань у сфері міграції, включаючи нелегальну міграцію, протидію торгівлі людьми тощо.

Окремі статті присвячені створенню належних умов для працівників, які на законних підставах працюють за кордоном.

Важлива увага приділяється забезпеченню мобільності громадян і поглибленню візового діалогу, зокрема шляхом запровадження безвізового режиму після виконання відповідних критеріїв, передбачених у Плані дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України.

Положеннями розділу передбачається поглиблення співпраці з метою боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму, незаконним обігом наркотиків, організованою злочинністю, тероризмом, а також розвиток співробітництва у сфері надання правової допомоги у цивільних та кримінальних справах.

Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі Україна-ЄС (ЗВТ) є невід'ємною складовою Угоди про асоціацію і передбачає лібералізацію торгівлі як товарами, так і по-

слугами, лібералізацію руху капіталів та до певної міри – руху робочої сили. Відмінною рисою ЗВТ Україна-ЄС є комплексна програма адаптації регуляторних норм у сферах, пов'язаних з торгівлею, до відповідних стандартів ЄС. Це дозволить значною мірою усунути нетарифні (технічні) бар'єри у торгівлі між Україною та ЄС та забезпечити розширений доступ до внутрішнього ринку ЄС для українських експортерів і навпаки – європейських експортерів до українського ринку. Таким чином поглиблена та всеохоплююча ЗВТ має забезпечити поступову інтеграцію економіки України до внутрішнього ринку ЄС.

Частина Угоди, яка стосується створення ЗВТ, охоплює такі основні сфери: торгівля товарами, в т. ч. технічні бар'єри в торгівлі; інструменти торговельного захисту; санітарні та фітосанітарні заходи; сприяння торгівлі та співробітництво в митній сфері; адміністративне співробітництво в митній сфері; правила походження товарів; торговельні відносини в енергетичній сфері; послуги, заснування компаній та інвестиції; визнання кваліфікації; рух капіталів та платежів; конкурентна політика (антимонопольні заходи та державна допомога); права інтелектуальної власності, в т. ч. географічні зазначення; державні закупівлі; торгівля та сталий розвиток; транспарентність; врегулювання суперечок.

Частина Угоди «Економічне та секторальне співробітництво» містить положення про умови, модальності та часові рамки гармонізації законодавства України та законодавства ЄС, зобов'язання України щодо реформування інституційної спроможності відповідних установ та принципи співробітництва між Україною, ЄС та його державами-членами у низці секторів економіки України та напрямків реалізації державної галузевої політики. 28 глав цього розділу Угоди передбачають відповідні заходи у таких секторах як енергетика, у т.ч. ядерна, транспорт, захист навколишнього середовища, промислова політика та підприємництво, сільське господарство, оподаткування, статистика, надання фінансових послуг, туризм, аудіовізуальна політика, космічні дослідження, охорона здоров'я, науково-технічна співпраця, культура, освіта тощо.

Імплементация цього розділу Угоди дасть змогу, по-перше, забезпечити більш поглиблене виконання положень Угоди щодо зони вільної торгівлі, оскільки сприятиме наближенню законодавства та регуляторного середовища України та ЄС, а відтак усуненню нетарифних торговельних бар'єрів, а, по-друге, сприятиме інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС та єдиного нормативного простору в переважній більшості секторів економіки та суспільного життя України.

Частина «Фінансове співробітництво» окреслює механізм і шляхи отримання Україною фінансової допомоги з боку ЄС, у т.ч. з метою сприяння реалізації Угоди про асоціацію, пріоритетні сфери її надання, порядок моніторингу та оцінки ефективності її використання. Крім цього, положення цієї частини передбачають поглиблення співпраці України та ЄС з метою попередження та боротьби з шахрайством, корупцією та незаконною діяльністю, зокрема шляхом поступової гармонізації українського законодавства у цій сфері із законодавством ЄС, обміну відповідною інформацією тощо.

Відповідно до «Інституційних, загальних та прикінцевих положень» передбачається запровадження нових форматів та рівнів співробітництва між Україною та ЄС після набуття чинності Угодою про асоціацію, зокрема створення Ради та Комітету з питань асоціації, Парламентського комітету з питань асоціації. З метою залучення до реалізації Угоди громадянського суспільства буде створена Платформа громадянського суспільства.

У контексті забезпечення належного виконання Угоди буде впроваджений відповідний механізм моніторингу та врегулювання спорів, які можуть виникати у ході виконання Угоди.

У зв'язку з необмеженим терміном дії Угоди було передбачено можливість здійснення всебічного її перегляду, у т.ч. що стосується її цілей протягом п'яти років від набрання нею чинності, а також у будь-який час за взаємною згодою Сторін²³.

²³ http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=247723148

**Угода про Асоціацію
між Україною та Європейським Союзом
(Витяг)**

Розділ V

Глава 9 Співробітництво у сфері науки та технологій

Стаття 374

Сторони розвивають та посилюють наукове та технологічне співробітництво з метою як наукового розвитку як такого, так і зміцнення свого наукового потенціалу для вирішення національних та глобальних викликів. Сторони докладають зусиль для досягнення прогресу в набутті наукових та технологічних знань, важливих для забезпечення сталого економічного розвитку, шляхом розвитку дослідних потужностей та людського потенціалу. Накопичення та обмін науковою інформацією сприяють підвищенню конкурентоспроможності Сторін шляхом розширення можливостей їх економіки щодо набуття та використання знань для комерціалізації нових продуктів та послуг. Врешті-решт, Сторони розвивають свій науковий потенціал з метою дотримання глобальної відповідальності та зобов'язань у таких сферах, як охорона здоров'я, захист навколишнього середовища, зокрема зміна клімату, та інші глобальні виклики.

Стаття 375

1. Співробітництво враховує діючі рамки співробітництва, встановлені Угодою про співробітництво у сфері науки і технологій між Україною та Європейським Співтовариством, а також мету України до поступового наближення до політики та права ЄС у сфері науки і технологій.

2. Співробітництво між Сторонами спрямовується на сприяння залученню України до Європейського дослідницького простору.

3. Таке співробітництво сприяє Україні у підтримці реформування та реорганізації системи управління науковою сферою та дослідних установ (зокрема в розвитку її потенціалу щодо розвитку науки і технологій) з метою сприяння розвитку конкурентоспроможної економіки та суспільства, яке базується на знаннях.

Стаття 376

Співробітництво забезпечується, зокрема, шляхом:

а) обміну інформацією щодо політики Сторін у сфері науки та технологій;

б) участі у наступній Рамковій програмі ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт 2020»;

с) спільної реалізації наукових програм та дослідної діяльності;

д) спільного дослідження діяльності, спрямованої на заохочення наукового прогресу, трансферу технологій та ноу-хау;

е) навчання шляхом реалізації програм обміну для дослідників та спеціалістів;

ф) організації спільних заходів щодо наукового та технологічного розвитку;

г) вжиття заходів, спрямованих на розвиток сприятливих умов для проведення досліджень та впровадження нових технологій, а також належного захисту інтелектуальної власності результатів досліджень;

h) активізації регіонального та іншого міжнародного співробітництва, зокрема в Чорноморському контексті та в рамках багатосторонніх організацій, зокрема Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) та Великої Вісімки (G8), а також у контексті багатосторонніх угод, наприклад Рамкової конвенції ООН про зміну клімату 1992 року;

і) обміну досвідом у сфері управління науково-дослідними установами з метою розвитку та покращення їхніх спроможностей щодо здійснення та участі у наукових дослідженнях.

Стаття 377

Постійний діалог відбуватиметься з питань, охоплених Главою 9 Розділу V («Економічне та галузеве співробітництво») цієї Угоди.

Глава 23 Освіта, навчання та молодь

Стаття 430

Повною мірою поважаючи обов'язки Сторін щодо змісту навчання та організації освітніх систем, а також їхнє куль-

турне та мовне розмаїття, Сторони сприяють розвитку співробітництва в галузі освіти, навчання та молодіжної політики з метою покращення взаєморозуміння, активізації міжкультурного діалогу та посилення знань щодо відповідних культур.

Стаття 431

Сторони зобов'язуються активізувати співробітництво в галузі вищої освіти, зокрема, з метою:

- a) реформування та модернізації систем вищої освіти;
- b) сприяння зближенню у сфері вищої освіти, яке відбувається в рамках Болонського процесу;
- c) підвищення якості та важливості вищої освіти;
- d) поглиблення співробітництва між вищими навчальними закладами;
- e) розширення можливостей вищих навчальних закладів;
- f) активізації мобільності студентів та викладачів; увага приділятиметься співробітництву в галузі освіти з метою спрощення доступу до отримання вищої освіти.

Стаття 432

Сторони здійснюють заходи, спрямовані на активізацію обміну інформацією, практикою та досвідом, для заохочення більш тісного співробітництва в галузі професійно-технічної освіти та навчання, зокрема з метою:

- a) розвитку систем професійно-технічної освіти та навчання, подальшого підвищення кваліфікації протягом трудової діяльності/життя, що відповідає реаліям в контексті змін на ринку праці;
- b) створення національних механізмів з метою покращення прозорості та визнання кваліфікацій та компетенцій, використовуючи, коли це можливо, досвід ЄС.

Стаття 433

Сторони вивчають можливості розвитку співробітництва в інших сферах, зокрема у сфері середньої освіти, дистанційного навчання та освіти протягом життя.

Стаття 434

Сторони домовилися заохочувати поглиблення співробітництва та обмін досвідом в галузі молодіжної політики та неформальної освіти для молоді, що спрямовано на:

- а) сприяння інтеграції молоді в суспільство загалом, зохочуючи її активну громадську позицію та ініціативність;
- б) сприяння молоді в отриманні знань, навичок та професійних умінь поза освітньою системою, зокрема волонтерство, та визнання цінності такого досвіду;
- с) активізацію співробітництва з третіми країнами;
- д) розвиток співробітництва між молодіжними організаціями в Україні, ЄС та його державах-членах;
- е) просування здорового способу життя, з особливим акцентом на молоді.

Стаття 435

Сторони здійснюють співробітництво з урахуванням положень рекомендацій, перелічених у Додатку XLII до цієї Угоди. Стаття 436 Постійний діалог відбуватиметься з питань, охоплених Главою 23 Розділу V («Економічне та галузеве співробітництво») цієї Угоди.

Угода між Україною та Європейським Співтовариством про наукове і технологічне співробітництво²⁴,

направлена на створення правової основи для співробітництва у сфері наукових і технологічних досліджень, що розширить і зміцнить співпрацю в галузях, які становлять спільний інтерес, і сприятиме використанню результатів такого співробітництва для економічної та соціальної вигоди Сторін. Зокрема передбачені наступні види діяльності:

- участь українських організацій у проектах Співтовариства у сферах спільної діяльності та, відповідно, участь організацій, створених у Співтоваристві, в українських проектах в цих сферах. Така участь має регламентуватися чинним законодавством Сторін. У проектах можуть також брати участь наукові та технологічні організації Сторін; проекти можуть також здійснюватися із залученням агентств і офіційних органів Сторін;

²⁴ http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_194

- візити та обмін науковими, технічними та іншими кадрами з метою участі в семінарах, симпозиумах і робочих нарадах, які мають відношення до спільної діяльності в рамках цієї Угоди.

Рекомендації парламентських слухань на тему:
«Про стан та законодавче забезпечення розвитку науки
та науково-технічної сфери держави»,
що відбулися 2 липня 2014 року²⁵

У ході проведення парламентських слухань, було встановлено, що Державна казначейська служба України безпідставно обмежує та затримує перерахунок коштів наукових установ та вищих навчальних закладів, зароблених за рахунок грантів, договорів з іноземними партнерами, як наслідок зривається їхня участь у міжнародних програмах наукових досліджень, зокрема у науковій програмі Європейського Союзу «Горизонт 2020». Така зарегульованість негативно впливає також на співпрацю з вітчизняними науковими установами, унеможливорює проведення комплексних досліджень та раціональне використання людських ресурсів і наукового обладнання.

Вітчизняна наука ще зберігала свій потенціал для вирішення складних і необхідних суспільству завдань у сфері математики, механіки, інформатики, фізики, хімії, фізіології та медицини. Вона має унікальні технології з електрозварювання, радіоелектроніки, біотехнологій, розробки нових матеріалів, інформаційних технологій, засобів зв'язку та телекомунікацій.

Україна входить до вісімки країн світу, спроможних забезпечити повний цикл проектування і виробництва космічної техніки, до п'ятірки країн світу, спроможних забезпечити повний цикл виробництва броньованих машин, та до десятки найбільших суднобудівних країн світу.

Слухання рекомендували:

1. Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти внести на розгляд законодавчі пропозиції щодо змін до

²⁵ <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/182-19/conv>

законів України у сфері наукової та науково-технічної діяльності, в яких передбачити:

- створення умов для розширення співробітництва між науковими установами, вищими навчальними закладами та суб'єктами підприємництва шляхом створення єдиного національного дослідницького простору, відкритого світу, в інтересах розвитку наукової та науково-технічної діяльності;

- забезпечення мобільності науковців, зокрема, передбачення закордонних наукових стажувань різної тривалості (від декількох місяців до декількох років), в тому числі за рахунок приймаючої сторони, зі збереженням робочого місця та зарахуванням у науковий стаж;

- спрощення механізму утворення науковими установами, державними вищими навчальними закладами господарських товариств з метою використання об'єктів права інтелектуальної власності.

2. Кабінету Міністрів України:

Провести засідання, на якому розглянути питання щодо:

- розвитку науково-технічного потенціалу, його участі у становленні конкурентної економіки та забезпеченні національної безпеки держави, із залученням експертів з Європейського Союзу (зокрема, Європейської дослідницької ради) та Організації Об'єднаних Націй щодо адаптації науково-технічної сфери держави до стандартів ЄС;

- виконання угоди з Європейським Співтовариством у сфері науки та технологій щодо інтеграції до європейського дослідницького простору (зокрема, розробити план заходів на виконання статей 374-376 глави 9 розділу V угоди про асоціацію з ЄС).

3. Доручити Міністерству освіти і науки України:

- посилити інтеграцію наукових установ та університетів України в міжнародне наукове співтовариство, забезпечити участь у міжнародних проектах з метою отримання конкурентоспроможних наукових результатів світового рівня, розширити перелік міждержавних програм спільних досліджень, забезпечити підтримку участі університетів та наукових установ у європейських грантових програмах, у тому

числі шляхом оплати відповідного фінансового внеску за рахунок бюджетних коштів;

– враховуючи зростаючі обсяги міжнародного наукового співробітництва, збільшення кількості стажувань аспірантів і до-кторантів за кордоном, нормативно закріпити можливість по-двійного керівництва кандидатськими і докторськими дисерта-ціями та консультування здобувачів, коли одним із керівників (консультантів) виступатиме представник закордонного вищого навчального закладу або наукової установи.

Структура та пріоритетні напрями програми ЄС з досліджень та інновацій

Горизонт 2020 – нова програма ЄС з досліджень та інновацій. Вона триватиме з 2014 року до 2020 року з загальним бюджетом приблизно 70 млрд. євро. Горизонт 2020 є фінансовим інструментом реалізації флагманської ініціативи Інноваційного союзу, Європа 2020 з метою зміцнення конкурентоспроможності Європи у глобальному вимірі, її економічне зростання та створення нових робочих місць.

По суті, Горизонт 2020 є не лише наступною Рамковою програмою після Сьомої рамкової програми з досліджень та тех-нологічного розвитку. Горизонт 2020 об'єднує Рамкову програму з досліджень та інноваційного розвитку (РП), Рамкову програму конкурентоспроможності та інновацій (СІР) та Європейський інститут інновацій та технологій (ЕІТ).

20 березня 2015 р. підписана Угода між Україною і Європейським Союзом про участь України у Рамковій програмі ЄС з наукових досліджень та інновацій «Горизонт 2020». Під час реалізації попередньої, Сьомої Рамкової програми ЄС з досліджень та інновацій, Україна зайняла лідируючу позицію серед країн Східного партнерства та увійшла до десятки найбільш активних країн-партнерів, поступаючись лише США, Канаді та країнам БРІКС. Наукові установи та вищі навчальні заклади України взяли участь у 126 проектах Сьомої рамкової програми з обсягом фінансування Європейської

Комісії у сумі близько 26,5 млн. євро. Основними пріоритетами програми «Горизонт 2020» є сприяння фундаментальним науковим дослідженням, підвищення конкурентоспроможності виробництва, розвиток ІКТ, нанотехнологій, нового матеріалознавства, біотехнологій та космічної галузі, а також пошук відповідей на найбільш гострі соціальні виклики в сфері охорони здоров'я, екології та демографії. Загальний обсяг фінансування підтримки досліджень та інновацій у рамках програми передбачений у розмірі близько 80 млрд. євро.

В рамках програми українські науковці, представники університетів та бізнесу матимуть змогу формувати консорціуми, подавати заявки на участь в оголошених конкурсах та бути керівниками проектів у разі їх погодження Європейською Комісією. Саме асоційоване членство України у програмі дозволить українським аплікантам бути менеджерами проектів та формувати порядок денний їх реалізації.

Україна увійшла до одинадцяти провідних наукових країн світу, які визначені ключовими стратегічними партнерами ЄС в програмі «Горизонт 2020», а також визнана єдиним стратегічним партнером Євросоюзу у Східній Європі. З метою розширення співробітництва з ЄС у науково-дослідній та технологічній сфері, а також підвищення поінформованості про програму «Горизонт 2020» наказом МОН від 13 березня 2015 р. № 285 затверджено перелік національних та регіональних контактних пунктів цієї програми, які створені на базі вищих навчальних закладів, наукових установ, підприємств та громадських організацій²⁶.

Структура та пріоритети програми

Горизонт 2020 поділено на три компоненти та доповнено горизонтальними ініціативами, спрямованими на розповсюдження передового досвіду та розширення участі:

²⁶ http://supportforukraine.com/mediafiles/files/impl_report_ua.pdf

Компонент 1: Передова наука

Зміцнення позиції ЄС у передовій науці та дослідженнях з бюджетом приблизно 24,3 млрд. євро.

Европейська Дослідницька Рада (ERC)	17%
Майбутні та виникаючі технології (FET)	3,5%
Дії Марії Складовської Кюрі - зміцнення міжнародної міждисциплінарної та міжгалузевої мобільності дослідників; - підвищення можливості для кар'єрного росту й умов праці молодих науковців та досвідчених дослідників; - розвиток наукової кар'єри; - сприяння співробітництву між науковими установами та промисловістю.	8%
Дослідницькі інфраструктури	3,23%
	31,73%

- Підтримку найталановитіших та креативних науковців та наукових колективів щодо проведення передових досліджень найвищого рівня через Європейську Дослідницьку Раду (ERC);
- Наукова співпраця з метою пошуку нових та перспективних областей досліджень через підтримку Майбутніх та виникаючих технологій (FET);
- Надання дослідникам можливостей для навчання та розвитку кар'єри у рамках програми дій Марі Складовської Кюрі (Marie Skłodowska-Curie Actions);
- Забезпечення доступу всіх європейських дослідників до висококласних дослідницьких інфраструктур (включаючи e-інфраструктури) (research infrastructures)

Компонент 2: Індустріальне лідерство

Зміцнення індустріального лідерства з бюджетом приблизно 17 млрд. євро. Тут передбачено фінансування ключових технологій, більший доступ до капіталу та підтримка малого та середнього бізнесу (МСП).

<p>Лідерство в індустріальних технологіях з підтримкою для:</p> <p>Інформаційно-комунікаційні технології</p> <ul style="list-style-type: none"> - нове покоління компонентів та систем; - нове покоління комп'ютеризованих систем; - розвиток мереж Інтернету; - технології управління інформаційними потоками; - новітні інтерфейси та роботи; - мікро- та наноелектроніка та фотоніка <p>Нанотехніка</p> <ul style="list-style-type: none"> - розробка нового покоління наноматеріалів, наноприладів та наносистем; - забезпечення безпечної розробки та використання нанотехнологій; - розвиток суспільного виміру нанотехнологій; - ефективний синтез та виготовлення наноматеріалів компонентів і систем; 	<p>17,6%</p>
--	--------------

<p>- розробка техніки, методів вимірювання та обладнання, що підвищує продуктивність, зосереджуючись на основних технологіях, що сприяють розвитку та виведенню на ринок складних наноматеріалів та наносистем.</p> <p>Новітні матеріали</p> <ul style="list-style-type: none"> - міжгалузеві технології на основі передових матеріалів; - розробка та перетворення матеріалів; - використання матеріалів і компонентів; - матеріали для екологічно раціональної та низько вуглецевої промисловості; - матеріали для нових галузей; - метрологія, випробування характеристик, стандартизація та контроль якості; - оптимізація використання матеріалів. <p>Біотехнології</p> <ul style="list-style-type: none"> - передові біотехнології; - промислові процеси на основі біотехнологій <p>Інноваційні та конкурентні виборчі технології</p> <p>Космічна галузь</p> <p>Специфічне завдання наукових досліджень та інновацій в космічній галузі полягає в розвитку конкурентної та інноваційної космічної промисловості та наукової спільноти, яка розроблятиме та використовуватиме космічну інфраструктуру для підтримки майбутньої політики та суспільних потреб ЄС.</p> <p>А також підтримка об'єднання декількох ключових технологій для отримання кращих результатів.</p>	
Доступ до ризикового фінансування	3,69%
Інновації у МСП	0,8%
	22,09%

Компонент 3: Відповідь на соціальні виклики

Приблизно 31 млрд. євро виділяється на вирішення суспільних проблем європейців, таких як захист навколишнього середовища та зміну клімату, розвиток сталого транспорту та мобільності, розвиток відновлюваних джерел енергії, очищення продуктів харчування, боротьбу зі старінням населення.

Здоров'я, демографічні зміни та добробут	9,7%
Безпека продуктів харчування, сталє сільське та водне господарство, лісництво, дослідження води (включаючи питну воду), біоенергетика	5%
Безпечна, чиста та ефективна енергетика	7,7%
Розумний, зелений та інтегрований транспорт	8,23%
Навколишнє середовище, клімат, ефективність ресурсів та сировини	4%
Європа у змінному світі – інноваційні та розумні суспільства	1,7%
Безпечні суспільства – захист свободи та безпеки Європи і її мешканців	2,2%
Наука у суспільстві	0,6%
Розповсюдження досконалості та розширення участі	1,06%
	39,13%

Умови участі у проектах програми та їх фінансування

У програмі Горизонт 2020 діятимуть 2 види проектів:

- Дослідницькі проекти
- Проекти, близькі до інноваційного ринку

Дії з підтримки та координації також отримуватимуть фінансування. У Горизонт 2020 матимуть місце два види діяльності, а саме дослідження та інноваційна діяльність. За винятком деяких дій в рамках програми Марії Складовської Кюрі, така діяльність включає в себе консорціум, що складається з кількох організацій з країн ЄС, асоційованих країн і/або третіх країн. Консорціум обирає одного з членів координатором та підписує грантову угоду.

Гранти можуть фінансуватися на 100% від загальних прийнятних витрат (окрім інноваційних грантів, де прямих витрат організації отримують максимум 70%). Непрямі витрати фінансуються ставкою 25% від прямих прийнятних

витрат. Більшість грантів будуть фінансуватися за схемою повернення прямих витрат, однак деякі гранти (наприклад, у рамках Дій Марі Складовської Кюрі) будуть фінансуватися методом одноразової виплати (Lump Sum).

Проектні пропозиції оцінюватимуться за трьома основними критеріями:

Досконалість – Внесок – Якість та Ефективність Впровадження.

Для малих та середніх підприємств запроваджуються нові дії, які проходитимуть у 3 фазах:

- Фаза 1: Концепція і техніко-економічна оцінка
- Фаза 2: Дослідницька і демонстраційна робота
- Фаза 3: Комерціалізація

Мінімальні умови участі:

a. Не менше трьох юридичних осіб повинні брати участь в проєктах;

b. Кожна з таких трьох юридичних осіб повинна бути заснована в країні-учасниці ЄС або в асоційованій країні;

c. Жодні дві з трьох юридичних осіб не можуть бути засновані в одній і тій самій країні-учасниці ЄС або в асоційованій країні;

d. Усі три юридичні особи повинні бути незалежними одна від одної

Учасники:

a. будь-яка юридична особа, заснована в країні-учасниці ЄС або в асоційованій країні, або створена за законодавством ЄС;

b. будь-яка міжнародна організація з участю ЄС;

c. будь-яка юридична особа, заснована в третій країні.

Якщо у програмі бере участь міжнародна організація або юридична особа, заснована в третій країні, яка не відповідає зазначеним критеріям фінансування за параграфом 1, фінансування від ЄС може надаватись, за певними умовами; одна з таких умов:

a. Участь такої організації або юридичної особи вважається необхідною для виконання діяльності;

b. Таке фінансування забезпечується за двосторонньою науково-технічною угодою або будь-якою іншою домовленістю між ЄС та міжнародною організацією або, якщо мова

йде про юридичні особи, засновані в третіх країнах, між ЄС та країною, в якій була заснована юридична особа.

Спільні конкурси заявок з третіми країнами або міжнародними організаціями

1. Спільні конкурси заявок з третіми країнами, науково-дослідними організаціями та органами таких країн, або з міжнародними організаціями можуть здійснюватися для спільного фінансування діяльності. Пропозиції повинні оцінюватись та відбиратись за допомогою узгоджених між сторонами процедур спільного оцінювання та відбору.

2. Юридичні особи, які одержують фінансування від ЄС, повинні укласти угоду про фінансування з ЄС або відповідним органом фінансування. Угода про фінансування повинна містити опис роботи, яку повинні виконати учасники та юридичні особи з третіх країн, які беруть участь у програмі.

3. Юридичні особи, які одержують фінансування від ЄС, повинні укласти координаційну угоду з юридичними особами – учасниками програми, які одержують фінансування від відповідних третіх країн або міжнародних організацій.

Список рекомендованої літератури

1. Берлінське Комюніке «Створення Європейського простору вищої освіти». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/education/higher/bolon/5/>
2. Болонська спільна декларація міністрів освіти Європи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eduknigi.com/ped_view.php?id=6
3. Довідник користувача Європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/newstmp/2009_1/12_11/ECTS_users_guide_final_ua.pdf
4. Комюніке конференції міністрів країн Європи, відповідальних за сферу вищої освіти «Загальноєвропейський простір вищої освіти – досягнення цілей». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.lnu.edu.ua/Pedagogika/bolon/08.pdf
5. Комюніке конференції міністрів європейських країн «На шляху до Європейського простору вищої освіти: відповіді на

- виклики глобалізації». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// 283 www.mon.gov.ua/education/higher](http://283.www.mon.gov.ua/education/higher)
6. Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.coe.kiev.ua/docs/cets/cets165.htm>
 7. Конференція європейських вищих навчальних закладів і освітніх організацій «Формування майбутнього». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.vafk.com /ukr/sudak.htm](http://www.vafk.com/ukr/sudak.htm)
 8. Празьке комюніке міністрів вищої освіти європейських країн. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.mon.gov.ua / education /higher/bolon/3/](http://www.mon.gov.ua/education/higher/bolon/3/)
 9. Про вищу освіту : Закон України від 14 липня 2014 р. № 1556-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 37-38. – Ст. 2004.
 10. Спільна декларація про гармонізацію архітектури європейської системи вищої освіти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.mon.gov.ua/ education/higher/bolpr / bol_pr_in.doc](http://www.mon.gov.ua/education/higher/bolpr/bol_pr_in.doc)

Розділ 3

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Правові передумови державної інноваційної політики закладені в Конституції України, яка у ст. 54 гарантує громадянам свободу наукової, технічної та інших видів творчої діяльності, захист інтелектуальної власності, авторських прав. Ст. 116 зобов'язує Кабінет Міністрів України забезпечувати здійснення економічної політики у сфері освіти, науки і культури, згідно з п.4 цієї ж статті Кабмін розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного і культурного розвитку України.

Конституція України²⁷ (Витяг)

Стаття 54. Громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом.

Держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством.

Культурна спадщина охороняється законом.

²⁷ <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>

Держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами.

Концепція реформування державної політики в інноваційній сфері

Метою цієї Концепції є удосконалення засад державного регулювання в інноваційній сфері, розбудова економічних, структурних і організаційних основ інноваційної діяльності, забезпечення взаємодії різних інституцій під час упровадження інновацій, створення системи надання державної підтримки інноваційному розвитку національної економіки, створення сучасного ринку інновацій та технологій, визначення механізму оперативного реагування на зміни в інноваційній сфері.

Держінформнауки спільно із зацікавленими центральними органами виконавчої влади, Національною академією наук України та галузевими Національними академіями наук підготували проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері на період до 2014 року»²⁸.

Заходи спрямовані на уточнення завдань і функцій органів виконавчої влади та місцевого самоврядування в інноваційній сфері та надання правових засад створення місцевими державними адміністраціями структурних підрозділів з питань інноваційного розвитку. Низку заходів спрямовано на створення сприятливих умов для активізації інноваційної діяльності, упровадження інновацій, функціонування інноваційної інфраструктури, ринку інновацій та техноло-

²⁸ Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері на період до 2014 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2013 р. № 234-р [Електронний ресурс] // Верховна Рада України [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/234-2013-p/paran9#n9>.

гій шляхом удосконалення правових засад функціонування технологічних парків, сприяння створенню та забезпечення функціонування технологічних платформ, спрощення процедур утворення інноваційних кластерів, малих інноваційних підприємств.

**Концепція реформування державної політики
в інноваційній сфері
Проблема, яка потребує розв'язання²⁹**

За останні роки спостерігається значне відставання національної економіки від економіки розвинутих держав світу за рівнем технологічного розвитку та продуктивністю виробництва. Більшість підприємств залишаються технологічно відсталими, енергоємними, а також не провадять інноваційної діяльності.

Результати дослідження стану інноваційної сфери свідчать про відсутність послідовного та системного підходу до її розвитку, низьку ефективність механізму стимулювання суб'єктів господарювання до провадження інноваційної діяльності.

Нерозвиненість інноваційної інфраструктури, яка згідно з Концепцією розвитку національної інноваційної системи, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 червня 2009 р. № 680 (Офіційний вісник України, 2009 р., № 47, ст. 1593), складається з виробничо-технологічної, фінансової, інформаційно-аналітичної та експертно-консалтингової складової, а також технополісів, технологічних та наукових парків, інноваційних центрів та центрів трансферу технологій, бізнес-інкубаторів та інноваційних структур інших типів; інформаційних мереж науково-технічної інформації, експертно-консалтингових та інжинірингових фірм, державних та приватних інвесторів тощо як однієї з підсистем національної інноваційної системи, гальмує розвиток

²⁹ Про схвалення Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.09.2012 р. № 691-р // Офіційний вісник України. -

інших підсистем, зокрема підсистем освіти, генерації знань, виробництва.

Програмою економічних реформ на 2010-2014 роки “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава” визначено завдання щодо активізації інноваційних процесів у національній економіці, повноцінного використання потенціалу науки в процесі технологічної модернізації національної економіки, а також передбачено збільшення з 10,7 до 25 відсотків частки промислових підприємств, що провадять інноваційну діяльність, та підвищення з 0,95 до 1,5 відсотка наукоємності валового внутрішнього продукту за рахунок усіх джерел фінансування.

Результати аналізу стану економіки держав – лідерів рейтингів конкурентоспроможності свідчать про необхідність реформування системи державного регулювання та державного управління в інноваційній сфері як пріоритету реалізації системної та послідовної державної політики, спрямованої на активізацію інноваційних процесів, забезпечення технологічного розвитку та інноваційного оновлення національної економіки.

Аналіз причин виникнення проблеми

Недосконалість системи державного регулювання в інноваційній сфері призводить до зниження темпів інноваційного розвитку, високої ресурсоемності національної економіки, низької якості продукції та послуг, неконкурентоспроможності вітчизняних підприємств, а також неефективного використання коштів, у тому числі державного та місцевих бюджетів, що виділяються для здійснення заходів у інноваційній сфері.

Причинами виникнення проблеми є:

- невизначеність засад державної політики в інноваційній сфері щодо функціонування ринку інновацій та технологій, формування інноваційної культури;
- відсутність системного підходу щодо визначення пріоритетів державної політики в інноваційній сфері, державного замовлення на інноваційну продукцію;

- суб'єктивний підхід до забезпечення розвитку інноваційної діяльності, нехтування принципом наукового обґрунтування стратегічних рішень щодо розвитку національної економіки;
- недосконалість законодавства в інноваційній сфері, відсутність механізму стимулювання до створення, виробництва та споживання інноваційної продукції і внаслідок цього – низька привабливість інноваційної сфери для венчурного капіталу, низький рівень комерціалізації науково-технічних розробок та винаходів;
- низька ефективність фінансових інструменту та механізму, а також виконання державних програм та здійснення заходів у інноваційній сфері, функціонування державних та приватних об'єктів інноваційної інфраструктури;
- нескоординованість інвестиційної та інноваційної державної політики, розпорошеність відповідних фінансових ресурсів, недосконалість статистичних методів проведення оцінки стану провадження інноваційної діяльності;
- невизначеність принципів та механізму державно-приватного (публічно-приватного) партнерства в інноваційній сфері, засад створення та функціонування технологічних платформ (об'єднання органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, наукових і виробничих організацій та установ для розв'язання проблем певної галузі);
- низький рівень провадження інноваційної діяльності підприємств незалежно від форми власності;
- відсутність ефективного механізму розподілу результатів інтелектуальної праці між винахідником, юридичною особою, в якій він працює, та державою;
- низький рівень міжнародного співробітництва в інноваційній сфері.

Мета Концепції

Метою Концепції є удосконалення системи державного регулювання в інноваційній сфері, зокрема визначення кон-

цептуальних засад державного регулювання в інноваційній сфері, формування економічних структурних і організаційних основ інноваційної діяльності, створення належної інституціональної бази, забезпечення взаємодії різних інституцій під час впровадження інновацій, створення системи надання державної підтримки інноваційному розвитку національної економіки з урахуванням пріоритетів розвитку науки, техніки та інноваційної діяльності, створення сучасного ринку інновацій та технологій, визначення механізму оперативного реагування на зміни в інноваційній сфері.

Реалізація Концепції, зокрема, передбачає:

- удосконалення законодавства в інноваційній сфері з метою створення умов для впровадження інновацій, формування інноваційної культури, удосконалення статистичних методів проведення оцінки стану провадження інноваційної діяльності;
- визначення та впровадження механізму надання державної підтримки провадження інноваційної діяльності, реалізації пріоритетних інноваційних проектів з урахуванням світового досвіду;
- визначення механізму координації інвестиційної та інноваційної державної політики для використання вітчизняного науково-технічного потенціалу в процесі технологічної модернізації національної економіки;
- удосконалення національної системи технічного регулювання, патентної та ліцензійної діяльності бюджетних науково-дослідних установ;
- визначення механізму державно-приватного партнерства в інноваційній сфері, а також комерціалізації науково-технічних розробок та винаходів;
- забезпечення розвитку інноваційної інфраструктури, а також інноваційної діяльності на регіональному рівні;
- стимулювання вітчизняних підприємств до спрямування власних коштів для проведення прикладних наукових досліджень та експериментальних розробок.

Шляхи і способи розв'язання проблеми

Реформування системи державного регулювання в інноваційній сфері здійснюється за такими напрямками:

визначення завдань і функцій органів виконавчої влади та місцевого самоврядування в інноваційній сфері шляхом:

- уточнення повноважень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо формування та забезпечення реалізації державної політики в інноваційній сфері;
- визначення механізму вирішення органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування питань впровадження інновацій;

реформування системи державного замовлення на виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт шляхом:

- визначення критеріїв формування державного замовлення, зокрема натуральних та вартісних показників, а також удосконалення порядку конкурсного відбору виконавців державного замовлення з визначенням їх прав, обов'язків та відповідальності;
- пріоритетного спрямування бюджетних коштів на виконання на конкурсних засадах державних цільових наукових і науково-технічних програм, державного замовлення;
- визначення обсягу коштів, які спрямовуються на фінансування державних наукових і науково-технічних програм з урахуванням пріоритетних напрямів розвитку науки, техніки та інноваційної діяльності;
- оптимізації видатків державного бюджету на провадження наукової і науково-технічної діяльності з метою завершення проведення наукових досліджень і використання їх результатів;
- визначення завдань щодо проведення наукових досліджень;
- залучення інвестицій підприємств та організацій недержавного сектору національної економіки для впровадження і організації виробництва продукції, створеної в результаті виконання державного замовлення;
- розширення переліку платних послуг, які можуть надаватися науковими установами, з метою раціональ-

ного і ефективного використання їх наявної матеріально-технічної бази та наукового потенціалу;

створення сприятливих умов для активізації інноваційної діяльності, впровадження інновацій, функціонування інноваційної інфраструктури, ринку інновацій та технологій шляхом:

- розроблення та затвердження моделі інноваційного розвитку національної економіки, удосконалення правового механізму функціонування національної інноваційної системи та інноваційного розвитку національної економіки, системи моніторингу інноваційного розвитку, зокрема на регіональному рівні;
- створення системи інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики та проведення моніторингу стану інноваційного розвитку національної економіки на основі мережі центрів науково-технічної і економічної інформації, центрів науки, інновацій та інформатизації, а також структурних підрозділів з питань трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності наукових установ та навчальних закладів;
- удосконалення правових засад функціонування технологічних парків, створення та забезпечення функціонування технологічних платформ, спрощення процедур утворення інноваційних кластерів, малих інноваційних підприємств на базі вищих навчальних закладів та науково-дослідних установ з метою підтримки виробництва високотехнологічних товарів та надання послуг, стимулювання суб'єктів господарювання до утворення наукових парків, впровадження сучасних технологій управління розвитком виробництва (технологій безперервної інформаційної підтримки, методів інноваційного менеджменту, міжнародних статистичних стандартів обліку інноваційної діяльності);
- визначення правових засад запровадження об'єднань інноваційних структур за галузевим і регіональним принципом під час реалізації інноваційних проектів

у рамках провадження інноваційної діяльності з урахуванням повноважень наукових установ, підприємств та органів виконавчої влади;

- удосконалення механізму та правових засад надання державної підтримки інноваційній діяльності, реалізації пріоритетних інноваційних проектів, у тому числі органами місцевого самоврядування;
- покращення механізму проведення конкурсного відбору пріоритетних інноваційних проектів, для реалізації яких може надаватися державна фінансова підтримка, з урахуванням їх ефективності та результатів незалежної експертизи згідно з критеріями реальних ф'ючерсних, форвардних або спотових контрактів щодо реалізації на ринку інноваційної продукції (продукту);
- створення на основі сучасних інформаційних технологій інформаційно-аналітичної сервісної інфраструктури та баз даних конкурентоспроможних інноваційних проектів, технологічних та організаційних інновацій, матеріальних та нематеріальних активів суб'єктів господарювання;
- проведення за участю суб'єктів господарювання систематичних прогнозно-аналітичних та стратегічних маркетингових досліджень науково-технологічного та інноваційного розвитку науково-дослідних установ та виробничих інноваційних підприємств з метою визначення пріоритетних напрямів розвитку науки, техніки та інноваційної діяльності, переліку критичних технологій;
- визначення механізму державно-приватного (публічно-приватного) партнерства у науковій та інноваційній сфері, венчурного фінансування інноваційної діяльності;
- спрощення дозвільної процедури для утворення підприємств з метою реалізації інноваційних проектів;
- удосконалення системи технічного регулювання та сертифікації з метою захисту внутрішнього ринку від недоброякісної продукції;

- визначення Національною академією наук та національними галузевими академіями наук механізму координації наукової діяльності недержавних науково-дослідних установ, що не віднесені до їх відання, співпраці між регіонами з метою розвитку їх інноваційного потенціалу;
 - розроблення та виконання регіональних інноваційних програм;
 - гармонізації з міжнародними національних стандартів, статистичних методик проведення оцінки стану провадження інноваційної діяльності та ведення бухгалтерського обліку інноваційної діяльності та продукції;
 - підвищення ефективності реалізації міжнародних проектів науково-технічного співробітництва;
- впровадження результатів наукових досліджень, винаходів та технологій, забезпечення реалізації прав на об'єкти інтелектуальної власності шляхом:
- визначення та впровадження неподаткового механізму стимулювання до впровадження винаходів та технологій, удосконалення системи економічного (податкового, кредитного, страхового) стимулювання до комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності та формування ринку таких об'єктів;
 - удосконалення системи депозитарного обліку прав на об'єкти інтелектуальної власності у процесі їх створення, капіталізації, комерціалізації та регулювання обігу нематеріальних активів за рахунок державних коштів;
 - забезпечення підтримки патентування вітчизняних винаходів за кордоном;
 - визначення механізму передачі патентів та технологій вищим навчальним закладам для виконання науково-дослідних розробок та підприємствам для реалізації пріоритетних інноваційних проектів;
 - визначення та впровадження іншого ніж податкового механізму стимулювання, вищих навчальних закладів та науково-дослідних установ до проваджен-

ня комерційної діяльності, забезпечення реалізації наукового результату через національну мережу трансферу технологій, спрямування частини власних коштів на модернізацію наукових лабораторій, придбання нового наукового обладнання та утворення малих інноваційних підприємств;

- розроблення програм співпраці науково-дослідних установ, вищих навчальних закладів, підприємств та інших суб'єктів науково-технічної діяльності, зокрема таких, що передбачають спільне фінансування діяльності з розроблення та виробництва інноваційного продукту, високотехнологічної продукції, інновацій та критичних технологій, що важливі для забезпечення розвитку національної економіки;
- визначення та впровадження механізму стимулювання підприємців до взяття на бухгалтерський облік об'єктів права інтелектуальної власності та збільшення капіталізації підприємств;
- удосконалення системи правової охорони інтелектуальної власності з урахуванням досвіду Європейського Союзу, системи запобігання порушення прав інтелектуальної власності, розроблення та затвердження методики визначення розміру шкоди, завданої в результаті порушень таких прав;
- розроблення та виконання плану заходів щодо спеціалізації суддів з розгляду справ про порушення прав інтелектуальної власності, підвищення рівня їх кваліфікації;

формування інноваційної культури шляхом:

- популяризації провадження наукової, винахідницької та інноваційної діяльності, а також створення цілісної системи безперервної освіти з урахуванням кадрового забезпечення інноваційної діяльності;
- удосконалення системи науково-технічної інформації, розширення доступу до інформації юридичних та фізичних осіб через Інтернет;
- оновлення навчальних програм, планів з метою формування інноваційного мислення, розвитку творчо-

- го потенціалу та позитивного ставлення фахівців до інновацій;
- залучення через дослідницькі центри вищих навчальних закладів студентів і слухачів до участі у реалізації інноваційних проектів;
 - підвищення кваліфікації керівників державних підприємств, установ та організацій з питань формування та реалізації державної інноваційної політики, технологічного аудиту, управління інтелектуальною власністю, стратегічного маркетингу, стратегічного та інноваційного менеджменту;
 - забезпечення підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців з питань інноваційного менеджменту.

Очікувані результати

Реалізація Концепції сприятиме:

- підвищенню ефективності реалізації державної інноваційної політики;
- реформуванню системи державного регулювання в інноваційній сфері;
- підвищенню рівня конкурентоспроможності національної економіки;
- створенню ринку інновацій та технологій;
- забезпеченню реалізації наукового потенціалу.

Обсяг фінансових, матеріально-технічних і трудових ресурсів

Фінансування реалізації Концепції здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, інвестицій національних та зарубіжних інвесторів, а також інших джерел, не заборонених законодавством.

Обсяг фінансування, склад матеріально-технічних і трудових ресурсів, необхідних для реалізації Концепції, визна-

чається щороку з урахуванням можливостей державного та місцевих бюджетів, науково-технічного потенціалу інноваційних підприємств.

Концепція розвитку національної інноваційної системи

Згідно з цією Концепцією розвитку національної інноваційної системи, національна інноваційна система – це сукупність законодавчих, структурних і функціональних компонентів (інституцій), які задіяні у процесі створення та застосування наукових знань та технологій і визначають правові, економічні, організаційні та соціальні умови для забезпечення інноваційного процесу.

Національна інноваційна система включає підсистеми:

1) державного регулювання, що складається із законодавчих, структурних і функціональних інституцій, які встановлюють та забезпечують дотримання норм, правил, вимог в інноваційній сфері та взаємодію всіх підсистем національної інноваційної системи;

2) освіти, що складається з вищих навчальних закладів, науково-методичних і методичних установ, науково-виробничих підприємств, державних і місцевих органів управління освітою, а також навчальних закладів, які проводять підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів;

3) генерації знань, що складається з наукових установ та організацій незалежно від форми власності, які проводять наукові дослідження і розробки та створюють нові наукові знання і технології, державні наукові центри, академічні та галузеві інститути, наукові підрозділи вищих навчальних закладів, наукові та конструкторські підрозділи підприємств;

4) інноваційної інфраструктури, що складається з виробничо-технологічної, фінансової, інформаційно-аналітичної та експертно-консалтингової складової, а також з технополісів, технологічних, індустріальних та наукових парків, інноваційних центрів та центрів трансферу технологій, бізнес-інкубаторів та інноваційних структур інших

типів; інформаційних мереж науково-технічної інформації, експертно-консалтингових та інжинірингових фірм, інституційних державних та приватних інвесторів;

5) виробництва, що складається з організацій та підприємств, які виробляють інноваційну продукцію і надають послуги та (або) є споживачами технологічних інновацій.

Метою розвитку національної інноваційної системи є створення умов для підвищення продуктивності праці та конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників шляхом технологічної модернізації національної економіки, підвищення рівня їх інноваційної активності, виробництва інноваційної продукції, застосування передових технологій, методів організації та управління господарською діяльністю для покращення добробуту людини та забезпечення стабільного економічного зростання.

**Концепція розвитку національної
інноваційної системи
Визначення проблеми, на розв'язання якої
спрямована Концепція³⁰**

Унаслідок непослідовності у проведенні та низької ефективності державної науково-технічної та інноваційної політики спостерігаються тенденція щодо подальшого відставання України у технологічному розвитку від розвинутих країн світу. Зменшується кількість інноваційно активних підприємств, гальмується розвиток високотехнологічних галузей промисловості. Це призводить до зниження рівня конкурентоспроможності національної економіки.

При збільшенні протягом 2000-2007 років обсягу фінансування з державного бюджету технологічних інновацій майже у 19 разів (з 7,7 млн. до 144,8 млн. гривень), щорічного обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у 3,4 раза (з 1978,4 млн. до 6700,7 млн. гривень) зменшилася частка реалізованої інноваційної продукції в загальному об-

³⁰ <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/680-2009-%D1%80>

сязі промислової продукції з 6,8 до 6,7 відсотка, частка підприємств, які провадили інноваційну діяльність, у 1,27 раза (з 18 до 14,2 відсотка) та кількість освоєних такими підприємствами інноваційних видів продукції в 6 разів (з 15 323 до 2526).

Згідно з рейтингом Всесвітнього економічного форуму, Україна серед 134 країн зайняла у 2009 році у сфері розвитку початкової освіти 37 місце, у сфері розвитку вищої освіти – 45, у сфері формування факторів інноваційного розвитку – 52, за оснащеністю сучасними технологіями – 65, у сфері захисту прав інтелектуальної власності – 114 місце, що свідчить про неефективне використання власного інноваційного потенціалу, перетворення України в державу, яка експортує сировинні ресурси з незначною часткою доданої вартості, та виникнення загрози економічній та національній безпеці.

Результати аналізу економічного зростання країн – лідерів рейтингів конкурентоспроможності свідчать про необхідність формування та забезпечення розвитку національної інноваційної системи як безальтернативного шляху реалізації системної та послідовної державної політики, спрямованої на активізацію інноваційних процесів, забезпечення технологічного розвитку та оновлення національної економіки.

Національна інноваційна система – це сукупність законодавчих, структурних і функціональних компонентів (інституцій), які задіяні у процесі створення та застосування наукових знань та технологій і визначають правові, економічні, організаційні та соціальні умови для забезпечення інноваційного процесу.

Національна інноваційна система включає підсистему:

- державного регулювання, що складається із законодавчих, структурних і функціональних інституцій, які встановлюють та забезпечують дотримання норм, правил, вимог в інноваційній сфері та взаємодію всіх підсистем національної інноваційної системи;

- освіти, що складається з вищих навчальних закладів, науково-методичних і методичних установ, науково-виробничих підприємств, державних і місцевих органів управлін-

ня освітою, а також навчальних закладів, які проводять підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів;

- генерації знань, що складається з наукових установ та організацій незалежно від форми власності, які проводять наукові дослідження і розробки та створюють нові наукові знання і технології, державні наукові центри, академічні та галузеві інститути, наукові підрозділи вищих навчальних закладів, наукові та конструкторські підрозділи підприємств;

- інноваційної інфраструктури, що складається з виробничо-технологічної, фінансової, інформаційно-аналітичної та експертно-консалтингової складової, а також з технополісів, технологічних та наукових парків, інноваційних центрів та центрів трансферу технологій, бізнес-інкубаторів та інноваційних структур інших типів; інформаційних мереж науково-технічної інформації, експертно-консалтингових та інжинірингових фірм, інституційних державних та приватних інвесторів;

- виробництва, що складається з організацій та підприємств, які виробляють інноваційну продукцію і надають послуги та (або) є споживачами технологічних інновацій.

Метою розвитку національної інноваційної системи є створення умов для підвищення продуктивності праці та конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників шляхом технологічної модернізації національної економіки, підвищення рівня їх інноваційної активності, виробництва інноваційної продукції, застосування передових технологій, методів організації та управління господарською діяльністю для покращення добробуту людини та забезпечення стабільного економічного зростання.

На сьогодні в Україні не визначені основні засади державної політики з питань забезпечення розвитку національної інноваційної системи. Державне регулювання розвитку національної інноваційної системи за такими напрямками, як формування інституційного забезпечення інноваційного розвитку національної економіки, реалізація пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності, програмно-цільове фінансування науково-технічної та інноваційної діяльності, підтримка підприємницької ді-

яльності у сфері інноваційної діяльності та трансферу технологій, здійснюється неефективно, дії центральних органів виконавчої влади не координуються, має місце дублювання їх функцій. Знижується рівень технологічного та інноваційного потенціалу національної економіки, втрачаються перспективи забезпечення його розширеного відтворення, знижується конкурентоспроможність вітчизняних товаровиробників.

Зазначені та інші недоліки спричинено:

- непослідовністю реалізації зовнішньої та внутрішньої економічної політики;

- відсутністю стратегії науково-технологічного та інноваційного розвитку, непослідовністю у формуванні та реалізації державної політики у сфері наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності;

- недостатньою результативністю вітчизняного сектору наукових досліджень і розробок, зокрема низькою активністю державних наукових установ у сфері патентування і ліцензування прав інтелектуальної власності;

- низьким рівнем інноваційної культури суспільства та неефективністю впливу освіти на його підвищення;

- домінуванням галузевого підходу до провадження інноваційної діяльності над функціональним;

- нерозвинутою інноваційною інфраструктурою;

- відсутністю ефективних економічних стимулів до оновлення суб'єктами господарювання основних фондів та здійснення інвестицій у розвиток інноваційного потенціалу;

- зниженням стимулюючої ролі плати за працю, продуктивності праці та рівня фондоозброєності працівників у наукоємних галузях національної економіки;

- недостатньою підтримкою з боку держави вітчизняних експортерів інноваційної продукції в умовах високої конкуренції на світовому ринку високотехнологічних товарів і послуг;

- незавершеністю процесів перерозподілу власності шляхом приватизації, які об'єктивно пов'язані, зокрема, з банкрутством окремих підприємств та галузей промисловості.

Розв'язання проблеми розвитку національної інноваційної системи, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності національної економіки, потребує забезпечення координації діяльності органів виконавчої влади, громадських та наукових інституцій, що є неможливим в рамках окремої програми розвитку галузей національної економіки або регіонів, а також засобами територіального чи галузевого управління.

Мета Концепції

Метою цієї Концепції є визначення основних засад формування та реалізації збалансованої державної політики з питань забезпечення розвитку національної інноваційної системи, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Визначення оптимального варіанта розв'язання проблеми

Можливі два варіанти розв'язання проблеми.

Перший варіант передбачає розвиток національної інноваційної системи шляхом надання першочергової підтримки підсистемі генерації знань з метою збільшення кількості проведених наукових досліджень і розробок.

Основним недоліком першого варіанта є значний ризик виникнення невідповідності результатів наукових досліджень і розробок вимогам і потребам національної економіки та переорієнтації вітчизняного науково-технічного потенціалу на задоволення потреб інноваційного розвитку економік інших держав.

Розв'язання проблеми за першим варіантом передбачає, що формування та реалізація державної інноваційної політики у відповідних галузях економіки здійснюватиметься відповідними органами виконавчої влади самостійно, що може спричинити дублювання їх функцій та ускладнити процес вирішення окремих стратегічних питань розвитку національної інноваційної системи.

Другий, оптимальний варіант передбачає розвиток національної інноваційної системи шляхом здійснення комп-

лексу заходів щодо збалансованого розвитку усіх підсистем національної інноваційної системи, підтримки інноваційної активності вітчизняних суб'єктів господарювання на всіх стадіях інноваційного процесу, стимулювання попиту на результати наукових досліджень і розробок, кваліфікований персонал, створення сприятливих умов для виробництва інноваційної продукції з високим рівнем доданої вартості.

Розв'язання проблеми за другим варіантом потребує узгодження державної промислової, фінансової, податкової політики з державною політикою у сфері освіти, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності.

Напрями розвитку національної інноваційної системи

Основними завданнями розвитку національної інноваційної системи є: у напрямі створення конкурентоспроможного вітчизняного сектору наукових досліджень і розробок та забезпечення умов для його розширеного відтворення

Забезпечення інноваційної спрямованості системи освіти шляхом:

- підвищення рівня комп'ютеризації вищих навчальних закладів;
- активізації науково-технічної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів та збільшення обсягу її бюджетного фінансування;
- утворення інноваційних структур в системі освіти;
- реформування системи освіти з урахуванням вимог європейських стандартів і збереженням культурних та інтелектуальних національних традицій.

Підвищення результативності вітчизняного сектору наукових досліджень і розробок з метою посилення його ролі у забезпеченні інноваційного розвитку національної економіки шляхом:

- інтеграції вітчизняного сектору наукових досліджень і розробок до світової інноваційної системи, сприяння розвитку міжнародного партнерства у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності;

- збільшення частки наукових та науково-технічних досліджень, спрямованих на створення нових видів інноваційної продукції;
- орієнтації національних товаровиробників на створення високотехнологічної конкурентоспроможної та екологічно чистої продукції;
- врахування кон'юнктури світового ринку під час визначення пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності.

Забезпечення розширеного відтворення знань на основі інтеграції діяльності вищих навчальних закладів, академічних та галузевих наукових установ шляхом:

- підвищення рівня фондоозброєності державного сектору наукових досліджень і розробок;
- концентрації ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності, створенні умов для організації високотехнологічного виробництва в Україні;
- посилення взаємодії освіти та науки, створення університетів дослідницького типу на базі провідних вищих навчальних закладів;
- стимулювання процесу підвищення кваліфікації, розвиток системи дистанційного навчання;
- у напрямі розвитку інноваційної інфраструктури

Забезпечення розвитку системи фінансово-кредитної підтримки реалізації конкурентоспроможних науково-технічних та інноваційних програм і проектів шляхом:

- забезпечення розвитку мережі спеціалізованих небанківських інноваційних фінансово-кредитних установ, їх ефективної діяльності та розширення прав зазначених установ на участь у створенні корпоративних інвестиційних фондів;
- упровадження механізму страхування ризиків під час реалізації високотехнологічних інноваційних проектів;
- створення умов для інвестування венчурного капіталу у високотехнологічні інноваційні проекти;
- упровадження механізму надання на конкурсній

основі грантової підтримки вченим та утворюваним ними малим інноваційним підприємствам за рахунок державних та інших коштів, а також сприяння міжнародному науково-технічному співробітництву, в рамках якого надається така підтримка.

Забезпечення розвитку виробничо-технологічної інноваційної інфраструктури шляхом:

- сприяння створенню інноваційних структур, орієнтованих на підтримку малого інноваційного бізнесу;
- створення економічних стимулів розвитку наукових парків на базі вищих навчальних закладів, технологічних парків, технополісів та інноваційних структур інших типів;
- підвищення ефективності діяльності регіональних центрів інноваційного розвитку.

Забезпечення розвитку ефективної інформаційно-аналітичної та експертно-консалтингової інфраструктури інноваційної діяльності шляхом:

- реформування системи науково-технічної інформації, розширення можливостей доступу до інформації юридичних та фізичних осіб через Інтернет;
- створення системи інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики та проведення моніторингу стану інноваційного розвитку національної економіки;
- проведення систематичних прогнозно-аналітичних та стратегічних маркетингових досліджень науково-технологічного та інноваційного розвитку з метою визначення пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності, переліку критичних технологій, передбачивши участь суб'єктів господарювання у таких процесах.

Створення умов для трансферу технологій та підвищення ефективності охорони прав інтелектуальної власності шляхом:

- формування та забезпечення розвитку ефективної системи капіталізації результатів інтелектуальної діяльності;

- впровадження ефективного механізму трансферу технологій;
- у напрямі створення ефективної системи державної підтримки модернізації економіки на основі технологічних інновацій

Упровадження відповідно до норм Європейського Союзу та СОТ прозорого та ефективного механізму стимулювання та державної підтримки провадження науково-технічної та інноваційної діяльності суб'єктами господарювання шляхом:

- надання державної підтримки для реалізації інвестиційних та інноваційних програм і проектів за пріоритетними напрямками інноваційної діяльності, зокрема здешевлення банківських кредитів, наданих для реалізації таких проектів;
- забезпечення стимулюючої ролі амортизаційної політики в оновленні основних фондів.

Упровадження ефективного механізму державно-приватного партнерства, спрямованого на досягнення високого рівня конкурентоспроможності вітчизняної продукції на світовому ринку в окремих секторах наукоємного виробництва переважно на основі впровадження вітчизняних технологій шляхом:

- використання результатів науково-технологічного прогнозування та пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності під час розроблення та внесення змін до державних цільових програм;
- упровадження механізму стимулювання інвестування власних або залучених коштів виконавцями проектів за державними цільовими науковими, науково-технічними та інноваційними програмами;
- створення умов для проведення вітчизняними підприємствами, науковими установами і вищими навчальними закладами спільних наукових досліджень;
- надання державної фінансової підтримки для реалізації середньо- та довгострокових інвестиційних проектів державного значення, спрямованих на ство-

рення високотехнологічної конкурентоспроможної продукції.

Забезпечення підтримки та захисту національного виробника шляхом:

- сприяння експорту вітчизняної інноваційної продукції на світовий ринок;
- надання фінансової підтримки для патентування об'єктів промислової власності за кордоном;
- проведення виставкових заходів у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності, надання підтримки виставковій діяльності вітчизняних виробників високотехнологічної продукції;
- сприяння утворенню за кордоном філій українських науково-технологічних установ, інноваційних підприємств та структур;
- у напрямі підвищення рівня інноваційної культури суспільства.

Формування позитивного ставлення до інновацій у суспільстві шляхом:

- популяризації інноваційної діяльності через засоби масової інформації;
- упровадження навчальних програм, спрямованих на виховання у дітей та молоді творчого мислення та позитивного ставлення до інновацій.

Розвиток кадрового потенціалу у сфері інноваційної діяльності шляхом:

- підвищення кваліфікації державних службовців органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо формування та реалізації державної політики у сфері інноваційної діяльності;
- підвищення якості підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців з питань менеджменту інноваційної діяльності.

Строк реалізації Концепції до 2025 року.

Реалізація Концепції здійснюється шляхом розроблення кожні три роки плану заходів щодо розвитку національної інноваційної системи та забезпечення його виконання.

Очікувані результати

Реалізація напрямів та виконання завдань розвитку національної інноваційної системи, визначених цією Концепцією, дасть змогу до 2025 року:

- створити умови для провадження ефективної діяльності суб'єктами, які створюють (сприяють створенню) та поширюють нові знання та технології, а також застосовують їх у господарській діяльності;
- збільшити частку інноваційної продукції в прирості валового внутрішнього продукту, яка повинна досягти не менш як 30 відсотків загального обсягу приросту валового внутрішнього продукту;
- забезпечити інтеграцію вітчизняного сектору наукових досліджень і розробок до світового науково-технологічного простору;
- активізувати залучення об'єктів інтелектуальної власності, матеріальних, фінансових і кадрових ресурсів для забезпечення технологічного розвитку національної економіки;
- збільшити до 50 відсотків частку інноваційної продукції в обсязі виробництва промислової продукції;
- підвищити до 60 відсотків частку інноваційно активних підприємств у промисловості та до 30 відсотків частку сектора високотехнологічних виробництв у структурі обробної промисловості;
- збільшити у 5-7 разів обсяг експорту високотехнологічної продукції та технологій.

Фінансове забезпечення реалізації Концепції

Реалізація Концепції здійснюється за рахунок коштів державного бюджету згідно з рішеннями про затвердження відповідних місцевих бюджетів в межах передбачених в установленому порядку видатків, інвестицій підприємств та організацій, а також грантів міжнародних організацій.

Концепція науково-технологічного та інноваційного розвитку України³¹

Цей документ містить головні цілі, вказує пріоритетні напрямки та принципи державної науково-технічної політики, механізми прискореного інноваційного розвитку, орієнтири структурного формування науково-технологічного потенціалу та його ресурсного забезпечення.

Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року

на основі аналізу сучасного стану розвитку освіти визначає мету, стратегічні напрями та основні завдання, на виконання яких має бути спрямована реалізація державної політики у сфері освіти.

Одне з головних питань, яке вирішує Національна доктрина – це всебічне використання інформаційних технологій в освіті. Пріоритетом розвитку освіти є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують даліше удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві.

Це досягається шляхом:

забезпечення поступової інформатизації системи освіти, спрямованої на задоволення освітніх інформаційних і комунікаційних потреб учасників навчально-виховного процесу;

запровадження дистанційного навчання із застосуванням у навчальному процесі та бібліотечній справі інформаційно-комунікаційних технологій поряд з традиційними засобами;

розроблення індивідуальних модульних навчальних програм різних рівнів складності залежно від конкретних потреб, а також випуску електронних підручників;

створення індустрії сучасних засобів навчання, що відповідають світовому науково-технічному рівню і є важливою

³¹ <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/916-14>

передумовою реалізації ефективних стратегій досягнення цілей освіти.

Держава підтримує процес інформатизації освіти, застосування інформаційно-комунікаційних технологій у системі освіти; сприяє забезпеченню навчальних закладів комп'ютерами, сучасними засобами навчання, створенню глобальних інформаційно-освітніх мереж; забезпечує розвиток усеохоплюючої системи моніторингу якості освіти всіх рівнів.

Стратегічними напрямами державної політики у сфері освіти повинні стати:

- створення та забезпечення можливостей для реалізації різноманітних освітніх моделей, створення навчальних закладів різних типів і форм власності;
- розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті, підвищення якості освіти на інноваційній основі.

Зусилля органів управління освітою, науково-методичних служб за підтримки всього суспільства та держави повинні бути зосереджені на реалізації стратегічних напрямів розвитку освіти, подоланні наявних проблем, виконанні перспективних завдань, серед яких:

- забезпечення системного підвищення якості освіти на інноваційній основі, сучасного психолого-педагогічного та науково-методичного супроводження навчально-виховного процесу;
- забезпечення створення умов для розвитку індустрії сучасних засобів навчання (навчально-методичних, електронних, технічних, інформаційно-комунікаційних тощо);
- розроблення ефективного механізму фінансово-економічного забезпечення освіти, належної оплати праці педагогічних та науково-педагогічних працівників.

Для здійснення стабільного розвитку і нового якісного прориву в національній системі освіти необхідно забезпечити: *у вищій освіті:*

- ❖ приведення мережі вищих навчальних закладів і системи управління вищою освітою у відповідність із потребами розвитку національної економіки та запитів ринку праці;

- ❖ створення дослідницьких університетів, розширення автономії вищих навчальних закладів;
- ❖ залучення роботодавців до співпраці з вищими навчальними закладами, зокрема, до участі у розробленні стандартів вищої освіти, організації проходження практики студентами, вирішенні питань надання першого робочого місця випускникам.

Розроблення Національної стратегії зумовлено необхідністю кардинальних змін, спрямованих на підвищення якості і конкурентоспроможності освіти в нових економічних і соціокультурних умовах, прискорення інтеграції України у міжнародний освітній простір.

Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року³²

I. Загальні положення

Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (далі – Національна стратегія) на основі аналізу сучасного стану розвитку освіти визначає мету, стратегічні напрями та основні завдання, на виконання яких має бути спрямована реалізація державної політики у сфері освіти.

Розроблення Національної стратегії зумовлено необхідністю кардинальних змін, спрямованих на підвищення якості і конкурентоспроможності освіти в нових економічних і соціокультурних умовах, прискорення інтеграції України у міжнародний освітній простір.

Національна стратегія конкретизує основні шляхи реалізації концептуальних ідей та поглядів розвитку освіти, визначених Національною доктриною розвитку освіти.

II. Сучасний стан розвитку освіти

Аналіз сучасного стану національної системи освіти

В Україні забезпечено правове регулювання питань функціонування системи освіти, всіх її рівнів і підсистем, ді-

³² <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>

яльності навчальних закладів різних типів і форм власності, організації різних форм навчання.

Останніми роками вдосконалено законодавство України стосовно дошкільної і загальної середньої освіти, зокрема, запроваджено обов'язковість дошкільної освіти для дітей старшого дошкільного віку, встановлено 11-річний термін навчання для здобуття повної загальної середньої освіти, затверджено нові державні стандарти дошкільної та загальної середньої освіти, Положення про освітній округ, Положення про загальноосвітній навчальний заклад, Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, Положення про дистанційне навчання, Концепцію літературної освіти, Концепцію розвитку інклюзивної освіти тощо.

З метою прискорення процесу реформування системи освіти на виконання Програми економічних реформ на 2010 – 2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» затверджено надзвичайно важливі для розвитку освіти державні цільові програми, зокрема Державну цільову соціальну програму розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року, Державну цільову соціальну програму розвитку позашкільної освіти на період до 2014 року, Державну цільову програму розвитку професійно-технічної освіти на 2011 – 2015 роки, Державну цільову соціальну програму підвищення якості шкільної природничо-математичної освіти на період до 2015 року, Державну цільову програму впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій «Сто відсотків» на період до 2015 року.

Триває виконання Державної цільової соціальної програми «Шкільний автобус», а також державних програм, спрямованих на роботу з обдарованою молоддю, інформатизацію та комп'ютеризацію загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладів, забезпечення таких закладів сучасними технічними засобами навчання з природничо-математичних та технологічних дисциплін, запровадження інформаційних і комунікаційних технологій в освіті та науці тощо.

За останні роки здійснено низку заходів щодо реалізації ідей і положень Національної доктрини розвитку освіти, щодо реформування освіти, підвищення її якості, доступності та конкурентоспроможності. Модернізовано зміст та вдосконалено організацію всіх ланок освіти, створено нові навчальні підручники, започатковано організацію інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами, запроваджується профільне навчання в старшій школі, вдосконалюється зовнішнє незалежне оцінювання навчальних досягнень випускників загальноосвітніх навчальних закладів, триває забезпечення загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів сучасними навчальними комп'ютерними комплексами, підключення їх до мережі Інтернет, у вищій освіті впроваджуються принципи Болонського процесу, кредитно-модульна система навчання.

Оновлено систему мовної освіти, що забезпечує обов'язкове оволодіння державною мовою, можливість опанувати рідну та іноземні мови. Вивчення іноземних мов стало обов'язковим з першого класу.

У непростих демографічних і соціально-економічних умовах здійснюється модернізація мережі навчальних закладів з метою більш ефективного використання їх матеріально-технічних, кадрових, фінансових, управлінських ресурсів для забезпечення доступності та якості освіти.

З цією метою ведеться пошук альтернативних моделей організації навчання, зокрема створення в сільських районах освітніх округів, яких нині функціонує майже 2 тисячі.

Припинено процес закриття дошкільних навчальних закладів, відновлюється та значно розширюється їх мережа відповідно до потреб населення.

Відбулися значні позитивні зрушення в бібліотечно-інформаційному забезпеченні педагогічної освіти і науки, зокрема, створено веб-портали та сайти у провідних бібліотеках, формуються повноцінний галузевий інформаційний ресурс, електронні каталоги, повнотекстові бази, електронні бібліотеки.

Свідченням позитивних якісних змін у забезпеченні розвитку національної освіти став Форум міністрів освіти євро-

пейських країн «Школа XXI століття: Київські ініціативи», на якому проголошено сім напрямів євроінтеграції дошкільної та середньої освіти і проекти практичних дій за кожним із них («Дошкільна освіта», «Спільна історія без розділових ліній», «Толерантність», «Через мову до взаєморозуміння», «ІКТ-освіта без кордонів», «Від шкіл-партнерів до партнерів-країн», «Новій освіті Європи – новий європейський учитель»).

Водночас нинішній рівень освіти в Україні не дає їй змоги повною мірою виконувати функцію ключового ресурсу соціально-економічного розвитку держави і підвищення добробуту громадян. Залишається низькою престижність освіти і науки в суспільстві.

Не повністю задовольняє потреби населення мережа дошкільних і позашкільних навчальних закладів, стан їх навчально-матеріальної бази тощо.

Потребують якісного поліпшення освіта дорослих, діяльність закладів післядипломної педагогічної освіти, структурних підрозділів вищих навчальних закладів, на базі яких здійснюються перепідготовка та підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників.

Актуальними є реалізація в освітніх програмах ідеї посилення ролі сім'ї у вихованні дітей, розширення можливості впливу родин учнів на навчально-виховний процес.

Залишається незадовільним стан фінансового та матеріально-технічного забезпечення системи освіти, низьким – рівень оплати праці працівників освіти і науки.

Ключовим завданням освіти у XXI столітті є розвиток мислення, орієнтованого на майбутнє.

Сучасний ринок праці вимагає від випускника не лише глибоких теоретичних знань, а і здатності самостійно застосовувати їх у нестандартних, постійно змінюваних життєвих ситуаціях, переходу від суспільства знань до суспільства життєво компетентних громадян.

Основні проблеми, виклики та ризики

Розбудова національної системи освіти в сучасних умовах з урахуванням кардинальних змін у всіх сферах суспільного життя, історичних викликів XXI століття вимагає кри-

тичного осмислення досягнутого і зосередження зусиль та ресурсів на розв'язанні найбільш гострих проблем, які стримують розвиток, не дають можливості забезпечити нову якість освіти, адекватну нинішній історичній епосі.

Серед зазначених проблем актуальними є:

- недостатня відповідність освітніх послуг вимогам суспільства, запитам особистості, потребам ринку праці;
- обмеженість доступу до якісної освіти окремих категорій населення (діти, які проживають у сільській місцевості, діти з особливими освітніми потребами, обдарована учнівська молодь, діти мігрантів);
- відсутність цілісної системи виховання, фізичного, морального та духовного розвитку і соціалізації дітей та молоді;
- зниження суспільної моралі, духовності, культури поведінки частини учнівської та студентської молоді;
- недостатня орієнтованість структури і змісту професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти на потреби ринку праці та сучасні економічні виклики;
- невідпрацьованість ефективної системи працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, їх професійного супроводження;
- недостатній розвиток мережі дошкільних навчальних закладів;
- недосконалість системи національного моніторингу та оцінювання якості освіти;
- повільне здійснення гуманізації, екологізації та інформатизації системи освіти, впровадження у навчально-виховний процес інноваційних та інформаційно-комунікаційних технологій;
- недостатній рівень соціально-правового захисту учасників навчально-виховного процесу, відсутність цілісної системи соціально-економічних стимулів у педагогічних і науково-педагогічних працівників, невисокий рівень заробітної плати таких працівників;
- низький рівень фінансово-економічного, матеріально-технічного, навчально-методичного та інформаційного забезпечення навчальних закладів; слабка

мотивація суспільства та бізнесу до інвестування освіти;

- наявність у системі освіти фактів неефективного використання фінансових і матеріальних ресурсів, нецільового використання приміщень навчальних закладів;
- відсутність системи мотивацій і стимулювання інноваційної діяльності в системі освіти, нівелювання ризиків у зазначеній діяльності;
- недостатній розвиток громадського самоврядування навчальних закладів, недосконалість механізмів залучення до управління освітою та її оновлення інституцій громадянського суспільства, громадськості.

Труднощі періоду реформування, процеси певної соціально-економічної нестабільності, екологічні проблеми спричиняють низку ризиків, які можуть ускладнити реалізацію цілей і завдань Національної стратегії. Серед них:

- нестабільність економіки, обмежений обсяг ресурсів для забезпечення системного виконання всіх завдань і заходів, передбачених Національною стратегією;
- розшарування суспільства за матеріальним становищем сімей;
- негативний вплив складної демографічної ситуації;
- несприйняття частиною суспільства нових реформ;
- неготовність певної частини працівників освіти до інноваційної діяльності;
- недостатня підготовленість органів управління освітою до комплексного розв'язання нових завдань, до забезпечення скоординованості діяльності всіх служб та інституцій.

III. Мета, стратегічні напрями та основні завдання Національної стратегії

Мета Національної стратегії

Метою Національної стратегії є:

- підвищення доступності якісної, конкурентоспроможної освіти відповідно до вимог інноваційного сталого розвитку суспільства, економіки;

- забезпечення особистісного розвитку людини згідно з її індивідуальними здібностями, потребами на основі навчання протягом життя.

Стратегічні напрями розвитку освіти

Стратегія розвитку національної системи освіти повинна формуватися адекватно сучасним інтеграційним і глобалізаційним процесам, вимогам переходу до постіндустріальної цивілізації, що забезпечить стійкий рух та розвиток України в першій чверті XXI століття, інтегрування національної системи освіти в європейський і світовий освітній простір.

Стратегічними напрямами державної політики у сфері освіти повинні стати:

- реформування системи освіти, в основу якої покладатиметься принцип пріоритетності людини;
- оновлення згідно з вимогами часу нормативної бази системи освіти;
- модернізація структури, змісту та організації освіти на засадах компетентнісного підходу;
- створення та забезпечення можливостей для реалізації різноманітних освітніх моделей, створення навчальних закладів різних типів і форм власності;
- побудова ефективної системи національного виховання, розвитку і соціалізації дітей та молоді;
- забезпечення доступності та безперервності освіти протягом усього життя;
- формування безпечного освітнього середовища, екологізації освіти;
- розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті, підвищення якості освіти на інноваційній основі;
- інформатизація освіти, вдосконалення бібліотечного та інформаційно-ресурсного забезпечення освіти і науки;
- забезпечення проведення національного моніторингу системи освіти;
- підвищення соціального статусу педагогічних і науково-педагогічних працівників;
- створення сучасної матеріально-технічної бази системи освіти.

Основні завдання Національної стратегії

Модернізація і розвиток освіти повинні набути випереджального безперервного характеру, гнучко реагувати на всі процеси, що відбуваються в Україні та світі. Підвищення якісного рівня освіти має бути спрямовано на забезпечення економічного зростання держави та розв'язання соціальних проблем суспільства, даліше навчання і розвиток особистості. Якісна освіта є необхідною умовою забезпечення сталого демократичного розвитку суспільства.

Зусилля органів управління освітою, науково-методичних служб за підтримки всього суспільства та держави повинні бути зосереджені на реалізації стратегічних напрямів розвитку освіти, подоланні наявних проблем, виконанні перспективних завдань, серед яких:

оновлення цілей і змісту освіти на основі компетентнісного підходу та особистісної орієнтації, урахування світового досвіду та принципів сталого розвитку;

забезпечення економічних і соціальних гарантій для реалізації конституційного права на освіту кожним громадянином України незалежно від місця проживання і форми здобуття освіти;

перебудова навчально-виховного процесу на засадах розвивальної педагогіки, спрямованої на раннє виявлення та найбільш повне розкриття потенціалу (здібностей) у дітей, з урахуванням їх вікових та психологічних особливостей;

забезпечення розвитку та функціонування української мови як державної, задоволення мовно-освітніх потреб національних меншин, створення умов для вивчення іноземних мов;

побудова ефективної системи національного виховання на засадах загальнолюдських, полікультурних, громадянських цінностей, забезпечення фізичного, морально-духовного, культурного розвитку дитини, формування соціально зрілої творчої особистості, громадянина України і світу, підготовка молоді до свідомого вибору сфери життєдіяльності;

забезпечення системного підвищення якості освіти на інноваційній основі, сучасного психолого-педагогічного та науково-методичного супроводження навчально-виховного процесу;

посилення мовної, інформаційної, екологічної, економічної, правової підготовки учнів та студентів;

створення безпечного освітнього середовища;

забезпечення функціонування ефективної системи інклюзивної освіти;

удосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних, науково-педагогічних та керівних кадрів системи освіти, підвищення їх управлінської культури;

підвищення відповідальності сім'ї за освіту і виховання дітей;

забезпечення економічних та соціальних гарантій педагогічним, науково-педагогічним, бібліотечним та іншим працівникам системи освіти, підвищення їх соціального статусу, престижу педагогічної професії, створення умов для професійного вдосконалення і творчості;

створення сучасної матеріально-технічної бази для функціонування системи освіти;

забезпечення створення умов для розвитку індустрії сучасних засобів навчання (навчально-методичних, електронних, технічних, інформаційно-комунікаційних тощо);

розвиток взаємодії органів управління освітою та органів громадського самоврядування навчальних закладів, забезпечення об'єктивного оцінювання якості освіти;

розроблення ефективного механізму фінансово-економічного забезпечення освіти, належної оплати праці педагогічних та науково-педагогічних працівників.

Для здійснення стабільного розвитку і нового якісного прориву в національній системі освіти необхідно забезпечити:

у дошкільній освіті:

відновлення роботи закритих у попередні роки дошкільних навчальних закладів, розширення їх мережі до повного задоволення потреб населення;

стовідсоткове охоплення обов'язковою дошкільною освітою дітей старшого дошкільного віку через урізноманітнення форм її здобуття;

створення оптимальних організаційно-педагогічних, санітарно-гігієнічних, навчально-методичних і матеріально-

технічних умов для функціонування дошкільних навчальних закладів;

удосконалення мережі навчально-виховних комплексів типу «дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад», відкриття груп та дошкільних закладів різних типів і форм власності, формування груп з короткотривалим перебуванням дітей тощо;

оновлення змісту, форм, методів і засобів навчання, виховання і розвитку дітей дошкільного віку відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти та програм розвитку дитини;

у загальній середній освіті:

обов'язкове здобуття всіма дітьми і молоддю повної загальної середньої освіти в обсягах, визначених державними стандартами загальної середньої освіти;

здійснення оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів з урахуванням демографічних, економічних, соціальних перспектив розвитку регіонів, потреб громадян та суспільства;

урізноманітнення моделей організації освіти, зокрема для дітей, які проживають у сільській місцевості, створення умов для розвитку мережі загальноосвітніх навчальних закладів, заснованих на приватній формі власності;

оновлення змісту, форм і методів організації навчально-виховного процесу на засадах особистісної орієнтації, компетентнісного підходу;

підвищення ефективності навчально-виховного процесу на основі впровадження досягнень психолого-педагогічної науки, педагогічних інновацій, інформаційно-комунікаційних технологій;

створення умов для диференціації навчання, посилення професійної орієнтації та допрофільної підготовки, забезпечення профільного навчання, індивідуальної освітньої траєкторії розвитку учнів відповідно до їх особистісних потреб, інтересів і здібностей;

в освіті дітей з особливими освітніми потребами:

розроблення методики раннього виявлення та проведення діагностики дітей з особливими освітніми потребами;

удосконалення мережі спеціальних навчальних закладів, створення нових моделей та форм організації освіти для осіб з особливими освітніми потребами;

відкриття дошкільних груп компенсуючого типу для дітей з особливими освітніми потребами, які проживають у сільській місцевості;

розширення практики інклюзивного та інтегрованого навчання в дошкільних, загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах дітей та молоді, що потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку;

пріоритетне фінансування, навчально-методичне та матеріально-технічне забезпечення навчальних закладів, що надають освітні послуги дітям і молоді з особливими освітніми потребами, забезпечення архітектурної, транспортної та інформаційної доступності таких закладів для цієї категорії осіб;

у позашкільній освіті:

збереження та розвитку мережі позашкільних навчальних закладів для забезпечення рівного доступу дітей та молоді з урахуванням їх особистісних потреб до навчання, виховання, розвитку та соціалізації засобами позашкільної освіти (створення умов для охоплення різними формами позашкільної освіти не менше 70 відсотків дітей відповідного віку);

належне навчально-методичне, матеріально-технічне забезпечення позашкільних навчальних закладів;

підвищення соціального статусу педагогічних працівників позашкільних навчальних закладів;

удосконалення системи підготовки та перепідготовки кадрів для позашкільної освіти;

державну підтримку програмно-методичного забезпечення системи позашкільної освіти шляхом внесення відповідних змін до нормативно-правових актів;

використання виховного потенціалу системи позашкільної освіти як основи гармонійного розвитку особистості;

розвиток та підтримку системи роботи з обдарованою і талановитою молоддю;

урізноманітнення напрямів позашкільної освіти, вдосконалення її організаційних форм, методів і засобів навчально-виховного процесу;

у професійно-технічній освіті:

розроблення та впровадження державних стандартів професійно-технічної освіти з професій широких кваліфікацій; оновлення та затвердження оптимального переліку професій з підготовки кваліфікованих робітників (скорочення їх кількості на основі інтеграції);

оптимізацію мережі професійно-технічних навчальних закладів різних типів, професійних спрямувань та форм власності з урахуванням демографічних прогнозів, регіональної специфіки та потреб ринку праці; розширення їх автономії, створення навчально-виробничих комплексів;

удосконалення механізму формування державного замовлення на підготовку робітничих кадрів відповідно до реальних потреб економіки, регіональних ринків праці, запитів суспільства;

удосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації інженерно-педагогічних кадрів професійно-технічної освіти на базі вищих навчальних закладів і профільних професійно-технічних навчальних закладів;

у вищій освіті:

приведення мережі вищих навчальних закладів і системи управління вищою освітою у відповідність із потребами розвитку національної економіки та запитів ринку праці;

створення дослідницьких університетів, розширення автономії вищих навчальних закладів;

перегляд та затвердження нового переліку професій педагогічних і науково-педагогічних працівників;

розроблення стандартів вищої освіти, зорієнтованих на компетентнісний підхід, узгоджених із новою структурою освітньо-кваліфікаційних (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти та з Національною рамкою кваліфікацій;

розширення взаємодії вищих навчальних закладів з установами Національної академії наук України та Національної академії педагогічних наук України щодо розвитку наукових досліджень у сфері вищої освіти;

залучення роботодавців до співпраці з вищими навчальними закладами, зокрема, до участі у розробленні стандар-

тів вищої освіти, організації проходження практики студентами, вирішенні питань надання першого робочого місця випускникам;

дальше вдосконалення процедур і технологій зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень випускників навчальних закладів системи загальної середньої освіти, які виявили бажання вступити до вищих навчальних закладів, як передумови забезпечення рівного доступу до здобуття вищої освіти;

переоснащення навчальної, науково-методичної та матеріально-технічної бази вищих навчальних закладів;

у післядипломній освіті:

удосконалення нормативно-правового забезпечення системи післядипломної педагогічної освіти; розроблення стандартів післядипломної педагогічної освіти, зорієнтованих на модернізацію системи перепідготовки, підвищення кваліфікації та стажування педагогічних, науково-педагогічних працівників і керівників навчальних закладів;

реалізацію сучасних технологій професійного вдосконалення та підвищення кваліфікації педагогічних, науково-педагогічних і керівних кадрів системи освіти відповідно до вимог інноваційного розвитку освіти;

забезпечення випереджувального характеру підвищення кваліфікації педагогічних, науково-педагогічних і керівних кадрів відповідно до потреб реформування системи освіти, викликів сучасного суспільного розвитку.

IV. Основні напрями реалізації Національної стратегії. Оновлення законодавства України у сфері освіти

Формування нормативно-правової бази у сфері освіти має спрямовуватися на визначення правових, організаційних, фінансових засад інноваційного розвитку системи національної освіти в контексті глобалізаційних тенденцій і викликів часу.

Насамперед актуальним є питання щодо розроблення та прийняття Закону України «Про післядипломну освіту», нових редакцій Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про професійно-технічну освіту».

Оновлення нормативно-правової бази вимагає розроблення та прийняття в установленому порядку актів стосовно:

- удосконалення структури національної системи освіти відповідно до міжнародної стандартної класифікації;
- удосконалення системи оплати праці педагогічних, науково-педагогічних працівників та інших категорій працівників навчальних закладів з метою забезпечення державних гарантій, визначених статтею 57 Закону України «Про освіту»;

- забезпечення підтримки дошкільної та загальної середньої освіти в сільській місцевості, зокрема шляхом розвитку альтернативних моделей організації здобуття освіти;

- урегулювання питання щодо підготовки молодших спеціалістів у вищих професійних училищах та коледжах;

- підвищення заробітної плати та забезпечення соціальних гарантій педагогічним працівникам позашкільних навчальних закладів на рівні педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів;

- визначення механізму надання пільгових кредитів на будівництво та придбання житла педагогічним і науково-педагогічним працівникам;

- урегулювання питань організації здобуття загальної середньої та позашкільної освіти за дистанційною формою навчання;

- атестації керівників навчальних закладів;

- удосконалення бібліотечно-інформаційного забезпечення учасників навчально-виховного процесу;

- вирішення основних питань забезпечення життєдіяльності навчальних закладів, зокрема щодо їх матеріально-технічного та інформаційно-комунікаційного забезпечення, правового захисту освітніх інновацій як об'єктів інтелектуальної власності, забезпечення педагогічних працівників у сільській місцевості безоплатним житлом з опаленням і освітленням, підвезення їх до місця роботи.

Необхідним є також розроблення:

- методики науково обгрунтованого прогнозування ринку праці з урахуванням розвитку галузей економіки;

- нових державних санітарних норм і правил утримання навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу;

нових нормативних вимог щодо проектування та будівництва приміщень дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів;

затвердження переліку кваліфікаційних характеристик педагогічних і науково-педагогічних працівників навчальних закладів.

Удосконалення структури системи освіти

Розбудова сучасної структури системи освіти повинна забезпечити створення оптимальних умов для функціонування і розвитку освіти та всіх її підсистем, реалізації різноманітних освітніх моделей, існування навчальних закладів різних типів і форм власності, що забезпечують громадянам надання якісних освітніх послуг.

Удосконалення структури системи освіти передбачає: розроблення наукових підходів до ефективної оптимізації мережі навчальних закладів усіх освітніх підсистем;

удосконалення мережі дошкільних навчальних закладів різних форм власності для задоволення потреб громадян у здобутті обов'язкової дошкільної освіти дітьми, які досягли п'ятирічного віку;

урізноманітнення моделей організації освіти, зокрема для дітей, які проживають у сільській місцевості, шляхом створення освітніх округів, регіональних центрів дистанційного навчання, філій базових шкіл, дошкільних навчальних закладів сімейного типу;

створення умов для здобуття вихователями дошкільних навчальних закладів вищої фахової освіти за освітньо-кваліфікаційним рівнем не нижче бакалавра;

диференціацію та оптимізацію мережі професійно-технічних, вищих навчальних закладів і закладів післядипломної освіти в контексті потреб розвитку національної економіки та запитів роботодавців;

системне реформування структури вищої освіти шляхом упровадження таких рівнів: освітньо-кваліфікаційні – молодший спеціаліст, бакалавр, магістр; освітньо-науковий – доктор філософії; науковий – доктор наук;

удосконалення організаційно-правових засад функціо-

нування підготовчих відділень вищих навчальних закладів;
запровадження у професійно-технічних навчальних закладах дворівневої підготовки: перший рівень – кваліфікований робітник, другий рівень – молодший спеціаліст (майстер, технік);

реформування системи післядипломної освіти відповідно до запитів економіки, потреб педагогічних і науково-педагогічних кадрів; закріплення за обласними інститутами післядипломної педагогічної освіти статусу вищого навчального закладу III – IV рівнів акредитації;

розвиток мережі позашкільних навчальних закладів, у тому числі в сільській місцевості.

Модернізація змісту освіти

Зміст освіти відіграє провідну роль у розбудові національної системи освіти, забезпеченні її інноваційного розвитку, приведенні у відповідність з європейськими та світовими стандартами. Модернізація змісту освіти передбачає:

впровадження оновленого Базового компонента дошкільної освіти, нових державних стандартів загальної середньої, професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти на основі Національної рамки кваліфікацій та компетентісно орієнтованого підходу в освіті, необхідності підготовки фахівців для сталого розвитку з новим екологічним мисленням; узгодження освітньо-кваліфікаційних характеристик та навчальних програм із професійними кваліфікаційними вимогами;

модернізацію навчальних планів, програм та підручників відповідно до оновлених державних стандартів освіти; розроблення інтегрованих навчальних планів професійно-технічних навчальних закладів третього атестаційного рівня, вищих навчальних закладів I – II та III – IV рівнів акредитації;

забезпечення оптимального співвідношення інваріантної і варіативної частин, суспільно-гуманітарної, природничо-математичної, технологічної і здоров'язбережуваної складових змісту загальної середньої освіти;

забезпечення в загальноосвітніх навчальних закладах більш раннього вивчення основ інформатики;

розвантаження навчальних планів і програм за рахунок диференціації та інтеграції їх змісту, розширення міжпредметних зв'язків, скорочення кількості обов'язкових предметів і профілів у старшій школі, вилучення другорядного і надмірно ускладненого матеріалу;

розроблення на основі компетентнісного підходу базового змісту позашкільної освіти та нових навчальних програм за напрямками позашкільної освіти;

розроблення на основі проведення моніторингу ринку праці Державного переліку професій з підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах;

оновлення змісту підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників для професійно-технічних навчальних закладів і професійних коледжів;

розширення практики підготовки педагогічних працівників за інтегрованими програмами (у тому числі за поєднаними спеціальностями на рівні магістра);

визначення професій, спеціальностей та кваліфікацій з підготовки фахівців для сфери інформаційно-комунікаційних технологій.

Забезпечення національного виховання, розвитку і соціалізації дітей та молоді

Система освіти повинна забезпечувати формування особистості, яка усвідомлює свою належність до Українського народу, європейської цивілізації, орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлена до життя в постійно змінюваному, конкурентному, взаємозалежному світі.

Пріоритетом державної гуманітарної політики щодо національного виховання має бути забезпечення громадянського, патріотичного, морального, трудового виховання, формування здорового способу життя, соціальної активності, відповідальності та толерантності.

Виконання зазначених завдань передбачає:

переорієнтацію пріоритетів освіти з держави на особистість, на послідовну демократизацію і гуманізацію навчаль-

но-виховного процесу, педагогічної ідеології в цілому, тобто на європейські гуманістичні цінності та виміри;

забезпечення відповідності змісту і якості виховання актуальним проблемам та перспективам розвитку особистості, суспільства, держави;

взаємодію сім'ї, навчальних закладів та установ освіти, органів управління освітою, дитячих і молодіжних громадських організацій, представників бізнесу, широких верств суспільства у вихованні і соціалізації дітей та молоді;

розроблення цілісної системи виявлення та психолого-педагогічного супроводження обдарованої молоді, забезпечення створення умов для її розвитку, соціалізації та дальшого професійного зростання;

розроблення програми превентивного виховання дітей та молоді в системі освіти; формування ефективної і дієвої системи профілактики правопорушень, дитячої бездоглядності та безпритульності;

розроблення інваріантних моделей змісту виховання в навчальних закладах з урахуванням сучасних соціокультурних ситуацій, цінностей виховання та навчання;

посилення впливу літератури та мистецтва на виховання і розвиток дітей та молоді;

створення для молоді телевізійних навчально-пізнавальних передач з науково-технічного, еколого-натуралістичного, естетичного, туристично-краєзнавчого та інших напрямів позашкільної освіти;

впровадження програм підготовки молоді до подружнього життя та формування відповідального батьківства;

формування здорового способу життя як складової виховання, збереження і зміцнення здоров'я дітей та молоді, забезпечення їх збалансованого харчування, диспансеризації;

збільшення рухового режиму учнів шкільного віку за рахунок уроків фізичної культури, спортивно-масової та фізкультурно-оздоровчої роботи в позаурочний час;

удосконалення фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи в навчальних закладах (розширення кількості спортивних гуртків, секцій і клубів з обов'язковим кадровим, фінансовим, матеріально-технічним забезпеченням їх діяльності);

оновлення методології фізичного виховання дітей та молоді з безпосереднім валеологічним супроводженням усього процесу навчання і виховання дітей з різними фізичними та освітніми можливостями;

посилення взаємодії органів управління освітою і навчальних закладів із засобами масової інформації у справі виховання та розвитку молодого покоління, недопущення шкідливого інформаційно-психологічного впливу на дітей;

створення системи психолого-педагогічної і медико-соціальної підтримки та реабілітації сім'ї;

розроблення критеріїв оцінювання якості та результативності виховної діяльності навчальних закладів.

Інформатизація освіти

Пріоритетом розвитку освіти є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві.

Заходи, спрямовані на забезпечення інформатизації освіти, задоволення освітніх інформаційних і комунікаційних потреб учасників навчально-виховного процесу, передбачають:

формування та впровадження інформаційного освітнього середовища в системі загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти, застосування в навчально-виховному процесі та бібліотечній справі поряд із традиційними засобами інформаційно-комунікаційних технологій;

розроблення індивідуальних модульних навчальних програм різних рівнів складності залежно від конкретних потреб;

створення інформаційної системи підтримки освітнього процесу, спрямованої на здійснення її основних функцій (забезпечення навчання, соціалізація, внутрішній контроль за виконанням освітніх стандартів тощо);

повне забезпечення дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних, професійно-технічних, вищих навчальних закла-

дів навчальними комп'ютерними комплексами, а також опорних навчальних закладів освітніх округів мультимедійним обладнанням;

оновлення застарілого парку комп'ютерної техніки;

створення електронних підручників та енциклопедій навчального призначення;

поступове забезпечення спеціальних навчальних закладів (груп, класів) корекційними комп'ютерними програмами;

розвиток мережі електронних бібліотек на всіх рівнях освіти;

створення системи дистанційного навчання, у тому числі для осіб з особливими освітніми потребами та дітей, які перебувають на довготривалому лікуванні;

забезпечення навчально-виховного процесу засобами інформаційно-комунікаційних технологій, а також доступу навчальних закладів до світових інформаційних ресурсів;

створення системи інформаційно-аналітичного забезпечення у сфері управління навчальними закладами, інформаційно-технологічного забезпечення проведення моніторингу освіти.

Посилення кадрового потенціалу системи освіти

Сучасний розвиток суспільства вимагає вдосконалення системи педагогічної та післядипломної освіти педагогічних і науково-педагогічних працівників відповідно до умов соціально орієнтованої економіки та інтеграції України в європейське і світове освітнє співтовариство.

Основними завданнями педагогічної освіти є:

забезпечення кваліфікованими педагогічними і науково-педагогічними кадрами дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних, професійно-технічних та вищих навчальних закладів, науково-методичних установ і закладів післядипломної педагогічної освіти;

забезпечення навчальних закладів усіх типів і форм власності практичними психологами та соціальними педагогами;

приведення змісту фундаментальної, психолого-педагогічної, науково-методичної, інформаційної, практичної та

соціально-гуманітарної підготовки педагогічних і науково-педагогічних працівників у відповідність із вимогами інформаційного суспільства та змінами, що відбуваються у соціально-економічній, духовній і гуманітарній сферах;

модернізація навчальної діяльності вищих педагогічних навчальних закладів, що здійснюють підготовку педагогічних і науково-педагогічних працівників, на основі інтеграції традиційних педагогічних та новітніх інформаційно-комунікаційних технологій навчання, а також створення нового покоління підручників, навчальних посібників, дидактичних матеріалів;

запровадження двоциклової підготовки педагогічних працівників за освітньо-кваліфікаційними рівнями бакалавра і магістра та забезпечення мобільності вітчизняних педагогів і викладачів з вищою освітою на європейському просторі;

оптимізація мережі вищих навчальних закладів та закладів післядипломної педагогічної освіти, удосконалення їх діяльності на основі запровадження компетентісно та особистісно орієнтованих підходів до організації процесу неперервної освіти педагогів;

розширення практики підготовки педагогічних працівників для роботи в дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладах за поєднаними спеціальностями або спеціальністю і спеціалізацією;

забезпечення підготовки педагогічних працівників за спеціальністю «Професійна освіта» (за профілем) для системи професійно-технічної освіти за освітньо-кваліфікаційними рівнями бакалавра і магістра з присвоєнням кваліфікацій майстра виробничого навчання, викладача практичного навчання за відповідною галуззю виробництва або сферою обслуговування, інженера-педагога та викладача дисциплін професійно-теоретичної підготовки у відповідній галузі виробництва або сфері обслуговування.

Формування контингенту студентів педагогічних спеціальностей здійснюватиметься на основі:

визначення об'єктивної прогнозованої потреби дошкільних, загальноосвітніх і професійно-технічних навчаль-

них закладів у педагогічних кадрах на регіональному та державному рівнях;

педагогічної професійної орієнтації учнівської молоді з метою забезпечення її особистісної готовності до педагогічної діяльності, урізноманітнення форм довузівської підготовки.

Вирішенню питання працевлаштування випускників-педагогів та їх закріплення на педагогічній роботі сприятиме продовження практики виплати адресної грошової допомоги випускникам вищих навчальних закладів, які здобули освіту за напрямками і спеціальностями педагогічного профілю та уклали угоду про роботу в загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах.

Широкого розповсюдження повинен набути порядок працевлаштування випускників вищих навчальних закладів на умовах тристоронньої угоди «випускник – вищий навчальний заклад – роботодавець».

Важливими складовими державної кадрової політики мають стати:

забезпечення учасникам навчально-виховного процесу соціальних гарантій, визначених законодавством;

стимулювання високоякісної педагогічної праці на підставі об'єктивної її оцінки згідно з вимогами кваліфікаційних характеристик;

поліпшення житлових умов педагогічних працівників;

створення умов для повноцінного відновлення працездатності педагогічних працівників.

Підтримка наукової та інноваційної діяльності

Сучасна філософія освіти, оновлена стратегія її реформування вимагають принципово нових наукових досліджень, обґрунтованого та послідовного запровадження передових науково-педагогічних технологій, раціональних і ефективних підходів до організації наукової та інноваційної діяльності у сфері освіти. Розвиток системи освіти в зазначеному напрямі ґрунтується на:

рекомендаціях Нової стратегічної програми європейського співробітництва в галузі освіти і навчання «Освіта і

навчання 2020», спрямованої на розбудову інформаційно зорієнтованих європейських суспільств та перетворення навчання протягом життя на реальність;

забезпеченні пріоритетності розвитку науки та науково-технічного потенціалу вищих навчальних закладів шляхом виділення коштів із державного бюджету на перспективні наукові проекти і скорочення кількості розпорядників бюджетних коштів у сфері науки;

створенні ефективної системи методологічного, науково-методичного супроводження модернізації національної освіти, прогнозуванні тенденцій інноваційного розвитку системи освіти з використанням результатів моніторингових досліджень; генеруванні інноваційних ідей, їх визначенні, відборі та забезпеченні впровадження; формуванні відкритої інформаційно-аналітичної бази новацій у всіх підсистемах освіти;

осучасненні тематики основних напрямів наукових досліджень у вищих навчальних закладах та наукових установах освітньої галузі, у системі післядипломної педагогічної освіти, виконанні та відборі на конкурсних засадах проектів комплексних наукових досліджень і розробок, що здійснюються за кошти державного бюджету та залучених інвестицій;

проведенні практико-орієнтованих психолого-педагогічних досліджень з актуальних проблем розвитку освіти, застосуванні нових концептуально-методологічних підходів до розроблення державних стандартів освіти;

розробленні інваріантної складової навчання з кожного предмета на основі компетентнісного підходу до навчання та норм психофізичного розвитку дитини, а також відповідних педагогічних технологій;

вивченні потреб та забезпеченні розвитку обдарованих дітей, розробленні індивідуальних методик організації їх навчання та соціалізації, проектуванні особистісно-розвивального середовища обдарованих дітей і молоді;

розробленні ефективних моделей інтеграції в суспільство дітей і молоді з особливими освітніми потребами шляхом сучасного науково-методичного забезпечення змісту корекційної та інклюзивної освіти;

створенні нормативно-правового, методологічного, науково-методичного, навчально-технічного забезпечення системи освіти, що враховує оцінювання якості і результативності навчальної та виховної діяльності навчальних закладів, системи консультування і наукових експертиз;

створенні системи мотивацій, стимулювання та заохочення інноваційної діяльності у сфері освіти, розробленні нових концептуальних моделей удосконалення окремих підсистем освіти;

розробленні системи нівелювання ризиків негативних наслідків інноваційної діяльності в системі освіти.

Модернізація системи управління освітою

Управління освітою повинно здійснюватися на засадах інноваційних стратегій відповідно до принципів сталого розвитку, створення сучасних систем освітніх проектів та їх моніторингу; розвитку моделі державно-громадського управління у сфері освіти, в якій особистість, суспільство та держава стають рівноправними суб'єктами і партнерами.

Необхідно створити гнучку, цілеспрямовану, ефективну систему державно-громадського управління освітою, що забезпечуватиме інтенсивний розвиток та якість освіти, спрямованість її на задоволення потреб держави, запитів особистості.

Зазначене передбачає:

оптимізацію органів управління освітою, децентралізацію управління у цій сфері; перерозподіл функцій і повноважень між центральними та місцевими органами управління освітою;

професіональний підхід під час здійснення добору та призначення керівників навчальних закладів, органів управління освітою;

розроблення системи заходів (науково-методичних, фінансово-економічних тощо) стосовно впровадження ідеї автономії навчальних закладів, розширення їх прав і можливостей щодо фінансової самостійності;

подолання бюрократизації в системі управління освітою, удосконалення порядку перевірок та звітності навчальних закладів;

професійну підготовку компетентних менеджерів системи освіти, формування управлінців нової генерації, здатних мислити і діяти системно, у тому числі в кризових ситуаціях, приймати управлінські рішення в будь-яких сферах діяльності, ефективно використовувати наявні ресурси;

запровадження нових ефективних форм підвищення кваліфікації керівників освіти;

розвиток автоматизованих систем управління освітою.

Розроблення та підтримка програм у сфері освіти

Розроблення та виконання державних, галузевих, регіональних програм, комплексних планів дій за підтримки органів виконавчої влади, суспільства та громадськості має стати дієвим інструментом реалізації мети та пріоритетних завдань Національної стратегії.

Для реалізації цієї мети передбачено: визначення вимог щодо обґрунтування необхідності фінансування та ресурсного забезпечення державних, галузевих, регіональних програм у сфері освіти, контроль за їх реалізацією;

V. Фінансове та матеріально-технічне забезпечення системи освіти

Фінансове та матеріально-технічне забезпечення системи освіти повинно створити передумови для надання громадянам якісної освіти відповідно до сучасних запитів кожної особистості і потреб інноваційного розвитку держави.

Список рекомендованої літератури

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про схвалення Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.09.2012 р. № 691-р // Офіційний вісник України. – 2012. – № 71. – Ст. 2883.
3. Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи: Розпорядження Кабінету Міністрів України від

- 17.06.2009 р. № 680-р // Офіційний вісник України. – 2009. – № 47. – Ст. 1593.
4. Про Концепцію науково-технічного та інноваційного розвитку України: Постанова Верховної Ради України від 13.07.1999 р. № 916-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 37. – Ст. 36.
 5. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України від 25.06.2013 р. № 344/2013 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 50. – Ст. 1783.
 6. Програма економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава». – Режим доступу: http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf
 7. Про затвердження Державної цільової економічної програми «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009-2013 рр.: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.07.1999 р. № 447 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 33. – Ст. 1160.
 8. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода від 27 червня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.zakon0.rada.gov.ua/laws/show/984_011
 9. Угода між Україною та Європейським Співтовариством про наукове і технологічне співробітництво: Угода від 4 липня 2002 р. // Офіційний вісник України. – 2004. – № 4. – Ст. 672.
 10. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Про стан та законодавче забезпечення розвитку науки та науково-технічної сфери держави»: Постанова Верховної Ради України від 11.02.2015 № 182-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 16. – Ст. 117.

Розділ 4

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Закон України «Про вищу освіту»

Закон України «Про вищу освіту» розроблено з урахуванням сучасних вимог економіки України, входженням національної вищої освіти до Європейського простору вищої освіти та переходу системи вищої освіти до впровадження Національної рамки кваліфікацій. В основі нового Закону України «Про вищу освіту» покладено розширення автономії вищих навчальних закладів визначено як головну засаду державної політики у сфері вищої освіти. Передбачено інституційні, академічні та фінансові засади автономії вищих навчальних закладів.

Управління у сфері вищої освіти концентрується за центральним органом виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері освіти і науки. Законом звужено систему органів виконавчої влади, що мають у підпорядкуванні вищі навчальні заклади (такими визначено Генеральну прокуратуру України, Службу безпеки України, Службу зовнішньої розвідки України, Адміністрацію Державної прикордонної служби України, інші центральні органи виконавчої влади, що мають у підпорядкуванні мистецькі вищі навчальні заклади та вищі військові навчальні заклади (вищі навчальні заклади з особливими умовами навчання).

Визначений законом вектор демократизації управління вищими навчальними закладами, передбачає, перш за все, умови для полегшення визнання дипломів, академічної та професійної мобільності, реалізації можливості освіти впродовж життя. Передбачено освітньо-кваліфікаційні рівні вищої освіти – молодший спеціаліст, бакалавр, магістр, а також вводяться освітньо-науковий рівень доктора філософії і науковий рівень доктора наук. Напрями підготовки, за якими здійснюється підготовка бакалаврів замінено на спеціальності, які є складовими галузей освіти.

Законом збільшено строк навчання за освітньо-кваліфікаційним рівнем магістра до півтора-двох років, а в аспірантурі за освітньо-науковим рівнем доктора філософії з трьох до чотирьох років. Встановлено строк навчання в докторантурі за науковим рівнем доктора наук – три роки. У законопроекті знято обмеження щодо форм навчання за освітньо-науковою програмою доктора філософії і науковою програмою доктора наук.

Змінено назву вченого звання «старший науковий співробітник» на «старший дослідник».

Законодавчі норми післядипломної освіти викладено у статті 10 і передбачають здійснення такої освіти академіями, інститутами післядипломної освіти, структурними підрозділами вищих навчальних закладів, а також відповідними підрозділами наукових і навчально-наукових установ та підприємств з видачею відповідного документу, зразок якого, так само, як і положення про післядипломну освіту, затверджується Кабінетом Міністрів України. Перепідготовку, віднесено до здобуття вищої освіти на основі певного освітньо-кваліфікаційного рівня і передбачено у частині дев'ятій статті 6 законопроекту.

Змінено підходи до типів вищих навчальних закладів (стаття 28) та створення філій і навчально-консультаційних центрів (представництв), що є важливим для оптимізації мережі вищих навчальних закладів на підставі узагальнених чинників потенціалу вищих навчальних закладів як умови їх розвитку та підвищення якості підготовки кадрів і результативності наукових досліджень. Інститут, відповідно до між-

народних норм, визначено як структурний підрозділ вищого навчального закладу.

Визначено типи вищих навчальних закладів – університет, академія, інститут, коледж – та необхідні умови їх функціонування, а також вимоги щодо реалізації освітньо-професійних програм різних рівнів.

Визначено статус **дослідницьких університетів** як лідерів вищої освіти (стаття 30).

Сьогодні в Україні триває активне обговорення політики в сфері вищої освіти на довготривалу перспективу. Преферентним у даному сенсі виступає саме питання про модель університету як одного з найважливіших інститутів суспільства, що продукує знання та забезпечує випереджальну підготовку науково-освітньої, технологічної, управлінської та культурної еліти, а також в концептуальному контексті готового до розгортання структур інноваційного типу та інформаційних систем.

Термін «дослідницький університет» вперше з'явився в США та використовувався для позначення невеликої групи навчальних закладів, в яких дослідницька робота проводиться найбільш інтенсивно. Традиції подібних закладів освіти були ще закладені першим американським академіком Бенджаміном Франкліном, який звернув увагу на те, що науки та освіта взаємно збагачуються енергією³³.

У сучасні доктрині розроблені подібні моделі дослідницького університету, складовими якого виступають наступні критерії: інтеграція наукових досліджень та освітнього процесу на всіх рівнях підготовки; наявність інформаційної бази навчально-наукової діяльності і можливостей передавання інформації науково-освітньому співтовариству; співпраця з світовими науково-освітніми центрами та фондами.

Ця структура утворюється на базі класичного університету, знаходячи при цьому нові риси, впроваджуючи те нове, що є викликом часу, а саме: мультидисциплінарність, широ-

³³ Грачев С. Исследовательские университеты: мировой опыт и приоритеты развития / Е.Городнова, С.Грачев. – М.: ООО «Медицинское информационное агентство», 2009. – С. 35.

ке, на системній основі здійснюване залучення студентів до наукових розробок, тісна співпраця з вітчизняними та зарубіжними приватними підприємствами, практична/ інноваційна спрямованість тематики досліджень³⁴.

Зазначені вище критерії було покладено за основу у Положенні про дослідницький університет, яке визначає порядок надання національному університету статусу дослідницького (підтвердження або позбавлення такого статусу), основні засади його діяльності, особливості кадрового забезпечення, фінансування, матеріального забезпечення наукових і науково-педагогічних працівників, права та обов'язки дослідницького університету.

Сьогодні правовий статус дослідницького університету регулюється Законом України «Про вищу освіту». Разом з тим, у ст. 30 закону міститься посилання на Положенні про дослідницький університет щодо питання надання статусу дослідницького університету національному.

Слід зазначити, що сучасні провідні дослідницькі університети вирішують надзвичайно важливі завдання. По-перше, вони готують спеціалістів високого рівня, здатних бути конкурентоздатними на сучасному світовому ринку праці. По-друге, концентрують в своїх стінах кращих фахівців-дослідників та готують їм достойну зміну. По-третє, господарська діяльність університетів є вищою мірою рентабельною і дозволяє цим освітнім закладам здійснювати наукову політику, щедро фінансуючи найбільш перспективні дослідження по всім областям сучасної науки.

Унормовано питання стандартів вищої освіти. Ліквідовано громіздку схему – державні стандарти, галузеві стандарти, стандарти вищого навчального закладу. У законопроекті передбачено, що до стандартів вищої освіти входять: освітньо-кваліфікаційні (освітньо-наукові) характеристики, освітньо-професійні (освітньо-наукові) програми, засоби діагностики якості освіти. Перелік спеціальностей за освіт-

³⁴ Тимошенко О. Особистісна спрямованість освіти як відповідь на виклики глобалізації / О.Тимошенко // Вища освіта України. – 2009. – № 1. – С. 69.

ньо-кваліфікаційними рівнями молодшого спеціаліста, бакалавра, магістра та освітньо-науковим, науковим рівнями доктора філософії, доктора наук передбачено затверджувати Міністерством освіти і науки, молоді та спорту, а не Кабінетом Міністрів України, що дозволить оперативніше реагувати на потреби галузей економіки.

Визначено принципи роботи органів студентського самоврядування (стаття 40).

Новим розділом «Доступ до вищої освіти, прийом, відрахування, переривання навчання, поновлення і переведення осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах» (розділ VIII) законодавчо врегульовано зовнішнє незалежне оцінювання знань та умінь осіб, які бажають здобувати вищу освіту на основі повної загальної середньої освіти, та встановлено порядок його проведення. Визначено, що прийом до вищих навчальних закладів здійснюється за результатами зовнішнього незалежного оцінювання з урахуванням середнього бала державного документа про повну загальну середню освіту та бала вищого навчального закладу.

Законодавчо визначено основні засади практичної підготовки. Зокрема, статтею 51 «Практична підготовка осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах» Практична підготовка осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах, здійснюється шляхом проходження ними практики на підприємствах, в установах та організаціях згідно з укладеними вищими навчальними закладами договорами або у його структурних підрозділах, що забезпечують практичну підготовку.

Унормовано питання робочого часу педагогічних і науково-педагогічних працівників, що визначається як скорочена тривалість – 36 годин на тиждень (стаття 56). Крім того, передбачено переведення системи оплати праці педагогічних працівників професійних коледжів з погодинної (шкільної) на оплату відповідно до посад, кількість яких встановлюється за нормативами.

Посилено інноваційну складову діяльності вищого навчального закладу та визначено організаційно-правові форми впровадження інновацій (статті 68).

Внесено зміни щодо фінансової самостійності, правового режиму майна вищих навчальних закладів та користування земельними ділянками.

Надано право вищим навчальним закладам, що мають статус національних, разом з державним видавати власні документи про вищу освіту за освітньо-кваліфікаційними рівнями бакалавра, магістра.

Крім того, у Законі визначається, що відповідно до статті 65 Закону, наукова, науково-технічна та інноваційна діяльність у вищих навчальних закладах є невід'ємною складовою освітньої діяльності і провадиться з метою інтеграції наукової, освітньої і виробничої діяльності в системі вищої освіти. Провадження наукової і науково-технічної діяльності університетами, академіями, інститутами є обов'язковим. Суб'єктами наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності є наукові, науково-педагогічні працівники, особи, які навчаються у вищих навчальних закладах, інші працівники вищих навчальних закладів, а також працівники підприємств, які спільно з вищими навчальними закладами провадять наукову, науково-технічну та інноваційну діяльність.

Основною наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності є здобуття нових наукових знань шляхом проведення наукових досліджень і розробок та їх спрямування на створення і впровадження нових конкурентоспроможних технологій, видів техніки, матеріалів тощо для забезпечення інноваційного розвитку суспільства, підготовки фахівців інноваційного типу.

Основними завданнями наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів є:

1) одержання конкурентоспроможних наукових і науково-прикладних результатів;

2) застосування нових наукових, науково-технічних знань під час підготовки фахівців з вищою освітою;

3) формування сучасного наукового кадрового потенціалу, здатного забезпечити розробку та впровадження інноваційних наукових розробок. Згідно з частиною 2 статті 68 Закону, до виконання наукових і науково-технічних робіт у вищому навчальному закладі можуть залучатися науково-пе-

дагогічні, наукові і педагогічні працівники, інші працівники вищих навчальних закладів, особи, які навчаються у вищому навчальному закладі, а також працівники інших організацій.

ЗАКОН УКРАЇНИ³⁵ **Про вищу освіту (витяг)**

Цей Закон встановлює основні правові, організаційні, фінансові засади функціонування системи вищої освіти, створює умови для посилення співпраці державних органів і бізнесу з вищими навчальними закладами на принципах автономії вищих навчальних закладів, поєднання освіти з наукою та виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях.

Розділ VI **ВИЩІ НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ**

Стаття 26. Основні завдання вищого навчального закладу

1. Основними завданнями вищого навчального закладу є:
- 1) провадження на високому рівні освітньої діяльності, яка забезпечує здобуття особами вищої освіти відповідного ступеня за обраними ними спеціальностями;
 - 2) для університетів, академій, інститутів – провадження наукової діяльності шляхом проведення наукових досліджень і забезпечення творчої діяльності учасників освітнього процесу, підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації і використання отриманих результатів в освітньому процесі;
 - 3) участь у забезпеченні суспільного та економічного розвитку держави через формування людського капіталу;
 - 4) формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників

³⁵ <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах;

5) забезпечення органічного поєднання в освітньому процесі освітньої, наукової та інноваційної діяльності;

6) створення необхідних умов для реалізації учасниками освітнього процесу їхніх здібностей і талантів;

7) збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства;

8) поширення знань серед населення, підвищення освітнього і культурного рівня громадян;

9) налагодження міжнародних зв'язків та провадження міжнародної діяльності в галузі освіти, науки, спорту, мистецтва і культури;

10) вивчення попиту на окремі спеціальності на ринку праці.

Стаття 30. Дослідницький університет

1. Національному вищому навчальному закладу, що забезпечує проривний розвиток держави в певних галузях знань за моделлю поєднання освіти, науки та інновацій, сприяє її інтеграції у світовий освітньо-науковий простір, має визнані наукові здобутки, може надаватися статус дослідницького університету.

2. Статус дослідницького університету надається Кабінетом Міністрів України на конкурсних засадах вищому навчальному закладу строком на сім років відповідно до затвердженого Кабінетом Міністрів України Положення про дослідницький університет та критеріїв, що включають показники, приведені до кількості науково-педагогічних і наукових працівників вищого навчального закладу.

3. Надання вищому навчальному закладу статусу дослідницького здійснюється за поданням Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти у разі відповідності критеріям, встановленим Кабінетом Міністрів України. Встановлення відповідності діяльності дослідницького вищого навчального закладу визначеним критеріям для підтвердження чи позбавлення його такого статусу здійснюєть-

ся раз на сім років Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти.

4. Критерії, за якими надається статус дослідницького університету, базуються на таких засадах:

1) розгалужена інфраструктура та матеріально-технічна база, що забезпечують провадження науково-освітньої діяльності на світовому рівні, зокрема визнані наукові школи, центри, лабораторії тощо;

2) міждисциплінарність освіти і науки, потужна фундаментальна складова наукових досліджень, якість яких підтверджена, зокрема, публікаціями у вітчизняних і міжнародних рецензованих фахових виданнях;

3) забезпечення високоякісної фахової підготовки докторів наук та здатність впроваджувати і комерціалізувати наукові результати, якість системи підготовки та підвищення кваліфікації наукових кадрів у вищому навчальному закладі;

4) рівень інтеграції у світовий освітньо-науковий простір, зокрема кількість міжнародних проектів, створених об'єктів права інтелектуальної власності, спільних з підприємствами та іноземними вищими навчальними закладами наукових проектів, грантів тощо;

5) місце в національному, галузевих та/або міжнародних рейтингах вищих навчальних закладів;

6) кількість публікацій за показниками визнаних міжнародних наукометричних баз та у міжнародних реферованих виданнях.

5. Дослідницький університет має право:

1) використовувати у своєму найменуванні слово «дослідницький»;

2) отримувати базове фінансування за окремою бюджетною програмою Державного бюджету України на провадження наукової діяльності в обсязі не менш як 25 відсотків коштів, що передбачаються на його утримання, для проведення наукових досліджень, підтримки та розвитку їх матеріально-технічної бази;

3) на конкурсних засадах формувати тематику фундаментальних та прикладних наукових досліджень, науково-

технічних розробок і самостійно затверджувати річний тематичний план;

4) формувати на своїй базі інноваційні структури різних типів (наукові та технологічні парки, бізнес-інкубатори, малі підприємства тощо) на засадах поєднання інтересів високо-технологічних компаній, науки, освіти, бізнесу та держави з метою виконання і впровадження інноваційних проектів;

5) приймати остаточне рішення щодо присвоєння вчених звань;

6) самостійно утворювати разові спеціалізовані вчені ради для захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії за участю не менше п'яти осіб з відповідним ступенем, двоє з яких працюють в іншому вищому навчальному закладі (науковій установі);

7) встановлювати нормативи чисельності осіб, які навчаються, на одну посаду науково-педагогічного та наукового працівника;

8) самостійно визначати статті та обсяги витрат власних надходжень;

9) у межах визначених в установленому порядку коштів загального фонду на оплату праці та в межах наявних у вищому навчальному закладі власних надходжень самостійно формувати і затверджувати штатний розпис науково-педагогічних, наукових, педагогічних та інших працівників, у тому числі визначати штатні нормативи, найменування та чисельність посад працівників відповідно до структури вищого навчального закладу;

10) здійснювати інші права, передбачені законодавством.

Розділ XI НАУКОВА, НАУКОВО-ТЕХНІЧНА ТА ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Стаття 65. Мета і завдання наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності у вищих навчальних закладах

1. Наукова, науково-технічна та інноваційна діяльність у вищих навчальних закладах є невід'ємною складовою освіт-

ньої діяльності і провадиться з метою інтеграції наукової, освітньої і виробничої діяльності в системі вищої освіти. Провадження наукової і науково-технічної діяльності університетами, академіями, інститутами є обов'язковим.

2. Суб'єктами наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності є наукові, науково-педагогічні працівники, особи, які навчаються у вищих навчальних закладах, інші працівники вищих навчальних закладів, а також працівники підприємств, які спільно з вищими навчальними закладами провадять наукову, науково-технічну та інноваційну діяльність.

3. Основною метою наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності є здобуття нових наукових знань шляхом проведення наукових досліджень і розробок та їх спрямування на створення і впровадження нових конкурентоспроможних технологій, видів техніки, матеріалів тощо для забезпечення інноваційного розвитку суспільства, підготовки фахівців інноваційного типу.

4. Основними завданнями наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів є:

1) одержання конкурентоспроможних наукових і науково-прикладних результатів;

2) застосування нових наукових, науково-технічних знань під час підготовки фахівців з вищою освітою;

3) формування сучасного наукового кадрового потенціалу, здатного забезпечити розробку та впровадження інноваційних наукових розробок.

Стаття 66. Інтеграція наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів і наукових установ Національної академії наук України, національних галузевих академій наук

1. Інтеграція наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів і наукових установ Національної академії наук України, національних галузевих академій наук здійснюється з метою розроблення та виконання пріоритетних наукових програм, проведення наукових досліджень, експериментальних розробок тощо на засадах поєднання кадрових, фінансових, технічних та організаційних ресурсів відповідно до законодавства.

2. Основними напрямками інтеграції наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів і наукових установ Національної академії наук України, національних галузевих академій наук є:

1) участь у розробленні та виконання державних цільових програм економічного і соціального розвитку;

2) проведення спільних наукових досліджень, експериментальних та інноваційних розробок тощо, у тому числі за рахунок державного бюджету та власних надходжень;

3) участь у створенні науково-навчальних, науково-дослідних об'єднань, інноваційних структур та інших організаційних форм кооперації;

4) впровадження спільно створених інноваційних продуктів у виробництво, інші галузі економіки тощо;

5) забезпечення набуття, охорони та захисту прав інтелектуальної власності на результати наукової та науково-технічної діяльності;

6) провадження спільної видавничої та інформаційно-ресурсної діяльності;

7) залучення вищими навчальними закладами наукових працівників з наукових установ і організацій Національної академії наук України, національних галузевих академій наук та науковими установами і організаціями академій науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів на основі трудового договору (контракту) для провадження освітньої і наукової діяльності, зокрема до підготовки аспірантів і докторантів, підготовки та експертизи підручників, навчальних посібників, освітніх програм та стандартів вищої освіти для забезпечення навчального процесу у вищій школі;

8) організація на базі наукових установ і організацій Національної академії наук України, національних галузевих академій наук наукових досліджень молодих вчених, докторантів та аспірантів, систематичної виробничої практики студентів вищих навчальних закладів із забезпеченням їх безпосередньої участі у проведенні наукових досліджень.

Стаття 67. Організація наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності

1. Наукова, науково-технічна та інноваційна діяльність

у вищих навчальних закладах провадиться відповідно до законодавства про освітню, наукову, науково-технічну та інноваційну діяльність. Державні органи, до сфери управління яких належать вищі навчальні заклади, формують політику наукової і інноваційної діяльності, яка здійснюється безпосередньо вищими навчальними закладами на засадах автономії.

2. Центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки:

1) розробляє відповідно до законодавства пропозиції щодо обсягу бюджетного фінансування наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів, інших підприємств, установ та організацій, що діють у системі вищої освіти, а також щодо обсягу капітального будівництва зазначених підприємств, установ та організацій з урахуванням їхніх запитів;

2) погоджує рішення про утворення науково-навчальних і науково-дослідних об'єднань, що провадять наукову, науково-технічну та інноваційну діяльність спільно з науковими установами і організаціями Національної академії наук України, національних галузевих академій, наукових і науково-технологічних парків, бізнес-інкубаторів, мистецьких творчих майстерень тощо;

3) розробляє державні цільові програми, спрямовані на обладнання вищих навчальних закладів сучасними приладами, науковим обладнанням, навчальними лабораторіями, інформаційно-телекомунікаційними мережами тощо, з урахуванням їхніх запитів.

3. Наукові дослідження, що проводяться за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, фінансуються державними органами та органами місцевого самоврядування, до сфери управління яких належать вищі навчальні заклади, незалежно від фінансування освітньої діяльності. У першочерговому порядку фінансуються фундаментальні дослідження, а також прикладні науково-дослідні роботи, що виконуються в межах основних напрямів розвитку науки і техніки. Державні органи та органи місцевого самоврядування, до сфери управління яких належать вищі навчальні закла-

ди, за результатами наукової діяльності вищих навчальних закладів визначають для них обсяг фінансування наукової діяльності за окремими бюджетними програмами. Вищі навчальні заклади на конкурсних засадах формують тематику науково-дослідних робіт і самостійно затверджують тематичні плани наукової діяльності.

4. Держава економічно заохочує підприємства різних форм власності до співпраці з вищими навчальними закладами щодо виконання науково-інноваційних проектів, підготовки і перепідготовки фахівців з вищою освітою, проведення практики студентів.

5. Вищий навчальний заклад, який провадить наукову діяльність, що має важливе значення для науки, економіки та виробництва, і хоче отримати відповідну державну підтримку, має право пройти державну атестацію відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність».

Стаття 68. Організаційні форми провадження наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності

1. Наукова, науково-технічна та інноваційна діяльність може провадитись вищими навчальними закладами, у тому числі через створені ними юридичні особи, предметом діяльності яких є доведення результатів наукової і науково-технічної діяльності вищого навчального закладу до стану інноваційного продукту та його подальша комерціалізація.

2. До виконання наукових і науково-технічних робіт у вищому навчальному закладі можуть залучатися науково-педагогічні, наукові і педагогічні працівники, інші працівники вищих навчальних закладів, особи, які навчаються у вищому навчальному закладі, а також працівники інших організацій.

3. Вищі навчальні заклади, зокрема які є засновниками інноваційних структур різних типів (наукові та технологічні парки, бізнес-інкубатори тощо), мають право проводити спільні наукові дослідження, демонстраційні дослідження тощо, у тому числі з використанням земельних ділянок, які знаходяться в постійному користуванні вищих навчальних закладів.

Стаття 69. Права інтелектуальної власності та їх захист

1. Набуття, охорона та захист прав вищих навчальних закладів та учасників освітнього процесу щодо результатів наукової, науково-технічної та інших видів діяльності забезпечуються відповідно до закону.

2. Вищі навчальні заклади мають право розпоряджатися майновими правами інтелектуальної власності на об'єкти права інтелектуальної власності.

3. Витрати державних і комунальних вищих навчальних закладів, понесені у зв'язку із забезпеченням правової охорони на об'єкти права інтелектуальної власності, майнові права на які набуті в установленому законом порядку, здійснюються за рахунок власних надходжень вищого навчального закладу.

4. Об'єкти права інтелектуальної власності підлягають оцінці. За результатом оцінки їх вартість відображається у бухгалтерському обліку вищого навчального закладу у порядку, передбаченому законом.

5. Вищі навчальні заклади здійснюють заходи з впровадження, включаючи трансфер технологій, об'єктів права інтелектуальної власності, майнові права на які вони набули.

6. Вищі навчальні заклади здійснюють заходи із запобігання академічному плагіату – оприлюдненню (частково або повністю) наукових результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження та/або відтворенню опублікованих текстів інших авторів без відповідного посилання.

7. Договір про створення об'єкта права інтелектуальної власності за замовленням має визначати способи, умови та порядок здійснення відповідних майнових прав інтелектуальної власності.

Закон України «Про інноваційну діяльність»

Цей Закон визначає правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлює форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямований на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом.

Закон серед основних принципів державної інноваційної політики виділяє такі, як:

- орієнтація на інноваційний шлях розвитку економіки України;
- визначення державних пріоритетів інноваційного розвитку;
- формування нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності;
- створення умов для збереження, розвитку і використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу;
- забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності;
- ефективне використання ринкових механізмів для сприяння інноваційній діяльності, підтримка підприємництва у науково-виробничій сфері;
- здійснення заходів на підтримку міжнародної науково-технологічної кооперації, трансферу технологій, захисту вітчизняної продукції на внутрішньому ринку та її просування на зовнішній ринок;
- фінансова підтримка, здійснення сприятливої кредитної;
- податкової і митної політики у сфері інноваційної діяльності;
- сприяння розвитку інноваційної інфраструктури;
- інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності;
- підготовка кадрів у сфері інноваційної діяльності.

У рамках та з метою реалізації інноваційної політики держава застосовує різні способи регулювання інноваційної

діяльності, які в загальному вигляді сформульовані в ч. 1 ст. 328 ГК та в ч. 1 ст. 6 Закону України «Про інноваційну діяльність». Так державне регулювання інноваційної діяльності здійснюється шляхом:

1) визначення і підтримки пріоритетних напрямів інноваційної діяльності державного, галузевого, регіонального і місцевого рівнів. Пріоритетні напрями інноваційної діяльності та інноваційного розвитку визначені Законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» та Концепцією науково-технологічного та інноваційного розвитку України. Їх слід розглядати у системному зв'язку з пріоритетними напрямами розвитку науки і техніки, визначеними у Законі України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», що зумовлено структурою інноваційного процесу, обов'язковою стадією якого є фундаментальні та прикладні дослідження.

Пріоритетними визнаються напрями інноваційної діяльності, які спрямовані на забезпечення потреб суспільства у високотехнологічній конкурентоспроможній, екологічно чистій продукції, високоякісних послугах та збільшення експортного потенціалу держави, відповідають науково-технологічному потенціалу країни та адекватні кон'юктурі та тенденціям розвитку світового співтовариства. Пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні складаються із стратегічних та середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності. За своїми масштабами, спрямованістю та специфікою реалізації середньострокові пріоритетні напрями інноваційної діяльності можуть бути пріоритетними напрямами інноваційної діяльності загальнодержавного, галузевого або регіонального рівнів;

2) формування і реалізації державних, галузевих, регіональних і місцевих інноваційних програм; створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки і стимулювання інноваційної діяльності. Механізм реалізації стратегічних та середньострокових пріоритетних програм інноваційної діяльності встановлений Законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні». Реалізація стратегічних пріоритетних напрямів

інноваційної діяльності здійснюється через систему загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля, які розробляються та приймаються відповідно до Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України». Стаття 5 цього Закону визначає, що середньострокові пріоритетні напрями формуються на основі стратегічних пріоритетних напрямів, визначених цим Законом, з метою поетапного забезпечення їх реалізації на загальнодержавному, галузевому та регіональному рівнях.

Реалізація середньострокових інноваційних пріоритетів загальнодержавного та галузевого рівнів здійснюється шляхом формування та виконання державних цільових програм, державного замовлення та окремих інноваційних проектів, а регіонального – регіональних, місцевих інноваційних програм та окремих інноваційних проектів;

3) захисту прав та інтересів суб'єктів інноваційної діяльності. Держава надає суб'єктам інноваційної діяльності низку гарантій, які визначені у ч. 1 ст. 329 ГК, а саме: підтримку інноваційних програм і проектів, спрямованих на реалізацію економічної та соціальної політики держави; підтримку створення та розвитку суб'єктів інфраструктури інноваційної діяльності; охорону та захист прав інтелектуальної власності, захист від недобросовісної конкуренції у сфері інноваційної діяльності; вільний доступ до інформації про пріоритети державної економічної та соціальної політики, про інноваційні потреби та результати науково-технічної діяльності, крім випадків, передбачених законом; підтримку щодо підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів у сфері здійснення інноваційної діяльності;

4) фінансової підтримки виконання інноваційних проектів. Згідно з ч. 1 ст. 17 Закону України «Про інноваційну діяльність» суб'єктам інноваційної діяльності для виконання ними інноваційних проектів можуть бути надані такі види фінансової підтримки: а) повне безвідсоткове кредитування (на умовах інфляційної індексації») пріоритетних інноваційних проектів за рахунок коштів

Державного бюджету України, коштів бюджету Автономної Республіки Крим та коштів місцевих бюджетів; б) часткове (до 50 %) безвідсоткове кредитування (на умовах інфляційної індексації) інноваційних проектів за рахунок коштів Державного бюджету України, коштів бюджету Автономної Республіки Крим та коштів місцевих бюджетів за умови залучення до фінансування проекту решти необхідних коштів виконавця проекту і (або) інших суб'єктів інноваційної діяльності; в) повна чи часткова компенсація (за рахунок коштів Державного бюджету України, коштів бюджету Автономної Республіки Крим та коштів місцевих бюджетів) відсотків, сплачених суб'єктами інноваційної діяльності комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам за кредитування інноваційних проектів.

Механізм надання фінансової підтримки суб'єктам інноваційної діяльності за рахунок коштів Державного бюджету шляхом часткової компенсації відсоткової ставки за залученими ними в національній валюті для реалізації інноваційних проектів, що зареєстровані відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність», банківськими довгостроковими кредитами (залученими на один – три роки) визначається Порядком надання фінансової підтримки суб'єктам інноваційної діяльності за рахунок коштів Державного бюджету шляхом здешевлення довгострокових кредитів, затвердженим постановою КМУ від 17.11.2004 р. № 1563. Суб'єкти інноваційної діяльності, яким надається компенсація, визначаються щороку на конкурсній основі, а суми компенсації – у межах коштів, передбачених законом про державний бюджет на відповідний рік. Компенсація провадиться за умови, що ставка за кредитами банків не перевищує 18 %; г) надання державних гарантій комерційним банкам, що здійснюють кредитування пріоритетних інноваційних проектів; д) майнове страхування реалізації інноваційних проектів у страховиків відповідно до Закону України «Про страхування».

Державна підтримка реалізації інноваційного проекту надається за умови його державної реєстрації, що здійснюється за ініціативою суб'єкта інноваційної діяльності відпо-

відно до положень ст. 13 цього Закону. Слід звернути увагу, що державна реєстрація інноваційного проекту не припускає будь-яких зобов'язань із боку держави щодо бюджетного кредитування його виконання чи іншої державної фінансової підтримки. Державна реєстрація інноваційних проектів здійснюється відповідно до Порядку державної реєстрації інноваційних проектів і ведення Державного реєстру інноваційних проектів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17.09.2003 р. № 1474 спеціально уповноваженим органом з питань державного регулювання інноваційної діяльності (на сьогодні ним є Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації (далі – уповноважений орган) на підставі висновків експертизи інноваційного проекту і погодженого Комісією з організації діяльності технологічних парків та інноваційних структур інших типів рішення про кваліфікування інноваційного проекту.

Строк розгляду проекту, поданого для державної реєстрації як інноваційного, не повинен перевищувати 6 місяців від дати його прийняття. У рамках цього строку в 3-місячний термін має бути проведена експертиза проекту. Проекти, що визнані за результатами експертизи інноваційними, заносяться уповноваженим органом до Державного реєстру інноваційних проектів, а суб'єкту інноваційної діяльності – заявнику видається свідоцтво про реєстрацію інноваційного проекту або про державну реєстрацію пріоритетного інноваційного проекту, яке є чинним протягом семи років від дати його видачі. Після завершення цього строку державна реєстрація інноваційного проекту і відповідний запис у Державному реєстрі інноваційних проектів анулюються на підставі рішення, погодженого Комісією та затвердженого наказом уповноваженого органу.

Порядком конкурсного відбору інноваційних та інвестиційних проектів для їх фінансування за рахунок коштів Державної інноваційної фінансово-кредитної установи, затвердженим наказом Державного агентства України з інвестицій та розвитку від 23.11.2010 р. № 122, регламентується процедура відбору на конкурсних засадах інноваційних та інвестиційних проектів для їх фінансової підтримки за рахунок коштів Української дер-

жавної інноваційної компанії. Крім того, постановою КМУ від 26.11.2003 р. № 1839 затверджено Порядок визначення на конкурсних засадах інноваційних проектів підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави, фінансування яких здійснюватиметься за рахунок коштів державного бюджету;

5) стимулювання комерційних банків та інших фінансово-кредитних установ, що кредитують виконання інноваційних проектів. Зокрема, за рахунок коштів державного бюджету здійснюється часткова компенсація банкам відсоткової ставки за довгостроковими (від одного до трьох років) банківськими кредитами, наданими у національній валюті суб'єктам інноваційної діяльності для реалізації інноваційних проектів. Порядок конкурсного відбору інвестиційних проектів, що реалізуються за рахунок кредитів комерційних банків із частковим відшкодуванням відсоткових ставок, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 29.01.2002 р. № 101;

б) встановлення пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності. Відповідно до п. 158.2 ст. 158 ПК України звільняється від оподаткування 50% прибутку, отриманого від здійснення енергоефективних заходів та реалізації енергоефективних проектів підприємств, що включені до Державного реєстру підприємств, установ, організацій, які здійснюють розроблення, впровадження та використання енергоефективних заходів та енергоефективних проектів;

7) підтримки функціонування і розвитку сучасної інноваційної інфраструктури. Згідно з ч. 9 п. 1 ст. 1 Закону України «Про інноваційну діяльність» інноваційна інфраструктура становить сукупність підприємств, організацій, установ, їх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності (фінансові, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, юридичні, освітні тощо). Головне призначення інноваційної інфраструктури полягає у підтримці, наданні допомоги, полегшенні, а також ресурсному та організаційному забезпеченні інноваційного процесу (фінансово-кредитному, матеріально-технічному, інформаційному, кадровому).

Суб'єкти інноваційної інфраструктури становлять окрему групу учасників інноваційних відносин, які в рамках інноваційного процесу виконують насамперед функцію забезпечення, підтримання, полегшення здійснення інноваційної діяльності її суб'єктами. На даному етапі інноваційна інфраструктура в Україні перебуває лише в початковій стадії свого становлення. Фактично діють тільки окремі її складові, а відсутні елементи доповнюються функціонуванням універсальних інститутів³⁶.

ЗАКОН УКРАЇНИ **Про інноваційну діяльність³⁷** **(Витяг)**

Цей Закон визначає правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлює форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямований на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом.

Згідно із цим Законом державну підтримку одержують суб'єкти господарювання всіх форм власності, що реалізують в Україні інноваційні проекти, і підприємства всіх форм власності, які мають статус інноваційних.

Розділ I **ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ** **Стаття 1. Визначення термінів**

1. У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні:

інновації – новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери;

³⁶ http://pidruchniki.com/1501092248713/pravo/derzhavne_regulyuvannya_innovatsiynoyi_diyalnosti

³⁷ <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15>

інноваційна діяльність – діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг;

інноваційний продукт – результат науково-дослідної і (або) дослідно-конструкторської розробки, що відповідає вимогам, встановленим цим Законом;

інноваційна продукція – нові конкурентоздатні товари чи послуги, що відповідають вимогам, встановленим цим Законом;

інноваційний проект – комплект документів, що визначає процедуру і комплекс усіх необхідних заходів (у тому числі інвестиційних) щодо створення і реалізації інноваційного продукту і (або) інноваційної продукції;

пріоритетний інноваційний проект – інноваційний проект, що реалізується в рамках пріоритетних напрямів інноваційної діяльності; { Абзац сьомий частини першої статті 1 в редакції Закону N 3715-VI (3715-17) від 08.09.2011 }

інноваційне підприємство (інноваційний центр, технопарк, технополіс, інноваційний бізнес-інкубатор тощо) – підприємство (об'єднання підприємств), що розробляє, виробляє і реалізує інноваційні продукти і (або) продукцію чи послуги, обсяг яких у грошовому вимірі перевищує 70 відсотків його загального обсягу продукції і (або) послуг;

інноваційна інфраструктура – сукупність підприємств, організацій, установ, їх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності (фінансові, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, юридичні, освітні тощо).

Стаття 2. Законодавство України у сфері інноваційної діяльності

1. Законодавство України у сфері інноваційної діяльності базується на Конституції України (254к/96-ВР) і складається із законів України «Про інвестиційну діяльність» (1560-12), «Про наукову і науково-технічну діяльність» (1977-12), «Про наукову і науково-технічну експертизу» (51/95-ВР), «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» (991-14), «Про спеціальну економічну зону «Яворів»

(402-14), «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» (3715-17), цього Закону та інших нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у цій сфері.

Стаття 3. Мета і принципи державної інноваційної політики

1. Головною метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоздатної продукції.

2. Основними принципами державної інноваційної політики є:

орієнтація на інноваційний шлях розвитку економіки України;

визначення державних пріоритетів інноваційного розвитку;

формування нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності;

створення умов для збереження, розвитку і використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу;

забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності;

ефективне використання ринкових механізмів для сприяння інноваційній діяльності, підтримка підприємництва у науково-виробничій сфері;

здійснення заходів на підтримку міжнародної науково-технологічної кооперації, трансферу технологій, захисту вітчизняної продукції на внутрішньому ринку та її просування на зовнішній ринок;

фінансова підтримка, здійснення сприятливої кредитної, податкової і митної політики у сфері інноваційної діяльності;

сприяння розвитку інноваційної інфраструктури;

інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності;

підготовка кадрів у сфері інноваційної діяльності.

Стаття 4. Об'єкти інноваційної діяльності

1. Об'єктами інноваційної діяльності є:
інноваційні програми і проекти;
нові знання та інтелектуальні продукти;
виробниче обладнання та процеси;
інфраструктура виробництва і підприємництва;
організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру і якість виробництва і (або) соціальної сфери;
сировинні ресурси, засоби їх видобування і переробки;
товарна продукція;
механізми формування споживчого ринку і збуту товарної продукції.

Стаття 5. Суб'єкти інноваційної діяльності

1. Суб'єктами інноваційної діяльності можуть бути фізичні і (або) юридичні особи України, фізичні і (або) юридичні особи іноземних держав, особи без громадянства, об'єднання цих осіб, які провадять в Україні інноваційну діяльність і (або) залучають майнові та інтелектуальні цінності, вкладають власні чи запозичені кошти в реалізацію в Україні інноваційних проектів.

Розділ III

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ, ПРОДУКТІВ І ПРОДУКЦІЇ, ІННОВАЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ДЕРЖАВНА РЕЄСТРАЦІЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ

Стаття 12. Інноваційний проект

1. Інноваційним визнається проект, яким передбачаються розробка, виробництво і реалізація інноваційного продукту і (або) інноваційної продукції, що відповідають вимогам статей 14 і 15 цього Закону.

2. Передбачена цим Законом державна підтримка реалізації інноваційного проекту надається за умови його державної реєстрації.

3. Державна реєстрація інноваційного проекту здійснюється за ініціативою суб'єкта інноваційної діяльності відповідно до положень статті 13 цього Закону.

Стаття 13. Державна реєстрація інноваційних проектів

1. Державна реєстрація інноваційних проектів здійснюється у порядку (1474-2003-п), визначеному Кабінетом Міністрів України.

2. Державну реєстрацію інноваційних проектів здійснює, за поданням суб'єктів інноваційної діяльності, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері інноваційної діяльності. Цей орган веде Державний реєстр інноваційних проектів.

3. Необхідною умовою занесення проекту до Державного реєстру інноваційних проектів є його кваліфікування.

5. Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері інноваційної діяльності, для кваліфікування інноваційних проектів організує проведення експертизи прийнятих до розгляду проектів. Експертиза при кваліфікуванні інноваційних проектів виконується за рахунок коштів суб'єктів інноваційної діяльності, які заявляють проекти на державну реєстрацію, і відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу».

6. Проекти, що визнані за результатами експертизи інноваційними, заносяться центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері інноваційної діяльності, до Державного реєстру інноваційних проектів. Інноваційні проекти з пріоритетних напрямів інноваційної діяльності визнаються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері інноваційної діяльності, пріоритетними інноваційними проектами.

7. Інформація про занесення інноваційного проекту до Державного реєстру інноваційних проектів публікується центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері інноваційної діяльності, у його бюлетені.

8. Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері інноваційної діяльності, видає суб'єкту інноваційної діяльності свідоцтво про державну реєстрацію інноваційного проекту. Форма свідоцтва (1474-2003-п) затверджується Кабінетом Міністрів України.

9. Свідоцтво про державну реєстрацію інноваційного проекту є чинним протягом семи років від дати його видачі. Після завершення цього строку державна реєстрація інноваційного проекту і відповідний запис у Державному реєстрі інноваційних проектів анулюються. Інформація про це публікується центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері інноваційної діяльності, у його бюлетені.

10. Державна реєстрація інноваційного проекту не передбачає будь-яких зобов'язань щодо бюджетного кредитування його виконання чи іншої державної фінансової підтримки.

11. Строк розгляду центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері інноваційної діяльності, проекту, поданого для державної реєстрації як інноваційного, не повинен перевищувати шість місяців від дати його прийняття.

12. Особливості експертизи і державної реєстрації інноваційних проектів, на які поширюються положення Закону України «Про державну таємницю» ([3855-12](#)), визначаються спеціальним Положенням.

13. У разі незгоди суб'єкта інноваційної діяльності чи будь-якої іншої фізичної або юридичної особи з рішенням щодо кваліфікації інноваційного проекту і (або) з його державною реєстрацією ці акти можуть бути оскаржені до суду (господарського суду).

14. Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері інноваційної діяльності несе відповідальність за повноту і достовірність експертизи і за збереження конфіденційної інформації, пов'язаної з інноваційними проектами.

15. Неправомірні кваліфікація і державна реєстрація проекту як інноваційного тягнуть за собою відповідальність згідно із законом.

16. Правопорушеннями при кваліфікуванні і державній реєстрації інноваційних проектів вважаються:

а) прийняття рішення про кваліфікування інноваційного проекту і його державну реєстрацію без проведення експертизи;

- б) фальсифікація висновків експертизи;
- в) вчинення дій, що перешкоджають проведенню експертизи;
- г) умисне примушування або створення для експертів чи експертних комісій обставин, які зумовлюють необ'єктивне проведення експертизи;
- д) переслідування експертів за підготовлені ними висновки, несприятливі для тієї чи іншої особи чи організації;
- е) залучення до експертизи посадових осіб та фахівців, безпосередньо заінтересованих у результатах експертизи;
- є) розголошення конфіденційної інформації, пов'язаної з розглядуваними інноваційними проектами.

Стаття 14. Інноваційний продукт

1. Інноваційний продукт є результатом виконання інноваційного проекту і науково-дослідною і (або) дослідно-конструкторською розробкою нової технології (в тому числі – інформаційної) чи продукції з виготовленням експериментального зразка чи дослідної партії і відповідає таким вимогам:

а) він є реалізацією (впровадженням) об'єкта інтелектуальної власності (винаходу, корисної моделі, промислового зразка, топографії інтегральної мікросхеми, селекційного досягнення тощо), на які виробник продукту має державні охоронні документи (патенти, свідоцтва) чи одержані від власників цих об'єктів інтелектуальної власності ліцензії, або реалізацією (впровадженням) відкриттів. При цьому використаний об'єкт інтелектуальної власності має бути визначальним для даного продукту;

б) розробка продукту підвищує вітчизняний науково-технічний і технологічний рівень;

в) в Україні цей продукт вироблено (буде вироблено) вперше, або якщо не вперше, то порівняно з іншим аналогічним продуктом, представленим на ринку, він є конкурентоздатним і має суттєво вищі техніко-економічні показники.

2. Рішення про кваліфікування продукту інноваційним приймає центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері інноваційної діяльності, за результатами експертизи.

Стаття 15. Інноваційна продукція

1. Інноваційною може бути визнана продукція, яка відповідає таким вимогам:

- а) вона є результатом виконання інноваційного проекту;
- б) така продукція виробляється (буде вироблена) в Україні вперше, або якщо не вперше, то порівняно з іншою аналогічною продукцією, представленою на ринку, є конкурентоздатною і має суттєво вищі техніко-економічні показники.

2. Інноваційна продукція може бути результатом тиражування чи застосування інноваційного продукту.

3. Інноваційною продукцією може бути визнано інноваційний продукт, якщо він не призначений для тиражування.

4. Рішення про кваліфікування продукції інноваційною приймає центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері інноваційної діяльності, за результатами експертизи.

Стаття 16. Інноваційні підприємства

1. Інноваційним підприємством визнається підприємство (об'єднання підприємств) будь-якої форми власності, якщо більше ніж 70 відсотків обсягу його продукції (у грошовому вимірі) за звітний податковий період є інноваційні продукти і (або) інноваційна продукція.

2. Інноваційне підприємство може функціонувати у вигляді інноваційного центру, бізнес-інкубатора, технополісу, технопарку тощо.

Розділ IV

ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття 17. Види фінансової підтримки інноваційної діяльності

1. Суб'єктам інноваційної діяльності для виконання ними інноваційних проектів може бути надана фінансова підтримка шляхом:

- а) повного безвідсоткового кредитування (на умовах інфляційної індексації) пріоритетних інноваційних проектів за рахунок коштів Державного бюджету України, коштів бюджету АРК та коштів місцевих бюджетів;

б) часткового (до 50 %) безвідсоткового кредитування (на умовах інфляційної індексації) інноваційних проектів за рахунок коштів Державного бюджету України, коштів бюджету Автономної Республіки Крим та коштів місцевих бюджетів за умови залучення до фінансування проекту решти необхідних коштів виконавця проекту і (або) інших суб'єктів інноваційної діяльності;

в) повної чи часткової компенсації (за рахунок коштів Державного бюджету України, коштів бюджету АРК та коштів місцевих бюджетів) відсотків, сплачуваних суб'єктами інноваційної діяльності комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам за кредитування інноваційних проектів;

г) надання державних гарантій комерційним банкам, що здійснюють кредитування пріоритетних інноваційних проектів;

д) майнового страхування реалізації інноваційних проектів у страховиків відповідно до Закону України «Про страхування» (85/96-ВР).

2. Фінансова підтримка інноваційної діяльності за рахунок Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим, місцевих бюджетів надається у межах коштів, передбачених відповідними бюджетами.

Стаття 18. Джерела фінансування інноваційної діяльності

1. Джерелами фінансової підтримки інноваційної діяльності є:

а) кошти Державного бюджету України;

б) кошти місцевих бюджетів і кошти бюджету Автономної Республіки Крим;

в) власні кошти спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ;

г) власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності;

д) кошти (інвестиції) будь-яких фізичних і юридичних осіб;

е) інші джерела, не заборонені законодавством України.

Стаття 19. Державні інноваційні фінансово-кредитні установи

1. Для здійснення фінансової підтримки інноваційної діяльності суб'єктів господарювання різних форм власності Кабінет Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері інновацій, створює спеціалізовані державні небанківські інноваційні фінансово-кредитні установи.

2. Державна інноваційна фінансово-кредитна установа підпорядковується центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері інноваційної діяльності, і діє на основі Положення (Статуту) (979-2000-п), що затверджується Кабінетом Міністрів України.

3. Кошти Державної інноваційної фінансово-кредитної установи формуються за рахунок коштів Державного бюджету України, визначених законом про Державний бюджет України на відповідний рік, залучених згідно з чинним законодавством вітчизняних та іноземних інвестицій юридичних та фізичних осіб, добровільних внесків юридичних та фізичних осіб, від власної чи спільної фінансово-господарської діяльності та інших джерел, не заборонених законодавством України.

4. Державна інноваційна фінансово-кредитна установа за рахунок коштів Державного бюджету України може надавати суб'єктам інноваційної діяльності для реалізації ними інноваційних проектів фінансову підтримку, види якої передбачені статтею 17 цього Закону.

Кошти від повернення виданих Державною інноваційною фінансово-кредитною установою суб'єктам інноваційної діяльності кредитів за рахунок коштів Державного бюджету України зараховуються до спеціального фонду Державного бюджету України і використовуються для надання фінансової інноваційної підтримки, якщо законом про Державний бюджет України не встановлено інше.

Кошти Державної інноваційної фінансово-кредитної установи, одержані нею з бюджету Автономної Республіки Крим чи із обласних і районних бюджетів відповідно до абзацу шостого частини першої статті 10 цього Закону, витрачаються нею виключно для фінансування відповідних

регіональних чи місцевих інноваційних програм і проектів.

Кошти Державної інноваційної фінансово-кредитної установи, що формуються за рахунок добровільних внесків юридичних та фізичних осіб, від власної чи спільної фінансово-господарської діяльності та інших джерел, не заборонених законодавством України, можуть витратитися нею як на всі перераховані у статті 17 цього Закону види інвестування інноваційної діяльності, так і на інші види інвестування, передбачені Положенням (Статутом).

5. Для отримання фінансової підтримки суб'єкти інноваційної діяльності, інноваційні проекти яких занесені до Державного реєстру інноваційних проектів, подають до Державної інноваційної фінансово-кредитної установи (її регіональних відділень) інноваційні проекти та всі необхідні документи, перелік яких визначається нею.

6. Державна інноваційна фінансово-кредитна установа організовує на конкурсних засадах у порядку , що визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері інновацій, відбір інноваційних проектів для їх фінансової підтримки. Конкурсні відбори інноваційних проектів здійснюються на засадах прозорості, відкритості, гласності.

7. Суб'єкт інноваційної діяльності, інноваційний проект якого пройшов конкурсний відбір, залежно від встановленого конкурсною процедурою рейтингу може отримати від Державної інноваційної фінансово-кредитної установи один чи кілька передбачених статтею 17 цього Закону видів фінансової підтримки.

8. Фінансова підтримка Державною інноваційною фінансово-кредитною установою інноваційних проектів шляхом надання кредитів чи передавання майна у лізинг здійснюється за умови наявності гарантій повернення коштів у вигляді застави майна, договору страхування, банківської гарантії, договору поруки тощо.

9. Державна інноваційна фінансово-кредитна установа здійснює супроводження реалізації інноваційних проектів, які нею фінансуються, та контролює цільове використання суб'єктами інноваційної діяльності наданих нею коштів.

10. Фінансова підтримка реалізації інноваційних проєктів може надаватися Державною інноваційною фінансово-кредитною установою у формі послідовних траншів за результатами контролю ходу виконання проєктів.

11. Державна інноваційна фінансово-кредитна установа подає у засобах масової інформації щорічний звіт про фінансування нею інноваційних проєктів та результатів їх виконання, а також періодично інформує громадськість про:

результати конкурсного відбору інноваційних проєктів для державної фінансової підтримки і вид наданої фінансової підтримки;

результати контролю виконання фінансованих інноваційних проєктів;

завершені інноваційні проєкти та проєкти, яким продовжені терміни їх реалізації із зазначенням причин;

повернення раніше наданих кредитів.

Інформування щодо інноваційних проєктів, на які поширюються положення ЗУ «Про державну таємницю», здійснюється з урахуванням цього Закону.

Стаття 20. Комунальні інноваційні фінансово-кредитні установи

1. Для здійснення фінансової підтримки місцевих інноваційних програм органи місцевого самоврядування можуть створювати комунальні спеціалізовані небанківські інноваційні фінансово-кредитні установи і підпорядковувати їх виконавчим органам місцевого самоврядування.

2. Комунальні інноваційні фінансово-кредитні установи діють на основі положень (статутів) про них, що розробляються і затверджуються органами місцевого самоврядування.

3. Кошти комунальної інноваційної фінансово-кредитної установи формуються за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету, залучених вітчизняних та іноземних інвестицій юридичних та фізичних осіб, добровільних внесків юридичних та фізичних осіб, власної чи спільної фінансово-господарської діяльності та інших джерел, не заборонених законодавством України.

4. Комунальна інноваційна фінансово-кредитна установа за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету може

надавати суб'єктам інноваційної діяльності для реалізації ними інноваційних проектів фінансову підтримку, види якої передбачені статтею 17 цього Закону.

Кошти комунальної інноваційної фінансово-кредитної установи, що формуються за рахунок залучених вітчизняних та іноземних інвестицій фізичних і юридичних осіб, добровільних внесків юридичних та фізичних осіб, від власної чи спільної фінансово-господарської діяльності та інших джерел, не заборонених законодавством України, можуть витрачатися нею як на всі перераховані у статті 17 цього Закону види інвестування інноваційної діяльності, так і на інші види інвестування, передбачені Положенням (Статутом).

5. Для отримання фінансової підтримки суб'єкти інноваційної діяльності, інноваційні проекти яких занесені до Державного реєстру інноваційних проектів, подають до комунальної інноваційної фінансово-кредитної установи інноваційні проекти та всі необхідні документи, перелік яких визначається цією установою.

6. Комунальна інноваційна фінансово-кредитна установа організовує конкурсний відбір інноваційних проектів для їх фінансової підтримки. Конкурсні відбори інноваційних проектів здійснюються на засадах прозорості, відкритості, гласності.

7. Суб'єкт інноваційної діяльності, інноваційний проект якого пройшов конкурсний відбір, залежно від встановленого конкурсною процедурою рейтингу може отримати від комунальної інноваційної фінансово-кредитної установи один чи кілька передбачених статтею 17 цього Закону видів фінансової підтримки.

8. Фінансова підтримка комунальною інноваційною фінансово-кредитною установою інноваційних проектів шляхом надання кредитів чи передавання майна у лізинг здійснюється за умови наявності гарантій повернення коштів у вигляді застави майна, договору страхування, банківської гарантії, договору поруки тощо.

9. Комунальна інноваційна фінансово-кредитна установа здійснює супроводження реалізації інноваційних проектів, які нею фінансуються, та контролює цільове використання суб'єктами інноваційної діяльності наданих нею коштів.

10. Фінансова підтримка реалізації інноваційних проєктів може надаватися комунальною інноваційною фінансово-кредитною установою у формі послідовних траншів за результатами контролю ходу виконання проєктів.

11. Комунальна інноваційна фінансово-кредитна установа подає у місцевих засобах масової інформації щорічний звіт щодо профінансованих нею інноваційних проєктів та результатів їх виконання, а також періодично інформує громадськість про:

результати конкурсного відбору інноваційних проєктів для фінансової підтримки і вид наданої фінансової підтримки;
результати контролю виконання фінансованих інноваційних проєктів;

завершені інноваційні проєкти та проєкти, яким продовжені терміни їх реалізації із зазначенням причин;

повернення раніше наданих кредитів.

Інформування щодо інноваційних проєктів, на які поширюються положення ЗУ «Про державну таємницю», здійснюється з урахуванням цього Закону.

Закон України **«Про пріоритетні напрями інноваційної** **діяльності в Україні»**

Цей Закон визначає правові, економічні та організаційні засади формування цілісної системи пріоритетних напрямів інноваційної діяльності та їх реалізації в Україні.

Метою закону є забезпечення інноваційної моделі розвитку економіки шляхом концентрації ресурсів держави на пріоритетних напрямках науково-технічного оновлення виробництва, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Пріоритетні напрями інноваційної діяльності поділяються на стратегічні та середньострокові пріоритетні напрями. Стратегічні напрями визначаються Верховною Радою України строком на 5 років

Стратегічними пріоритетними напрямами на 2011-2021 роки є:

- 1) освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії;
- 2) освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки;
- 3) освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій;
- 4) технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу;
- 5) впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики;
- 6) широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища;
- 7) розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки.

ЗАКОН УКРАЇНИ
Про пріоритетні напрями
інноваційної діяльності в Україні³⁸

Цей Закон визначає правові, економічні та організаційні засади формування цілісної системи пріоритетних напрямів інноваційної діяльності та їх реалізації в Україні.

Метою закону є забезпечення інноваційної моделі розвитку економіки шляхом концентрації ресурсів держави на пріоритетних напрямках науково-технічного оновлення виробництва, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Стаття 1. Законодавство України з питань формування та реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності

1. Правовою основою формування та реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності є Конституція Укра-

³⁸ <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3715-17>

їни (254к/96-ВР), закони України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» (1602-14), «Про наукову і науково-технічну діяльність» (1977-12), «Про інноваційну діяльність» (40-15), «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» (2623-14) та інші нормативно-правові акти, що регулюють відносини у цій сфері.

Стаття 2. Пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні

1. Пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні (далі – пріоритетні напрями) – науково і економічно обґрунтовані та визначені відповідно до цього Закону напрями провадження інноваційної діяльності, що спрямовані на забезпечення економічної безпеки держави, створення високотехнологічної конкурентоспроможної екологічно чистої продукції, надання високоякісних послуг та збільшення експортного потенціалу держави з ефективним використанням вітчизняних та світових науково-технічних досягнень.

2. Пріоритетні напрями інноваційної діяльності поділяються на стратегічні та середньострокові пріоритетні напрями. Стратегічні пріоритетні напрями затверджуються Верховною Радою України на період до 10 років.

Середньострокові пріоритетні напрями визначаються на період до 5 років і спрямовані на виконання стратегічних пріоритетних напрямів.

Стаття 3. Формування стратегічних пріоритетних напрямів

1. Пропозиції щодо стратегічних пріоритетних напрямів та їх прогнозно-аналітичне обґрунтування готує центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності, та подає їх на розгляд центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері інновацій, який у встановленому порядку вносить їх на розгляд Кабінету Міністрів України. { Абзац перший частини першої статті 3 в редакції Закону N 5460-VI (5460-17) від 16.10.2012 }

Підготовка пропозицій щодо стратегічних пріоритетних напрямів та їх прогнозно-аналітичне обґрунтування

здійснюються в рамках державних цільових програм прогнозування науково-технічного та інноваційного розвитку України, що розробляються згідно із законами України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» (2623-14) та «Про державні цільові програми» (1621-15). Підготовка зазначених пропозицій здійснюється із залученням Національної академії наук України, національних галузевих академій наук України, вищих навчальних закладів і науково-дослідних інститутів.

2. Подані центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері інновацій, пропозиції стратегічних пріоритетних напрямів та їх обґрунтування схвалюються Кабінетом Міністрів України і подаються до Верховної Ради України у вигляді проектів законів до 1 березня передостаннього року дії попередніх стратегічних пріоритетних напрямів.

3. Порядок підготовки пропозицій щодо стратегічних пріоритетних напрямів затверджується Кабінетом Міністрів України.

Стаття 4. Стратегічні пріоритетні напрями інноваційної діяльності на 2011-2021 роки

1. Стратегічними пріоритетними напрямами на 2011-2021 роки є:

1) освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії;

2) освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки;

3) освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій;

4) технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу;

5) впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики;

6) широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища;

7) розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки.

Стаття 5. Формування середньострокових пріоритетних напрямів

1. Середньострокові пріоритетні напрями формуються на основі стратегічних пріоритетних напрямів, визначених цим Законом, з метою поетапного забезпечення їх реалізації на загальнодержавному, галузевому та регіональному рівнях.

2. Середньострокові пріоритетні напрями можуть бути загальнодержавного, галузевого та регіонального рівнів.

3. Середньострокові пріоритетні напрями загальнодержавного рівня та їх обґрунтування формуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері інновацій, за пропозиціями центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності, із залученням Національної академії наук України та національних галузевих академій наук України, вищих навчальних закладів і науково-дослідних інститутів за результатами прогнозно-аналітичних досліджень у сфері науки і техніки та інноваційної діяльності, прогнозів економічного та соціального розвитку України і спрямовані на забезпечення інноваційного розвитку міжгалузевого та міжрегіонального характеру.

4. Середньострокові пріоритетні напрями галузевого рівня формуються відповідними центральними органами виконавчої влади на основі стратегічних пріоритетних напрямів і середньострокових пріоритетних напрямів загальнодержавного рівня з урахуванням прогнозу розвитку галузей економіки і спрямовані на вирішення питань забезпечення інноваційного розвитку окремих галузей економіки.

5. Середньострокові пріоритетні напрями (294-2012-п) загальнодержавного і галузевого рівнів затверджуються Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері інновацій, протягом трьох місяців з дня визначення законом стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності.

6. Середньострокові пріоритетні напрями регіонального рівня спрямовані на вирішення питань забезпечення інноваційного розвитку окремих регіонів.

7. Середньострокові пріоритетні напрями регіонального рівня затверджуються Верховною Радою Автономної Республіки Крим, місцевими радами за поданням Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій на основі стратегічних пріоритетних напрямів, середньострокових пріоритетних напрямів загальнодержавного рівня з урахуванням прогнозу економічного і соціального розвитку відповідного регіону.

Стаття 6. Реалізація середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності

1. Середньострокові пріоритетні напрями загальнодержавного і галузевого рівнів реалізуються шляхом формування та виконання державних цільових програм, державного замовлення та окремих інноваційних проектів.

Обсяги коштів, що спрямовуються на реалізацію пріоритетних напрямів загальнодержавного і галузевого рівнів, щорічно визначаються законом про Державний бюджет України.

2. Середньострокові пріоритетні напрями регіонального рівня реалізуються шляхом формування та виконання регіональних, місцевих інноваційних програм та окремих інноваційних проектів.

Обсяги коштів, що спрямовуються на реалізацію пріоритетних напрямів регіонального рівня, щорічно визначаються відповідними бюджетами, у тому числі з урахуванням статті 105 Бюджетного кодексу України (2456-17).

3. Для реалізації середньострокових пріоритетних напрямів державою запроваджуються заходи щодо:

1) розвитку інноваційної інфраструктури (інноваційних центрів, технологічних парків, наукових парків, технополісів, інноваційних бізнес-інкубаторів, центрів трансферу технологій, інноваційних кластерів, венчурних фондів тощо);

2) першочергового розгляду заявок на винаходи, що відповідають середньостроковим пріоритетним напрямам загальнодержавного рівня;

3) прямого бюджетного фінансування та співфінансування;

4) відшкодування відсоткових ставок за кредитами, отриманими суб'єктами господарювання у банках;

5) часткової компенсації вартості виробництва продукції;

6) кредитів за рахунок коштів державного бюджету, кредитів (позик) і грантів міжнародних фінансових організацій, залучених державою або під державні гарантії;

7) субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам;

8) податкових, митних та валютних преференцій.

Стаття 7. Моніторинг реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності

1. Моніторинг реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні здійснює центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності, в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Стаття 8. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.

2. Визнати таким, що втратив чинність, Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» (433-15) (Відомості Верховної Ради України, 2003 р., N 13, ст. 93; 2006 р., N 5-6, ст. 73, N 22, ст. 199; 2009 р., N 16, ст. 219).

3. Внести до Закону України «Про інноваційну діяльність» (40-15) (Відомості Верховної Ради України, 2002 р., N 36, ст. 266) такі зміни:

1) абзац сьомий частини першої статті 1 викласти в такій редакції:

«пріоритетний інноваційний проект – інноваційний проект, що реалізується в рамках пріоритетних напрямів інноваційної діяльності»;

2) у статті 2 слова «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків» (991-14), «Про спеціальну економічну зону «Яворів» (402-14), цього Закону та інших законодавчих актів, що регулюють суспільні відносини у цій сфері» замінити словами «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних

парків» (991-14), «Про спеціальну економічну зону «Яворів» (402-14), «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» (3715-17), цього Закону та інших нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у цій сфері»;

3) в абзаці другому статті 6 слова «державного, галузевого, регіонального і місцевого рівнів» виключити;

4) у статті 7:

абзац третій частини першої викласти в такій редакції:

«визначає стратегічні пріоритетні напрями інноваційної діяльності»;

абзац другий частини другої після слова «затверджують» доповнити словами «середньострокові пріоритетні напрями інноваційної діяльності регіонального рівня та»;

5) абзац третій статті 8 викласти в такій редакції:

«готує та подає Верховній Раді України пропозиції щодо стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності та затверджує середньострокові пріоритетні напрями інноваційної діяльності загальнодержавного і галузевого рівнів»;

6) у статті 9:

в абзаці третьому частини першої слова «пріоритетних напрямів інноваційної діяльності» замінити словами «стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня»;

у частині другій:

після абзацу другого доповнити новим абзацом такого змісту:

«відповідно до компетенції готують та подають Кабінету Міністрів України пропозиції щодо середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності галузевого рівня».

У зв'язку з цим абзац третій вважати абзацом четвертим;

в абзаці четвертому слова «із пріоритетних галузевих напрямів інноваційної діяльності» замінити словами «що реалізуються в рамках середньострокових пріоритетних напрямів галузевого рівня»;

7) частину першу статті 10 після абзацу першого доповнити новим абзацом такого змісту:

«готують та подають Верховній Раді Автономної Республіки Крим, відповідним радам пропозиції щодо середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності регіонального рівня».

У зв'язку з цим абзаци другий – сьомий вважати відповідно абзацами третім – восьмим;

8) в абзаці другому частини шостої статті 13 слова «затверджених Верховною Радою України» виключити.

4. Кабінету Міністрів України протягом шести місяців з дня набрання чинності цим Законом привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом, передбачивши заходи першочергової підтримки реалізації пріоритетних напрямів, визначених Законом.

Закон України **«Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки»**

Цей Закон визначає правові та організаційні засади цілісної системи формування та реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки в Україні, зокрема визначає пріоритетні напрями розвитку науки і техніки на період до 2020 року:

1) фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави;

2) інформаційні та комунікаційні технології;

3) енергетика та енергоефективність;

4) раціональне природокористування;

5) науки про життя, нові технології профілактики та лікування найпоширеніших захворювань;

6) нові речовини і матеріали.

Реалізація пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки забезпечується шляхом розроблення та виконання за визначеними пріоритетними тематичними напрямами наукових досліджень і науково-технічних розробок державних

цільових програм, державного замовлення на науково-технічну продукцію, підготовку наукових кадрів, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення наукових досліджень і науково-технічних розробок.

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки³⁹

Цей Закон визначає правові та організаційні засади цілісної системи формування та реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки в Україні.

Стаття 1. Законодавство України у сфері прогнозування та визначення пріоритетів

Правовою основою формування та реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки є Конституція України (254к/96-ВР), закони України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (1977-12), «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» (1602-14).

Стаття 2. Визначення термінів

У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні: пріоритетні напрями розвитку науки і техніки – науково, економічно та соціально обґрунтовані напрями науково-технічного розвитку на довгостроковий період (понад 10 років), яким надається пріоритетна державна підтримка з метою формування ефективного сектору наукових досліджень і науково-технічних розробок для забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва, сталого розвитку, національної безпеки України та підвищення якості життя населення;

пріоритетні тематичні напрями наукових досліджень і науково-технічних розробок – напрями фундаментальних і прикладних наукових досліджень та науково-технічних розробок, що визначаються на середньостроковий період (до 5 років) у рамках пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки з метою забезпечення їх реалізації.

³⁹ <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2623-14>

Стаття 3. Пріоритетні напрями розвитку науки і техніки на період до 2020 року

Визначити пріоритетними напрямами розвитку науки і техніки на період до 2020 року:

- 1) фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави;
- 2) інформаційні та комунікаційні технології;
- 3) енергетика та енергоефективність;
- 4) раціональне природокористування;
- 5) науки про життя, нові технології профілактики та лікування найпоширеніших захворювань;
- 6) нові речовини і матеріали.

Стаття 4. Формування пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки в Україні

Для формування пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки Кабінет Міністрів України із залученням Національної академії наук України, національних галузевих академій наук, центральних органів виконавчої влади розробляє і здійснює державну цільову програму прогнозування науково-технологічного та інноваційного розвитку України відповідно до Закону України «Про державні цільові програми» (1621-15).

Пріоритетні напрями розвитку науки і техніки, підготовлені згідно з державною цільовою програмою прогнозування науково-технологічного та інноваційного розвитку України, обговорюються науковою громадськістю і за рішенням Кабінету Міністрів України подаються до Верховної Ради України для корегування пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, визначених статтею 3 цього Закону, або їх заміни.

До кожного з пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки Кабінетом Міністрів України подаються такі матеріали:

обґрунтування необхідності прийняття пріоритетного напрямку, очікувані результати та їх вплив на економіку України;

оцінка науково-технічного потенціалу та наукових шкіл, які будуть задіяні в реалізації пріоритетного напрямку, оцінка існуючих об'єктів права інтелектуальної власності та наукових результатів, що будуть покладені в основу реалізації пріоритетного напрямку;

пропозиції до пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок, визначення фахівців та базових наукових установ, що мають здійснювати науково-технічний супровід пріоритетного напрямку;

концепція реалізації пріоритетного напрямку та оцінка фінансових, матеріально-технічних ресурсів, які мають бути залучені для його реалізації.

Пріоритетні напрями розвитку науки і техніки затверджуються Верховною Радою України шляхом внесення змін до статті 3 цього Закону.

Стаття 5. Реалізація пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки

Реалізація пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки забезпечується шляхом розроблення та виконання за визначеними пріоритетними тематичними напрямками наукових досліджень і науково-технічних розробок державних цільових програм, державного замовлення на науково-технічну продукцію, підготовку наукових кадрів, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення наукових досліджень і науково-технічних розробок.

Перелік пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок формується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері науки, за участю інших заінтересованих центральних органів виконавчої влади, Національної академії наук України та національних галузевих академій наук на основі результатів державної цільової програми прогнозування науково-технологічного та інноваційного розвитку України і затверджується Кабінетом Міністрів України (942-2011-п) протягом шести місяців з дня набрання чинності статтею 3 цього Закону.

Перелік пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок за результатами їх

реалізації може корегуватися протягом терміну дії пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки.

Корегування пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок здійснює Кабінет Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері науки.

Обсяги коштів, що спрямовуються на реалізацію кожного з пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, щорічно визначаються законом про Державний бюджет України.

Стаття 6. Моніторинг реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки

З метою забезпечення ефективного управління та своєчасного внесення змін до здійснюваної науково-технічної політики, корегування пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок, завдань державних цільових програм, державного замовлення Кабінет Міністрів України організує системний моніторинг реалізації пріоритетних напрямів науки і техніки.

Узагальнена інформація про хід реалізації пріоритетних напрямів та отримані результати щорічно до 1 липня поточного року подається Кабінетом Міністрів України до Верховної Ради України.

Стаття 7. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

2. Кабінету Міністрів України:

протягом трьох місяців з дня набрання чинності цим Законом привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;

протягом року з дня набрання чинності цим Законом забезпечити перегляд державних цільових програм та приведення їх у відповідність із пріоритетними напрямами, визначеними цим Законом.

**Порядок державної реєстрації
інноваційних проектів і ведення
Державного реєстру інноваційних проектів**

Згідно з цим Порядком проводиться державна реєстрація інноваційних проектів, ведеться Державний реєстр інноваційних проектів та публікується інформація про інноваційні проекти в офіційному бюлетені Держінформнауки. Для реєстрації суб'єкту необхідно подати наступні документи: 1) заяву про розгляд інноваційного проекту за формою, затвердженою МОН за поданням Держінформнауки;

2) інноваційний проект за формою, затвердженою МОН за поданням Держінформнауки, прошитий, пронумерований, засвідчений підписом і скріплений печаткою заявника;

3) бізнес-план інноваційного проекту на паперовому та електронному носіях;

5) фізична особа, крім того, – копію документа, що посвідчує особу, та копію довідки про присвоєння ідентифікаційного номера;

Для спрощення та уточнення процедури державної реєстрації інноваційних проектів постановою Кабінету Міністрів України від 06.06.2012р. № 573⁴⁰ внесено зміни до Порядку державної реєстрації інноваційних проектів⁴¹, зокрема передбачено розгляд інноваційних проектів за принципом «єдиного вікна» та скорочено терміни проведення їхньої державної реєстрації. На створення сприятливих прозорих рамок умов для провадження інноваційної діяльності та виконання інноваційних проектів спрямовано розроблений у 2012 році

⁴⁰ Про внесення змін до Порядку державної реєстрації інноваційних проектів і ведення Державного реєстру інноваційних проектів: постанова Кабінету Міністрів України від 06.06.2012 р. № 573 // [Електронний ресурс] // Верховна Рада України [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/573-2012-п/paran2#n2>.

⁴¹ Про затвердження Порядку державної реєстрації інноваційних проектів і ведення Державного реєстру інноваційних проектів : постанова Кабінету Міністрів України від 17.09.2003 р. № 1474 // [Електронний ресурс] // Верховна Рада України [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1474-2003-п>.

проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про інноваційну діяльність», який схвалено Урядом України та внесено на розгляд Верховної Ради України.

ПОРЯДОК

державної реєстрації інноваційних проектів і ведення Державного реєстру інноваційних проектів⁴²

1. Згідно з цим Порядком проводиться державна реєстрація інноваційних проектів, ведеться Державний реєстр інноваційних проектів (далі – Реєстр) та публікується інформація про інноваційні проекти в офіційному бюлетені МОН.

2. Суб'єкт інноваційної діяльності, який заявляє інноваційний проект на державну реєстрацію, подає до МОН такі документи:

1) заяву про розгляд інноваційного проекту за формою, затвердженою МОН;

2) інноваційний проект за формою, затвердженою МОН, прошитий, пронумерований, засвідчений підписом і скріпленою печаткою заявника;

3) бізнес-план інноваційного проекту на паперовому та електронному носіях;

5) фізична особа, крім того, – копію документа, що посвідчує особу, та копію довідки про присвоєння ідентифікаційного номера;

Відповідальність за достовірність інформації, що міститься в поданих документах, покладається на заявника.

3. Рішення про державну реєстрацію інноваційного проекту приймається МОН на підставі висновку організації з проведення експертизи інноваційних проектів (далі – експертна організація).

4. Подані згідно з пунктом 2 цього Порядку документи розглядаються у підрозділі, визначеному МОН для кваліфікування інноваційних проектів (далі – установа).

5. Установа проводить перевірку комплектності документів, зазначених у пункті 2 цього Порядку, обліковує їх у спеціальному

⁴² <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1474-2003-%D0%BF>

журналі, видає заявнику письмове підтвердження факту одержання документів та передає завірені в установленому порядку копії зареєстрованих документів до експертної організації.

Заявник для проведення експертизи має право запропонувати експертну організацію, яка має право на проведення наукової і науково-технічної експертизи.

У разі коли документи подано не в повному обсязі, МОН повертає їх заявнику протягом п'яти робочих днів з моменту реєстрації із зазначенням причини повернення.

6. Експертиза інноваційного проекту проводиться експертною організацією відповідно до Закону України “Про наукову та науково-технічну експертизу” та порядку, затвердженого МОН, за рахунок коштів заявника у строк, визначений договором про її проведення.

7. Експертна організація складає за результатами експертизи висновок, оригінал якого надсилається установі, а копія – заявникові.

Висновок експертної організації чинний протягом строку, визначеного договором про проведення експертизи.

8. У разі позитивного висновку експертизи установа протягом місяця після його надходження з експертної організації розглядає інноваційний проект та готує рішення про кваліфікування його інноваційним або пріоритетним інноваційним затверджується наказом МОН.

9. У разі виявлення під час проведення експертизи інноваційного проекту порушень, які могли вплинути на її повноту та достовірність результатів, установа готує рішення стосовно проведення повторної експертизи, про що заявнику повідомляється в десятиденний строк з моменту прийняття відповідного рішення, затвердженого наказом МОН.

Повторна експертиза проводиться за кошти експертної організації.

10. Порушеннями під час проведення експертизи є: створення для окремих експертів, груп експертів та експертних рад умов, що спричиняють необ'єктивне проведення експертизи;

залучення до експертизи посадових осіб та фахівців, безпосередньо заінтересованих в її результатах;

фальсифікація висновків експертизи.

11. За наявності позитивного висновку експертної організації МОН у п'ятиденний строк приймає рішення про кваліфікування проекту як інноваційного або пріоритетного інноваційного та проводить його державну реєстрацію і вносить проект до Реєстру, який ведеться на паперовому та електронному носіях і складається з кваліфікаційних розділів – “Інноваційні проекти” та “Пріоритетні інноваційні проекти”.

12. Одночасно з внесенням інноваційного (пріоритетного інноваційного) проекту до Реєстру МОН видає заявнику свідоцтво про державну реєстрацію інноваційного проекту або про державну реєстрацію пріоритетного інноваційного проекту за формою згідно з додатками 1 і 2.

13. Факт видачі МОН свідоцтва про державну реєстрацію інноваційного (пріоритетного інноваційного) проекту фіксується у спеціальному журналі та засвідчується підписом особи, яка видала, і особи, яка одержала свідоцтво.

14. У триденний строк після видачі свідоцтва про державну реєстрацію інноваційного (пріоритетного інноваційного) проекту МОН надсилає до ДФС копію свідоцтва про державну реєстрацію інноваційного (пріоритетного інноваційного) проекту.

15. У десятиденний строк після видачі свідоцтва про державну реєстрацію пріоритетного інноваційного проекту, згідно з яким передбачається ввезення на митну територію України товарів, необхідних для його виконання, МОН надсилає ДФС копію цього свідоцтва, пріоритетний інноваційний проект, номенклатуру товарів, необхідних для його виконання, з інформацією про обсяги їх ввезення на митну територію України.

16. Інформація про внесення інноваційного (пріоритетного інноваційного) проекту до Реєстру публікується протягом місяця в офіційному бюлетені МОН і включає такі відомості:

назву зареєстрованого інноваційного (пріоритетного інноваційного) проекту;

номер у Реєстрі та дату державної реєстрації інноваційного (пріоритетного інноваційного) проекту;

для юридичної особи – найменування виконавця інноваційного (пріоритетного інноваційного) проекту, код згідно з ЄДРПОУ та юридичну адресу;

для фізичної особи – прізвище, ім'я та по батькові виконавця інноваційного (пріоритетного інноваційного) проекту, його громадянство;

розділ Реєстру, до якого внесено проект;

строк дії свідоцтва про реєстрацію інноваційного (пріоритетного інноваційного) проекту.

17. Особливості державної реєстрації інноваційного проекту, на який поширюється дія Закону України «Про державну таємницю», визначаються згідно з частиною дванадцятою статті 13 Закону України «Про інноваційну діяльність».

18. Свідоцтво про державну реєстрацію інноваційного (пріоритетного інноваційного) проекту є чинним протягом семи років після дати його видачі. Після закінчення цього строку державна реєстрація і відповідний запис у реєстрі анулюються за рішенням МОН, затвердженим відповідним наказом. Інформація про це публікується в офіційному бюлетені МОН.

19. У разі негативного висновку експертизи інноваційного проекту або коли у поданих згідно з пунктом 2 цього Порядку документах наведено недостовірні відомості, установа готує рішення про вмотивовану відмову в реєстрації інноваційного проекту, яке затверджується наказом МОН, та у триденний строк повідомляє про це заявника.

У разі незгоди з таким рішенням заявник може повторно звернутися до МОН з клопотанням про його перегляд, яке повинне бути розглянуто в місячний строк.

20. Перегляд рішення про відмову в державній реєстрації інноваційного проекту може бути здійснено у разі усунення заявником недоліків та порушень, виявлених під час експертизи або кваліфікування, і внесення відповідних змін до інноваційного проекту.

Інноваційний проект, до якого внесено зміни, підлягає реєстрації згідно з цим Порядком.

21. Анулювання МОН державної реєстрації інноваційного (пріоритетного інноваційного) проекту та запису про

реєстрацію у Реєстрі до закінчення строку дії свідоцтва про державну реєстрацію інноваційного (пріоритетного інноваційного) проекту здійснюється за результатами аналізу даних моніторингу виконання інноваційного (пріоритетного інноваційного) проекту на підставі рішення, затвердженого наказом МОН.

Моніторинг виконання інноваційного (пріоритетного інноваційного) проекту проводиться МОН щороку починаючи від дати його реєстрації згідно з відповідним порядком, затвердженим МОН.

Анулювання державної реєстрації проекту здійснюється у разі невиконання запланованих показників інноваційного (пріоритетного інноваційного) проекту.

22. Про анулювання державної реєстрації інноваційного (пріоритетного інноваційного) проекту до закінчення строку дії свідоцтва про його державну реєстрацію МОН повідомляє виконавця інноваційного (пріоритетного інноваційного) проекту та ДФС у триденний строк.

У разі анулювання державної реєстрації пріоритетного інноваційного проекту, згідно з яким передбачено ввезення на митну територію України товарів, необхідних для його виконання, МОН інформує про це ДФС у триденний строк.

23. Спори, пов'язані з реєстрацією, відмовою в реєстрації або анулюванням рішення про державну реєстрацію інноваційного (пріоритетного інноваційного) проекту, розглядаються відповідно до законодавства.

Список рекомендованої літератури

1. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 36. – Ст. 266.
2. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України від 08.09.2011 р. № 3715-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 19-20. – Ст. 166.
3. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки: Закон України від 11.07.2001 р. № 2623-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 48. – Ст. 253.

4. Про затвердження Порядку державної реєстрації інноваційних проектів і ведення Державного реєстру інноваційних проектів: від 17.09.2003 р. № 1474 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 38. – С. 42.
5. Про затвердження Положення про дослідницький університет: від 17.02.2010 р. № 163 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 13. – С. 29.
6. Грачев С. Исследовательские университеты: мировой опыт и приоритеты развития / Е.Городнова, С.Грачев. – М.: ООО «Медицинское информационное агентство», 2009. – 160 с.
7. Тимошенко О. Особистісна спрямованість освіти як відповідь на виклики глобалізації / О.Тимошенко // Вища освіта України. – 2009. – № 1. – С. 67-74.

Розділ 5

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ ТА ДОСЛІДНО- КОНСТРУКТОРСЬКИХ РОБІТ

Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність»

Чинний сьогодні Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» значною мірою морально застарів, у зв'язку з чим 26.11.2015 року Верховна Рада України прийняла новий Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність», положення якого суттєво оновлені та удосконалені з урахування вимог сьогодення, коли Україна стала на шлях євроінтеграції, і коли було підписано угоду про асоційовану участь нашої держави в науково-інноваційній програмі ЄС «Горизонт-2020».

Закон дає визначення окремим поняттям та викладає низку основних термінів у новій актуалізованій редакції. Положення цього документу максимально спрямовані на створення нових підходів до управління і фінансування у науці, забезпечення ефективності та прозорості при здійсненні наукових досліджень і розробок та при їх фінансуванні, а також на підвищення рівня ефективності взаємодії представників наукової громадськості, органів виконавчої влади та реального сектору економіки у формуванні та реалізації єдиної державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності.

Закон спрямований на модернізацію законодавчого забезпечення сфери наукової і науково-технічної діяльності і передбачає:

- створення нових підходів до управління та фінансування в науці;
- забезпечення ефективності та прозорості при здійсненні наукових досліджень і розробок та їх фінансування;
- підвищення ефективності взаємодії представників наукової громадськості, органів виконавчої влади та реального сектору економіки у формуванні та реалізації єдиної державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності;
- створення законодавчої бази для комерціалізації результатів фундаментальних наукових досліджень, прикладних наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок, здійснюваних державними науковими установами;
- актуалізацію окремих положень чинного Закону «Про наукову і науково-технічну діяльність».

Велика увага у законі приділена Національній раді України з питань розвитку науки і технологій (ст. 20 Закону). Створення такої ради як постійно діючого консультативно-дорадчого органу при Кабінеті Міністрів України дасть можливість забезпечити ефективну взаємодію представників наукової громадськості, органів виконавчої влади та реального сектору економіки.

Крім того, законом передбачено створення Національного фонду досліджень України, основною функцією якого буде грантова підтримка (ст. 49 Закону):

- фундаментальних наукових досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних та гуманітарних наук;
- прикладних наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок за пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки.

При цьому, фонд буде мати можливість надавати індивідуальні, колективні та інституційні гранти.

У законі передбачено, що державні комерційні підприємства та казенні підприємства, які належать до наукових установ, звільняються від сплати до державного бюджету

частини чистого прибутку (доходу) за результатами своєї фінансово-господарської діяльності та зобов'язані не менше 50 відсотків чистого прибутку від своєї діяльності спрямовувати на проведення ініціативної наукової та науково-технічної діяльності, фінансування інновацій та розширення власної матеріально-технічної бази.

У законі визначено порядок обрання на посаду керівника державної наукової установи.

Також встановлено, що земельні ділянки надаються Національній академії наук України в постійне користування відповідно до земельного законодавства.

Велике значення у цьому документі приділяється посиленню соціального статусу науковця, покращенню умов його праці та пенсійного забезпечення, а також стимулюванню та заохоченню молодих вчених.

Зокрема, закон містить положення, якими запроваджуються:

- гнучкий режим робочого часу в науковій установі;
- усунення фінансової дискримінації галузевої науки шляхом перекладання тягаря фінансування доплат до наукових пенсій на державний бюджет;
- можливість отримання вченими житла за рахунок цільового бюджетного фінансування чи інших джерел та його будівництва за рахунок отримання пільгових довгострокових кредитів;
- створення системи державних молодіжних стипендій, премій та грантів.

Крім того законом врегульовується питання, що стосується можливості науковим працівникам підвищувати свою кваліфікацію та проходити стажування як в Україні, так і за кордоном без втрати робочого місця та наукового стажу.

У законі також приділяється увага питанням дослідницької інфраструктури, зокрема унормовується створення такого елемента інфраструктури наукової і науково-технічної діяльності, як Центр колективного користування науковим обладнанням. Крім того, цим документом створюються правові підстави для запровадження нової організаційної форми дослідницької інфраструктури – Державної ключової лабораторії.

Такі норми є дієвими механізмами цілеспрямованого впливу держави на вирішення найбільш актуальних проблем розвитку науки, підтримки найперспективніших напрямів наукових досліджень та забезпечення максимальної ефективності при використанні найсучаснішого наукового обладнання та концентрації найкращих наукових представників для вирішення ключових викликів, які стоять перед державою.

Закон містить норми, які покликані стимулювати діяльність наукових установ. Його положеннями для наукових установ запроваджена можливість:

- бути засновником інших юридичних осіб, що займаються науковою та науково-технічною діяльністю;
- бути засновником акціонерних товариств та товариств з обмеженою відповідальністю;
- утворювати науково-технічні комплекси.

Положеннями закону передбачено звільнення від сплати до загального фонду Державного бюджету України частини прибутку (доходу) за результатами своєї фінансово-господарської діяльності державних комерційних підприємств та казенних підприємств, які відносяться до наукових установ, а також науково-технічних комплексів, заснованих на державній власності.

Окремо документ регулює питання державної атестації наукових установ на основі прийнятих Комітетом Європейського дослідницького простору науко-метричних індикаторів та встановлює, що рівень базового фінансування цих установ залежатиме від результатів цієї атестації.

Документ містить окрему статтю, що регулюватиме грантове фінансування наукової і науково-технічної діяльності за рахунок коштів державного бюджету, що безоплатно та безповоротно надаватиметься виключно на конкурсній основі без застосування процедур закупівлі.

Велика увага у законі приділяється демократизації процедур внутрішнього управління у Національній академії наук України та у національних галузевих академіях наук.

Окремо фіксується норма щодо статусу національних академій як головних розпорядників бюджетних коштів та

зберігаються положення чинного закону щодо права академічної самоврядності та самостійного вирішення національними академіями усіх питань, що стосуються реалізації такого права. Водночас запроваджено норми, які стимулюватимуть інтеграцію академічної та університетської науки.

Закон встановлює основні цілі міжнародного науково-технічного співробітництва, серед яких інтеграція України до Європейського дослідницького простору, та форми такого співробітництва, серед яких – участь у відповідних рамкових програмах Євросоюзу з науки та інновацій⁴³.

ЗАКОН УКРАЇНИ **Про наукову і науково-технічну діяльність⁴⁴** **(Витяг)**

Цей Закон визначає правові, організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку у сфері наукової і науково-технічної діяльності, створює умови для провадження наукової і науково-технічної діяльності, задоволення потреб суспільства і держави у технологічному розвитку шляхом взаємодії освіти, науки, бізнесу та влади.

Рівень розвитку науки і техніки є визначальним чинником прогресу суспільства, підвищення добробуту громадян, їх духовного та інтелектуального зростання. Цим зумовлена необхідність пріоритетної державної підтримки розвитку науки як джерела економічного зростання і невід'ємної складової національної культури та освіти, створення умов для реалізації інтелектуального потенціалу громадян у сфері наукової і науково-технічної діяльності, забезпечення використання досягнень вітчизняної та світової науки і техніки для задоволення соціальних, економічних, культурних та інших потреб.

⁴³ <http://www.mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2015/04/29/shhodo-proektu-zakonu-ukrayini-pro-naukovu-i-naukovo-texnichnu-diyalnist/>

⁴⁴ <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1977-12>

Розділ II

ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ НАУКОВОЇ І НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття 4. Суб'єкти наукової і науково-технічної діяльності

1. Суб'єктами наукової і науково-технічної діяльності є наукові працівники, науково-педагогічні працівники, аспіранти, ад'юнкти і докторанти, інші вчені, наукові установи, університети, академії, інститути, музеї, інші юридичні особи незалежно від форми власності, що мають відповідні наукові підрозділи, та громадські наукові організації.

Стаття 5. Вчений

1. Вчений є основним суб'єктом наукової і науково-технічної діяльності.

2. Вчений має право:

1) обирати види, напрями і засоби наукової і науково-технічної діяльності відповідно до своїх інтересів, творчих можливостей та загальнолюдських цінностей;

2) об'єднуватися з іншими вченими в громадські організації, постійні або тимчасові наукові колективи для провадження спільної наукової, науково-технічної та науково-педагогічної діяльності;

3) брати участь у конкурсах на проведення наукових досліджень, які фінансуються за рахунок коштів державного бюджету та інших джерел відповідно до законодавства України;

4) здобувати визнання авторства на науковій і науково-технічній результаті своєї діяльності;

5) публікувати результати своїх досліджень або оприлюднювати їх в інший спосіб у порядку, встановленому законодавством України;

6) брати участь у конкурсах на заміщення вакантних посад наукових і науково-педагогічних працівників;

7) отримувати, передавати та поширювати відкриту науково-технічну інформацію;

8) отримувати належні стимулювання та мотивацію до наукової і науково-технічної діяльності, орієнтовані на об'єктивну оцінку реалізації конкретних завдань за кінцевим результатом;

9) здобувати державне і громадське визнання шляхом присвоєння йому наукових ступенів, вчених звань, премій, почесних звань за внесок у розвиток науки, технологій, впровадження наукових, науково-технічних результатів у виробництво та за підготовку наукових кадрів.

3. Вчений під час провадження наукової, науково-технічної, науково-організаційної та науково-педагогічної діяльності зобов'язаний:

- 1) не завдавати шкоди здоров'ю та життю людини, навколишньому природному середовищу;
- 2) додержуватися етичних норм наукового співтовариства, неухильно дотримуватися норм права інтелектуальної власності.

Стаття 6. Науковий працівник

1. Науковий працівник провадить наукову (науково-технічну, науково-організаційну, науково-педагогічну) діяльність у наукових установах, вищих навчальних закладах, наукових підрозділах установ, організацій, підприємств.

2. Робочий час наукового працівника визначається Кодексом законів про працю України та іншими актами законодавства України, прийнятими відповідно до нього.

Для наукових працівників і спеціалістів наукових установ та вищих навчальних закладів може встановлюватися гнучкий режим робочого часу, відповідно до якого встановлюється режим праці із саморегулюванням часу початку, закінчення і тривалості робочого часу впродовж робочого дня, з дотриманням вимог статей 50-52 і 56 Кодексу законів про працю України.

Для наукових працівників і спеціалістів наукових установ та вищих навчальних закладів може запроваджуватися дистанційний режим праці.

Можливість запровадження гнучкого режиму робочого часу та дистанційного режиму праці в науковій установі (вищому навчальному закладі) визначається в колективному договорі або рішенні керівника наукової установи (вищого навчального закладу) за погодженням з виборним органом первинної профспілкової організації.

Конкретний перелік професій і посад наукової установи (вищого навчального закладу), на яких можуть застосовувати-

ся гнучкий режим робочого часу та дистанційний режим праці, погоджується вченою (науковою, науково-технічною, технічною) радою наукової установи (вищого навчального закладу).

Порядок та умови застосування гнучкого режиму робочого часу та дистанційного режиму праці визначаються у правилах внутрішнього трудового розпорядку наукової установи (вищого навчального закладу).

Перелік видів наукової (науково-технічної) роботи, а також методичної, експертної, консультаційної, організаційної роботи для наукових працівників наукової установи (вищого навчального закладу) визначається керівником відповідної установи (закладу).

3. Науковий працівник має право:

1) бути членом і брати участь у діяльності професійних спілок, громадських об'єднань і політичних партій;

2) прийняти вмотивоване рішення про відмову від участі в науковій (науково-технічній) діяльності, результати якої можуть **порушити права** самого наукового працівника або іншої людини, суспільства, завдати шкоди навколишньому природному середовищу або порушити етичні норми наукового співтовариства;

3) на матеріальну підтримку виконуваних досліджень за рахунок коштів державного бюджету та інших джерел фінансування відповідно до законодавства України;

4) на іменні та інші стипендії, а також премії, що встановлюються державою, юридичними та фізичними особами;

5) на об'єктивну оцінку своєї діяльності та отримання матеріальної винагороди відповідно до кваліфікації, наукових результатів, якості та складності виконуваної роботи, а також на одержання доходу чи іншої винагороди від реалізації наукового або науково-технічного (прикладного) результату своєї діяльності;

6) провадити науково-педагогічну діяльність, надавати консультативну допомогу, а також бути експертом відповідно до законодавства України;

7) працювати за сумісництвом, зокрема на керівних наукових та науково-педагогічних посадах, за умови забезпечення уникнення конфлікту інтересів;

8) провадити підприємницьку діяльність відповідно до законодавства України;

9) підвищувати свою кваліфікацію.

4. Науковий працівник зобов'язаний:

1) проводити наукові дослідження та (або) науково-технічні (експериментальні) розробки відповідно до укладених договорів (контрактів);

2) представляти результати наукової і науково-технічної діяльності шляхом наукових доповідей, публікацій тощо;

3) проходити в установленому порядку атестацію на відповідність займаній посаді;

4) постійно підвищувати свою кваліфікацію;

5) дотримуватися етичних норм наукового співтовариства.

5. Прийняття на роботу наукових працівників здійснюється на конкурсних засадах, крім випадків, передбачених законодавством України.

Примірне положення про порядок проведення конкурсу на заміщення вакантних наукових посад державної наукової установи затверджується Кабінетом Міністрів України.

Порядок прийняття на вакантні наукові посади науковими установами іншої форми власності передбачається їх статутами (положеннями) чи іншими установчими документами.

6. Науковий працівник не може бути примушений до проведення наукових досліджень, якщо вони або їх результати завдають чи можуть завдавати шкоди здоров'ю та життю людини, навколишньому природному середовищу, а також не може бути притягнутий до відповідальності за відмову від участі у таких дослідженнях.

Стаття 7. Наукова установа

1. В Україні діють наукові установи державної, комунальної та приватної форм власності, які мають рівні права у здійсненні наукової, науково-технічної та інших видів діяльності.

Комунальні наукові установи утворюються у формі комунальних підприємств.

Наукова установа діє на підставі статуту (положення) чи іншого установчого документа, що затверджуються в установленому порядку.

Наукова установа є юридичною особою та може мати статус неприбуткової організації.

2. Утворення, реорганізація та ліквідація державних наукових установ здійснюються в установленому Кабінетом Міністрів України порядку.

Національна академія наук України, національні галузеві академії наук утворюють, реорганізують, ліквідують наукові установи, що перебувають у їх віданні, з урахуванням норм Закону України «Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, галузевих академій наук та статусу їх майнового комплексу».

Утворення, реорганізація та ліквідація інших наукових установ здійснюються за рішенням їх засновників.

3. Наукові установи за погодженням із власником (власниками) або уповноваженим ним (ними) органом, або засновником можуть входити до об'єднань юридичних осіб з метою виконання своїх статутних завдань із збереженням статусу юридичної особи та фінансової самостійності.

4. Складовими матеріально-технічної бази наукових установ є будівлі, споруди, земельні ділянки, комунікації, обладнання, транспортні засоби, службове житло та інші матеріальні цінності, нематеріальні активи.

Відповідно до законодавства та з урахуванням організаційно-правової форми наукової установи з метою забезпечення провадження її статутної діяльності засновником закріплюються за нею на основі права оперативного управління чи господарського відання або передаються їй у власність будівлі, споруди, майнові комплекси, комунікації, обладнання, транспортні засоби та інше майно.

5. Землекористування та реалізація прав власника земельних ділянок (для приватних наукових установ), у тому числі набуття відповідних прав на землю, здійснюються науковими установами відповідно до земельного законодавства.

Земельні ділянки передаються державним і комунальним науковим установам у постійне користування у порядку, передбаченому Земельним кодексом України, і не можуть бути вилучені (припинено право постійного користування

земельною ділянкою) за рішенням органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування без згоди власника (власників) або уповноваженого ним (ними) органу чи Президії Національної академії наук України або національних галузевих академій наук.

Передача в оренду державними (комунальними) науковими установами закріплених за ними на основі права оперативного управління або господарського відання об'єктів власності, а також земельних ділянок здійснюється без права їх викупу відповідно до законодавства України.

6. Наукова установа з метою перепідготовки наукових працівників та спеціалістів може здійснювати навчання за програмами післядипломної освіти в установленому порядку, а також утворювати спільно з університетами, академіями, інститутами спеціалізовані кафедри для підготовки фахівців за кваліфікаційним рівнем магістра та (або) доктора філософії.

Наукові установи, а також національні академії наук мають право засновувати вищі початкові заклади з відповідних напрямів наукової діяльності (галузі знань) у порядку, передбаченому Законом України "Про вищу освіту", брати участь у забезпеченні навчального процесу та створювати на договірних засадах науково-навчальні об'єднання.

Наукові установи мають право здійснювати видавничу діяльність наукового, освітнього та просвітницького характеру, виступати в установленому порядку засновниками друкованих засобів масової інформації, наукових видавництв, наукових журналів та наукових видань.

7. Наукова установа відповідно до договору, укладеного з іншою науковою установою або університетом, академією, інститутом, може розмішувати структурні підрозділи (лабораторії), що провадять наукову і науково-технічну діяльність, на базі цієї наукової установи або такого навчального закладу з урахуванням освітніх програм та тематики наукових досліджень.

8. З метою незалежної оцінки наукових результатів діяльності державної наукової установи за рішенням власника або засновника при такій установі може створюватися на-

глядова рада, у тому числі із залученням іноземних вчених. Типове положення про наглядову раду розробляється у порядку, визначеному цим Законом, та затверджується Кабінетом Міністрів України.

9. При науковій установі можуть утворюватися спеціалізовані вчені ради із захисту дисертацій за спеціальностями відповідно до основних напрямів діяльності цієї наукової установи у порядку, передбаченому законодавством України.

Наукова установа має право приймати остаточне рішення щодо присудження наукових ступенів акредитованими спеціалізованими вченими радами.

10. Наукова установа зобов'язана підтримувати та розвивати свою науково-дослідну та дослідно-експериментальну базу, оновлювати виробничі фонди.

11. Управління науковою установою здійснює її керівник або інший орган, визначений статутом чи іншим установчим документом.

12. Основною структурною одиницею наукової установи є науковий підрозділ. Для вирішення окремих завдань можуть утворюватися тимчасові наукові (творчі) колективи.

13. Керівники структурних підрозділів наукової установи обираються на посади на конкурсних засадах на строк не більше п'яти років з правом переобрання ще на один строк, якщо інше не встановлено статутом (положенням) наукової установи.

Керівник структурного підрозділу наукової установи в межах своїх повноважень несе відповідальність за діяльність структурного підрозділу.

14. Для забезпечення завершення науково-дослідних або дослідно-конструкторських робіт, підготовки проектно-конструкторської документації під час створення нових видів продукції або технологічних процесів у структурі наукової установи, вищого навчального закладу може утворюватися дослідне виробництво.

15. До складу наукових установ медичного спрямування можуть входити клініки, лікувально-діагностичні підрозділи.

16. До виробничо-орієнтованих наукових установ належать науково-дослідні, дослідно-конструкторські, конструкторські

торсько-технологічні, дослідно-технологічні та проектно-конструкторські підприємства та організації.

Держава сприяє діяльності виробничо-орієнтованих наукових установ шляхом їх державної підтримки та цільового субсидіювання. Для державної підтримки виробничо-орієнтованих наукових установ запроваджуються бюджетні програми сприяння їх розвитку, кошти на які щорічно передбачаються у Державному бюджеті України.

17. Наукова установа при виконанні наукової (науково-технічної) роботи самостійно встановлює порядок використання коштів відповідних статей кошторису на виконання роботи.

Стаття 8. Державні наукові установи

1. Державними науковими установами є наукові установи, засновані на державній власності.

Майно, що становить матеріально-технічну базу державної наукової установи, закріплюється за такою установою на основі права оперативного управління або господарського відання відповідно до організаційно-правової форми.

Основні засоби, інше майно та обладнання закріплюються за державними науковими установами на основі права оперативного управління або господарського відання відповідно до організаційно-правової форми.

2. Державні комерційні підприємства та казенні підприємства, які відповідно до статті 1 цього Закону належать до наукових установ, звільняються від сплати до державного бюджету частини чистого прибутку (доходу) за результатами своєї фінансово-господарської діяльності та зобов'язані не менш як 50 відсотків чистого прибутку від своєї діяльності спрямовувати на провадження ініціативної наукової і науково-технічної діяльності, фінансування інновацій та розширення власної матеріально-технічної бази.

3. Державні наукові установи, які повністю або частково фінансуються за рахунок державного бюджету, в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, можуть зараховувати власні надходження, отримані від плати за послуги, що надаються ними згідно з основною діяльністю, благодійну допомогу, гранти (включаючи кошти, що надходять від ві-

тчизняних та іноземних замовників для реалізації наукових, науково-технічних та інноваційних проектів) за рішенням вченої ради на спеціальні реєстраційні рахунки, відкриті в територіальних органах центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, або на поточні та/або вкладні (депозитні) рахунки, відкриті в установах банків державного сектору.

Зазначені доходи, а також відсотки, отримані від розміщення коштів державної наукової установи на вкладних (депозитних) рахунках в установах банків державного сектору, включаються до фінансового плану (кошторису) наукової установи і можуть використовуватися на оплату витрат, пов'язаних із здійсненням та популяризацією наукової діяльності, оплату праці, придбання майна і його обслуговування, капітальне будівництво та ремонт приміщень тощо у межах статутної діяльності наукової установи.

Стаття 9. Керівник наукової установи

1. Керівник наукової установи:

1) вирішує питання провадження науковою установою діяльності відповідно до статутних завдань;

представляє наукову установу в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, установах, організаціях, підприємствах незалежно від форми власності;

2) відповідає за результати діяльності наукової установи перед власником (власниками) або уповноваженим ним (ними) органом;

3) видає відповідно до своєї компетенції накази і розпорядження;

4) визначає функціональні обов'язки працівників;

5) призначає частину складу вченої (наукової, науково-технічної, технічної) ради наукової установи;

6) здійснює інші повноваження, передбачені статутом (положенням) наукової установи.

Керівник наукової установи щороку звітує перед колективом наукових працівників про свою діяльність.

2. Керівник державної наукової установи обирається шляхом таємного голосування на зборах колективу науко-

вих працівників цієї установи на строк до п'яти років у межах строку, визначеного статутом (положенням) державної наукової установи, з правом бути переобраним і призначається на посаду власником (власниками) наукової установи або уповноваженим ним (ними) органом, або засновником у порядку, передбаченому цим Законом і статутом (положенням) державної наукової установи.

3. Кандидат на посаду керівника державної наукової установи має вільно володіти державною мовою, мати науковий ступінь доктора наук або доктора філософії і стаж роботи на посадах наукових працівників та (або) науково-педагогічних працівників не менш як 10 років. Власник (власники) або уповноважений ним (ними) орган можуть встановити додаткові кваліфікаційні та інші вимоги до кандидата на посаду керівника державної наукової установи, що впливають із специфіки діяльності цієї установи.

Одна і та сама особа не може бути керівником відповідної державної наукової установи більш як два строки.

Не може бути обрана, призначена на посаду керівника (у тому числі виконувачем обов'язків керівника) державної наукової установи (наукової організації) особа, яка:

1) за рішенням суду визнана недієздатною або дієздатність якої обмежена;

2) має судимість за вчинення злочину, якщо така судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку;

3) згідно з вироким суду позбавлена права обіймати відповідні посади;

4) за рішенням суду визнана винною у вчиненні корупційного правопорушення – протягом року з дня набрання відповідним рішенням суду законної сили;

5) піддавалася адміністративному стягненню за корупційне правопорушення – протягом року з дня набрання відповідним рішенням суду законної сили.

4. Власник (власники) або уповноважений ним (ними) орган зобов'язаний оголосити конкурс на заміщення посади керівника державної наукової установи не пізніше ніж за два місяці до закінчення строку контракту особи, яка обіймає

цю посаду. У разі дострокового припинення повноважень керівника державної наукової установи конкурс оголошується протягом тижня з дня утворення вакансії.

Власник (власники) або уповноважений ним (ними) орган протягом двох місяців з дня оголошення конкурсу на посаду керівника державної наукової установи приймає (приймають) пропозиції щодо претендентів на посаду керівника державної наукової установи і протягом 20 календарних днів з дня закінчення строку подання документів на заміщення вакантної посади вносить (вносять) кандидатури претендентів, які відповідають вимогам цього Закону та встановленим власником (власниками) додатковим вимогам, на розгляд зборів колективу наукових працівників державної наукової установи.

Претенденти на посаду керівника державної наукової установи розглядаються на зборах колективу наукових працівників цієї установи. Кожен член зборів колективу наукових працівників може голосувати лише за одну кандидатуру або не підтримувати жодної з кандидатур.

Власник (власники) або уповноважений ним (ними) орган призначає на посаду керівника державної наукової установи, яка повністю або частково фінансується за рахунок коштів державного бюджету, кандидатуру, яка набрала більш як дві третини голосів наукових працівників, присутніх на зборах колективу наукових працівників цієї державної наукової установи.

Вибори вважаються такими, що відбулися, якщо на зборах колективу наукових працівників були присутні не менш як дві третини фактичної чисельності штатних наукових працівників цієї державної наукової установи.

Якщо кандидат на посаду керівника державної наукової установи набрав більше 50 відсотків, але менше двох третин голосів наукових працівників, присутніх на зборах колективу наукових працівників цієї державної наукової установи, власник (власники) або уповноважений ним (ними) орган може призначити його на посаду або, за наявності вмотивованих заперечень, оголосити новий конкурс, призначивши виконувача обов'язків керівника державної наукової установи на строк не більш як шість місяців.

Якщо жоден із претендентів на посаду керівника державної наукової установи не набрав у першому турі більше 50 відсотків голосів наукових працівників, присутніх на зборах колективу наукових працівників цієї державної наукової установи, проводиться другий тур голосування.

До участі у другому турі допускаються два кандидати, які в першому турі набрали найбільшу кількість голосів.

Власник (власники) або уповноважений ним (ними) орган призначає на посаду керівника державної наукової установи особу, яка у другому турі набрала більш як дві третини голосів наукових працівників, присутніх на зборах колективу наукових працівників цієї державної наукової установи.

Вибори вважаються такими, що відбулися, якщо на зборах колективу наукових працівників були присутні не менш як дві третин фактичної чисельності штатних наукових працівників цієї державної наукової установи.

Якщо кандидат на посаду керівника державної наукової установи у другому турі набрав більше 50 відсотків, але менше двох третин голосів наукових працівників, присутніх на зборах колективу наукових працівників цієї державної наукової установи, власник (власники) або уповноважений ним (ними) орган має право призначити його на посаду або, за наявності вмотивованих заперечень, оголосити новий конкурс, призначивши виконувача обов'язків керівника державної наукової установи на строк не більш як шість місяців.

Контракт з обраним керівником державної наукової установи укладається власником (власниками) або уповноваженим ним (ними) органом в установленому порядку протягом одного місяця з дня обрання на строк, визначений статутом (положенням) цієї державної наукової установи, але не більш як на сім років.

5. Керівник державної наукової установи може бути звільнений з посади власником (власниками) або уповноваженим ним (ними) органом з підстав, визначених законодавством про працю, а також за порушення умов контракту. Керівник державної наукової установи також може бути звільнений з посади у зв'язку з прийняттям рішення про його відкликання зборами колективу наукових працівників державної наукової

установи. Підстави для відкликання керівника державної наукової установи визначаються законодавством про працю та статутом (положенням) цієї державної наукової установи.

Подання про відкликання керівника державної наукової установи може бути внесено на розгляд зборів колективу наукових працівників цієї державної наукової установи не менш як половиною статутного складу наглядової або вченої (наукової, науково-технічної, технічної) ради цієї наукової установи. Збори колективу наукових працівників вважаються повноважними, якщо на них присутні не менш як дві третини фактичної чисельності штатних наукових працівників цієї державної наукової установи. Рішення про відкликання керівника приймається двома третинами голосів наукових працівників, присутніх на зборах колективу наукових працівників цієї державної наукової установи.

6. Методичні рекомендації щодо особливостей обрання керівника державної наукової установи та типова форма контракту з керівником державної наукової установи затверджуються Кабінетом Міністрів України.

7. Дія положень, передбачених частинами другою – шостою цієї статті, не поширюється на державні комерційні підприємства та казенні підприємства, які відповідно до статті 1 цього Закону належать до наукових установ. Для таких наукових установ конкурсний відбір та призначення керівника здійснюються в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. Призначення на посаду керівників наукових установ інших форм власності здійснюється в порядку, встановленому статутом (положенням) цих наукових установ.

8. Керівники наукових установ, що належать до сфери управління центральних органів виконавчої влади, можуть призначатися керівниками відповідних органів виконавчої влади на конкурсних засадах.

Особливості призначення та звільнення керівників наукових установ, що входять до складу Національної академії наук України та національних галузевих академій наук, визначаються статутами відповідних академій наук.

9. Засновник (засновники) новоутвореної державної наукової установи або уповноважений ним (ними) орган при-

значає (призначають) виконувача обов'язків керівника державної наукової установи на строк не більш як шість місяців.

Стаття 10. Вчена (наукова, науково-технічна, технічна) рада наукової установи

1. Вчена (наукова, науково-технічна, технічна) рада наукової установи є колегіальним органом управління науковою і науково-технічною діяльністю наукової установи, який виконує консультативно-дорадчі функції.

2. Кількісний склад членів вченої (наукової, науково-технічної, технічної) ради наукової установи визначається статутом (положенням) наукової установи. Не менш як три чверті складу вченої (наукової, науково-технічної, технічної) ради обираються таємним голосуванням зборів наукових працівників, а решта членів призначаються наказом керівника цієї наукової установи. Для наукових установ Національної академії наук України, кількість працівників яких перевищує 500 осіб або які мають відокремлені відділення, філії, інші структурні підрозділи, нормативними документами Національної академії наук України може передбачатися особливий порядок обрання складу вченої ради.

Керівник наукової установи, його заступник з наукової роботи і вчений секретар наукової установи є членами вченої (наукової, науково-технічної, технічної) ради наукової установи за посадою.

Голова, його заступники та вчений секретар вченої (наукової, науково-технічної, технічної) ради обираються таємним голосуванням з числа її членів.

До складу вченої (наукової, науково-технічної, технічної) ради наукової установи також входять голова ради молодих вчених або іншого об'єднання молодих вчених (представник молодих вчених) наукової установи та керівник первинної профспілкової організації (профспілковий представник) наукової установи.

3. До виключної компетенції вченої (наукової, науково-технічної, технічної) ради наукової установи належать питання щодо:

1) визначення стратегії розвитку наукової установи та перспективних напрямів наукової і науково-технічної діяльності;

2) проведення наукової і науково-технічної оцінки тематики та результатів науково-дослідних робіт;

3) затвердження поточних (щорічних) планів наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок;

4) удосконалення та розвитку структури наукової установи;

5) затвердження тем дисертацій здобувачів вищої освіти на третьому (освітньо-науковому) та науковому рівні вищої освіти і призначення наукових керівників (консультантів);

6) затвердження результатів атестації наукових працівників, аспірантів, докторантів, здобувачів та результатів конкурсу на вакантні посади наукових працівників;

7) висування видатних наукових праць для присудження премій, медалей та інших видів відзнак, у тому числі міжнародних;

8) присвоєння працівникам наукової установи вчених звань професора та старшого дослідника і подання відповідних рішень на затвердження до атестаційної колегії центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері наукової і науково-технічної діяльності, порушення клопотання про присвоєння почесних звань;

9) затвердження річних звітів про діяльність наукової установи та фінансових планів наукової установи;

10) ухвалення рішення про розміщення власних надходжень у територіальних органах центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, або в банківських установах державного сектору;

11) погодження переліку професій і посад наукової установи, на яких може застосовуватися гнучкий режим робочого часу та дистанційний режим праці.

Стаття 11. Державна атестація наукових установ

1. З метою визначення ефективності діяльності наукових установ проводиться їх державна атестація.

Для наукових установ державної, комунальної форм власності, а також наукових установ, у статутних капіталах яких є

частка, що належить державі, державна атестація проводиться в обов'язковому порядку не менше одного разу на п'ять років, для новоутворених – не пізніше як через три роки після утворення.

Для наукових установ інших форм власності державна атестація може бути проведена за ініціативою таких установ.

Порядок проведення державної атестації наукових установ розробляється в порядку, визначеному цим Законом, і затверджується Кабінетом Міністрів України.

2. Під час проведення державної атестації наукових установ здійснюється їх оцінювання за такими напрямками:

1) забезпеченість науковими і науково-технічними кадрами;

2) стан матеріально-технічної бази;

3) якість наукової і науково-технічної діяльності – на основі експертної оцінки з використанням наукометричних та інших показників, що використовуються в міжнародній системі експертизи.

4) оцінка ефективності наукової і науково-технічної діяльності має здійснюватися відповідно до завдань наукової установи.

3. Результати державної атестації наукових установ використовуються органами, до сфери управління (відання) яких належать наукові установи, під час:

1) планування обсягу видатків державного бюджету для забезпечення діяльності таких наукових установ;

2) формування тематики наукових досліджень та науково-технічних розробок таких наукових установ;

3) розгляду питання продовження (дострокового розірвання) контракту з керівником наукової установи;

4) розгляду питання щодо реорганізації, ліквідації наукової установи.

Стаття 12. Державний реєстр наукових установ, яким надається підтримка держави

1. Для надання державної підтримки науковим установам незалежно від форми власності, діяльність яких має важливе значення для науки, економіки та виробництва, створюється Державний реєстр наукових установ, яким надається підтримка держави.

Положення про Державний реєстр наукових установ, яким надається підтримка держави, розробляється у порядку, визначеному цим Законом, і затверджується Кабінетом Міністрів України.

Наукові установи незалежно від форми власності, що включені або претендують на включення до Державного реєстру наукових установ, яким надається підтримка держави, підлягають державній атестації.

Наукові установи включаються до Державного реєстру наукових установ, яким надається підтримка держави, строком до п'яти років у межах строку, визначеного за результатами державної атестації.

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері наукової і науково-технічної діяльності, розміщує перелік наукових установ, включених до Державного реєстру наукових установ, яким надається підтримка держави, на своєму офіційному веб-сайті та забезпечує безоплатний доступ до нього.

2. Наукові установи, включені до Державного реєстру наукових установ, яким надається підтримка держави:

1) користуються податковими пільгами відповідно до законодавства України;

2) не можуть змінювати наукову і науково-технічну діяльність на інші види діяльності;

3) зобов'язані не менш як 50 відсотків доходу від своєї діяльності спрямовувати на провадження наукової та (або) науково-технічної діяльності та розвиток матеріально-технічної бази, необхідної для проведення наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок.

3. Наукові установи, включені до Державного реєстру наукових установ, яким надається підтримка держави, виключаються з нього у разі недодержання вимог, передбачених пунктами 2 і 3 частини другої цієї статті.

Стаття 13. Центри колективного користування науковим обладнанням

1. Центри колективного користування науковим обладнанням утворюються у формі структурного підрозділу наукової установи, вищого навчального закладу або самостійної

юридичної особи незалежно від відомчого підпорядкування та форми власності з метою надання доступу до унікального обладнання для проведення наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок вітчизняними та іноземними вченими.

Центрам колективного користування науковим обладнанням, що є юридичними особами державної форми власності, може передаватися у тимчасове безоплатне користування наукове обладнання для надання послуг без права його відчуження.

Положення про Центр колективного користування науковим обладнанням, регламент доступу до наукового обладнання та користування ним затверджуються засновником центру.

2. Завданнями Центру колективного користування науковим обладнанням є:

1) сприяння реалізації державних цільових наукових і науково-технічних програм та наукових (науково-технічних) проєктів за визначеними пріоритетними тематичними напрямками наукових досліджень і науково-технічних розробок;

2) залучення студентів, магістрів, аспірантів та молодих вчених до науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт;

3) проведення спільних наукових досліджень вітчизняними та іноземними науковими установами та вищими навчальними закладами;

4) сприяння міжнародному науково-технічному співробітництву.

3. Центри колективного користування науковим обладнанням можуть надавати доступ і право безоплатного користування приладами та обладнанням працівникам наукової установи, університету, академії, інституту, у структурі якого утворено центр, та іншим особам, які проводять науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, відповідно до умов, визначених у регламенті доступу до наукового обладнання та користування ним.

4. Центри колективного користування науковим обладнанням можуть надавати платні послуги в установленому законодавством порядку.

5. Примірне положення про Центр колективного користування науковим обладнанням розробляється у порядку, визначеному цим Законом, і затверджується Кабінетом Міністрів України.

Стаття 14. Національний науковий центр

1. Науковій установі, університету, об'єднанню наукових установ та (або) університетів, які мають унікальне дослідно-експериментальне устаткування, науковців та фахівців найвищої кваліфікації, результати наукових досліджень яких мають загальнодержавне значення та міжнародне визнання, для реалізації найбільш важливих та актуальних для держави напрямів розвитку науки і техніки та (або) інноваційної діяльності може бути надано статус національного наукового центру.

2. Статус національного наукового центру надається відповідно до законодавства України.

3. Критерії надання та позбавлення статусу національного наукового центру, умови продовження строку дії такого статусу та особливості діяльності національних наукових центрів визначаються Положенням про національний науковий центр, що затверджується Кабінетом Міністрів України.

Стаття 16. Державний реєстр наукових об'єктів, що становлять національне надбання

1. З метою збереження унікальних наукових об'єктів (колекцій, інформаційних фондів, дослідних установок та обладнання, а також заповідників і дендропарків, наукових полігонів тощо), які мають виняткове значення для вітчизняної та світової науки, створюється Державний реєстр наукових об'єктів, що становлять національне надбання.

Науковий об'єкт, що становить національне надбання, – це унікальний об'єкт, що не піддається відтворенню, втрата або руйнування якого матиме серйозні негативні наслідки для розвитку науки та суспільства.

До наукових об'єктів, що становлять національне надбання, можуть бути віднесені:

1) унікальні об'єкти музейних, архівних фондів, колекції, особливо цінні та рідкісні видання, інші пам'ятки історії та культури;

- 2) інформаційні фонди;
- 3) дослідні установки, обладнання, полігони;
- 4) природні та біосферні заповідники, національні природні парки, заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади, дендрологічні парки, інші природні території та об'єкти, штучно створені об'єкти природно-заповідного фонду, що потребують підтримки, не передбаченої Законом України "Про природно-заповідний фонд України", або їх окремі частини, зокрема ботанічні, зоологічні, мікробіологічні та інші колекції;
- 5) інші унікальні наукові об'єкти.

2. Державний реєстр наукових об'єктів, що становлять національне надбання, веде центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері наукової і науково-технічної діяльності, у визначеному ним порядку.

Положення про порядок визначення наукових об'єктів, що становлять національне надбання, затверджується Кабінетом Міністрів України.

3. Рішення про надання науковому об'єкту статусу такого, що становить національне надбання, та про позбавлення його цього статусу приймає Кабінет Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері наукової і науково-технічної діяльності.

Науковому об'єкту надається статус такого, що становить національне надбання, з дня його включення до Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання.

Фінансування заходів з утримання, збереження і розвитку наукових об'єктів, включених до Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання, здійснюється за рахунок коштів державного бюджету та інших джерел, не заборонених законодавством.

4. Наукові об'єкти, включені до Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання, не підлягають приватизації.

5. У разі реорганізації, ліквідації або приватизації установи, відповідальної за збереження наукового об'єкта, вклю-

ченого до Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання, для забезпечення його належного функціонування Кабінет Міністрів України приймає рішення щодо подальшого збереження такого об'єкта.

Стаття 17. Національна академія наук України

1. Національна академія наук України є вищою науковою самоврядною організацією України. Національна академія наук України заснована на державній власності і є державною організацією, створеною як неприбуткова державна бюджетна установа.

Кадровий склад Національної академії наук України включає дійсних членів (академіків), кількість яких не може перевищувати 200 осіб, членів-кореспондентів, кількість яких не може перевищувати 400 осіб, іноземних членів та працівників наукових установ (організацій, підприємств), що перебувають у її віданні.

2. Національна академія наук України організує і здійснює фундаментальні та прикладні наукові дослідження з найважливіших проблем природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук.

При Національній академії наук України діють:

1) Міжвідомча рада з координації фундаментальних і прикладних досліджень в Україні, що утворюється Національною академією наук України спільно з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері наукової і науково-технічної діяльності, **та національними галузевими академіями наук** для сприяння розвитку фундаментальних досліджень та ефективному використанню їх результатів у прикладних дослідженнях і науково-технічних розробках за пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки. Положення про Міжвідомчу раду з координації фундаментальних і прикладних досліджень в Україні та її склад затверджуються Кабінетом Міністрів України на підставі пропозицій Національної академії наук України та центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері наукової і науково-технічної діяльності, погоджених Національною радою з питань науки і технологій;

2) Рада президентів академій наук України, яка є постійно діючим колегіальним органом, що об'єднує президентів Національної академії наук України та національних галузевих академій наук України з метою координації наукової діяльності зазначених академій.

Національна академія наук України як вища наукова самоврядна організація України здійснює незалежну наукову оцінку проектів стратегічних, прогнозних та програмних документів (доктрин, концепцій, стратегій тощо), а також за дорученням Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та (або) з власної ініціативи розробляє пропозиції щодо засад державної наукової і науково-технічної політики, прогнози, інформаційно-аналітичні матеріали, пропозиції, рекомендації щодо суспільно-політичного, соціально-економічного, науково-технічного, інноваційного та гуманітарного розвитку держави, здійснює наукову експертизу проектів законів, державних рішень і програм.

3. Національна академія наук України має у своїй структурі Президію, апарат Президії, секції, відділення, які координують діяльність науково-дослідних інститутів та інших наукових установ, організацій, підприємств (обсерваторій, ботанічних садів, дендропарків, заповідників, бібліотек, музеїв тощо), об'єктів соціальної сфери, що забезпечують діяльність і перебувають у віданні Національної академії наук України.

4. Національна академія наук України наділена правом управління своєю діяльністю, володіє, користується і розпоряджається майном, що перебуває у державній власності та належить їй на правах господарського відання, відповідно до законодавства і Статуту Національної академії наук України.

Державне майно передається Національній академії наук України у безстрокове безоплатне користування без права зміни його форми власності та використовується відповідно до законодавства і Статуту Національної академії наук України.

Земельні ділянки надаються Національній академії наук України у постійне користування відповідно до земельного законодавства.

5. Утворення, злиття, приєднання, поділ, перетворення та ліквідація державних наукових установ (організацій, підприємств), що перебувають у віданні Національної академії наук України, здійснюються з урахуванням норм **Закону України «Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, галузевих академій наук та статусу їх майнового комплексу»**.

Наукові установи Національної академії наук України підлягають обов'язковій державній атестації в порядку, встановленому цим Законом.

Національна академія наук України і центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері наукової та науково-технічної діяльності, інші центральні органи виконавчої влади можуть утворювати наукові установи подвійного підпорядкування, а наукові установи Національної академії наук України разом з вищими навчальними закладами – спільні наукові підрозділи.

Національна академія наук України (та окремі наукові установи, що входять до її складу) має право засновувати вищі навчальні заклади для підготовки фахівців за різними кваліфікаційними рівнями, у тому числі магістра та доктора філософії.

6. Кошти на забезпечення діяльності Національної академії наук України щороку визначаються у Державному бюджеті України окремим рядком. Фінансування Національної академії наук України може здійснюватися за рахунок інших джерел, не заборонених законодавством України.

Національна академія наук України є головним розпорядником бюджетних коштів.

Національна академія наук України провадить свою діяльність відповідно до законодавства України та Статуту Національної академії наук України, який ухвалюється загальними зборами Національної академії наук України і **реєструється Міністерством юстиції України, за наявності позитивного висновку центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері наукової та науково-технічної діяльності.**

7. Державне управління науковою та науково-технічною діяльністю Національної академії наук України здійснюється згідно із законодавством, не порушуючи її самоврядності та свободи наукової творчості.

Самоврядність Національної академії наук України полягає у:

1) самостійному визначенні тематики фундаментальних і прикладних наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок, форм організації та проведення фундаментальних і прикладних наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок, формуванні своєї структури, вирішенні науково-організаційних, господарських, кадрових питань, здійсненні міжнародних наукових зв'язків у частині, що не суперечить цьому Закону;

2) виборності та колегіальності органів управління, здійсненні загальними зборами Національної академії наук України функцій найвищого органу управління.

Національна академія наук України за рішенням Кабінету Міністрів України може представляти Україну у міжнародних наукових організаціях (академічних об'єднаннях, фахових союзах, товариствах) як національний член і виконувати відповідні членські обов'язки, у тому числі фінансові – у межах видатків Державного бюджету України на забезпечення діяльності Національної академії наук України.

Механізм реалізації принципу самоврядності Національної академії наук України визначається її Статутом Національної академії наук України у межах, що не суперечать цьому Закону та законодавству.

Національна академія наук України подає Кабінетові Міністрів України разом з висновком Національної ради України з питань розвитку науки і технологій щорічний звіт про результати своєї наукової і науково-технічної діяльності, ефективність управління державним майном, що належить їй на основі права господарського відання, та використання бюджетних коштів.

8. Найвищим органом самоврядування Національної академії наук України є загальні збори, що складаються з дійсних членів (академіків) та членів-кореспондентів На-

ціональної академії наук України. У сесіях загальних зборів (окрім питань, пов'язаних з виборами дійсних членів, членів-кореспондентів та іноземних членів Національної академії наук України) беруть участь з правом ухвального голосу наукові працівники, делеговані трудовими колективами наукових установ Національної академії наук України у кількості, що становить не менше половини кількості дійсних членів (академіків) та членів-кореспондентів Національної академії наук України, які беруть участь у сесії. У сесіях загальних зборів з правом дорадчого голосу можуть брати участь іноземні члени Національної академії наук України, керівники наукових установ Національної академії наук України та представники наукової громадськості.

До виключної компетенції загальних зборів Національної академії наук України належить:

1) ухвалення Статуту Національної академії наук України;

2) обрання президента Національної академії наук України, першого віце-президента, віце-президентів та головного ученого секретаря Національної академії наук України, інших членів Президії Національної академії наук України;

3) обрання дійсних членів (академіків), членів-кореспондентів та іноземних членів Національної академії наук України;

4) затвердження академіків – секретарів відділень Національної академії наук України;

5) позбавлення статусу дійсного члена (академіка), члена-кореспондента та іноземного члена Національної академії наук України з підстав, у випадках та порядку, визначених Статутом Національної академії наук України.

9. Президент Національної академії наук України організовує її роботу, очолює Президію Національної академії наук України, здійснює управління майновим комплексом, представляє Національну академію наук України в органах державної влади, державних установах, органах місцевого самоврядування, громадських та інших організаціях.

10. Загальне науково-організаційне керівництво поточною діяльністю Національної академії наук України здій-

снює Президія Національної академії наук України у складі президента, першого віце-президента, віце-президентів, головного ученого секретаря, академіків – секретарів відділень, членів Президії, які обираються на п'ять років та не можуть обіймати своїх посад більш як два строки.

Президія Національної академії наук України має постійно діючий апарат, що забезпечує підготовку та виконання рішень загальних зборів, Президії і президента Національної академії наук України, здійснює науково-організаційне, експертно-аналітичне, правове, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення діяльності Президії Національної академії наук України.

Апарат Президії Національної академії наук України очолює головний учений секретар Національної академії наук України.

11. Президент, перший віце-президент, віце-президенти, головний учений секретар, члени Президії Національної академії наук України обираються загальними зборами Національної академії наук України шляхом таємного голосування більшістю голосів від загального числа учасників загальних зборів і виконують свої обов'язки до обрання нового складу Президії Національної академії наук України.

У разі якщо жоден із кандидатів на посаду президента Національної академії наук України не отримав під час голосування більшості голосів, проводиться другий тур за участю двох кандидатів, які отримали у першому турі найбільшу кількість голосів. У другому турі обраним вважається той кандидат, який отримав більшу порівняно з іншим кандидатом кількість голосів.

Право висунення кандидата на посаду президента Національної академії наук України належить Президії, науковим установам, дійсним членам (академікам) та членам-кореспондентам Національної академії наук України. На посаду президента може претендувати особа, яка є дійсним членом (академіком) Національної академії наук України.

Порядок обрання загальними зборами президента, першого віце-президента, віце-президентів, головного ученого секретаря, членів Президії Національної академії наук Укра-

їни визначається Статутом Національної академії наук України.

12. Академіки – секретарі відділень обираються загальними зборами відповідного відділення Національної академії наук України, у сесії яких беруть участь всі дійсні члени (академіки) та члени-кореспонденти Національної академії наук України, які входять до складу відділення, а також делеговані представники (кандидати наук, доктори філософії, доктори наук) наукових колективів установ відділення у кількості, що дорівнює половині облікового складу дійсних членів і членів-кореспондентів, які беруть участь у роботі сесії загальних зборів відділення.

Право висування кандидатур академіків – секретарів відділень належить науковим установам, дійсним членам (академікам) та членам-кореспондентам Національної академії наук України, які належать до відповідного відділення.

На посаду першого віце-президента, віце-президента, головного ученого секретаря, академіка – секретаря відділення може претендувати особа, яка є дійсним членом (академіком) або членом-кореспондентом Національної академії наук України.

На посаду члена Президії може претендувати особа, яка є дійсним членом (академіком) або членом-кореспондентом Національної академії наук України чи має науковий ступінь доктора наук та працює за основним місцем роботи в науковій установі Національної академії наук України.

13. Обрання членів-кореспондентів Національної академії наук України (замість вибулих протягом відповідного періоду) здійснюється кожні три роки таємним голосуванням всіх дійсних членів (академіків) та членів-кореспондентів Національної академії наук України. Обрання дійсних членів (академіків) Національної академії наук України (замість вибулих протягом відповідного періоду) здійснюється кожні три роки відкритим голосуванням всіх дійсних членів (академіків) Національної академії наук України.

Перелік вакансій для обрання членів-кореспондентів та дійсних членів (академіків) Національної академії наук України встановлюється Президією Національної академії наук

України з урахуванням пропозицій наукових відділень за результатами аналізу тенденцій розвитку світової та вітчизняної науки, наявного кадрового потенціалу для заміщення цих вакансій, необхідності представлення в Національній академії наук України всіх секторів вітчизняної науки.

Процедура виборів дійсних членів (академіків), членів-кореспондентів, іноземних членів Національної академії наук України визначається Статутом Національної академії наук України.

Кандидатури для обрання членами-кореспондентами Національної академії наук України висуваються дійсними членами та членами-кореспондентами, вченими (науковими, науково-технічними) радами наукових установ, атестованих відповідно до вимог цього Закону, та вищих навчальних закладів (університетів та академій) з числа докторів наук, які мають визнаний вітчизняною та світовою науковою спільнотою науковий доробок, розв'язали наукову проблему, що має вагомое теоретичне чи практичне значення, провадять активну науково-громадську діяльність.

Кандидатури для обрання дійсними членами (академіками) Національної академії наук України висуваються дійсними членами, вченими (науковими, науково-технічними) радами наукових установ, атестованих відповідно до вимог цього Закону, та вищих навчальних закладів (університетів та академій) з числа членів-кореспондентів Національної академії наук України, які створили визнані вітчизняною та світовою науковою спільнотою наукові школи, запропонували підхід до розв'язання наукових проблем, що мають велике теоретичне чи практичне значення, провадять активну науково-громадську діяльність.

14. Порядок роботи та інші повноваження загальних зборів Національної академії наук України, Президії Національної академії наук України визначаються Статутом Національної академії наук України.

Стаття 18. Національні галузеві академії наук

1. Національні галузеві академії наук – Національна академія аграрних наук України, Національна академія медичних наук України, Національна академія педагогічних наук

України, Національна академія правових наук України, Національна академія мистецтв України – це самоврядні наукові організації, засновані на державній власності, що є державними організаціями, створеними як неприбуткові державні бюджетні установи.

2. Організаційна побудова національних галузевих академій наук, їх матеріально-фінансове забезпечення та гарантії діяльності здійснюються згідно з положеннями, встановленими цим Законом для Національної академії наук України, з урахуванням специфіки діяльності та норм **Закону України «Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, національних галузевих академій наук та статусу їхнього майна»**, а також статутів відповідних національних галузевих академій наук.

3. Національні галузеві академії наук як самоврядні наукові організації України координують, організують і проводять дослідження у відповідних галузях науки і техніки, взаємодіють з відповідними органами державної влади з метою виконання завдань, визначених державними пріоритетами у цих галузях.

4. Діяльність національних галузевих академій наук у частині, що не порушує їх самоврядності, координується Кабінетом Міністрів України.

Національні галузеві академії наук є головними розпорядниками бюджетних коштів.

Національні галузеві академії наук України провадять свою діяльність відповідно до законодавства України та їх статутів, які затверджуються загальними зборами національних галузевих академій наук і реєструються Міністерством юстиції України, за наявності висновків центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у науковій та науково-технічній сфері та центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у відповідній сфері.

5. Національні галузеві академії наук подають Кабінетові Міністрів України щорічний звіт про результати своєї наукової і науково-технічної діяльності та використання коштів,

виділених їм з державного бюджету, разом з висновком Національної ради України з питань розвитку науки і технологій.

6. Використання державного майна, переданого національним галузевим академіям наук, здійснюється з урахуванням норм Закону України «Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, національних галузевих академій наук та статусу їхнього майна».

Земельні ділянки надаються національним галузевим академіям наук у постійне користування відповідно до земельного законодавства.

7. Створення, реорганізація та ліквідація державних наукових установ (організацій, підприємств), що перебувають у віданні національних галузевих академій наук, здійснюються у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Наукові установи національних галузевих академій наук підлягають обов'язковій державній атестації в порядку, встановленому цим Законом.

Національні галузеві академії наук і центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері наукової та науково-технічної діяльності, інші центральні органи виконавчої влади можуть утворювати наукові установи подвійного підпорядкування, а наукові установи національних галузевих академій наук разом з університетами, академіями, інститутами – спільні наукові підрозділи.

Стаття 19. Наукова і науково-технічна діяльність у системі вищої освіти

1. Наукова та науково-технічна діяльність у вищих навчальних закладах є невід'ємною складовою освітньої діяльності і провадиться з метою інтеграції наукової, освітньої і виробничої діяльності в системі вищої освіти.

2. Наукова і науково-технічна діяльність у системі вищої освіти провадиться відповідно до законів України “Про освіту”, “Про вищу освіту” та цього Закону.

3. Вищі навчальні заклади в частині провадження ними наукової (науково-технічної) діяльності підлягають державній атестації в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

4. На вищі навчальні заклади (університети, академії, інститути), що пройшли державну атестацію в частині провадження ними наукової (науково-технічної) діяльності, поширюються гарантії забезпечення наукової (науково-технічної) діяльності, визначені цим Законом для наукових установ. На науково-педагогічних працівників таких вищих навчальних закладів поширюються гарантії наукової (науково-технічної) діяльності, визначені цим Законом для наукових працівників.

Стаття 20. Національна рада України з питань розвитку науки і технологій

1. Національна рада України з питань розвитку науки і технологій є постійно діючим консультативно-дорадчим органом, що утворюється при Кабінетові Міністрів України з метою забезпечення ефективної взаємодії представників наукової громадськості, органів виконавчої влади та реального сектору економіки у формуванні та реалізації єдиної державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності.

2. Національна рада України з питань розвитку науки і технологій складається з Наукового та Адміністративного комітетів, що мають однаковий кількісний склад.

3. Положення про Національну раду України з питань розвитку науки і технологій та її персональний склад затверджує Кабінет Міністрів України.

4. Національну раду України з питань розвитку науки і технологій очолює Голова, яким за посадою є Прем'єр-міністр України. Голова Національної ради України з питань розвитку науки і технологій має двох заступників, якими за посадами є голова Наукового комітету та голова Адміністративного комітету. Голова Адміністративного комітету – керівник центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері наукової та науково-технічної діяльності. Спільні засідання Наукового та Адміністративного комітетів у разі відсутності Голови Національної ради України з питань розвитку науки і технологій по чергово проводять голови відповідних комітетів.

5. Секретар Національної ради України з питань розвитку науки і технологій призначається Головою Національної ради України з питань розвитку науки і технологій.

6. Організаційне, матеріально-технічне, інформаційне та інше забезпечення діяльності Національної ради України з питань розвитку науки і технологій здійснює Секретаріат Кабінету Міністрів України. Національна рада України з питань розвитку науки і технологій у роботі використовує бланк із своїм найменуванням.

7. Основними функціями Національної ради України з питань розвитку науки і технологій є:

1) підготовка та подання Кабінетові Міністрів України пропозицій щодо формування засад державної політики у сфері наукової та науково-технічної діяльності;

2) підготовка пропозицій щодо визначення пріоритетів розвитку науки і техніки та заходів з їх реалізації;

3) підготовка пропозицій щодо інтеграції вітчизняної науки у світовий науковий простір та Європейський дослідницький простір з урахуванням національних інтересів;

4) підготовка пропозицій щодо засад функціонування в Україні системи незалежної експертизи державних цільових наукових та науково-технічних програм, наукових проектів, державної атестації наукових установ, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань;

5) розгляд та надання висновків щодо проектів концепцій державних цільових наукових та науково-технічних програм та проектів таких програм;

6) надання Кабінетові Міністрів України рекомендацій щодо формування державного бюджету в частині визначення загальних обсягів фінансування наукової і науково-технічної діяльності та його розподілу між базовим та конкурсним фінансуванням наукових досліджень, а також у частині визначення структури розподілу між напрямками грантової підтримки Національного фонду досліджень України;

7) заслуховування та оцінювання звітів центральних органів виконавчої влади, Національного фонду досліджень України, Національної академії наук України, національних галузевих академій наук та інших головних розпорядників бюджетних коштів, що здійснюють наукову та науково-технічну діяльність або є замовниками наукових досліджень та розробок, про стан використання коштів на наукову та на-

уково-технічну діяльність та отримані результати і внесення пропозицій за результатами їх розгляду;

8) підготовка та оприлюднення щорічної доповіді про стан та перспективи розвитку сфери наукової та науково-технічної діяльності України, а також про стан виконання Україною пріоритетів Європейського дослідницького простору та надання пропозицій щодо плану їх реалізації на наступний рік;

9) підготовка пропозицій щодо принципів створення та стратегії розвитку державної дослідницької інфраструктури, системи державних ключових лабораторій;

10) взаємодія в установленому порядку з відповідними органами іноземних держав і міжнародних організацій;

11) ініціювання і замовлення прогностичних та форсайтних досліджень у галузі науки, технологій, інновацій, організації та проведення наукової експертизи рішень центральних органів виконавчої влади, що стосуються наукової сфери, а також проектів концепцій державних цільових наукових та науково-технічних програм і проектів таких програм;

12) надання пропозицій щодо принципів наукової етики та механізмів контролю за їх дотриманням;

13) розроблення спільно з представниками реального та фінансового секторів економіки та іншими зацікавленими сторонами пропозицій щодо створення механізмів комерціалізації результатів наукових досліджень;

14) внесення рекомендацій щодо оптимальних шляхів реалізації проектів і програм міжнародної технічної допомоги у сфері наукової і науково-технічної діяльності;

15) надання пропозицій щодо розвитку наукової та науково-технічної сфери в Україні;

16) розроблення пропозицій щодо стратегії розвитку системи залучення та підготовки учнівської молоді до наукової і науково-технічної діяльності.

8. Основною формою роботи Національної ради України з питань розвитку науки і технологій є спільне засідання Наукового та Адміністративного комітетів, на якому Національна рада України з питань розвитку науки і технологій ухвалює рекомендації для Кабінету Міністрів України з пи-

тань, що належать до її компетенції. Національна рада України з питань розвитку науки і технологій проводить спільні засідання за потреби, але не менше чотирьох разів на рік.

9. Головує на спільних засіданнях Наукового та Адміністративного комітетів Голова Національної ради України з питань розвитку науки і технологій або, за його дорученням, один із заступників Голови. Спільне засідання Наукового та Адміністративного комітетів є правомочним, якщо на ньому присутні більше двох третин складу Національної ради України з питань розвитку науки і технологій. За результатами спільного засідання оформляється протокол, який підписують головуючий та секретар.

10. Спільні засідання Наукового та Адміністративного комітетів Національної ради України з питань розвитку науки і технологій проходять відкрито, на них можуть бути присутні суб'єкти наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, представники засобів масової інформації та бізнесу.

11. Рішення Національної ради України з питань розвитку науки і технологій вважається прийнятим, якщо за нього проголосували більш як дві третини присутніх на засіданні її членів.

12. Рішення Національної ради України з питань розвитку науки і технологій, прийняті в межах її повноважень, що стосуються окремих центральних органів виконавчої влади, є обов'язковими для розгляду такими органами.

13. Національна рада України з питань розвитку науки і технологій реалізує свої функції, керуючись принципами субсидіарності та пропорційності міри впливу.

14. Національна рада України з питань розвитку науки і технологій для підготовки рішень з питань, що належать до її компетенції, утворює постійні або тимчасові робочі групи. Персональний склад робочих груп формується з числа членів Національної ради України з питань розвитку науки і технологій з обов'язковим представництвом членів Наукового та Адміністративного комітетів, а також осіб, рекомендованих для участі в робочій групі Головою Національної ради України з питань розвитку науки і технологій або його

заступниками. До складу робочих груп можуть включатися вчені, викладачі вищих навчальних закладів, представники державного та приватного секторів економіки, вітчизняні та іноземні експерти.

15. Робочі групи Національної ради України з питань розвитку науки і технологій діють на принципах відкритості та прозорості. Розроблені робочими групами проекти документів подаються на розгляд Наукового комітету.

16. Національна рада України з питань розвитку науки і технологій діє на засадах відкритості та гласності. Про свою діяльність, проекти рішень та прийняті рішення Національна рада України з питань розвитку науки і технологій систематично та завчасно інформує громадськість на своєму офіційному веб-сайті.

Проекти рішень Національної ради України з питань розвитку науки і технологій оприлюднюються, як правило, не менш як за два тижні до їх розгляду на спільному засіданні Наукового та Адміністративного комітетів.

Стаття 21. Науковий та Адміністративний комітети Національної ради України з питань розвитку науки і технологій

1. Науковий комітет – це робочий колегіальний орган Національної ради України з питань розвитку науки і технологій, що представляє інтереси наукової громадськості.

Склад Наукового комітету формується із 24 вчених, які представляють наукову спільноту, є науковими лідерами, мають визначні наукові здобутки, бездоганну наукову репутацію та довіру в науковому середовищі.

2. Науковий комітет очолює голова, який має одного заступника. Голова Наукового комітету та його заступник обираються членами Наукового комітету з його складу.

3. Члени Наукового комітету обираються Ідентифікаційним комітетом з питань науки, який керується тим, що склад Наукового комітету має бути здатним реалізувати наукове лідерство, бути авторитетним і незалежним, збалансовано представляти всю наукову спільноту.

4. Персональний склад Наукового комітету затверджується Кабінетом Міністрів України.

5. Члени Наукового комітету виконують свої обов'язки на громадських засадах.

Відшкодування витрат, пов'язаних з виконанням обов'язків членів Національної ради України з питань розвитку науки і технологій, забезпечує Секретаріат Кабінету Міністрів України.

6. Членами Наукового комітету не можуть бути керівники наукових установ та організацій, вищих навчальних закладів.

Члени Наукового комітету не можуть працювати в одній науковій установі, об'єднанні наукових установ, підрозділі (факультеті, інституті) вищого навчального закладу та не можуть бути близькими особами відповідно до Закону України «Про запобігання корупції».

Не може бути обрана членом Наукового комітету особа, яка:

1) за рішенням суду визнана недієздатною або дієздатність якої обмежена;

2) має судимість за вчинення злочину, якщо така судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку;

3) за вироком суду позбавлена права обіймати відповідні посади;

4) за рішенням суду визнана винною у вчиненні корупційного правопорушення – протягом року з дня набрання відповідним рішенням суду законної сили;

5) піддавалася адміністративному стягненню за корупційне правопорушення – протягом року з дня набрання відповідним рішенням суду законної сили;

6) підпадає під дію частин третьої і четвертої статті 1 Закону України «Про очищення влади»;

7) відомості про яку внесені до Єдиного державного реєстру осіб, щодо яких застосовано положення Закону України «Про очищення влади»;

8) є керівником наукової установи або організації, вищого навчального закладу.

7. Строк повноважень кожного з членів Наукового комітету не може перевищувати чотирьох років. Кожні два роки має відбуватися оновлення не менше половини персональ-

ного складу Наукового комітету. Одна і та сама особа не може бути членом Наукового комітету більше двох строків.

8. Науковий комітет з метою реалізації функцій Національної ради України з питань розвитку науки і технологій:

1) розглядає проекти документів, розроблені робочими групами з питань, що належать до компетенції Національної ради України з питань розвитку науки і технологій, та приймає щодо них рішення, які вносяться на розгляд Національної ради України з питань розвитку науки і технологій;

2) ініціює утворення постійних або тимчасових робочих груп, а також експертних комісій з окремих питань;

3) делегує своїх членів та пропонує експертів до складу робочих груп;

4) виконує функції наглядової ради Національного фонду досліджень України;

5) виконує функцію Ідентифікаційного комітету для Наукової ради Національного фонду досліджень України;

6) проводить експертизу нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України та центральних органів виконавчої влади на предмет відповідності інтересам та засадам державної політики у сфері наукової та науково-технічної діяльності, надає відповідні рекомендації.

Проекти нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України та центральних органів виконавчої влади, що стосуються сфери наукової та науково-технічної діяльності, в обов'язковому порядку направляються до Наукового комітету Національної ради України з питань розвитку науки і технологій для проведення їх експертизи та підготовки відповідних рекомендацій.

Науковий комітет зобов'язаний розглянути направлений проект нормативно-правового акта на предмет відповідності інтересам та засадам державної політики у сфері наукової та науково-технічної діяльності та направити відповідні рекомендації протягом терміну, встановленого головним розробником проекту, але не менш як за три дні і не більш як за 21 день із дня отримання проекту.

Якщо протягом зазначеного терміну Науковий комітет не розглянув і не направив відповідних рекомендацій, такий

проект нормативно-правового акта вважається погодженим Науковим комітетом.

9. Основною формою роботи Наукового комітету є засідання, які проводяться за потреби, але не менше чотирьох разів на рік.

Спільному засіданню Наукового та Адміністративного комітетів Національної ради України з питань розвитку науки і технологій обов'язково передують засідання Наукового комітету, який розглядає та готує проекти рішень з питань порядку денного спільного засідання.

Оголошення про скликання засідання Наукового комітету оприлюднюється за два тижні до його початку на офіційному сайті Національної ради України з питань розвитку науки і технологій.

10. Рішення Наукового комітету приймаються консенсусом. Якщо консенсусу досягти не вдається, рішення вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало не менше двох третин складу Наукового комітету. У такому разі на розгляд Національної ради України з питань розвитку науки і технологій разом з рішенням Наукового комітету виноситься аргументована окрема думка членів Наукового комітету, які не підтримали таке рішення.

11. Питання, що виносяться на розгляд спільного засідання Наукового та Адміністративного комітетів Національної ради України з питань розвитку науки і технологій, проходять обов'язковий попередній розгляд у Науковому комітеті.

12. Адміністративний комітет – це робочий колегіальний орган Національної ради України з питань розвитку науки і технологій, персональний склад якого у кількості 24 осіб призначається Кабінетом Міністрів України.

13. Члени Адміністративного комітету представляють центральні органи виконавчої влади (не нижче заступників керівників), Національну академію наук України та національні галузеві академії наук (не нижче віце-президентів), обласні (міські) державні адміністрації регіонів, на території яких зосереджено значний науковий потенціал (не нижче заступників голів державних адміністрацій), державні органи,

що відповідають за наукову сферу, великі наукоємні підприємства, наукові установи, університети, академії, інститути, інноваційні структури.

14. Головою Адміністративного комітету є керівник центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері наукової та науково-технічної діяльності. Голова має заступника, який за посадою є заступником керівника центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері наукової і науково-технічної діяльності.

15. Адміністративний комітет з метою реалізації функцій Національної ради України з питань розвитку науки і технологій:

1) ініціює утворення постійних або тимчасових робочих груп, а також експертних комісій з окремих питань;

2) делегує та координує участь членів Адміністративного комітету в робочих групах, а також пропонує експертів до складу робочих груп;

3) надає пропозиції Науковому комітету щодо розгляду питань, пов'язаних з виконанням функцій Національної ради України з питань розвитку науки і технологій.

Стаття 22. Ідентифікаційний комітет з питань науки

1. Ідентифікаційний комітет з питань науки (далі – Ідентифікаційний комітет) – це дорадчий орган при Кабінетові Міністрів України, який на конкурсній основі обирає персональний склад Наукового комітету Національної ради України з питань розвитку науки і технологій. Кількісний склад Ідентифікаційного комітету становить дев'ять осіб.

2. Ідентифікаційний комітет розробляє Положення про конкурс щодо обрання членів Наукового комітету Національної ради України з питань розвитку науки і технологій, що затверджується Кабінетом Міністрів України, та формує кваліфікаційні вимоги до кандидатур.

3. Ідентифікаційний комітет формується з вітчизняних та іноземних вчених, які мають вагомі наукові здобутки, бездоганну наукову репутацію та довіру в науковому середовищі.

Не може входити до складу Ідентифікаційного комітету особа, яка:

1) за рішенням суду визнана недієздатною або дієздатність якої обмежена;

2) має судимість за вчинення злочину, якщо така судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку;

3) за вироком суду позбавлена права обіймати відповідні посади;

4) за рішенням суду визнана винною у вчиненні корупційного правопорушення – протягом року з дня набрання відповідним рішенням суду законної сили;

5) піддавалася адміністративному стягненню за корупційне правопорушення – протягом року з дня набрання відповідним рішенням суду законної сили;

6) підпадає під дію частин третьої і четвертої статті 1 Закону України «Про очищення влади»;

7) відомості про яку внесені до Єдиного державного реєстру осіб, щодо яких застосовано положення Закону України «Про очищення влади».

4. Персональний склад Ідентифікаційного комітету та Положення про Ідентифікаційний комітет з питань науки затверджуються Кабінетом Міністрів України. Строк повноважень членів Ідентифікаційного комітету становить сім років без права перезатвердження на другий строк. Регламент роботи Ідентифікаційного комітету затверджується Ідентифікаційним комітетом.

5. Пропозиції щодо кандидатів у члени Ідентифікаційного комітету надаються українськими та іноземними науковими установами, науковими організаціями, громадськими науковими організаціями, науковими фондами, а також міжнародними та національними радами з питань науки. Самовисування не допускається.

До участі в конкурсі допускаються лише особи, які є докторами наук (для іноземних вчених – докторами філософії) та мають досвід керівництва міжнародними проектами. Кандидатами у члени Ідентифікаційного комітету не можуть бути керівники українських наукових організацій, наукових установ, вищих навчальних закладів.

Для формування складу Ідентифікаційного комітету центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері наукової і науково-технічної діяльності, оприлюднює українською та англійською мовами оголошення про конкурс на своєму офіційному веб-сайті та надсилає на адресу наукових комітетів Європейської комісії, громадських наукових організацій, що представляють вітчизняну та світову наукову спільноту, прохання подати пропозиції щодо кандидатів у члени Ідентифікаційного комітету з урахуванням вимог, визначених цим Законом. Такі пропозиції надсилаються суб'єктами подання на адресу центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері наукової і науково-технічної діяльності, разом із письмовою згодою кандидатів працювати в Ідентифікаційному комітеті.

6. Остаточний рейтинговий список кандидатів у члени Ідентифікаційного комітету формується спеціальною конкурсною комісією, до складу якої включаються перші 25 осіб рейтингу науковців України за індексом Гірша згідно з однією з найчастіше використовуваних міжнародних наукометричних баз даних, що мають вимоги до якості публікацій та рецензування, яку визначає центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері наукової і науково-технічної діяльності, які є докторами наук та мають досвід керівництва міжнародними проектами.

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері наукової і науково-технічної діяльності, перевіряє, чи не мають члени спеціальної комісії конфлікту інтересів, не працюють в одній науковій установі, об'єднанні наукових установ, підрозділі вищого навчального закладу та чи не є близькими особами згідно із Законом України "Про запобігання корупції". У разі виявлення у особи конфлікту інтересів запрошується наступна за рейтингом особа.

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері наукової і науково-технічної діяльності, організовує процедуру рей-

тингового голосування і передає його результати Кабінету Міністрів України для перевірки наявності конфлікту інтересів у членів спеціальної конкурсної комісії і запропонованих кандидатів та для остаточного затвердження складу Ідентифікаційного комітету. Особи, які затверджуються як члени Ідентифікаційного комітету, не повинні мати конфлікту інтересів, не можуть працювати в одній науковій установі, об'єднанні наукових установ, підрозділі вищого навчального закладу та не можуть бути близькими особами згідно із Законом України "Про запобігання корупції".

7. Ідентифікаційний комітет:

1) після консультацій з вітчизняними та іноземними науковими організаціями формує та оприлюднює вимоги до кандидатів у члени Наукового комітету Національної ради України з питань розвитку науки і технологій та розробляє Положення про конкурс щодо обрання членів Наукового комітету, що затверджується Кабінетом Міністрів України;

2) розглядає документи, подані кандидатами у члени Наукового комітету Національної ради України з питань розвитку науки і технологій;

3) складає рейтинговий список кандидатів у члени Наукового комітету Національної ради України з питань розвитку науки і технологій;

4) відбирає шляхом рейтингового голосування із загального числа кандидатів осіб, які мають найкращі професійний досвід, знання і моральні якості для виконання обов'язків члена Наукового комітету;

5) оприлюднює перелік кандидатів, які подали заяву на участь у конкурсі, а також перелік осіб, обраних до складу Наукового комітету.

6) оприлюднює заяву про відсутність конфлікту інтересів у обраних членів Наукового комітету та членів Ідентифікаційного комітету, що зазначені особи не працюють вказані в одній науковій установі, об'єднанні наукових установ, підрозділі вищого навчального закладу і не є близькими особами згідно із Законом України "Про запобігання корупції".

8. Організаційною формою роботи Ідентифікаційного комітету є засідання. Засідання Ідентифікаційного комітету

є правомочним, якщо на ньому присутні більше двох третин його загального кількісного складу.

9. Засідання Ідентифікаційного комітету проходять відкрито, на них можуть бути присутні представники засобів масової інформації та наукової громадськості. Інформація про засідання Ідентифікаційного комітету оприлюднюється на офіційному веб-сайті Кабінету Міністрів України.

Стаття 23. Громадські наукові організації

1. Громадські наукові організації (громадські академії наук, наукові товариства, наукові асоціації, спілки, об'єднання тощо) – це об'єднання вчених для цілеспрямованого розвитку відповідних напрямів науки, захисту фахових інтересів, координації науково-дослідної роботи, обміну досвідом.

Громадські наукові організації підлягають реєстрації та діють відповідно до законодавства про громадські об'єднання з урахуванням положень цього Закону.

2. Громадські наукові організації для виконання статутних завдань можуть утворювати тимчасові наукові колективи, науково-дослідні, проектно-конструкторські, експертні, консалтингові, пошукові організації, співпрацювати з іноземними та міжнародними організаціями, бути колективними членами міжнародних науково-фахових об'єднань, спілок, товариств відповідно до законодавства України.

3. Громадські наукові організації можуть:

1) вносити до органів державної влади пропозиції щодо реалізації та удосконалення державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності;

2) пропонувати своїх представників до складу Ідентифікаційного комітету, консультативно-дорадчих та експертних органів, що утворюються при органах державної влади.

4. Органи державної влади можуть залучати громадські наукові організації та ради молодих вчених за їх згодою до участі у підготовці та виконанні рішень стосовно наукової і науково-технічної діяльності, наукової і науково-технічної експертизи, науково-технічних програм, проектів і розробок та у взаємодії з ними інформувати населення про безпеку, екологічну безпечність, економічну та соціальну значущість,

екологічні та соціально-економічні наслідки реалізації відповідних програм, проектів і розробок.

Стаття 24. Рада молодих вчених

1. Рада молодих вчених є колегіальним виборним до радчим органом, що утворюється для забезпечення захисту прав та інтересів молодих вчених.

Ради молодих вчених можуть утворюватися при центральних органах виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київській та Севастопольській міських державних адміністраціях, Національній академії наук України, національних галузевих академіях наук, наукових центрах, ключових лабораторіях, вищих навчальних закладах та наукових установах України.

2. Представники ради молодих вчених входять до складу вищого колегіального керівного органу установи чи органу влади, при якому створено раду молодих вчених.

3. Центральні органи виконавчої влади, Національна академія наук України, національні галузеві академії наук, вищі навчальні заклади, при яких створено раду молодих вчених, сприяють її діяльності та можуть фінансувати заходи і проекти, що ініціюються радою молодих вчених.

4. Типове положення про раду молодих вчених при органах виконавчої влади затверджується Кабінетом Міністрів України.

Стаття 25. Регіональні наукові центри

Регіональні наукові центри створюються з метою підвищення ролі науки в розробленні та реалізації ефективної регіональної політики, її орієнтації на поєднання загальнодержавних і регіональних інтересів, наукове забезпечення розв'язання актуальних проблем соціально-економічного розвитку регіонів.

Регіональні наукові центри створюються Національною академією наук України спільно з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері наукової та науково-технічної діяльності, за погодженням з відповідними місцевими органами виконавчої влади.

Стаття 26. Залучення учнівської молоді до наукової і науково-технічної діяльності

1. Держава створює умови для залучення учнівської молоді до наукової і науково-технічної діяльності через систему спеціалізованих загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів, зокрема, наукових ліцеїв і наукових ліцеїв-інтернатів, Малу академію наук України або інші подібні установи позашкільної освіти. Пропозиції щодо стратегії розвитку, процедур реалізації та форм підтримки діяльності, спрямованої на залучення учнівської молоді до наукової і науково-технічної діяльності, розробляє Національна рада України з питань розвитку науки і технологій.

2. Науковий ліцей (науковий ліцей-інтернат) здійснює освітню діяльність, спрямовану на залучення та підготовку учнівської молоді до наукової і науково-технічної діяльності.

Науковий ліцей (науковий ліцей-інтернат), заснований на державній або комунальній формі власності, має статус бюджетної установи і фінансується за рахунок коштів відповідних місцевих бюджетів. Фінансування наукових ліцеїв (наукових ліцеїв-інтернатів) може здійснюватися за рахунок інших джерел, не заборонених законодавством України.

3. Мала академія наук України організує та забезпечує участь учнівської молоді у дослідницько-експериментальній, науковій, конструкторській, винахідницькій та пошуковій діяльності, сприяє формуванню інтелектуального капіталу нації, вихованню майбутньої наукової зміни.

Координацію діяльності системи спеціалізованих позашкільних навчальних закладів Малої академії наук України здійснює Національний центр «Мала академія наук України», який є державною організацією, кошти на забезпечення наукової, науково-технічної діяльності якої щорічно визначаються в Державному бюджеті України. Фінансування Національного центру «Мала академія наук України» може здійснюватися за рахунок інших джерел, не заборонених законодавством України.

Мала академія наук України щорічно подає звіт про свою діяльність та план роботи на наступний рік на затвердження Науковому комітету Національної ради України з питань розвитку науки і технологій.

Розділ V

ФОРМИ І МЕТОДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ У НАУКОВІЙ І НАУКОВО-ТЕХНІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття 45. Цілі та напрями державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності

1. Основними цілями державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності є:

1) забезпечення наукового обґрунтування визначення стратегічних завдань розвитку економіки та суспільства;

2) досягнення високого рівня розвитку науки і техніки;

3) примноження національного багатства на основі використання наукових та науково-технічних досягнень;

4) створення умов для досягнення високого рівня життя кожного громадянина, його фізичного, духовного та інтелектуального розвитку шляхом використання сучасних досягнень науки і техніки;

5) зміцнення національної безпеки на основі використання наукових та науково-технічних досягнень;

6) створення умов для реалізації інтелектуального потенціалу громадян у сфері наукової і науково-технічної діяльності;

7) забезпечення вільного розвитку наукової та науково-технічної творчості;

8) сприяння розвитку наукової і науково-технічної діяльності у підприємницькому секторі;

9) інтеграція вітчизняного сектору наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок у світовий науковий та Європейський та світовий дослідницький простір.

2. Держава забезпечує:

1) соціально-економічні, організаційні, правові умови для формування та ефективного використання наукового та науково-технічного потенціалу, включаючи державну підтримку суб'єктів наукової і науково-технічної діяльності;

2) створення сучасної наукової інфраструктури і системи інформаційного забезпечення наукової і науково-технічної діяльності, інтеграцію освіти, науки і виробництва;

3) підготовку кадрів у сфері наукової і науково-технічної діяльності вищими навчальними закладами, закладами піс-

лядипломної освіти, науковими установами, а також спеціалізованими загальноосвітніми навчальними закладами, які взаємодіють між собою та з науковими установами;

4) підвищення престижності наукової і науково-технічної діяльності, підтримку та заохочення молодих вчених;

5) фінансування та матеріальне забезпечення фундаментальних та прикладних досліджень;

6) організацію прогнозування тенденцій науково-технічного розвитку на довгостроковий та середньостроковий періоди;

7) підтримку пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, державних цільових наукових і науково-технічних програм та концентрацію ресурсів для їх реалізації;

8) створення ринку наукової і науково-технічної продукції та впровадження досягнень науки і техніки в усі сфери суспільного життя;

9) правову охорону інтелектуальної власності та створення умов для її ефективного використання;

10) організацію і проведення статистичних спостережень у сфері наукової і науково-технічної діяльності;

11) проведення наукової і науково-технічної експертизи виробництва, нових технологій, техніки, результатів досліджень, наукових (науково-технічних) програм і проектів тощо;

12) стимулювання наукової та науково-технічної творчості, винахідництва;

13) пропагування наукових та науково-технічних досягнень, винаходів, нових сучасних технологій, внеску України у розвиток світової науки і техніки;

14) встановлення взаємовигідних зв'язків з іншими державами для інтеграції вітчизняної та світової науки, входження вітчизняної науки у світовий науковий та Європейського та світового дослідницького простору.

Стаття 46. Основні принципи державного управління та регулювання у сфері наукової і науково-технічної діяльності

1. Під час здійснення державного управління та регулювання у сфері наукової і науково-технічної діяльності держава керується такими принципами:

- 1) єдності науково-технічного, економічного, соціального та духовного розвитку суспільства;
- 2) ефективного поєднання централізації та децентралізації управління у науковій та науково-технічній діяльності;
- 3) додержання вимог екологічної безпеки;
- 4) визнання свободи наукової творчості;
- 5) збалансованості розвитку фундаментальних і прикладних наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок;
- 6) використання досягнень світової науки, можливостей міжнародного наукового співробітництва;
- 7) свободи поширення відкритої науково-технічної інформації;
- 8) відкритості для міжнародного науково-технічного співробітництва, забезпечення інтеграції української науки у світовий науковий та Європейський дослідницький простір із забезпеченням захисту інтересів національної безпеки;
- 9) визнання певного обґрунтованого ризику отримання негативного результату у провадженні наукової і науково-технічної діяльності.

Стаття 47. Фінансово-кредитні та податкові інструменти державного регулювання у сфері наукової і науково-технічної діяльності

1. Держава застосовує фінансово-кредитні та податкові інструменти для створення економічно сприятливих умов для ефективного провадження наукової і науково-технічної діяльності відповідно до законодавства України, забезпечення до 2025 року збільшення обсягу фінансування науки за рахунок усіх джерел до 3 відсотків валового внутрішнього продукту – показника, визначеного Лісабонською стратегією Європейського Союзу.

2. Державні наукові установи та вищі навчальні заклади звільняються від сплати ввізного мита та податку на додану вартість з наукових приладів, обладнання, запасних частин і витратних матеріалів до них, реактивів, зразків, наукової літератури в паперовому та електронному вигляді, що ввозяться в Україну для забезпечення власної наукової та науково-технічної діяльності (крім підакцизних товарів).

Стаття 48. Фінансове забезпечення наукової і науково-технічної діяльності

1. Фінансове забезпечення наукової і науково-технічної діяльності в Україні здійснюється за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів, коштів установ, організацій та підприємств, вітчизняних та іноземних замовників робіт, грантів, інших джерел, не заборонених законом.

Одним із основних інструментів реалізації державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності є бюджетне фінансування. Бюджетне фінансування наукової і науково-технічної діяльності здійснюється за рахунок коштів державного бюджету.

Обсяг коштів державного бюджету, що спрямовується на наукову і науково-технічну діяльність, щорічно визначається у законі України про Державний бюджет України як частка валового внутрішнього продукту (у відсотках).

2. Держава забезпечує бюджетне фінансування наукової і науково-технічної діяльності у розмірі не менше 1,7 відсотка валового внутрішнього продукту України, частина якого, що за рішенням Національної ради України з питань розвитку науки і технологій спрямовується на конкурсне фінансування проектів через Національний фонд досліджень, щорічно збільшується. Збільшення обсягу грантового фінансування не може відбуватися за рахунок зменшення базового фінансування основної діяльності наукових установ, наукових організацій та наукових досліджень у вищих навчальних закладах, рівень якого враховує щорічний індекс інфляції. Видатки на наукову і науково-технічну діяльність за рахунок державного бюджету є захищеними статтями видатків бюджету.

Кошти державного бюджету виділяються на підтримку основної діяльності державних наукових установ, що фінансуються за рахунок коштів державного бюджету, проведення наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок університетів, академій, інститутів, фінансування окремих наукових і науково-технічних програм, проектів та надання грантів.

3. Бюджетне фінансування наукової та (або) науково-технічної діяльності за рахунок коштів загального фонду державного бюджету спрямовується на забезпечення:

1) основної діяльності державних наукових установ, що фінансуються за рахунок коштів державного бюджету, та наукових досліджень університетів, академій, інститутів;

2) виконання окремих наукових і науково-технічних програм, проектів та надання грантів.

Фінансування основної діяльності державних наукових установ, що фінансуються за рахунок коштів державного бюджету, наукових досліджень вищих навчальних закладів здійснюється у межах видатків, передбачених у кошторисах на зазначені цілі.

Фінансування окремих наукових і науково-технічних програм, проектів та надання грантів здійснюється на договірних засадах, передбачає проведення конкурсного відбору за результатами наукової і науково-технічної експертизи або процедури закупівлі відповідно до законодавства.

Фінансування головним розпорядником бюджетних коштів окремих наукових і науково-технічних програм та проектів, виконавцями яких є установи, що належать до сфери його управління, а також надання їм грантів здійснюються у затвердженому ним порядку.

4. Базове фінансування основної діяльності державних наукових установ, що фінансуються за рахунок коштів державного бюджету, наукових досліджень університетів, академій, інститутів здійснюється для:

1) проведення фундаментальних наукових досліджень;

2) підтримки найважливіших для держави напрямів прикладних наукових досліджень і науково-технічних розробок, зокрема в інтересах національної безпеки та оборони;

3) розвитку інфраструктури наукової і науково-технічної діяльності;

4) розвитку матеріально-технічної бази для провадження наукової і науково-технічної діяльності;

5) збереження та розвитку наукових об'єктів, що становлять національне надбання;

6) підготовки наукових кадрів;

7) розроблення наукових засад державної політики у відповідних сферах та наукового забезпечення виконання завдань і функцій, покладених на відповідні органи виконавчої влади;

8) забезпечення доступу до науково-технічної інформації та наукової літератури на всіх видах носіїв.

5. Фінансування окремих наукових і науково-технічних програм, проектів та надання грантів здійснюється на конкурсній основі для:

1) науково-технічних програм і окремих розробок, спрямованих на реалізацію пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки;

2) забезпечення проведення прикладних наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок, які виконуються за державним замовленням та в рамках державних цільових наукових та науково-технічних програм;

3) реалізації проектів у межах міжнародного науково-технічного співробітництва;

4) розроблення наукових засад державної політики у відповідних сферах, проведення наукової експертизи проектів нормативно-правових актів, державних програм;

5) розвитку матеріально-технічної бази для провадження наукової і науково-технічної діяльності.

6. Кошти бюджетних програм сприяння розвитку виробничо-орієнтованих наукових установ спрямовуються на:

1) фінансування виробничо-орієнтованих наукових установ для забезпечення проведення наукових досліджень, здійснення науково-технічних (експериментальних) розробок;

2) розвиток інфраструктури та оновлення матеріально-технічної бази наукової і науково-технічної діяльності;

3) повне або часткове безвідсоткове кредитування інноваційних та інвестиційних проектів виробничо-орієнтованих наукових установ;

4) повну або часткову компенсацію відсотків, сплачених виробничо-орієнтованими науковими установами комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам за

кредитування інноваційних та інвестиційних проектів виробничо-орієнтованих (галузевих) наукових установ.

Порядок використання коштів бюджетних програм сприяння розвитку виробничо-орієнтованих наукових установ для реалізації їх інноваційних та інвестиційних проектів затверджується Кабінетом Міністрів України.

7. Фінансування шляхом надання грантів здійснюється на конкурсній основі для:

- 1) виконання наукових досліджень і розробок;
- 2) розвитку матеріально-технічної бази наукових досліджень і розробок високого рівня;
- 3) підтримки організації та проведення наукових конференцій, симпозіумів, наукових турнірів, конкурсів наукової творчості, інших науково-комунікативних заходів та заходів з популяризації науки;
- 4) наукового стажування наукових працівників;
- 5) забезпечення доступу до науково-технічної інформації та наукової літератури на всіх видах носіїв.

8. Фінансування наукових, науково-технічних робіт (цільових проектів) на конкурсній основі (конкурсне фінансування) здійснюється за результатами конкурсного відбору після проведення наукової та науково-технічної експертизи заявок (запитів), що подаються замовникам потенційними виконавцями таких робіт (проектів), без застосування процедури закупівлі.

9. Порядок формування тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок, що фінансуються за рахунок коштів державного бюджету, затверджується Кабінетом Міністрів України.

10. Бюджетне фінансування наукової і науково-технічної діяльності здійснюється відповідно до законодавства України.

Стаття 49. Статус та завдання Національного фонду досліджень України

1. Національний фонд досліджень України утворюється з метою стимулювання фундаментальних та прикладних наукових досліджень, реалізації єдиної державної політики у сфері наукової та науково-технічної діяльності в межах його повно-

важень, розвитку національного дослідницького простору та його інтеграції до світового дослідницького простору, розбудови дослідницької інфраструктури в Україні та її інтеграції до світової дослідницької інфраструктури, сприяння налагодженню науково-технічного співробітництва між науковими установами, вищими навчальними закладами та представниками реального сектора економіки і сфери послуг, сприяння міжнародному обміну інформацією та вченими, сприяння діяльності, спрямованій на залучення учнівської та студентської молоді до наукової та науково-технічної діяльності, сприяння виробничо-орієнтованим (галузевим) науковим установам шляхом організації конкурсів за запитом відповідних міністерств, інших центральних органів виконавчої влади або інших замовників, за умови виділення такими центральними органами виконавчої влади або замовниками відповідних коштів, популяризації наукової і науково-технічної діяльності.

Національний фонд досліджень України проводить оцінку якості та результативності виконання підтриманих ним проектів, створює і підтримує базу даних наукових розробок та досліджень, що ним фінансувалися.

2. Національний фонд досліджень України є державною бюджетною установою, основними завданням якої є грантова підтримка:

1) фундаментальних наукових досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних та гуманітарних наук;

2) прикладних наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок за пріоритетними напрямами розвитку науки і техніки.

3. Національний фонд досліджень України є юридичною особою, що утворена Кабінетом Міністрів України.

Національний фонд досліджень України має самостійний баланс, свою печатку і штамп.

4. Положення про Національний фонд досліджень України, а також зміни до нього розробляються наглядовою радою Національного фонду досліджень України та затверджуються Кабінетом Міністрів України.

У своїй діяльності Національний фонд досліджень України керується законами України, своїм положенням, міжна-

родними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та іншими нормативно-правовими актами України.

5. Національний фонд досліджень України є головним розпорядником бюджетних коштів.

Кошти Національного фонду досліджень України формуються за рахунок:

- 1) коштів державного бюджету;
- 2) добровільних внесків юридичних і фізичних осіб, у тому числі нерезидентів України;
- 3) інших джерел, не заборонених законодавством України.

Розмір бюджетного фінансування Національного фонду досліджень України щорічно визначається у законі України про Державний бюджет України окремим рядком.

Держава забезпечує фінансування Національного фонду досліджень України згідно з рекомендаціями Національної ради України з питань розвитку науки і технологій.

6. Кошти, що розподіляються Національним фондом досліджень України для підтримки проектів, є грантами і розподіляються на конкурсній основі з урахуванням вимог, передбачених Законом України «Про здійснення державних закупівель».

7. Порядок конкурсного відбору та фінансування Національним фондом досліджень України проектів з виконання наукових досліджень і розробок розробляється Науковою радою Національного фонду досліджень України, погоджується Наглядовою радою Національного фонду досліджень України та затверджується Кабінетом Міністрів України.

8. Національний фонд досліджень України є некомерційною організацією і не має на меті отримання прибутку.

Стаття 50. Основні принципи та засади діяльності Національного фонду досліджень України

1. Основними принципами діяльності Національного фонду досліджень України є:

- 1) максимальна відкритість та прозорість;
- 2) незалежність та об'єктивність наукової і науково-технічної експертизи проектів з виконання наукових досліджень і розробок;

3) дотримання засад добросовісної конкуренції;
запобігання конфлікту інтересів при виборі членів органів управління Фонду та під час організації конкурсного відбору і фінансування проектів з виконання наукових досліджень і розробок;

4) повага і дотримання авторських та суміжних прав, а також принципів наукової етики.

2. Національний фонд досліджень України має право:

1) проводити конкурсний відбір проектів, що фінансуватимуться за рахунок грантової підтримки, та визначати умови його проведення;

2) укладати відповідно до законодавства договори про виконання наукових досліджень і розробок за рахунок грантової підтримки та здійснювати контроль за їх виконанням;

3) утворювати постійні або тимчасові консультативні, доповідні та інші допоміжні органи з питань своєї діяльності, до яких можуть входити члени наукової та наглядової рад Національного фонду досліджень України та зовнішні експерти;

4) залучати для проведення наукової і науково-технічної експертизи проектів з виконання наукових досліджень і розробок провідних вчених, представників центральних органів виконавчої влади, вищих навчальних закладів, Національної академії наук України, національних галузевих академій наук як експертів за їх згодою;

5) брати участь у міжнародному науково-технічному співробітництві відповідно до законодавства, зокрема у міжнародних двосторонніх та багатосторонніх міждержавних наукових програмах;

6) надавати платні послуги відповідно до законодавства, зокрема, послуги з оцінювання наукової та науково-технічної діяльності, проведення наукової та науково-технічної експертизи;

7) розробляти програми конкурсів та вимоги до проектів, що подаються на конкурси;

8) здійснювати інші повноваження відповідно до Положення про Національний фонд досліджень України.

3. Обов'язками Національного фонду досліджень України є:

1) організація та проведення відкритого конкурсного відбору проектів, що фінансуватимуться за рахунок грантової підтримки, з обов'язковим проведенням незалежної та об'єктивної наукової і науково-технічної експертизи, у тому числі із залученням іноземних експертів;

2) забезпечення цільового, ефективного та раціонального використання коштів Фонду.

Стаття 51. Види та напрями грантової підтримки Національного фонду досліджень України

1. Національний фонд досліджень України здійснює такі види грантової підтримки:

- 1) індивідуальний грант;
- 2) колективний грант;
- 3) інституційний грант.

2. Напрямами грантової підтримки Національного фонду досліджень України є:

- 1) виконання наукових досліджень і розробок;
- 2) розвиток матеріально-технічної бази наукових досліджень і розробок високого рівня;
- 3) розвиток наукової співпраці, у тому числі наукова мобільність, організація, проведення та участь у конференціях, симпозиумах, спільні дослідження університетів та наукових установ тощо;
- 4) наукове стажування наукових працівників, аспірантів і докторантів, у тому числі за кордоном;
- 5) створення, функціонування та розвиток дослідницької інфраструктури;
- 6) трансфер знань та їх поширення;
- 7) підтримка проектів молодих вчених;
- 8) підтримка діяльності, спрямованої на залучення учнівської молоді до наукової та науково-технічної діяльності;
- 9) популяризація науки;
- 10) інші напрями, погоджені наглядовою радою Національного фонду досліджень України.

Стаття 52. Органи управління Національного фонду досліджень України

1. Національний фонд досліджень України очолює голова, якого обирає зі свого складу наукова рада Фонду та який призначається на посаду Кабінетом Міністрів України.

2. Кандидатуру на посаду голови Національного фонду досліджень України погоджує наглядова рада фонду. У разі непогодження наукова рада подає іншу кандидатуру.

3. Забезпечення координації та контролю за діяльністю Національного фонду досліджень України здійснює наглядова рада, функції якої покладаються на Науковий комітет Національної ради України з питань розвитку науки і технологій.

4. Колегіальним органом управління Національного фонду досліджень України є наукова рада, на яку покладається, зокрема, науково-експертне та науково-методичне забезпечення діяльності фонду. Члени наукової ради Національного фонду досліджень України виконують свої обов'язки на громадських засадах.

5. Дирекція Національного фонду досліджень України здійснює технічну та організаційну підтримку проведення та організації конкурсів. Дирекція здійснює свою діяльність відповідно до положення, яке розробляє і затверджує наукова рада, та підпорядковується Раді Національного фонду досліджень України. Виконавчий директор та дирекція Національного фонду досліджень України щорічно проходять процедуру підтвердження довіри з боку наукової ради фонду.

6. Порядок формування та взаємодії органів управління фонду визначається Положенням про Національний фонд досліджень України.

Стаття 53. Наглядова рада Національного фонду досліджень України

1. Наглядова рада Національного фонду досліджень України:

1) розробляє проект Положення Національного фонду досліджень України та вносить до нього зміни, які подає на затвердження Кабінету Міністрів України;

2) затверджує загальну стратегію роботи Національного фонду досліджень України;

3) формує структуру Національного фонду досліджень України, зокрема, визначає кількість секцій фонду та напрями їх діяльності;

4) виконує функції Ідентифікаційного комітету Національного фонду досліджень України, зокрема, визначає

кількісний та персональний склад наукових рад секцій фонду;

5) погоджує:

щорічний звіт про діяльність Національного фонду досліджень України;

розподіл фінансування між секціями, план роботи та звіт Національного фонду досліджень України;

рішення наукової ради щодо обрання та відкликання голови, заступників голови наукової ради та виконавчого директора Національного фонду досліджень України;

порядок розгляду та експертизи проектів з виконання наукових досліджень і розробок, що подаються Національному фонду досліджень України для участі в конкурсних відборах;

Положення про дотримання принципів наукової етики та запобігання конфлікту інтересів під час проведення Національним фондом досліджень України експертизи та конкурсних відборів проектів з виконання наукових досліджень і розробок;

6) має право ініціювати аудиторську перевірку діяльності Національного фонду досліджень України;

7) вирішує питання щодо участі Національного фонду досліджень України в міжнародних організаціях, що фінансують дослідження.

Стаття 54. Наукова рада Національного фонду досліджень України

1. Наукова рада Національного фонду досліджень України складається з усіх членів наукових рад секцій фонду, включно з головою Національного фонду досліджень України та його заступниками.

Членів наукової ради Національного фонду досліджень України затверджує Кабінет Міністрів України за пропозицією Національної ради України з питань розвитку науки і технологій строком на чотири роки. Члени наукової ради фонду не можуть виконувати свої обов'язки більш як два строки. Персональний склад наукової ради фонду та наукових рад секцій фонду кожні два роки оновлюється не менш як на 50 відсотків.

Наукову раду очолює голова Національного фонду досліджень України, якого обирає зі свого складу наукова рада фонду. Наукові ради секцій фонду на своїх засіданнях обирають голів наукових рад секцій, які є заступниками голови Національного фонду досліджень України за посадою. Голова Національного фонду досліджень України та його заступники відповідають за проведення конкурсу з відбору експертів, що входять до експертних комісій.

Кількісний та персональний склад наукових рад секцій фонду формується наглядовою радою фонду, яка виконує функції Ідентифікаційного комітету Національного фонду досліджень України (далі – Ідентифікаційний комітет фонду).

Ідентифікаційний комітет фонду за результатами відкритих консультацій із світовими та вітчизняними науковими організаціями визначає вимоги до кандидатів, критерії їх відбору, процедуру конкурсу та проводить його.

Право на висування кандидатур мають Національна академія наук України, національні галузеві академії наук, наукові установи, вищі навчальні заклади, громадські наукові організації. Зазначені суб'єкти висувають вчених, які мають вагомий науковий здобуток, бездоганну наукову репутацію та довіру в науковому середовищі. Самовисування кандидатів у члени наукової ради Національного фонду досліджень України не допускається.

Ідентифікаційний комітет фонду на відкритому засіданні за участю представників громадськості обирає трьох кандидатів на кожне місце відповідно до фаху. З трьох кандидатур таємним голосуванням двома третинами голосів обирають члена наукової ради.

Звіт Ідентифікаційного комітету фонду щодо процедури та обрання членів наукової ради подається Національній раді України з питань розвитку науки і технологій та оприлюднюється.

2. З метою виконання своїх функцій наукова рада Національного фонду досліджень України утворює секції.

Для проведення конкурсів наукова рада секції фонду обирає комісію конкурсу з числа визнаних вчених у галузі.

Члени комісій конкурсів не можуть бути членами наукової ради секції.

Результати конкурсу оприлюднюються на офіційному веб-сайті Національного фонду досліджень України у вигляді рейтингового списку проектів, що брали участь у конкурсі.

Не мають права брати участь у конкурсах Національного фонду досліджень України члени органів управління та члени комісій конкурсів фонду. Члени органів управління фонду не мають права здійснювати експертизу проектів конкурсів.

Експерти, що здійснюють експертизу проектів конкурсів фонду, і члени комісій конкурсу не повинні мати конфлікту інтересів. У разі виникнення конфлікту інтересів вони зобов'язані заявити самовідвід та відсторонюються головою Національного фонду досліджень України або науковою радою відповідної секції фонду.

3. Організаційною формою роботи наукової ради Національного фонду досліджень України є засідання, які проводяться за потреби, але не рідше одного разу на три місяці.

Засідання наукової ради Національного фонду досліджень України є повноважним, якщо на ньому присутні не менше двох третин загального складу наукової ради фонду.

Рішення наукової ради Національного фонду досліджень України вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало не менш як дві третини членів наукової ради фонду, присутніх на засіданні.

4. Наукова рада Національного фонду досліджень України:

1) розробляє:

проект загальної стратегії роботи Національного фонду досліджень України;

пропозиції щодо переліку напрямів грантової підтримки Національного фонду досліджень України;

порядок та методичне забезпечення проведення експертизи проектів з виконання наукових досліджень і розробок, що подаються Національному фонду досліджень України для участі в конкурсних відборах;

Положення про дотримання наукових етичних принципів та запобігання конфлікту інтересів під час проведення

Національним фондом досліджень України експертизи та конкурсного відбору проектів з виконання наукових досліджень і розробок;

2) затверджує:

тематичні напрями та умови проведення конкурсних відборів Національним фондом досліджень України;

результати конкурсного відбору Національним фондом досліджень України проектів з виконання наукових досліджень і розробок.

Проекти рішень наукової ради фонду, а також інформація про поточну діяльність фонду та персональний склад наукової ради фонду оприлюднюються на офіційному веб-сайті Національного фонду досліджень України.

Стаття 55. Голова Національного фонду досліджень України

1. Голова Національного фонду досліджень України:

1) організовує роботу фонду відповідно до Положення про Національний фонд досліджень України;

2) очолює наукову раду Національного фонду досліджень України;

3) представляє Національний фонд досліджень України у Національній раді України з питань розвитку науки і технологій, органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах, організаціях, підприємствах, а також у міжнародних відносинах;

4) координує роботу секцій фонду;

5) визначає функціональні обов'язки працівників фонду;

6) укладає договори за результатами проведення конкурсів;

7) звітує перед Національною радою України з питань розвитку науки і технологій про діяльність Національного фонду досліджень України;

8) видає накази відповідно до своєї компетенції;

9) відповідає за діяльність фонду згідно із законодавством.

2. Голова Національного фонду досліджень України призначається строком на три роки і може перебувати на посаді не більш як два строки.

Стаття 56. Державні цільові наукові та науково-технічні програми у сфері наукової і науково-технічної діяльності

1. Державні цільові наукові та науково-технічні програми є основним засобом концентрації науково-технічного потенціалу держави для розв'язання найважливіших природничих, технічних і гуманітарних проблем та реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки.

2. Державні цільові наукові та науково-технічні програми формуються і виконуються відповідно до Закону України “Про державні цільові програми”.

Стаття 57. Державне замовлення на найважливіші науково-технічні (експериментальні) розробки та науково-технічну продукцію

1. Державне замовлення на найважливіші науково-технічні (експериментальні) розробки та науково-технічну продукцію формується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері наукової і науково-технічної діяльності, у вигляді переліку, що затверджується Кабінетом Міністрів України відповідно до законодавства.

Стаття 58. Конкурсний відбір наукових і науково-технічних робіт

1. Для визначення наукових і науково-технічних робіт, що плануються до виконання за рахунок коштів державного бюджету, та виконавців таких робіт може застосовуватися механізм конкурсного відбору.

2. Центральні органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, Національна академія наук України, національні галузеві академії наук, Національний фонд досліджень України розміщують інформацію про проведення конкурсу наукових і науково-технічних робіт та умови його проведення на своїх офіційних веб-сайтах.

3. Оголошення про проведення конкурсу наукових і науково-технічних робіт повинно містити:

1) тематику наукових і науково-технічних робіт, що подаються на конкурс;

2) умови та місце проведення конкурсу;

3) зразок форми запиту на участь у конкурсі та рекомендації щодо її заповнення;

4) вимоги до учасників конкурсу;

5) відомості про строки розгляду заявок на участь у конкурсі і підбиття підсумків конкурсу;

6) інші обов'язкові умови конкурсу.

4. Строк подання конкурсних пропозицій не може встановлюватися меншим за 30 календарних днів з дати оголошення конкурсу.

5. Результати конкурсного відбору наукових і науково-технічних робіт розміщуються органом, що оголосив конкурс, в Інтернеті протягом 10 календарних днів після підбиття підсумків такого конкурсу.

6. Порядок проведення конкурсного відбору наукових і науково-технічних робіт, а також випадки, для яких проведення конкурсного відбору наукових і науково-технічних робіт є обов'язковим, встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Стаття 59. Грантова підтримка наукової і науково-технічної діяльності за рахунок коштів державного бюджету

1. Грантова підтримка наукової і науково-технічної діяльності за рахунок коштів державного бюджету запроваджується з метою підвищення рівня наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок, розвитку науково-технічного потенціалу та підвищення рівня конкурентоспроможності наукових установ та вищих навчальних закладів, збереження та розвитку матеріально-технічної бази для провадження наукової і науково-технічної діяльності, наукового стажування наукових працівників, у тому числі за кордоном, організації та проведення конференцій, симпозіумів, наукових турнірів, конкурсів наукової творчості, інших науково-комунікативних заходів та заходів з популяризації науки.

2. Грантова підтримка надається на безоплатній та безповоротній основі центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері наукової і науково-технічної діяльності, іншими центральними органами виконавчої влади, до сфери управління яких належать бюджетні наукові установи, університети,

академії, інститути, Національною академією наук України, національними галузевими академіями наук, Національним фондом досліджень України (далі – грантонадавачі).

Грантова підтримка може надаватися кількома грантонадавачами на основі співфінансування.

3. Грантова підтримка надається виключно на конкурсній основі.

У конкурсі на отримання гранту на збереження та розвиток матеріально-технічної бази для провадження наукової і науково-технічної діяльності, організацію та проведення конференцій, симпозіумів, наукових турнірів, конкурсів наукової творчості, інших науково-комунікативних заходів та заходів з популяризації науки можуть брати участь лише наукові установи та вищі навчальні заклади, включені до Державного реєстру наукових установ, яким надається підтримка держави.

4. Оголошення про проведення конкурсного відбору, його умови та результати підлягають обов'язковому оприлюдненню на офіційних веб-сайтах грантонадавача та центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері наукової і науково-технічної діяльності.

5. Порядок надання грантової підтримки наукової і науково-технічної діяльності за рахунок коштів державного бюджету визначається Кабінетом Міністрів України.

6. Грантонадавач оголошує конкурсний відбір, визначає його умови та переможців з урахуванням планових обсягів видатків державного бюджету на відповідні цілі.

7. Обладнання та устаткування, придбане за рахунок грантової підтримки в рамках виконання наукової (науково-технічної) роботи, після завершення роботи залишається у власності виконавця.

Стаття 60. Участь державних наукових установ, державних вищих навчальних закладів у створенні господарських товариств з метою використання об'єктів права інтелектуальної власності

1. Державні наукові установи (крім державних наукових установ оборонно-промислового комплексу), державні уні-

верситети, академії, інститути мають право бути засновниками та співзасновниками господарських товариств та беруть участь у формуванні статутного капіталу такого господарського товариства виключно шляхом внесення до нього майнових прав інтелектуальної власності, виключні майнові права на які зберігаються за державною науковою установою або державним університетом, академією, інститутом.

Визначення вартості майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності, що вноситься до статутного капіталу господарського товариства, здійснюється на підставі їх незалежної оцінки.

2. Державні наукові установи, державні університети, академії, інститути направляють повідомлення про створення господарського товариства органу, до сфери управління якого вони належать, та Фонду державного майна України протягом семи календарних днів з дня державної реєстрації господарського товариства.

Державні наукові установи, державні університети, академії, інститути розпоряджаються корпоративними правами відповідно до часток (акцій) у статутному капіталі господарських товариств (крім їх відчуження), співзасновниками яких вони є. Права учасника господарського товариства від імені державної наукової установи, державного університету, академії, інституту здійснює її керівник за рішенням вечної ради наукової установи, університету, академії, інституту.

3. Доходи, отримані у вигляді частини прибутку від діяльності господарського товариства (дивіденди), а також доходи, отримані від розпорядження частками (акціями) у статутних капіталах господарських товариств, отримані державною науковою установою, державним університетом, академією, інститутом, що повністю фінансується за рахунок коштів державного бюджету, є власними надходженнями такої наукової установи, вищого навчального закладу та використовуються ними на виконання своїх статутних завдань та виплату винагороди творцям об'єктів права інтелектуальної власності.

4. У разі ліквідації господарського товариства за рішенням засновників (акціонерів) або на підставі рішення суду,

у тому числі про визнання господарського товариства банкрутом, майнові права інтелектуальної власності, виключні майнові права на які зберігаються за державною науковою установою або державним університетом, академією, інститутом, не включаються до складу ліквідаційної маси і повертаються державній науковій установі або вищому навчальному закладу, що вносив його до статутного капіталу господарського товариства.

Стаття 61. Забезпечення розвитку кадрового потенціалу сфери наукової і науково-технічної діяльності

1. З метою постійного поновлення інтелектуального потенціалу суспільства, розвитку та поширення наукової і технічної культури, розвитку новаторства, сприяння творчості працівників сфери наукової та науково-технічної діяльності держава:

1) забезпечує підвищення престижності наукової та науково-технічної діяльності;

2) організує підготовку та підвищення кваліфікації наукових і науково-педагогічних кадрів у державних наукових установах і вищих навчальних закладах;

3) забезпечує пошук і добір талановитої молоді, сприяє її науковому стажуванню;

4) сприяє підготовці та перепідготовці наукових і науково-педагогічних кадрів за межами України;

5) запроваджує систему атестації наукових кадрів, сприяє визнанню документів про вищу освіту, наукових ступенів та вчених звань на міжнародному рівні;

6) визначає в освітніх програмах обов'язковий мінімум наукових та науково-технічних знань для кожного рівня освіти.

Стаття 62. Наукова і науково-технічна експертиза

1. Наукова і науково-технічна експертиза є невід'ємним елементом державного регулювання та управління у сфері наукової і науково-технічної діяльності та проводиться відповідно до Закону України "Про наукову і науково-технічну експертизу".

Стаття 63. Система науково-технічної інформації

1. Для забезпечення розвитку науки і сприяння науково-технічній творчості держава створює систему науково-

технічної інформації, правовий режим якої визначається Законом України “Про науково-технічну інформацію”, іншими законами та міжнародними договорами України, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України.

Стаття 64. Набуття, охорона та захист прав інтелектуальної власності

1. Набуття, охорона та захист прав інтелектуальної власності на науковий та науково-технічний (прикладний) результат здійснюються відповідно до законодавства.

У разі порушення права інтелектуальної власності його захист здійснюється у порядку, встановленому адміністративним, цивільним і кримінальним законодавством.

2. Передача майнових прав на об’єкти права інтелектуальної власності, створені за рахунок коштів державного бюджету, та виплата винагороди творцям за використання зазначених об’єктів здійснюється у порядку, встановленому Законом України “Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій” щодо передачі прав на технології, створені за бюджетні кошти, та виплати винагороди авторам технологій та (або) їх складових.

Стаття 65. Стандартизація, метрологічне забезпечення і сертифікація у науковій і науково-технічній діяльності

1. Стандартизація, метрологічне забезпечення і сертифікація у науковій і науково-технічній діяльності здійснюються відповідно до законодавства України.

Стаття 66. Державна підтримка міжнародного наукового та науково-технічного співробітництва

1. Держава створює необхідні правові та економічні умови для здійснення суб’єктами наукової і науково-технічної діяльності вільних та рівноправних відносин з науковими та науково-технічними організаціями, іноземними юридичними особами, міжнародними науковими організаціями, іноземними та міжнародними науковими товариствами та об’єднаннями, якщо ці відносини не суперечать законодавству України.

2. Міжнародне наукове та науково-технічне співробітництво здійснюється шляхом:

1) проведення спільних наукових досліджень, технічних і технологічних розробок на основі кооперації, спільних науково-технічних програм;

2) проведення досліджень та розробок за спільними координаційними угодами;

3) виконання робіт, передбачених угодою, однією із сторін якої є організація іноземної держави або міжнародна організація;

4) проведення спільних досліджень та розробок з міжнародними колективами спеціалістів, міжнародними інститутами та спільними підприємствами, використання права власності на науковий та науково-технічний (прикладний) результат на основі договорів між суб'єктами наукової і науково-технічної діяльності;

5) взаємного обміну науковою та науково-технічною інформацією, використання об'єднаних міжнародних інформаційних фондів, банків даних;

6) проведення міжнародних конференцій, конгресів, симпозіумів;

7) взаємного обміну науковими, науково-технічними та науково-педагогічними кадрами, студентами і аспірантами, а також спільної підготовки спеціалістів;

8) участі у міжнародних наукових програмах, зокрема в рамкових програмах Європейського Союзу з досліджень та інновацій.

3. Суб'єкти наукової і науково-технічної діяльності можуть брати участь у виконанні міжнародних науково-технічних програм і проектів та укладати угоди з іноземними організаціями і юридичними особами, брати участь у діяльності іноземних та міжнародних наукових товариств, асоціацій і союзів на правах їх членів, укладати контракти з іноземними організаціями та юридичними особами, брати участь у міжнародних симпозіумах та інших заходах відповідно до законодавства України.

4. Держава забезпечує інтеграцію національного дослідницького простору до Європейського дослідницького простору шляхом реалізації його пріоритетів, зокрема:

1) підвищення ефективності національної дослідницької системи;

2) оптимізації міжнародної співпраці задля вирішення глобальних викликів, що стоять перед людством;

3) забезпечення участі у рамкових та спільних міжнародних програмах Європейського Союзу;

4) узгодження стратегії створення державних дослідницьких інфраструктур з дорожньою картою Європейських дослідницьких інфраструктур;

5) створення сприятливих умов для мобільності вчених;

6) забезпечення гендерної рівності;

7) повноцінного обміну, передачі та доступу до наукових знань.

5. Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері наукової і науково-технічної діяльності, визначає порядок реєстрації міжнародних науково-технічних програм і проектів, що виконуються в рамках міжнародного науково-технічного співробітництва українськими вченими, а також грантів, що надаються в рамках такого співробітництва.

6. Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері наукової і науково-технічної діяльності, проводить державну реєстрацію міжнародних науково-технічних програм і проектів, що виконуються в рамках міжнародного науково-технічного співробітництва українськими вченими, а також грантів, що надаються в рамках такого співробітництва.

7. Обмеження у сфері міжнародного наукового та науково-технічного співробітництва встановлюються законодавством України.

8. Звільняються від обов'язкового продажу на міжбанківському валютному ринку України надходження в іноземній валюті за міжнародно-технічними програмами і проектами, зареєстрованими відповідно частин п'ятої і шостої цієї статті.

9. Оплата видатків, пов'язаних з реалізацією міжнародно-технічних програм і проектів, що їх виконують державні наукові установи та вищі навчальні заклади, здійснюється у першочерговому порядку в повному обсязі.

Строк перерахування зазначених коштів органами Державної казначейської служби України не може перевищува-

ти одного дня з дня реєстрації фінансових зобов'язань державних наукових установ та вищих навчальних закладів.

Закон України
«Про державне регулювання діяльності
у сфері трансферу технологій»

Закон покликаний забезпечити ефективне використання науково-технічного та інтелектуального потенціалу України, технологічність виробництва продукції, охорону майнових прав на вітчизняні технології та/або їх складові на території держав, де планується або здійснюється їх використання, розширення міжнародного науково-технічного співробітництва у цій сфері. На виконання цього Закону України було затверджено необхідні для реалізації закону підзаконні акти. Однак результативність сфери трансферу технологій в Україні все ще залишається невисокою.

Головною метою державного регулювання діяльності у сфері трансферу технологій закон передбачає забезпечення розвитку національного промислового і науково-технічного потенціалу, його ефективне використання для вирішення завдань соціально-економічного розвитку держави та забезпечення технологічності виробництва вітчизняної продукції з урахуванням світового досвіду, можливих соціально-економічних, технологічних і екологічних наслідків від застосування технологій та їх складових, сприяння розвитку виробництва, в якому використовуються новітні вітчизняні технології.

Для забезпечення реалізації положень Закону, Міністерством освіти та науки України спільно з Фондом державного майна України, Національною академією наук України та іншими центральними органами виконавчої влади розроблено цілу низку підзаконних актів, які в установленому порядку були внесені на розгляд до Кабінету Міністрів України та прийняті ним.

Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання реалізації Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій»» від 1 серпня 2007 р. №

995 затвержене Типове положення про структурний підрозділ з питань трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності та внесені зміни до Типового положення про Головне управління освіти і науки Київської міської державної адміністрації, Управління освіти і науки обласної, Севастопольської міської державної адміністрації. Постановою доручено Міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади, Національній та галузевим академіям наук, що виконують функції, пов'язані з розробленням технологій та їх складових частин, набуттям, ліцензуванням і захистом прав інтелектуальної власності на них, трансфером та використанням нових технологій створити у центральних органах виконавчої влади, обласних та міських державних адміністраціях, установах Національної та галузевих академій наук України та в підпорядкованих їм організаціях структурні підрозділи, діяльність яких буде спрямована на забезпечення захисту прав та економічних інтересів суб'єктів трансферу технологій відповідної сфери суспільного виробництва, регіонів, держави згідно із законодавством.

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення Державної акредитації фізичних та юридичних осіб на право здійснення посередницької діяльності у сфері трансферу технологій» від 26 червня 2007 р. № 861 визначає порядок акредитації осіб, які мають намір займатися посередницькою діяльністю в сфері трансферу технологій. На виконання положень постанови прийнято Накази Міністерства освіти і науки України: «Про затвердження складу Державної комісії з питань акредитації фізичних та юридичних осіб на право провадження посередницької діяльності у сфері трансферу технологій» (від 24 липня 2007 р. № 646), «Про затвердження форми заявки та переліку документів, необхідних для проведення державної акредитації фізичних та юридичних осіб на право провадження посередницької діяльності у сфері трансферу технологій» (від 25 липня 2007 р. № 654). Проведено три засідання Комісії, на яких розглянуто 8 заявок від юридичних осіб і 2 заявки від фізичних осіб на право проведення посередницької діяльності у сфері трансферу технологій. За результатами розгляду Комісії видано 10

свідоцтв про державну акредитацію на право проведення посередницької діяльності у сфері трансферу технологій.

Згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про передачу МОН повноважень на затвердження порядку ведення Державного реєстру договорів про трансфер технологій» від 06.02.08 № 252 Міністерство освіти і науки України забезпечує ведення державного реєстру договорів про трансфер технологій, що сприятиме систематизації та уніфікації інформації щодо трансферу технологій, забезпеченню охорони майнових прав на вітчизняні технології та розширенню міжнародного співробітництва у цій сфері. На виконання зазначеного розпорядження розроблено Порядок державної реєстрації договорів про трансфер технологій та ведення Державного реєстру договорів про трансфер технологій, який затверджено наказом МОН від 14 травня 2008 року № 409 та зареєстровано в Міністерстві юстиції України 28 травня 2008 р. № 464/15155.

Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження мінімальних ставок винагороди авторам технологій і особам, які здійснюють їх трансфер» від 04.06.08 № 520 затверджено мінімальні ставки винагороди авторам технологій і особам, які здійснюють їх трансфер, в залежності від обсягу продукції, що вироблена з її застосуванням, що сприятиме розвитку цивілізованого ринку трансферу технологій, інноваційних продуктів, товарів і послуг в Україні.

ЗАКОН УКРАЇНИ **Про державне регулювання діяльності** **у сфері трансферу технологій⁴⁵**

Цей Закон визначає правові, економічні, організаційні та фінансові засади державного регулювання діяльності у сфері трансферу технологій і спрямований на забезпечення ефективного використання науково-технічного та інтелек-

⁴⁵ Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій : Закон України від 14 вересня 2006 р. № 143-V // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 45. – Ст. 434.

туального потенціалу України, технологічності виробництва продукції, охорони майнових прав на вітчизняні технології та/або їх складові на території держав, де планується або здійснюється їх використання, розширення міжнародного науково-технічного співробітництва у цій сфері.

Розділ I

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів

1. У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні:

1) високі технології – технології, розроблені на основі новітніх наукових знань, які за своїм технологічним рівнем перевищують кращі вітчизняні та іноземні аналоги і конкурентоспроможні на світовому ринку наукомісткої продукції;

2) договір про трансфер технології – договір, укладений у письмовій формі між особами, яким належать та/або яким повністю чи частково передаються майнові права на технологію або її складові;

3) документація – зафіксована на матеріальному носії інформація про технологію та її складові (нормативна, науково-технічна, проектна, конструкторська, технологічна документація, звіти про результати виконання патентно-кон'юнктурних, наукових, науково-дослідних, конструкторських і проектних робіт, державних випробувань складових технологій), наявність якої забезпечує їх використання;

4) нематеріальний актив – об'єкт (об'єкти) права інтелектуальної власності, а також інші аналогічні права, визнані в порядку, встановленому законодавством, об'єктом права власності;

5) ноу-хау – технічна, організаційна або комерційна інформація, що отримана завдяки досвіду та випробуванням технології та її складових, яка: не є загальновідомою чи легкодоступною на день укладення договору про трансфер технологій; є істотною, тобто важливою та корисною для виробництва продукції, технологічного процесу та/або надання послуг; є визначеною, тобто описаною достатньо вичерпно, щоб можливо було перевірити її відповідність критеріям незагальновідомості та істотності;

6) об'єкт технології – наукові та науково-прикладні результати, об'єкти права інтелектуальної власності (зокрема, винаходи, корисні моделі, твори наукового, технічного характеру, комп'ютерні програми, комерційні таємниці), ноу-хау, в яких відображено перелік, строки, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції, надання послуг;

7) патентна чистота – властивість технологій та/або їх складових бути вільно використаними в певній державі без загрози порушення діючих на її території прав інтелектуальної власності на технології та/або складові технологій, що посвідчуються охоронними документами цієї держави (патентами) та свідоцтвами, які належать третім особам, визначена згідно з охоронними документами (патентами) і свідоцтвами на ці об'єкти та нормативно-правовими актами держави (держав), де планується використання зазначених технологій та їх складових, а також відповідно до конкретного періоду часу, обумовленого строком дії охоронних документів (патентів) і свідоцтв на технології та/або їх складові на території такої держави (держав);

8) патентно-кон'юнктурні дослідження – системний науковий аналіз властивостей технологій та їх складових, які впливають з їх правової охорони, стану ринків технологій, їх складових та продукції, патентної та ліцензійної ситуації, що склалася щодо них, характеру виробництва продукції;

9) ринок технологій – система взаємовідносин споживачів технологій та їх складових та/або конкуруючих між собою постачальників цих технологій та їх складових, спрямованих на задоволення суспільних і державних потреб у відповідних технологіях, їх складових та продукції, виготовлених з їх застосуванням;

10) складова технології – частина технології, де відображено окремі елементи технології у вигляді наукових та науково-прикладних результатів, об'єктів права інтелектуальної власності, ноу-хау;

11) технологія – результат науково-технічної діяльності, сукупність систематизованих наукових знань, технічних, організаційних та інших рішень про перелік, строк, порядок та

послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції, надання послуг;

12) технології подвійного призначення – технології, які, крім цивільного призначення, можуть бути використані для розроблення, виробництва або використання озброєння, військової чи спеціальної техніки;

13) трансфер технології – передача технології, що оформляється шляхом укладення між фізичними та/або юридичними особами двостороннього або багатостороннього договору, яким установлюються, змінюються або припиняються майнові права та обов'язки щодо технології та/або її складових;

14) уповноважений орган з питань формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері трансферу технологій – головний орган у системі центральних органів виконавчої влади, що формує та забезпечує реалізацію державної політики у сфері науки та інновацій;

15) уповноважений орган з питань реалізації державної політики у сфері трансферу технологій – центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності.

Стаття 2. Законодавство про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій

1. Законодавство про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій базується на Конституції України, Цивільному кодексі України, Господарському кодексі України, цьому Законі, законах України «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», «Про наукову і науково-технічну експертизу», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про інноваційну діяльність», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем», «Про авторське право і суміжні права», «Про фінансовий лізинг», «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання», «Про охорону прав на сорти рослин», «Про охорону прав на знаки для товарів

і послуг», «Про захист від недобросовісної конкуренції», інших нормативно-правових актах, а також чинних міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, у сфері науково-технічного співробітництва, інноваційної діяльності, трансферу технологій.

Стаття 3. Суб'єкти трансферу технологій

1. Суб'єктами трансферу технологій є:

1) уповноважений орган з питань формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері трансферу технологій, уповноважений орган з питань реалізації державної політики у сфері трансферу технологій, інші центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, а також Національна академія наук України та галузеві академії наук, які беруть участь у закупівлі, передачі та/або використанні технологій;

2) підприємства, наукові установи, організації, вищі навчальні заклади та інші юридичні особи незалежно від форми власності, що створюють та/або використовують технології та/або їх складові і яким належать або передаються майнові права на використання об'єктів права інтелектуальної власності, що є складовими технологій;

3) фізичні особи, які безпосередньо беруть участь у створенні, трансфері та застосуванні технологій та/або їх складових, надають необхідні для цього інформаційні, фінансові та інші послуги на всіх стадіях просування технологій та/або їх складових на ринок.

Стаття 4. Взаємодія суб'єктів трансферу технологій

1. Суб'єкти трансферу технологій взаємодіють між собою шляхом:

1) створення технологій та/або їх складових;

2) обміну досвідом та інформацією про науково-технологічні досягнення;

3) проведення консультацій з основних питань науково-технічної і технологічної політики стосовно застосування технологій та їх складових;

4) виробництва та здійснення кооперації постачання технологій та/або їх складових у межах договорів про їх трансфер;

5) укладення інших цивільно-правових договорів відповідно до законодавства.

Стаття 5. Міжнародне співробітництво України у сфері трансферу технологій

1. Міжнародне співробітництво у сфері трансферу технологій передбачає:

1) укладення двосторонніх і багатосторонніх міжнародних договорів України щодо науково-технічного, технологічного, інвестиційного співробітництва і кооперації;

2) залучення інвестицій у науково-технічний комплекс України;

3) сприяння запровадженню в Україні міжнародних стандартів, зокрема стандартів системи управління якістю;

4) передачу технологій у рамках науково-технічної і виробничої кооперації та інвестиційного співробітництва;

5) забезпечення участі вітчизняних підприємств, наукових установ, організацій та вищих навчальних закладів у міжнародних виставках та ярмарках високотехнологічної продукції і технологій;

6) участь у розвитку вітчизняних сегментів міжнародних інформаційних і комунікаційних систем з питань інтелектуальної власності та трансферу технологій.

Розділ II

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ

Стаття 6. Завдання та повноваження

уповноваженого органу з питань формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері трансферу технологій

1. Основним завданням уповноваженого органу з питань формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері трансферу технологій є забезпечення формування державної політики щодо трансферу технологій, набуття, охорони і захисту об'єктів права інтелектуальної власності, передачі майнових прав на технології та/або їх складові, створені з використанням коштів Державного бюджету України (далі – бюджетні кошти).

2. Уповноважений орган з питань формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері трансферу технологій для виконання покладених на нього завдань:

1) погоджує проекти концепцій державних програм розвитку галузей економіки та державних програм у частині трансферу технологій;

2) подає державним замовникам пропозиції до проектів державних програм розвитку галузей економіки стосовно набуття або передачі майнових прав на технології та/або їх складові;

3) подає Кабінету Міністрів України пропозиції щодо законодавчого стимулювання діяльності із створення та впровадження високих технологій;

4) подає в установленому порядку пропозиції щодо здійснення за державним замовленням галузевої підготовки та перепідготовки фахівців з питань інтелектуальної власності, управління інноваційною діяльністю (інноваційними проектами) і трансферу технологій, що передбачає одержання дипломів державного зразка;

5) виконує інші функції, передбачені законом.

Стаття 7. Завдання та повноваження уповноваженого органу з питань реалізації державної політики у сфері трансферу технологій

1. Основними завданнями уповноваженого органу з питань реалізації державної політики у сфері трансферу технологій є:

1) визначення найбільш ефективних шляхів використання і трансферу технологій та їх складових, насамперед вітчизняного походження;

2) забезпечення системного підходу до ведення реєстрів технологій та контролю за передачею майнових прав на технології та їх складові, створені за бюджетні кошти, узагальнення даних галузевих реєстрів технологій та звітів про всі роботи, пов'язані із створенням і використанням технологій та їх складових;

3) розвиток інфраструктури та залучення інвестицій у сферу трансферу технологій;

4) виявлення, запобігання та припинення порушень у цій сфері.

2. Уповноважений орган з питань реалізації державної політики у сфері трансферу технологій бере участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики, пов'язаної з набуттям і передачею майнових прав на технології та/або їх складові, створені з використанням бюджетних коштів, сприяє розвитку вітчизняних технологій, виробництву вітчизняної конкурентоспроможної продукції.

3. Уповноважений орган з питань реалізації державної політики у сфері трансферу технологій для виконання покладених на нього завдань:

1) підтримує розвиток інфраструктури у сфері трансферу технологій і стимулює залучення інвестицій у цю сферу для інноваційного розвитку національної економіки і технологічного оновлення виробництва;

2) готує та подає пропозиції щодо вдосконалення функціонування державних регіональних центрів науки, інновацій та інформатизації, що входять до складу державної системи науково-технічної та економічної інформації, відділень науково-технічної, зокрема кон'юнктурно-економічної і патентної, інформації на регіональному рівні;

3) бере участь у підготовці пропозицій щодо координації галузевої підготовки та перепідготовки фахівців з питань інтелектуальної власності, трансферу технологій та управління інноваційною діяльністю;

4) здійснює за пропозицією осіб, які мають права на технології та їх складові, створені за бюджетні кошти, заходи щодо забезпечення фінансування закордонного патентування об'єктів права інтелектуальної власності за рахунок коштів, передбачених на такі цілі в Державному бюджеті України, а також організовує залучення інших надходжень для фінансування закордонного патентування;

5) погоджує ввезення в Україну технологій, придбання яких передбачається за бюджетні кошти;

6) погоджує трансфер технологій, створених чи придбаних за бюджетні кошти, юридичним особам, що зареєстровані в інших країнах, або фізичним особам – іноземцям або особам без громадянства та здійснює їх реєстрацію;

7) веде реєстр технологій, створених чи придбаних за бюджетні кошти, здійснює облік та контроль за переданими технологіями;

8) здійснює контроль за виплатою винагороди авторам за рахунок коштів, одержаних у результаті трансферу технологій, згідно із статтею 23 цього Закону в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

9) веде реєстр технологій, що створені або придбані підприємствами державної форми власності та пропонуються для реєстрації суб'єктами трансферу технологій (власниками технологій);

10) виконує інші функції, передбачені законом.

4. З метою виявлення, запобігання та припинення порушень у сфері інтелектуальної власності, інноваційної діяльності та трансферу технологій уповноважений орган з питань реалізації державної політики у сфері трансферу технологій взаємодіє з відповідними структурними підрозділами Міністерства внутрішніх справ України, центральним органом виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної податкової політики, Служби безпеки України.

Стаття 8. Повноваження центральних органів виконавчої влади, Національної академії наук України та галузевих академій наук у сфері трансферу технологій

1. Центральні органи виконавчої влади подають Кабінету Міністрів України за погодженням з уповноваженим органом з питань формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері трансферу технологій пропозиції до проектів державних програм розвитку галузей економіки стосовно набуття або передачі прав на технології та/або їх складові.

2. Центральні органи виконавчої влади, до сфери управління яких належать науково-виробничі підприємства, наукові установи та організації, вищі навчальні заклади, що проводять згідно з їх положеннями наукову та науково-технічну діяльність, Національна академія наук України та галузеві академії наук, у віданні яких перебувають підприємства, наукові установи, організації, науково-виробничі об'єднання і

технологічні парки, які можуть створювати та/або використовувати технології та їх складові:

1) розробляють галузеві комплексні програми технологічного оновлення підприємств як складові програм розвитку окремих галузей економіки та забезпечують їх виконання;

2) сприяють створенню конкурентоспроможних, імпортозамінних технологій та їх складових;

3) забезпечують формування баз даних про технології та/або їх складові, майнові права, зокрема про майнові права інтелектуальної власності, які належать підприємствам, науковим установам, організаціям та вищим навчальним закладам, що належать до сфери управління відповідного центрального органу виконавчої влади або перебувають у віданні Національної академії наук України чи відповідної галузевої академії наук, забезпечують доступ до них осіб, заінтересованих у використанні певної технології та/або її складових;

4) подають інформацію уповноваженому органу з питань реалізації державної політики у сфері трансферу технологій про завершені технології, зокрема створені або придбані за бюджетні кошти, про технології, створені або придбані підприємствами державної форми власності, а також про технології, що пропонуються для реєстрації суб'єктами трансферу технологій (власниками технологій), для включення їх до реєстру;

5) подають інформацію уповноваженому органу з питань реалізації державної політики у сфері трансферу технологій про передані технології, створені за бюджетні кошти підприємствами, науковими установами, організаціями та вищими навчальними закладами, що належать до сфери їх управління, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

6) забезпечують додержання вимог міжнародних договорів України щодо запобігання техногенному ризику, поширенню потенційно небезпечних технологій та щодо екологічної безпеки технологій;

7) сприяють залученню інвестицій до виконання галузевих комплексних програм технологічного оновлення підприємств;

8) готують та подають уповноваженому органу з питань реалізації державної політики у сфері трансферу технологій пропозиції щодо найбільш ефективних шляхів використання та/або трансферу технологій та їх складових, насамперед вітчизняного походження;

9) подають уповноваженому органу з питань реалізації державної політики у сфері трансферу технологій клопотання про необхідність підтримання патентування технологій та/або їх складових за межами України;

10) беруть участь у підготовці проектів договорів про трансфер технологій;

11) забезпечують своєчасне подання уповноваженому органу з питань реалізації державної політики у сфері трансферу технологій звітів про патентно-кон'юнктурні, наукові дослідження, конструкторські, проектні, випробувальні роботи, пов'язані із створенням і використанням технологій та їх складових, патентуванням та ліцензуванням прав на них, про виплату винагороди їх авторам;

12) здійснюють контроль за передачею майнових прав на технології та їх складові, створені за бюджетні кошти, підприємствам, науковим установам, організаціям та вищим навчальним закладам, які у своїй діяльності будуть використовувати ці технології відповідно до укладеного договору;

13) здійснюють контроль за виплатою підприємствами, науковими установами, організаціями та вищими навчальними закладами, які у своїй діяльності будуть використовувати технології та/або їх складові, винагороди авторам технологій та/або їх складових відповідно до укладеного з ними договору та в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

14) здійснюють контроль за веденням обліку технологій та/або їх складових у складі майна підприємств, наукових установ, організацій та вищих навчальних закладів, яким передані права на технології та/або їх складові, у тому числі нематеріальних активів, які є складовими технологій;

15) виконують у межах своїх повноважень інші функції, встановлені законодавством.

3. Для забезпечення виконання функцій, пов'язаних із створенням, використанням, патентуванням та ліцензуван-

ням прав на технології та їх складові, уповноважений орган з питань формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері трансферу технологій, уповноважений орган з питань реалізації державної політики у сфері трансферу технологій, інші центральні органи виконавчої влади, Національна академія наук України та галузеві академії наук створюють у межах чисельності та фонду оплати праці структурні підрозділи з питань трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності, а також у межах своїх повноважень підрозділи з питань трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності на підприємствах, у наукових установах, організаціях та вищих навчальних закладах, що належать до сфери управління відповідного центрального органу виконавчої влади або перебувають у віданні відповідної академії наук.

У разі потреби підрозділи з питань трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності можуть створюватися на підприємствах, у вищих навчальних закладах, що належать до сфери управління центральних органів виконавчої влади, Національної академії наук України та галузевих академій наук.

Типове положення про структурний підрозділ з питань трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності затверджується Кабінетом Міністрів України.

Центральні органи виконавчої влади у межах своїх повноважень здійснюють заходи щодо недопущення недобросовісної конкуренції, контрафакції і несанкціонованого розповсюдження технологій та поширення конфіденційної інформації, розповсюдження технологій подвійного використання без дозволу власника майнових прав.

4. Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері статистики, здійснює статистичні спостереження щодо трансферу та використання технологій та/або їх складових, зокрема об'єктів права інтелектуальної власності. Порядок здійснення спостереження та форма статистичної звітності щодо трансферу та використання технологій та/або їх складових затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Стаття 9. Повноваження Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих органів виконавчої влади, виконавчих органів сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад у сфері трансферу технологій

1. Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві органи виконавчої влади та виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад у межах своїх повноважень:

1) розробляють комплексні програми технологічного оновлення підприємств, що належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, як складові регіональних програм економічного і соціального розвитку та подають їх на затвердження Верховній Раді Автономної Республіки Крим, обласним і районним радам;

2) створюють сприятливі умови для розроблення та використання відповідних технологій та/або їх складових;

3) створюють регіональні бази даних про технології та їх складові, подають інформацію про технології до регіональних державних центрів науки, інновацій та інформатизації і уповноваженому органу з питань реалізації державної політики у сфері трансферу технологій, забезпечують поширення інформації про технологічні потреби регіону з метою залучення коштів для технологічного переоснащення підприємств регіону;

4) беруть участь у міжнародному науково-технічному співробітництві, сприяють залученню іноземних інвестицій для технологічного переоснащення підприємств регіону;

5) у межах передбачених коштів відповідного бюджету фінансують дослідження та розробки з розв'язання проблем технологічного переоснащення підприємств регіону;

6) сприяють розвитку інфраструктури у сфері трансферу технологій.

Стаття 10. Інформаційне забезпечення трансферу технологій

1. Уповноважений орган з питань реалізації державної політики у сфері трансферу технологій, центральні органи виконавчої влади, Національна академія наук України та

галузеві академії наук у межах своїх повноважень забезпечують інформаційно-консультаційне супроводження трансферу технологій через установи та організації державної системи науково-технічної інформації шляхом збирання, ведення обліку, архівного зберігання, розповсюдження в установленому законодавством порядку наукової, конструкторської та проектної документації, поширення науково-технічної, кон'юнктурно-економічної та патентної інформації, пов'язаної з технологіями та їх складовими.

2. Установи та організації державної системи науково-технічної та патентної інформації забезпечують:

1) формування інформаційних ресурсів науково-технічної, кон'юнктурно-економічної та патентної інформації з урахуванням усіх доступних джерел інформації про складові технологій;

2) створення в межах чисельності та фонду оплати праці регіональних відділень науково-технічної інформації;

3) підготовку за дорученням уповноваженого органу з питань реалізації державної політики у сфері трансферу технологій та на замовлення інших суб'єктів трансферу технологій інформаційно-аналітичних довідок про технології та їх складові;

4) формування галузевих і регіональних автоматизованих баз даних про технології та їх складові, створені з використанням бюджетних коштів, зокрема про патентно-кон'юнктурні, наукові дослідження, конструкторські, проектні та випробувальні роботи, пов'язані із створенням і використанням технологій та/або їх складових, інтеграцію таких баз даних у міжнародні інформаційні мережі з питань трансферу технологій;

5) проведення рекламно-інформаційних заходів, семінарів, конференцій, засідань за круглим столом, виставок, громадського обговорення інформації про технології та їх складові з метою поширення цієї інформації в регіонах;

6) ознайомлення на безоплатній основі фізичних та юридичних осіб, які беруть участь у створенні, використанні та трансфері технологій, з реферативною патентною інформацією про технології та їх складові;

7) надання заінтересованим особам у встановленому уповноваженим органом з питань реалізації державної політики у сфері трансферу технологій порядку переліку наявних в Україні та за її межами технологій та/або їх складових, зокрема технологічних інновацій, науково-технічної, зокрема кон'юнктурно-економічної і патентної, інформації про технології та/або їх складові, майнові права або частка майнових прав на які належать державі.

3. Для проведення державної експертизи технологій та патентно-кон'юнктурних досліджень установи та організації державної системи науково-технічної та патентної інформації забезпечують:

1) пошук, систематизацію та аналіз науково-технічної, кон'юнктурно-економічної і патентної інформації про вітчизняні та іноземні технології та їх складові;

2) підготовку аналітичних довідок про вітчизняні та іноземні технології та їх складові.

Стаття 11. Порядок передачі майнових прав на технології, створені за бюджетні кошти

1. Майнові права на технологію та/або її складові, що створені у процесі виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, які фінансуються за рахунок бюджетних коштів, належать установам, організаціям та підприємствам – виконавцям цих робіт (далі – виконавці) відповідно до Цивільного кодексу України, крім випадків, передбачених частиною другою цієї статті.

2. Майнові права на технологію та/або її складові, що створені у процесі виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, які фінансуються за рахунок бюджетних коштів, передаються установами, організаціями та підприємствами – виконавцями органам державної влади, Національній академії наук України та галузевим академіям наук, які здійснюють фінансування зазначених науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (далі – замовники), з урахуванням положень Цивільного кодексу України, якщо технологію та/або її складові віднесено до державної таємниці та в інших випадках, визначених законом.

3. У випадках, передбачених частиною другою цієї статті, виконавець направляє замовнику повідомлення про створену під час виконання науково-дослідної та дослідно-конструкторської роботи технологію та/або її складові протягом одного місяця з дня одержання повідомлення від автора технології та/або її складових.

Замовник протягом двох місяців з дня одержання від виконавця повідомлення або уповноважена ним державна установа має:

1) укласти з виконавцем договір про набуття замовником майнових прав на технологію та/або її складові;

2) для об'єктів права інтелектуальної власності – складових технологій, набуття права на які засвідчується охоронним документом, визначити сторону, що здійснює їх правову охорону та за потреби забезпечити подання заявок на отримання зазначених охоронних документів;

3) врегулювати питання укладення з автором письмового договору про розмір та умови виплати йому (його правонаступнику) винагороди відповідно до економічної цінності технології та/або її складових або іншої вигоди, що може бути одержана від використання зазначених об'єктів.

Якщо замовник не виконає зазначених у частині другій цієї статті вимог у встановлений строк, дії, визначені частиною третьою цієї статті, із забезпечення правової охорони зазначених об'єктів права інтелектуальної власності здійснює виконавець, до якого переходять майнові права на створену технологію та/або її складові.

4. Центральні органи виконавчої влади, Національна академія наук України та галузеві академії наук (замовники створення технології) мають право безоплатно використовувати технологію та/або її складові з метою виконання робіт або постачання для державних потреб продукції, необхідної для виконання державних функцій, що обов'язково передбачається в договорі на створення технології та/або її складових.

5. Особа, за якою закріплюються майнові права на технологію, або уповноважена нею державна установа та замовники створення технології:

1) вчиняє дії з набуття та охорони прав на технологію та/або її складові, отримує охоронні документи на об'єкти права інтелектуальної власності – складові технології;

2) виплачує винагороду авторам технологій та/або об'єктів права інтелектуальної власності після їх трансферу та укладає договори про передачу технологій.

6. Технології та/або їх складові, створені або придбані за бюджетні кошти, використовуються переважно на території України.

Майнові права на технології, створені за бюджетні кошти, можуть передаватися для використання на території іноземних держав у порядку, визначеному цим Законом.

7. У разі якщо складові технологій частково створено за рахунок власних коштів підприємств, наукових установ, організацій та вищих навчальних закладів і фізичних осіб, а частково – за рахунок бюджетних коштів, майнові права на ці складові розподіляються на підставі договору про їх створення та використовуються за умовами договору про їх трансфер.

8. Порядок формування і виконання замовлення на проведення наукових досліджень і розробок, проектних та конструкторських робіт за рахунок бюджетних коштів та забезпечення проведення моніторингу за станом впровадження і використання результатів завершених наукових розробок, які виконувалися за рахунок бюджетних коштів, затверджується Кабінетом Міністрів України.

Розділ III

ФОРМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ

Стаття 12. Мета державного регулювання діяльності у сфері трансферу технологій

1. Основною метою державного регулювання діяльності у сфері трансферу технологій є забезпечення розвитку національного промислового і науково-технічного потенціалу, його ефективне використання для виконання завдань соціально-економічного розвитку держави та забезпечення технологічності виробництва вітчизняної продукції з ураху-

ванням світового досвіду, можливих соціально-економічних, технологічних і екологічних наслідків від застосування технологій та їх складових, сприяння розвитку виробництва, в якому використовуються новітні вітчизняні технології та їх складові.

Стаття 13. Закордонне патентування

1. Закордонне патентування технологій або їх складових, створених за бюджетні кошти, здійснюється за рахунок власних коштів підприємств, наукових установ, організацій та вищих навчальних закладів – розробників технологій та/або об'єктів права інтелектуальної власності або за рахунок інших джерел, не заборонених законодавством.

2. Закордонне патентування технологій або їх складових, створених за бюджетні кошти, відповідно до частини другої статті 11 та пункту 4 частини третьої статті 7 цього Закону здійснюється за рахунок коштів, передбачених на такі цілі в Державному бюджеті України.

Стаття 14. Державна експертиза технологій

1. Державна експертиза проводиться для:

1) технологій та/або їх складових, які закуповуються за бюджетні кошти;

2) технологій та/або їх складових, створених або придбаних за бюджетні кошти, які передаються юридичним особам, що зареєстровані в інших країнах, або фізичним особам – іноземцям або особам без громадянства.

Проведення державної експертизи організовується уповноваженим органом з питань реалізації державної політики у сфері трансферу технологій.

Метою проведення державної експертизи є визначення економічної доцільності та корисності для держави і суспільства впровадження технологій та їх складових з урахуванням можливих екологічних і соціально-економічних наслідків від їх застосування.

2. Державна експертиза технологій проводиться відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу» з урахуванням особливостей, визначених цим Законом. Порядок проведення державної експертизи технологій встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Державна експертиза технологій та/або їх складових проводиться на підставі техніко-економічного обґрунтування можливості їх використання на території України або передачі майнових прав на них за межі України, звіту про патентно-кон'юнктурні дослідження та патентного формуляра, які оформляються відповідно до державних стандартів.

3. Під час проведення державної експертизи технологій та їх складових обов'язково визначаються:

- 1) технологічний рівень і новизна технологій, їх складових та обладнання;
- 2) орієнтовна ринкова ціна технологій та обладнання чи розмір плати за їх використання;
- 3) конкурентоспроможність технологій та продукції, яка буде виготовлена із застосуванням цих технологій;
- 4) патентна чистота технологій, їх складових;
- 5) відповідність технологій нормам техногенної та екологічної безпеки, технічного регулювання, міжнародним і національним стандартам.

4. Державна експертиза технологій та/або їх складових, створених або придбаних за бюджетні кошти, які передаються юридичним особам, що зареєстровані в інших країнах, або фізичним особам – іноземцям або особам без громадянства, проводиться без з'ясування питань, передбачених пунктами 2, 4 і 5 частини третьої цієї статті.

5. Під час проведення державної експертизи технологій встановлюється відповідність технологій, обладнання, які передбачається передати для використання на території України, таким вимогам:

- 1) спрямованість на виробництво нової продукції або на вдосконалення якості існуючої;
- 2) забезпечення технологічності виробництва продукції, зниження його витратності, енерго- та матеріаломісткості;
- 3) забезпечення використання місцевих матеріальних та людських ресурсів;
- 4) відсутність в Україні таких технологій вітчизняного походження або перевищення технологічних показників існуючих технологій вітчизняного походження;

5) відсутність у базі даних уповноваженого органу з питань реалізації державної політики у сфері трансферу технологій інформації про аналогічну вітчизняну технологію та/або її складові та їх розробників і постачальників (під час державної експертизи технологій та/або їх складових, які передбачається ввозити на територію України).

6. У разі якщо під час державної експертизи технологій та/або їх складових буде виявлено запатентовані об'єкти, майнові права інтелектуальної власності на які планується передати для використання за межами України, та встановлено, що в державі, де їх буде використано, не забезпечується захист таких прав, особа, якій належать ці права і яка надає ліцензію на використання запатентованих складових технологій, зобов'язана вжити заходів для належного захисту зазначених прав у державі, де їх буде використано, відповідно до міжнародних вимог.

7. Положення цієї статті не поширюються на експорт технологій та/або їх складових, що регламентуються Законом України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання».

Стаття 15. Погодження трансферу та реєстрація технологій, створених або придбаних за бюджетні кошти, які передаються юридичним особам, що зареєстровані в інших країнах, або фізичним особам – іноземцям або особам без громадянства

1. Уповноважений орган з питань реалізації державної політики у сфері трансферу технологій після отримання висновку державної експертизи згідно із статтею 14 цього Закону приймає рішення щодо погодження трансферу технології, її складових, створених або придбаних за бюджетні кошти, юридичним особам, що зареєстровані в інших країнах, або фізичним особам – іноземцям або особам без громадянства та вносить дані про технологію та її складові до Державного реєстру переданих технологій.

Погодження трансферу технологій, реєстрація технологій, їх складових, визначених цією статтею, та здійснення державної експертизи щодо цих технологій, їх складових від-

повідно до статті 14 цього Закону не повинні перевищувати тридцяти днів з дня отримання матеріалів для проведення експертизи.

Порядок погодження трансферу та реєстрації технологій, створених або придбаних за бюджетні кошти, які передаються юридичним особам, що зареєстровані в інших країнах, або фізичним особам – іноземцям або особам без громадянства, визначається Кабінетом Міністрів України.

Положення цієї статті не поширюються на експорт технологій та/або їх складових, що регламентуються Законом України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання».

2. Кошти, отримані під час продажу технологій або технологій і обладнання, використовуються з урахуванням особливостей, визначених цим Законом.

Стаття 16. Реєстрація технологій, створених або придбаних підприємствами державної форми власності

Підприємства державної форми власності, що створюють або закупають технології або їх складові, реєструють їх з метою визначення можливості їх використання в Україні.

Реєстрація здійснюється уповноваженим органом з питань реалізації державної політики у сфері трансферу технологій у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Стаття 17. Погодження ввезення в Україну технологій, придбання яких передбачається за бюджетні кошти

1. Погодження ввезення в Україну технологій проводиться під час закупівлі їх або їх складових за бюджетні кошти та з метою запобігання ввезенню морально застарілих технологій і таких, що можуть завдати шкоди навколишньому природному середовищу або здоров'ю людей, а також контролю за впровадженням ввезених технологій.

2. Обов'язковою умовою погодження є проведення державної експертизи згідно із статтею 14 цього Закону.

3. Уповноважений орган з питань реалізації державної політики у сфері трансферу технологій здійснює погоджен-

ня ввезення технологій або їх складових після отримання висновку експертизи.

4. Порядок погодження ввезення в Україну технологій або їх складових визначається Кабінетом Міністрів України.

Стаття 18. Патентно-кон'юнктурні дослідження у сфері трансферу технологій

1. Патентно-кон'юнктурні дослідження проводяться під час розроблення науково-технічних прогнозів розвитку технологій та їх складових, під час їх створення, визначення доцільності набуття та/або передачі прав на них, під час підготовки до виробництва продукції з їх застосуванням.

2. Патентно-кон'юнктурні дослідження проводяться відповідно до затверджених державних стандартів та методик.

3. Уповноважений орган з питань реалізації державної політики у сфері трансферу технологій, центральні органи виконавчої влади, Національна академія наук України та галузеві академії наук у межах своїх повноважень координують та забезпечують проведення патентно-кон'юнктурних досліджень за участю розробників відповідних технологій та/або їх складових.

Розділ IV

ДОГОВОРИ ПРО ТРАНСФЕР ТЕХНОЛОГІЙ

Стаття 19. Умови укладення договорів про трансфер технологій

1. Істотними умовами укладення договорів про трансфер технологій є:

1) перелік складових технологій, що передаються (з визначенням їх функціональних властивостей та гарантованих показників);

2) ціна технологій чи розмір плати за їх використання;

3) строки, місце та спосіб передачі технологій та/або їх складових;

4) умови передачі технічних знань, необхідних для монтажу, експлуатації та забезпечення функціонування обладнання, придбання чи оренди, монтажу і використання машин, обладнання, комплектувальних частин та матеріалів;

5) розмір, порядок та умови виплати винагороди за використання технологій, а також вид виплат (разові платежі

– паушальні, періодичні відрахування – роялті або інші види виплат);

6) відповідальність сторін за порушення умов договору;

7) порядок вирішення спірних питань стосовно виконання умов договору.

Договори про трансфер технологій повинні включати також умови щодо:

1) ліцензії та її умови на використання технологій та їх складових;

2) територіальних обмежень (заборона використовувати передані за договором технологію, її складові на території, не передбаченій у договорі);

3) обмежень галузі застосування технологій та їх складових;

4) порядку надання субліцензій на складові технології третім особам (у разі потреби включення третіх осіб у технологічний процес виробництва продукції), крім випадків передачі прав на використання знаків для товарів і послуг, комерційних (фірмових) найменувань, з визначенням обмежень права на використання технології та її складових, включаючи обмеження кола осіб, яким дозволено використовувати складові технологій і мати доступ до інформації про них;

5) передачі прав на ноу-хау, техніко-економічні обґрунтування, плани, інструкції, специфікації, креслення та інші інформаційні матеріали про технології та їх складові, необхідні для ефективного їх використання, включаючи обмеження, пов'язані з умовами збереження конфіденційності інформації про технології та їх складові під час їх використання;

6) проведення робіт з удосконалення технологій та їх складових і порядок надання сторонами інформації про ці вдосконалення;

7) надання консультацій та послуг з проектування, асистування та навчання кадрів, які забезпечують реалізацію технологій, і управлінського персоналу особи, якій передаються права на технологію та її складові;

8) страхування технологій та їх складових;

9) порядку компенсації витрат, пов'язаних з трансфером технологій, включаючи пристосування технологій та їх складових до умов підприємства, наукової установи, організації та вищого навчального закладу, де вони будуть використовуватися, навчання персоналу;

10) обмежень, що стосуються діяльності сторін у разі закінчення строку дії договору, його розірвання або виникнення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили).

Стаття 20. Особливості укладення договорів про трансфер технологій

1. Під час передачі (трансферу) технологій укладаються договори, визначені Цивільним кодексом України, щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності з урахуванням вимог статті 19 цього Закону.

2. Разом з договором про трансфер технологій можуть укладатися договори про:

1) гарантії осіб, які передають технології та їх складові, стосовно можливості досягнення економічних показників і виробництва продукції із застосуванням цих технологій та складових;

2) гарантії осіб, які передають технології та їх складові, стосовно конфіденційності та нерозголошення інформації третім особам;

3) проведення комплексу інженерних, екологічних або інших робіт, необхідних для застосування технологій та їх складових;

4) обслуговування обладнання.

Стаття 21. Обмеження щодо укладення договорів про трансфер технологій

1. Не допускається укладення договорів про трансфер технологій, які передбачають:

1) ввезення в Україну технологій та/або їх складових, які можуть завдати шкоди навколишньому природному середовищу або здоров'ю людей;

2) здійснення виплат, що значно перевищують ціну технології та її складових;

3) встановлення зобов'язань щодо придбання в особи, яка передає технологію та/або її складові, сировини, напівфабри-

катів, обладнання та його комплектувальних частин, що не застосовуються під час виробництва відповідної продукції;

4) встановлення зобов'язань щодо переважного продажу продукції, виготовленої із застосуванням технології, покупцям, визначеним особою, яка передає цю технологію, та використання визначеного нею персоналу;

5) право особи, яка передає технологію, визначати ціну продажу або реекспорту продукції, виготовленої із застосуванням цієї технології;

6) встановлення необґрунтованих обмежень обсягу виробництва продукції;

7) встановлення обмежень, які суперечать законодавству, стосовно використання майнових прав на технології та їх складові;

8) заборону використання аналогічних або більш досконалих технологій та їх складових;

9) заборону або обмеження експорту продукції, виготовленої із застосуванням технології;

10) встановлення зобов'язань щодо використання запатентованого об'єкта права інтелектуальної власності, який не використовується у процесі застосування технологій.

Розділ V

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ

Стаття 22. Винагорода авторам технологій та/або їх складових та особам, які здійснюють їх трансфер

1. Між підприємством, науковою установою, організацією чи вищим навчальним закладом, де створено технологію та/або її складові та/або куди здійснюється її трансфер, і авторами технології або її складових укладається договір, в якому визначаються майнові права, що передаються за цим договором, умови виплати та розмір винагороди за передачу і використання майнових прав на технологію або її складові.

2. Підприємство, наукова установа, організація та вищий навчальний заклад, яким передано майнові права на технології чи їх складові, не рідше ніж один раз на рік і не пізніше ніж через місяць після закінчення бюджетного року, а у разі

надання ліцензії на використання запатентованих складових технологій іншим особам – протягом місяця після одержання ліцензійних платежів виплачують авторам технологій винагороду.

3. Розмір, строки і порядок виплати винагороди авторам технологій та/або їх складових у разі відсутності договору з ними і особам, які здійснюють їх трансфер, визначаються колективними договорами, що укладаються в організаціях, які є розробниками технологій та їх складових, з урахуванням творчого вкладу авторів у їх створення, обсягу і доцільності виконання певних робіт особами, які здійснюють трансфер технологій.

4. Розмір винагороди авторам технологій та їх складових визначається як частка доходу, одержаного внаслідок їх використання, або у фіксованій сумі на одиницю продукції відповідно до її ціни, або у фіксованій сумі частини доходів, одержаних від передачі технологій або їх складових, або з урахуванням іншої вигоди, яка може бути отримана за використання технологій, що підтверджено відповідними документами.

Авторам технологій або їх складових винагорода розраховується і виплачується:

1) у разі використання технологій, при цьому розмір винагороди співвідноситься з обсягом продажу продукції, одержаної в результаті їх використання, та/або з іншою вигодою, яка може бути одержана від їх використання;

2) в інших випадках, що визначаються договором з автором.

5. Кабінет Міністрів України встановлює мінімальні ставки винагороди авторам технологій та особам, які здійснюють їх трансфер.

6. Спори щодо розміру і порядку виплати винагороди авторам технологій та особам, які здійснюють їх трансфер, вирішуються у судовому порядку.

Стаття 23. Використання коштів, одержаних у результаті трансферу технологій

1. Кошти, одержані у результаті трансферу технологій, створених за рахунок бюджетних коштів (у вигляді періо-

дичних та/або разових виплат (роялті)), майнові права на які має організація-розробник згідно із статтею 11 цього Закону, підлягають використанню організацією-розробником для виплати винагороди авторам технологій та/або об'єктів права інтелектуальної власності, для розвитку інноваційної діяльності та трансферу технологій організації, зокрема оплати закордонного патентування.

2. Порядок і напрями використання коштів, одержаних у результаті трансферу технологій, створених за рахунок бюджетних коштів, визначаються Кабінетом Міністрів України.

Стаття 24. Державна підтримка та особливості кредитування трансферу технологій

1. Підприємствам, що належать до сфери управління центральних органів виконавчої влади, до відання Національної академії наук України та галузевих академій наук, що здійснюватимуть випуск продукції за державним замовленням, за рішенням Кабінету Міністрів України, виключно у межах повноважень, встановлених законом про Державний бюджет України, можуть надаватися державні гарантії щодо погашення кредитів комерційних банків, наданих для придбання технологій та їх складових, необхідність застосування яких визначена потребами держави і суспільства у цих технологіях.

2. Державою запроваджуються заходи щодо підтримки трансферу технологій як пріоритетного напрямку інноваційної діяльності відповідно до статті 6 Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні».

Розділ VI ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.

2. Кабінету Міністрів України протягом трьох місяців з дня набрання чинності цим Законом:

внести на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо приведення законів України у відповідність із цим Законом;

привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;

забезпечити приведення міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом;

забезпечити прийняття нормативно-правових актів, необхідних для реалізації цього Закону.

Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків»,

який визначає правові та економічні засади запровадження та функціонування спеціального режиму інноваційної діяльності технологічних парків «Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка» (м. Київ), «Інститут електрозварювання імені Є.О. Патона» (м. Київ), «Інститут монокристалів» (м. Харків), «Вуглемаш» (м. Донецьк), «Інститут технічної теплофізики» (м. Київ), «Київська політехніка» (м. Київ), «Інтелектуальні інформаційні технології» (м. Київ), «Укрінфотех» (м. Київ), «Агротехнопарк» (м. Київ), «Еко-Україна» (м. Донецьк), «Наукові і навчальні прилади» (м. Суми), «Текстиль» (м. Херсон), «Ресурси Донбасу» (м. Донецьк), «Український мікробіологічний центр синтезу та новітніх технологій» (УМБІЦЕНТ) (м. Одеса), «Яворів» (Львівська область), «Машинобудівні технології» (м. Дніпропетровськ) (далі – технологічні парки).

Вказаний режим фактично полягає в отриманні технопарками, їх учасниками та спільними підприємствами певних пільгових умов для здійснюваної ними інноваційної діяльності. Відповідно до ч. 1 ст. 3 зазначеного Закону спеціальний режим інноваційної діяльності запроваджується для технопарку строком на 15 років і діє при виконанні його проектів.

Проблема на сьогодні полягає не у збільшенні кількості технопарків, а в активізації їхньої діяльності шляхом запровадження стимулів, у тому числі і податкових, які довели свою дієвість у 2000-2004 рр. У зв'язку з чим Держінформнаукою було розроблено проект Закону України «Про внесення змін

до Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», спрямований на активізацію діяльності технологічних парків, стимулювання реалізації інноваційних проектів, а також чітко визначення механізмів дії окремих положень цього Закону. Проект акта передбачає:

- спрощення порядку реєстрації технопарків;
- визначення підстав щодо встановлення строку дії та порядку запровадження спеціального режиму інноваційної діяльності технопарків під час виконання проектів;
- зміни механізму державної реєстрації проектів технопарків та підстав для скасування державної реєстрації;
- посилення контролю та відповідальності за реалізацію проектів технологічних парків, а також за використання коштів спеціального рахунку, що спрямовуються на виконання проектів технопарку;
- зміни до термінології, що використовується в Законі.

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків⁴⁶

*(Відомості Верховної Ради України (ВВР),
1999, N 40, ст.363)*

Цей Закон визначає правові та економічні засади запровадження та функціонування спеціального режиму інноваційної діяльності технологічних парків «Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка» (м. Київ), «Інститут електрозварювання імені Є.О. Патона» (м. Київ), «Інститут монокристалів» (м. Харків), «Вуглемаш» (м. Донецьк), «Інститут технічної теплофізики» (м. Київ), «Київська політехніка» (м. Київ), «Інтелектуальні інформаційні технології» (м. Київ), «Укрінфотех» (м. Київ), «Агротехнопарк» (м. Київ), «Еко-Україна» (м. Донецьк), «Наукові і навчальні прилади» (м. Суми), «Текстиль» (м. Херсон), «Ресурси Донбасу» (м. Донецьк), «Український мікробіологічний

⁴⁶ <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/991-14>

центр синтезу та новітніх технологій» (УМБІЦЕНТ) (м. Оdesa), «Яворів» (Львівська область), «Машинобудівні технології» (м. Дніпропетровськ) (далі – технологічні парки).

Розділ I

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Терміни, які вживаються в цьому Законі

Для цілей цього Закону терміни вживаються в такому значенні:

1) технологічний парк (технопарк) – юридична особа або група юридичних осіб (далі – учасники технологічного парку), що діють відповідно до договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів з метою створення організаційних засад виконання проектів технологічних парків з виробничого впровадження наукоємних розробок, високих технологій та забезпечення промислового випуску конкурентоспроможної на світовому ринку продукції;

2) договір про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів учасників технологічного парку (далі – договір) – договір між юридичними особами – учасниками технологічного парку, що містить відомості про склад учасників технологічного парку, їх права та обов'язки, пріоритетні напрями діяльності технологічного парку, органи управління і керівний орган технологічного парку, їх повноваження та порядок прийняття ними рішень, порядок фінансування діяльності органів управління і керівного органу, порядок прийняття нових учасників технологічного парку та виключення з числа учасників технологічного парку, порядок ліквідації технологічного парку (припинення дії договору);

3) учасники технологічного парку – юридичні особи – суб'єкти наукової, науково-технічної, підприємницької діяльності, що уклали між собою договір згідно з цим Законом;

4) керівний орган технологічного парку – юридична особа – один з учасників технологічного парку, який від імені учасників технопарку відкриває спеціальний рахунок технологічного парку і на якого за договором покладені функції

поточного керівництва діяльністю технологічного парку, у тому числі щодо оформлення проектів технологічного парку, використання в установленому цим Законом порядку коштів спеціального рахунку технологічного парку, контролю за використанням коштів спеціальних рахунків учасників технологічного парку, перевірки та підготовки пропозицій щодо внесення змін або припинення виконання проектів технологічного парку, підготовки звітів про діяльність технологічного парку, представлення інтересів учасників технологічного парку в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, укладання відповідно до законодавства договорів від імені технологічного парку, та інші функції відповідно до договору;

5) спільне підприємство – підприємство, створене для виконання проектів технологічного парку, одним із засновників якого є технологічний парк або учасник технологічного парку, а іншими – резиденти чи нерезиденти, сумарний внесок яких до статутного фонду становить суму в національній валюті, еквівалентну не менше 50 000 доларів США;

6) проект технологічного парку – підготовлений технологічним парком комплект документів, який включає опис взаємозв'язаних заходів технологічного парку, визначає його учасників та спільні підприємства (виконавців проекту), співвиконавців і виробників продукції щодо проведення наукових досліджень, технічного, технологічного, конструкторського проектування, випуску дослідних партій та промислового виробництва інноваційної продукції, а також щодо фінансового, кадрового, маркетингового та комерційного забезпечення виробничого впровадження нових товарів і надання послуг, що пройшов у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку експертизу і внесений до державного реєстру, який веде центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності. Номенклатура та обсяги ввезення в Україну необхідних для реалізації проекту технологічного парку матеріалів, устаткування, обладнання, комплектуючих та інших товарів, а також об'єми експериментального, дослідного та промислового виробництва ін-

новаційної продукції визначаються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності, індивідуально для кожного проекту;

7) спеціальний режим інноваційної діяльності – правовий режим, який передбачає надання державної підтримки щодо стимулювання діяльності технологічних парків, їх учасників та спільних підприємств при реалізації проектів за пріоритетними напрямками діяльності технологічних парків;

8) пріоритетні напрями діяльності технологічного парку – економічно і соціально зумовлені напрями науково-технічної та інноваційної діяльності технологічного парку, що відповідають визначеним законодавством науково-технічним та інноваційним пріоритетам і спрямовані на промислове виробництво конкурентоспроможної високотехнологічної та інноваційної продукції і насичення нею внутрішнього ринку та забезпечення експортного потенціалу держави.

Стаття 2. Сфера дії цього Закону

Дія цього Закону поширюється на технологічні парки, їх учасників та спільні підприємства, що виконують проекти технологічних парків за пріоритетними напрямками діяльності технологічних парків.

Розділ II

СПЕЦІАЛЬНИЙ РЕЖИМ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття 3. Спеціальний режим інноваційної діяльності

технологічних парків

Спеціальний режим інноваційної діяльності запроваджується для технологічного парку строком на 15 років і діє при виконанні проектів технологічного парку.

Державне сприяння інноваційній діяльності технологічних парків здійснюється шляхом державної фінансової підтримки та цільового субсидювання проектів технологічних парків.

Стаття 4. Державна реєстрація технологічного парку

Державна реєстрація технологічного парку (1657-2006-ц) здійснюється центральним органом виконавчої влади,

що реалізує державну політику у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності. Технопарку видається свідоцтво про державну реєстрацію встановленого зразка. Підставою для державної реєстрації технологічного парку є включення його до переліку технопарків, що наведений у преамбулі цього Закону.

Стаття 5. Проекти технологічних парків

Проекти технологічних парків, реалізація яких здійснюється згідно з вимогами цього Закону, розробляються відповідно до пріоритетних напрямів діяльності технологічних парків.

Пріоритетні напрями діяльності для кожного з технологічних парків розробляються відповідно до законів України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» (2623-14) та «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» (433-15), розглядаються Президією Національної академії наук України та затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері науки.

Розгляд, експертиза, державна реєстрація проектів технологічних парків здійснюються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності, за поданням Національної академії наук України в порядку (2311-99-п), визначеному Кабінетом Міністрів України.

Центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності, на проекти технологічних парків, що пройшли розгляд, експертизу і відповідно до встановленого Кабінетом Міністрів України порядку включені до державного реєстру, видається свідоцтво встановленого зразка про державну реєстрацію проекту технологічного парку.

Свідоцтво про державну реєстрацію проекту технологічного парку видається у строк, що не може перевищувати 90 днів з дня подачі проекту технологічного парку до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності.

Свідоцтво про державну реєстрацію проекту технологічного парку видається на строк реалізації цього проекту, але

не більш як на п'ять років, і є підставою для запровадження спеціального режиму інноваційної діяльності відповідно до цього Закону та відкриття спеціальних рахунків технологічних парків, їх учасників та спільних підприємств.

Стаття 6. Фінансова підтримка проектів технологічних парків

Для фінансової підтримки проектів технологічних парків запроваджується бюджетна програма підтримки діяльності технологічних парків.

Для реалізації проектів технологічних парків щорічно в Державному бюджеті України за бюджетною програмою підтримки діяльності технологічних парків визначаються кошти, що спрямовуються на:

повне або часткове (до 50 відсотків) безвідсоткове кредитування (на умовах інфляційної індексації) проектів технологічних парків;

повну або часткову компенсацію відсотків, сплачуваних виконавцями проектів технологічних парків комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам за кредитування проектів технологічних парків.

Порядок надання фінансової підтримки технологічним паркам, їх учасникам та спільним підприємствам для реалізації проектів технологічних парків встановлюється Кабінетом Міністрів України відповідно до закону.

Стаття 7. Цільові субсидії технологічних парків

Для реалізації проектів технологічних парків технологічним паркам, їх учасникам та спільним підприємствам, що виконують проекти технологічних парків, державою надаються цільові субсидії у вигляді:

сум ввізного мита, що нараховуються згідно з митним законодавством України, при ввезенні в Україну для реалізації проектів технологічних парків нових устаткування, обладнання та комплектуючих, а також матеріалів, які не виробляються в Україні. { Абзац другий частини першої статті 7 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2756-VI (2756-17) від 02.12.2010 }

Суми ввізного мита, що нараховуються згідно з митним законодавством України при ввезенні в Україну для реалі-

зації проектів технологічних парків нових устаткування, обладнання та комплектуючих, а також матеріалів, які не виробляються в Україні, технологічні парки, їх учасники та спільні підприємства не перераховують до бюджету, а зараховують на спеціальні рахунки технологічних парків, їх учасників та спільних підприємств.

При цьому на спеціальні рахунки учасників технологічних парків та спільних підприємств, які є виконавцями проектів технологічних парків, зараховуються 50 відсотків сум ввізного мита, а решта 50 відсотків сум ввізного мита зараховуються на спеціальний рахунок керівного органу відповідного технологічного парку.

Порядок зарахування сум ввізного мита на спеціальні рахунки технологічних парків, їх учасників та спільних підприємств, порядок використання коштів цільових субсидій та порядок контролю за їх використанням (1643-2006-п) встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Стаття 8. Використання коштів цільових субсидій

Зараховані на спеціальні рахунки технологічних парків, їх учасників та спільних підприємств кошти цільових субсидій використовуються технологічними парками, їх учасниками та спільними підприємствами при реалізації проектів технологічних парків на:

проведення наукових, науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт за пріоритетними напрямками діяльності технологічних парків;

створення, розвиток, модернізацію та реконструкцію науково-технологічних, експериментальних та дослідно-промислових дільниць, у тому числі на інструменти, обладнання та устаткування, що використовуються для цілей інноваційної діяльності;

підготовку конструкторської та технологічної документації, технічних умов, технічних проектів та витрати на підготовку виробництва інноваційної продукції;

патентування розробок, придбання прав на об'єкти права інтелектуальної власності (патентів, ліцензій на використання винаходів, корисних моделей, промислових зразків, ноу-хау тощо);

накладні та поточні витрати (на матеріали, технічне забезпечення тощо), що виникають у ході інноваційної діяльності;

придбання обладнання, устаткування та інших засобів виробництва, пов'язаних з впровадженням інновацій;

науково-організаційну діяльність керівного органу технопарку, проведення та участь у роботі наукових, науково-технічних конференцій, семінарів та виставок, публікацію результатів наукових досліджень за пріоритетними напрямками діяльності технологічних парків.

Кошти цільових субсидій, зараховані при реалізації проекту технологічного парку на спеціальні рахунки його учасників та спільних підприємств і не використані протягом наступних трьох місяців після закінчення строку виконання проекту технологічного парку, підлягають зарахуванню до Державного бюджету України.

Кошти цільових субсидій, зараховані при реалізації проектів технологічного парку на спеціальний рахунок технологічного парку (або керівного органу технопарку) і не використані протягом строку дії свідоцтва про державну реєстрацію технологічного парку, після закінчення строку дії свідоцтва про державну реєстрацію технологічного парку підлягають зарахуванню до Державного бюджету України.

Реалізація проекту технологічного парку не може бути підставою для зниження податкових зобов'язань за основним видом діяльності виконавця цього проекту технологічного парку.

Стаття 9. Кредити для проектів технологічних парків

Проекти технологічних парків є пріоритетними для залучення коштів Української державної інноваційної компанії та її регіональних відділень.

Стаття 11. Особливості валютного регулювання

Розрахунки за експортно-імпортними операціями, що здійснюються при виконанні відповідно до цього Закону проектів технологічних парків, проводяться у строк до 150 календарних днів.

Кошти, що надійшли в іноземній валюті від реалізації продукції (продажу товарів, виконання робіт, надання по-

слуг) технологічних парків, їх учасників та спільних підприємств, не підлягають обов'язковому продажу.

Стаття 12. Контроль і відповідальність за реалізацію проектів технологічних парків

Контроль та моніторинг за реалізацією проектів технологічних парків (517-2007-п) здійснює центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності, в установленому Кабінетом Міністрів України порядку.

Технологічні парки, їх учасники та спільні підприємства здійснюють окремий бухгалтерський та податковий облік операцій, пов'язаних з реалізацією проектів технологічних парків.

Суми цільових субсидій, зараховані на спеціальний рахунок технологічного парку, їх учасників та спільних підприємств і використані не за призначенням, підлягають стягненню до Державного бюджету України.

У разі нецільового використання ввезених на територію України матеріалів, устаткування, обладнання, комплектуючих та інших товарів, не для потреб реалізації проектів технологічних парків, суми ввізного мита, що нараховуються згідно з митним законодавством України, підлягають стягненню до Державного бюджету України. При цьому платник податку зобов'язаний збільшити податкові зобов'язання за наслідками податкового періоду, в якому відбулося таке порушення, на суму ввізного мита, що мала бути сплачена при ввезенні на територію України таких товарів, а також сплатити пеню, нараховану на таку суму ввізного мита, виходячи з 120 відсотків облікової ставки Національного банку України, що діяла на день збільшення податкового зобов'язання, за період їх нецільового використання.

Відповідальність за нецільове використання ввезених на територію України матеріалів, устаткування, обладнання, комплектуючих та інших товарів, а також коштів цільових субсидій, зарахованих на спеціальні рахунки технологічних парків, їх учасників та спільних підприємств, несуть керівники технологічних парків, їх учасників та спільних підприємств згідно із законом.

У разі якщо при реалізації проектів технологічних парків виявлені порушення технологічними парками, їх учасниками та спільними підприємствами вимог статей 7 і 8 цього Закону, державна реєстрація таких проектів технологічних парків скасовується за рішенням центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності. При цьому технологічні парки, їх учасники та спільні підприємства – виконавці таких проектів зобов'язані за наслідками податкового періоду, на який припадає скасування державної реєстрації проектів технологічного парку, збільшити свої податкові зобов'язання на суму зарахованих на спеціальний рахунок коштів цільових субсидій з дати виникнення такого порушення до дати прийняття рішення про скасування державної реєстрації проекту технологічного парку, а також сплатити пеню, нараховану на зазначену суму, виходячи з 120 відсотків облікової ставки Національного банку України, що діяла на день збільшення податкового зобов'язання.

Стаття 13. Особливості дії законодавства України при запровадженні спеціального режиму інноваційної діяльності

Відносини, пов'язані з виконанням проектів технологічних парків за пріоритетними напрямками діяльності технологічних парків, регулюються цим Законом, а також пов'язаними з ним іншими нормативно-правовими актами.

При запровадженні спеціального режиму інноваційної діяльності технологічних парків законодавство України з питань, урегульованих статтями 5-11 цього Закону, діє з урахуванням особливостей, передбачених цим Законом.

Держава гарантує стабільність установленого цим Законом спеціального режиму інноваційної діяльності технологічних парків. Внесення змін до законодавства не повинно погіршувати умови діяльності технологічних парків, їх учасників та спільних підприємств щодо виконання проектів технологічних парків у спеціальному режимі інноваційної діяльності технологічних парків.

Список рекомендованої літератури

1. Про вищу освіту : Закон України від 14 липня 2014 р. № 1556-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 37-38. – Ст. 2004.
2. Про наукову та науково-технічну діяльність: Закон України від 13.12.1991 р. № 1977-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 12. – Ст. 165.
3. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій : Закон України від 14 вересня 2006 р. № 143-V // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 45. – Ст. 434
4. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків: Закон України від 16.07.1999 р. № 991-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 40. – Ст. 363.
5. Про наукові парки: Закон України від 25.06.2009 р. № 1563-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 51. – Ст. 757.

Розділ 6

НАУКОВИЙ ПАРК – ВАЖЛИВИЙ МЕХАНІЗМ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Закон України «Про наукові парки» Правові засади діяльності наукових парків

Відповідно до Закону України «Про наукові парки»⁴⁷, який регулює правові, економічні, організаційні відносини, пов'язані зі створенням та функціонуванням наукових парків, і спрямований на інтенсифікацію процесів розроблення, упровадження, виробництва інноваційних продуктів та інноваційної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках, в Україні створено 7 наукових парків. На жаль, результати їхньої діяльності ще не такі вагомі, щоб суттєво впливати на розвиток науково-технічної сфери.

Згідно із законом заснувати науковий парк може лише вищий навчальний заклад та/або наукова установа. Мета закону, по задуму розробників, створити перш за все умови для розвитку науково-технічної діяльності вищих навчальних закладів та наукових установ академічної науки. Однак згідно із діючим порядком науковою установою може бути установи підприємств, що відповідають критеріям їх віднесення до наукових. В сьогоденних умовах заводська наука практично не розвивається, вона не має наробок. Головними завданнями цієї науки є технічне оновлення діючого виробництва, як правило на базі готових технологій та обладнання. Але цей статус дає можли-

⁴⁷ Про наукові парки : Закон України від 25 червня 2009 р. № 1563-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 51. – Ст. 757.

вість створювати наукові парки підприємствам, які мають такі установи, і мета їх може бути далеко не розвиток науково-технічної діяльності чи створення і впровадження науково-технічних розробок, а мінімізація податкових зобов'язань перед державним та місцевими бюджетами. Іншими засновниками можуть бути юридичні особи, що уклали засновницький договір з навчальним закладом та/або науковою установою про створення наукового парку. Тобто, це можуть бути будь-які установи, організації і підприємства, що мають можливості для проведення науково-технічної діяльності для доведення наукової чи науково-технічної розробки до інновації з метою її реалізації в виробництві та здійснення інноваційної діяльності, спрямованої на комерціалізацію науково-технічної розробки.

Першим законом, який встановив нормативні правила щодо порядку створення та діяльності такого типу інноваційних структур, як науковий парк, став Закон України «Про науковий парк «Київська політехніка»⁴⁸. У своїй діяльності науковий парк базується на Розпорядженнях Кабінету Міністрів України від 18 липня 2007 р. № 546-р «Про затвердження плану заходів з виконання Закону України «Про науковий парк «Київська політехніка» та від 19 вересня 2007р. № 760 «Про схвалення інноваційної програми наукового парку «Київська політехніка». Зокрема останнім визначені наступні пріоритетні напрями інноваційної діяльності наукового парку «Київська політехніка»:

1. Енергетика сталого розвитку.
2. Розвиток інноваційних складових інформаційного суспільства.
3. Стратегічне планування розвитку систем життєзабезпечення регіонів України.
4. Системи спеціального та подвійного призначення.
5. Біотехнічні системи і технології.

Характерною особливістю вказаних двох законів про наукові парки можна назвати те, що вперше в Україні в нор-

⁴⁸ Про науковий парк «Київська політехніка» : Закон України від 22 грудня 2006 р. № 523-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 10. – Ст. 86.

мативному документі мова йде про встановлення правового режиму майнових прав на технології та об'єкти права інтелектуальної власності, створені із залученням коштів

Державного бюджету України, хоча при цьому стаття закону містить банкетну норму права, в якій визначено, що порядок обмеження використання і розпорядження такими об'єктами права інтелектуальної власності встановлюється законом, який ще має бути розроблений та прийнятий.

Наразі такий закон в Україні відсутній. Не врегульовані ці питання і в чинному Бюджетному кодексі України⁴⁹.

Важливим питанням є законодавче закріплення гарантій збереження та ефективного використання ОПВ, створених за рахунок бюджетних коштів.

Необхідно законодавче визначення правової підстава набуття та правового механізму реалізації права на використання розробок для «власних потреб» суб'єктами, чиїми зусиллями вони були здійснені, але майнові права інтелектуальної власності належать державі; умови переходу майнових прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені із залученням бюджетних коштів, до наукового парку та його партнерів із визначенням статусу права на патентування винаходу та ін. в Україні й за кордоном; надання безвідкличної ліцензії та ліцензії на використання технологій або інших об'єктів права інтелектуальної власності, створених за бюджетні кошти, іншим комерційним структурам; розподіл отриманих доходів від ліцензійних платежів між державою, розробниками об'єктів права інтелектуальної власності, користувачами технологій й інших розробок, винахідниками; відповідальність та наслідки невикористання та незалучення у господарських обіг технологій, інших об'єктів права інтелектуальної власності, створених за бюджетні кошти, якщо права на такі об'єкти надані їх розробникам.

Не врегульованим до кінця залишається питання взаємин освітніх та наукових організацій і науковців щодо розпорядження об'єктами наукової творчості та іншими об'єктами права інтелектуальної власності, що є результатом

⁴⁹ Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 р. № 2456-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 50-51. – Ст. 572.

інтелектуальних досліджень. Їх правова природа може бути різною – такі об'єкти можуть бути створені за договором або в процесі виконання трудової функції, а так само створені не в зв'язку з основною трудовою діяльністю. Для вирішення зазначеного питання необхідно визначити режим охорони і захисту об'єктів наукової творчості. *По-перше*, мова йде про те, що такі об'єкти можуть не містити в собі об'єкти патентної охорони і тоді вони будуть захищатися тільки авторським правом, що, як відомо, захищає форму.

На сьогодні ж важливим є сам зміст наукової інформації, що містять об'єкти наукової творчості і який, головним чином, ніяк не захищається. По-друге, і Закон України «Про наукові парки» і Закон України «Про науковий парк «Київська політехніка» для подолання наявної в них правової колізії, коли встановлений законом принцип визнання майнових прав на створений інтелектуальний результат ігнорує права їх авторів, вимагають приведення у відповідність до вимог цивільного законодавства щодо розподілу майнових прав на об'єкти права інтелектуальної власності між інвестором, виконавцем проекту творцем.

ЗАКОН УКРАЇНИ **Про наукові парки⁵⁰**

Цей Закон регулює правові, економічні, організаційні відносини, пов'язані із створенням та функціонуванням наукових парків, і спрямований на інтенсифікацію процесів розроблення, впровадження, виробництва інноваційних продуктів та інноваційної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Розділ I **ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ** **Стаття 1. Визначення термінів**

У цьому Законі нижченаведені терміни вживаються в такому значенні:

⁵⁰ <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1563-17>

договір про партнерство з науковим парком – договір між науковим парком і суб'єктами господарювання щодо умов участі суб'єктів господарювання у процесі розроблення та виконання проектів наукового парку; { Абзац другий статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3524-VI (3524-17) від 16.06.2011 }

засновники наукового парку – вищий навчальний заклад IV рівня акредитації (далі – вищий навчальний заклад) та/або наукова установа та інші юридичні особи, що уклали засновницький договір про створення наукового парку;

науковий парк – юридична особа, що створюється з ініціативи вищого навчального закладу та/або наукової установи шляхом об'єднання внесків засновників для організації, координації, контролю процесу розроблення і виконання проектів наукового парку;

партнери наукового парку – суб'єкти господарювання, що уклали з науковим парком договір про партнерство;

пріоритетні напрями діяльності наукового парку – економічно і соціально зумовлені наукові, науково-технічні та інноваційні напрями діяльності, що відповідають меті створення наукового парку, галузевому профілю та/або спеціалізації вищого навчального закладу та/або наукової установи (які є базовими елементами наукового парку), враховують потреби регіону (території), в якому створено науковий парк, та узгоджуються з напрямками діяльності, визначеними законами України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» (2623-14), «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» (3715-17) та іншими законодавчими актами України в науковій, науково-технічній та інноваційній сферах;

проект наукового парку – пакет документів, що визначає процедуру і комплекс необхідних заходів щодо розроблення, створення та реалізації інноваційного продукту чи інноваційної продукції і містить дані про матеріально-технічні, фінансові, кадрові ресурси, необхідні для виконання науковим парком та його партнерами проекту наукового парку згідно з вимогами цього Закону. { Абзац сьомий статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3524-VI від 16.06.2011 р.

Стаття 2. Законодавство про науковий парк

Науковий парк створюється та діє відповідно до Господарського (436-15) та Цивільного (435-15) кодексів України, законів України «Про вищу освіту» (2984-14), «Про інвестиційну діяльність» (1560-12), «Про наукову і науково-технічну діяльність» (1977-12), «Про інноваційну діяльність» (40-15), «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» (143-16), інших нормативно-правових актів, що регулюють відносини в науково-технічній та інноваційній сферах, з урахуванням особливостей, передбачених цим Законом.

Розділ II

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВОГО ПАРКУ

Стаття 3. Мета створення наукового парку

Науковий парк створюється з метою розвитку науково-технічної та інноваційної діяльності у вищому навчальному закладі та/або науковій установі, ефективного та раціонального використання наявного наукового потенціалу, матеріально-технічної бази для комерціалізації результатів наукових досліджень і їх впровадження на вітчизняному та закордонному ринках.

Стаття 4. Функції наукового парку

Основними функціями наукового парку є:

створення нових видів інноваційного продукту, здійснення заходів щодо їх комерціалізації, організація та забезпечення виробництва наукоємної, конкурентоспроможної на внутрішніх і зовнішніх ринках інноваційної продукції;

інформаційно-методичне, правове та консалтингове забезпечення засновників і партнерів наукового парку, надання патентно-ліцензійної допомоги;

залучення студентів, випускників, аспірантів, науковців та працівників вищого навчального закладу та/або наукової установи до розроблення і виконання проектів наукового парку;

сприяння розвитку та підтримка малого інноваційного підприємництва;

організація підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів, необхідних для розроблення і реалізації проектів наукового парку;

залучення і використання у своїй діяльності ризикового (венчурного) капіталу, підтримка наукоємного виробництва;

захист та представництво інтересів засновників і партнерів наукового парку в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, а також у відносинах з іншими суб'єктами господарювання під час організації та виконання проектів наукового парку в межах, визначених установчими документами наукового парку;

розвиток міжнародного і вітчизняного співробітництва у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності, сприяння залученню іноземних інвестицій;

виконання інших функцій, не заборонених законодавством України.

Стаття 5. Установчі документи наукового парку

1. Науковий парк створюється і діє на основі засновницького договору та статуту, вимоги до яких визначаються цим Законом.

2. У засновницькому договорі про створення наукового парку визначаються зобов'язання засновників створити науковий парк, порядок їх спільної діяльності щодо його створення, умов передання науковому парку майна та нематеріальних активів засновників з урахуванням особливостей, встановлених цим Законом.

3. У статуті наукового парку зазначаються найменування юридичної особи, мета, завдання та функції наукового парку згідно з вимогами цього Закону, відомості про склад засновників, розмір і порядок створення статутного та інших фондів, порядок розподілу прибутку і збитків, органи управління науковим парком, їх компетенція, порядок прийняття ними рішень, порядок вступу до наукового парку та виходу з нього, порядок ліквідації та інші відомості, що відповідають законодавству України та цьому Закону.

Стаття 6. Обмеження діяльності наукового парку

У рамках діяльності наукового парку не допускається

здійснення таких видів діяльності як торговельно-посередницька діяльність, надання послуг побутового призначення, виробництво і переробка підакцизних товарів та інших, що не відповідають меті наукового парку.

Стаття 7. Створення наукового парку

1. Рішення про створення наукового парку приймається його засновниками за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері науки та інновацій, в порядку (93-2010-п), визначеному Кабінетом Міністрів України.

2. У разі якщо засновниками наукового парку є суб'єкти господарювання державної або комунальної власності, що здійснюють свою діяльність на основі права господарського відання або права оперативного управління, рішення про участь таких засновників у заснуванні наукового парку приймається за погодженням з відповідними органами, в управлінні яких перебуває державна або комунальна власність, закріплена за такими суб'єктами господарювання.

3. Для погодження рішення про створення наукового парку подаються:

проекти установчих документів наукового парку;

перелік пріоритетних напрямів діяльності наукового парку;

дані про наукові результати, реалізація яких забезпечить розвиток наукового парку;

відомості про засновників наукового парку, наявну та потенційну виробничу, інженерну, транспортну і соціальну інфраструктури, що будуть використовуватися в діяльності наукового парку.

4. Науковий парк набуває статусу юридичної особи з дня його державної реєстрації у встановленому законом порядку.

5. У найменуваннях інших юридичних осіб забороняється використовувати слова «науковий парк».

Стаття 8. Пріоритетні напрями діяльності наукового парку

1. Перелік пріоритетних напрямів діяльності наукового парку формується згідно із законами України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» (2623-14) та «Про

пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» (3715-17) відповідно до напрямів наукової діяльності вищого навчального закладу та/або наукової установи з урахуванням потреб регіону (території), де розташований науковий парк.

2. Перелік пріоритетних напрямів діяльності наукового парку затверджується центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері науки та інновацій, при погодженні рішення про створення наукового парку.

Стаття 9. Статус засновників наукового парку

1. Засновники наукового парку зберігають статус юридичної особи і на них поширюється дія законів щодо регулювання їх діяльності.

2. Засновник наукового парку має право:

добровільно вийти з наукового парку на умовах і в порядку, визначених статутом наукового парку, із збереженням взаємних зобов'язань та укладених договорів з іншими суб'єктами господарювання;

одержувати від наукового парку в установленому порядку інформацію, пов'язану з його діяльністю;

одержувати частину прибутку від діяльності наукового парку в порядку, встановленому статутом наукового парку.

Стаття 10. Органи управління наукового парку

Науковий парк має вищий орган управління наукового парку та виконавчий орган управління наукового парку. Функції органів управління наукового парку визначаються його статутом.

Стаття 11. Вищий орган управління наукового парку

1. Вищим органом управління наукового парку є загальні збори засновників наукового парку, функції яких визначаються статутом наукового парку.

2. Вищий орган управління наукового парку:

затверджує статут наукового парку та вносить зміни до нього;

утворює виконавчий орган наукового парку;

вирішує фінансові та інші питання відповідно до статуту наукового парку.

Стаття 12. Виконавчий орган управління наукового парку

1. Виконавчий орган управління наукового парку формується загальними зборами засновників у порядку, встановленому статутом наукового парку.

2. Виконавчий орган управління наукового парку вирішує питання поточної діяльності з метою координації діяльності його засновників і партнерів щодо виконання проектів наукового парку.

Стаття 13. Особливості статусу вищого навчального закладу або наукової установи – засновника наукового парку

1. Вищий навчальний заклад та/або наукова установа можуть бути засновниками юридичних осіб та/або їх об'єднань для організації та виконання проектів наукового парку.

2. Вищий навчальний заклад та/або наукова установа мають право бути орендодавцем приміщень та обладнання для наукового парку та його партнерів на строк реалізації проектів наукового парку згідно із статтею 20 цього Закону.

3. Вищий навчальний заклад та/або наукова установа беруть участь у формуванні статутного капіталу наукового парку шляхом внесення до нього нематеріальних активів (майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності) у порядку, встановленому законодавством України.

4. У разі ліквідації наукового парку за рішенням засновників або на підставі рішення суду, в тому числі про визнання наукового парку банкрутом, майнові права на об'єкти інтелектуальної власності, створені за рахунок бюджетних коштів, не включаються до складу ліквідаційної маси і повертаються вищому навчальному закладу та/або науковій установі, що вносили їх до статутного капіталу наукового парку.

5. Певний вищий навчальний заклад та/або певна наукова установа можуть бути засновниками одного наукового парку.

6. Вищий навчальний заклад та/або наукова установа здійснюють контроль за діяльністю наукового парку, щорічно заслуховують звіти про його діяльність.

Розділ III
ОСОБЛИВОСТІ РОЗРОБЛЕННЯ
ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЕКТІВ НАУКОВОГО ПАРКУ
Стаття 14. Розроблення та прийняття проектів наукового парку

1. Проекти наукового парку розробляються на конкурсних засадах у рамках пріоритетних напрямів діяльності наукового парку з урахуванням вимог законів України «Про інноваційну діяльність» (40-15), «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» (143-16), «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» (991-14).

2. Проекти наукового парку подаються до виконавчого органу управління наукового парку юридичними та/або фізичними особами відповідно до умов конкурсу пропозицій щодо реалізації пріоритетних напрямів діяльності наукового парку (далі – конкурс).

3. Положення про проведення конкурсу розробляється та затверджується виконавчим органом управління наукового парку.

4. За результатами конкурсу виконавчий орган управління наукового парку приймає рішення про виконання проекту наукового парку та укладає договір про партнерство.

Стаття 15. Реєстрація проектів наукового парку

1. Виконавчим органом управління наукового парку здійснюється реєстрація всіх проектів наукового парку, на реалізацію яких укладено договір про партнерство.

2. Проекти наукового парку, реалізація яких потребує державної підтримки згідно із статтею 19 цього Закону, підлягають державній реєстрації центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері наукової та науково-технічної діяльності, в порядку (1101-2012-п), визначеному Кабінетом Міністрів України.

3. Проекти наукового парку, що виконуються за рахунок коштів наукового парку та його партнерів і не передбачають державної підтримки, не потребують державної реєстрації.

4. До проектів наукового парку, що потребують ввезення наукового, лабораторного і дослідницького обладнання, а

також комплектуючих та матеріалів, що не виробляються в Україні, додаються документи з номенклатурою та обсягами ввезення такого наукового, лабораторного і дослідницького обладнання, а також комплектуючих та матеріалів. Ці документи є невід'ємною частиною проекту наукового парку.

5. Строк реалізації проекту наукового парку не може перевищувати семи років з дня його державної реєстрації.

Стаття 16. Моніторинг реалізації проектів наукових парків

1. Виконавчий орган управління наукового парку здійснює моніторинг реалізації проектів наукового парку.

2. За результатами виконання проектів наукового парку партнери наукового парку подають звіти до виконавчого органу управління наукового парку відповідно до умов договору про партнерство.

3. Виконавчий орган управління наукового парку подає узагальнений звіт про результати роботи наукового парку відповідному вищому навчальному закладу або науковій установі та центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері науки та інновацій, щорічно, до 1 лютого кожного наступного року, або на їх вимогу.

4. У разі недотримання партнером наукового парку вимог проекту наукового парку, показників та строків його реалізації виконавчий орган управління наукового парку може прийняти рішення про припинення виконання проекту наукового парку в повному обсязі або частково внаслідок односторонньої відмови від виконання умов договору про партнерство, що вважатиметься відповідно розірваним або зміненим.

5. Виконавчий орган управління наукового парку за проектом наукового парку, якому відповідно до цього Закону надано державну підтримку, у триденний строк з дня прийняття рішення про припинення виконання проекту наукового парку в повному обсязі або частково подає до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері наукової та науково-технічної діяльності, обґрунтоване подання про скасування державної реєстрації проекту наукового парку або внесення змін до державного реєстру проектів наукового парку.

6. Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері наукової та науково-технічної діяльності, за обґрунтованим поданням виконавчого органу наукового парку у встановленому законодавством порядку скасовує державну реєстрацію проекту наукового парку або вносить відповідні зміни до державного реєстру проектів наукового парку.

7. У разі скасування державної реєстрації проекту наукового парку щодо нього припиняється дія статей 19, 20 цього Закону.

8. Майнові, фінансові та інші наслідки, що можуть виникнути між партнерами наукового парку в разі припинення виконання проекту наукового парку в повному обсязі або частково, визначаються у договорі про партнерство.

9. Результати виконання проекту наукового парку приймаються виконавчим органом управління наукового парку відповідно до умов договору про партнерство та технічних завдань проекту наукового парку.

Розділ IV ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВИХ ПАРКІВ

Стаття 17. Майнові права на технології та об'єкти права інтелектуальної власності

1. Розроблення і реалізація проектів наукового парку здійснюються за рахунок коштів наукового парку і його партнерів та/або за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів.

3. Майнові права на технології та об'єкти права інтелектуальної власності, створені під час виконання проектів наукового парку, є власністю наукового парку та/або його партнерів, крім випадків, зазначених у частині четвертій цієї статті.

4. Центральний орган виконавчої влади, у сфері управління якого перебуває вищий навчальний заклад або наукова установа, може обмежити в порядку, встановленому законом, майнові права на використання і розпорядження технологій та об'єктів права інтелектуальної власності, створених

із залученням державних коштів, у разі якщо технологію та/ або об'єкт права інтелектуальної власності:

віднесено до сфери національної безпеки і оборони держави;

визнано такими, що мають використовуватися в публічних інтересах;

доведено до промислового використання та реалізації готової продукції виключно за рахунок державних коштів.

5. У випадках, зазначених у частині четвертій цієї статті, науковий парк та/ або його партнери мають право використовувати технологію та/ або об'єкт права інтелектуальної власності, створений із залученням державних коштів, для власних потреб, якщо інше не визначено центральним органом виконавчої влади, у сфері управління якого перебуває вищий навчальний заклад або наукова установа.

6. Науковий парк та/ або його партнери протягом місяця з дня створення із залученням державних коштів технології та/ або об'єкта права інтелектуальної власності зобов'язані повідомити центральному органу виконавчої влади, у сфері управління якого перебуває вищий навчальний заклад або наукова установа, про створену технологію та/ або об'єкт права інтелектуальної власності.

7. Центральний орган виконавчої влади, у сфері управління якого перебуває вищий навчальний заклад або наукова установа, протягом двох місяців з дня отримання повідомлення, передбаченого частиною шостою цієї статті, має повідомити науковому парку та/ або його партнерам про своє рішення щодо обмеження майнових прав на технологію та/ або об'єкт права інтелектуальної власності і підстави такого обмеження відповідно до частини четвертої цієї статті.

8. Якщо центральний орган виконавчої влади, у сфері управління якого перебуває вищий навчальний заклад або наукова установа, протягом строку, зазначеного в частині сьомій цієї статті, не повідомив про прийняте ним рішення науковому парку та/ або його партнерам, виключні майнові права на технологію та/ або об'єкт права інтелектуальної власності без обмежень належать науковому парку та/ або його партнерам відповідно до законодавства України.

9. У разі порушення центральним органом виконавчої влади, у сфері управління якого перебуває вищий навчальний заклад або наукова установа, вимог частин третьої – восьмої цієї статті науковий парк та/або його партнери можуть звернутися до суду з позовом про захист своїх прав.

Стаття 18. Державне замовлення на поставку науковими парками продукції, виконання робіт і надання послуг

1. Звернення наукових парків щодо державного замовлення на поставку продукції, виконання робіт і надання послуг для забезпечення пріоритетних державних потреб розглядається у пріоритетному порядку.

2. Виконання науковим парком державного замовлення здійснюється на договірній (контрактній) основі у порядку, визначеному законом.

Стаття 19. Особливості оподаткування ввізним митом наукового, лабораторного і дослідницького обладнання, комплектуючих та матеріалів для виконання проектів наукових парків

У разі реалізації проекту наукового парку, зареєстрованого згідно з частиною другою статті 15 цього Закону, наукове, лабораторне і дослідницьке обладнання, а також комплектуючі та матеріали, передбачені проектом наукового парку, що ввозяться науковим парком та партнерами наукового парку для його виконання, звільняються від сплати ввізного мита у порядку, встановленому Митним кодексом України (4495-17).

Стаття 20. Оренда приміщень вищого навчального закладу та/або наукової установи – засновника наукового парку

1. За проектами наукового парку, зареєстрованими згідно із статтею 15 цього Закону, реалізація яких передбачає використання приміщень та обладнання вищого навчального закладу та/або наукової установи, за поданням виконавчого органу управління наукового парку між вищим навчальним закладом та/або науковою установою і науковим парком та/або партнером наукового парку укладається договір оренди на строк, передбачений умовами реалізації проекту наукового парку.

Засновники та партнери наукових парків, у господарському віданні чи управлінні яких знаходиться державне майно, можуть надавати його в оренду для виконання проектів наукових парків.

Кошти, що отримані від оренди такого державного майна, спрямовуються орендодавцю на реалізацію проектів наукового парку.

У разі виникнення необхідності у використанні приміщень вищого навчального закладу та/або наукової установи для розміщення наукового парку між науковим парком і вищим навчальним закладом та/або науковою установою укладається договір оренди.

2. У договорах оренди, що укладаються відповідно до частини першої цієї статті, може визначатися особливий порядок сплати комунальних послуг та орендної плати. Розміри та умови їх оплати встановлюються вищим навчальним закладом та/або науковою установою за погодженням з центральним органом виконавчої влади, у сфері управління якого перебуває цей вищий навчальний заклад та/або наукова установа.

Розділ V ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВОГО ПАРКУ

Стаття 21. Майнові відносини та фінансування наукового парку

1. Для виконання статутних завдань науковий парк може створювати статутний і резервний фонди, фонд підтримки інноваційної діяльності та інші фонди, не заборонені законодавством України.

2. Статутний капітал наукового парку поділений на частки між засновниками відповідно до розміру їх вкладу.

3. Вкладом до статутного капіталу наукового парку можуть бути гроші, цінні папери та інші речі або майнові чи інші відчужувані права, що мають грошову оцінку.

4. Суб'єкт господарювання державної або комунальної власності, що здійснює свою діяльність на основі права господарського відання, може передавати належне йому майно

до статутного капіталу наукового парку лише за попередньою згодою центрального органу виконавчої влади, у сфері управління якого він перебуває.

5. Передача до статутного капіталу наукового парку нерухомого майна, а також повітряних і морських суден, суден внутрішнього плавання та рухомого складу залізничного транспорту, що перебувають на балансі державних суб'єктів господарювання, здійснюється за умови додаткового погодження з Фондом державного майна України.

6. Не можуть бути об'єктами передавання до статутного капіталу наукового парку об'єкти державної власності, що мають загальнодержавне значення і не підлягають приватизації відповідно до частини другої статті 5 Закону України «Про приватизацію державного майна» (2163-12), а також об'єкти, включені до переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації, затвердженого Законом України «Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації» (847-14).

7. До джерел фінансування наукового парку належать:
кошти статутного та інших фондів наукового парку;
фінансові надходження від діяльності наукового парку;
інвестиції, надані науковому парку;
благодійні внески для розвитку наукового парку та забезпечення реалізації проектів наукового парку;
кошти державного та місцевих бюджетів;
кошти замовників;
інші надходження, не заборонені законодавством України.

Стаття 22. Розрахункове обслуговування діяльності наукового парку

Науковий парк має право відкривати рахунки в національній та іноземній валютах у банківських та інших фінансових установах.

Стаття 23. Припинення наукового парку

1. Припинення наукового парку здійснюється виключно шляхом його ліквідації за рішенням засновників або на підставі рішення суду.

2. Реорганізація наукового парку забороняється.

Досвід діяльності наукових парків в Україні

За останні роки за підтримки держави проведена велика кількість заходів різного рівня, присвячених покращенню стану сучасної інноваційної політики. Міністерством освіти і науки України проведено низьку заходів щодо адаптації світового досвіду функціонування інноваційних структур різних типів до українських реалій.

Вищі навчальні заклади України залучилися до створення на їх базі інноваційних структур різних типів, зокрема наукових парків. Перший в Україні науковий парк «Київська політехніка» з урахуванням «трикутника знань» («освіта-наука-інноватика») на базі НТУУ «КПІ». був створений згідно з Законом України № 523-V від 22 грудня 2006 р. «Про науковий парк «Київська політехніка»⁵¹. У своїй діяльності науковий парк базується на Розпорядженнях Кабінету Міністрів України від 18 липня 2007 р. № 546-р «Про затвердження плану заходів з виконання Закону України “Про науковий парк «Київська політехніка» та від 19 вересня 2007р. № 760 «Про схвалення інноваційної програми наукового парку «Київська політехніка». Останнім законом визначені наступні пріоритетні напрями інноваційної діяльності наукового парку «Київська політехніка»:

1. Енергетика сталого розвитку.
 2. Розвиток інноваційних складових інформаційного суспільства.
 3. Стратегічне планування розвитку систем життєзабезпечення регіонів України.
 4. Системи спеціального та подвійного призначення.
 5. Біотехнічні системи і технології.
- Схему Наукового парку «Київська політехніка» наведено на рис. 1.

У відповідності з вищевказаним законом університет, як системоутворюючий елемент наукового парку, має наступні можливості:

⁵¹ Закон України «Про науковий парк «Київська політехніка»//Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2007. – № 10. – С. 86-87.

– університет як провідний вищий навчальний заклад може виступати засновником (учасником) юридичних осіб та/або їхніх об'єднань з метою розроблення та реалізації інноваційних продуктів та/або продукції;

– університет має право на строк виконання проектів наукового парку надавати суб'єктам господарювання, які створені науковими та науково-педагогічними працівниками університету, необхідні їм приміщення та обладнання відповідно до договорів, які укладаються між університетом та зазначеними суб'єктами господарювання;

– університет бере участь у формуванні статутного фонду наукового парку шляхом внесення до нього нематеріальних активів (майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності).

Інноваційний бізнес-інкубатор «Київська політехніка», як складова Наукового парку здійснює:

– підтримку нових ідей та сприяння комерційному використанню нових технологічних та технічних рішень;

– «вирощування» нових малих підприємств, створених науковцями, аспірантами, студентами університету; підтримку діючих науково-впроваджувальних підприємств, що здійснюють комерціалізацію науково-технічних розробок університету;

– тренінг персоналу та надання інформаційно-консультаційних послуг.

Технопарк «Київська політехніка» виконує інноваційно-інвестиційні проекти національного масштабу спільно з провідними вітчизняними підприємствами за наступними напрямками:

1) Комп'ютерні та телекомунікаційні технології для навчання, наукових досліджень, мікроелектроніка і нанотехнології;

2) Нові та нетрадиційні технології енергозабезпечення та ресурсозбереження, технології ефективного використання низькосортних палив;

3) Охорона навколишнього середовища та інженерні і біотехнічні розробки по вирішенню екологічних проблем;

4) Удосконалення хімічних технологій промислового призначення, отримання матеріалів з новими функціональними можливостями;

Діяльність Наукового парку «Київськ політехніка» ґрунтується на моделі «потрійної спіралі» (triple helix), розробленої у 1996 р. професором Стенфордського і Единбурзького університетів Генрі Іцковіцем і включає три основні елементи⁵²:

- у суспільстві знань характерне посилення ролі університетів у взаємодії з бізнесом і державою;

- органи влади, науково-освітнє і бізнес середовище прагнуть до співпраці, при цьому інноваційна складова походить із цієї взаємодії, а не з ініціативи держави;

- на додаток до традиційних функцій, кожен з трьох інститутів частково виконує функції іншого. Інститути, які виконують нетрадиційні функції вважаються найважливішим джерелом інновацій.

Так, на основі поєднання інтересів учасників Науковий парк «Київська політехніка» згуртував у своєму складі іноземні та вітчизняні високотехнологічні компанії, наукові групи і кафедри НТУ «КПІ», технопарк «Київська політехніка», інноваційний бізнес-інкубатор «Київська політехніка», наукові, освітні та виробничі організації, а також суб'єкти інноваційної інфраструктури, що здійснюють кадровий, правовий, фінансовий супровід інноваційної діяльності. Протягом 2005-2010 рр. синергетичний ефект від взаємодії учасників наукового парку дозволив вивести на ринок понад 150 нових продуктів і технологій⁵³.

У рамках проекту ЄС «Підтримка наукоємних та інноваційних підприємств та трансферу технологій в Україні» на базі Національного авіаційного університету (м. Київ) створено науковий парк «Аерокосмічні інноваційні технології».

Наприкінці 2010 р. спільно науковими установами НАН України (Інститутом археології, Інститутом біоорганічної хімії та нафтохімії, Інститутом біохімії ім. О.В. Палладіна, Інститутом геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семенкова, Інститутом електрозварювання ім. Є.О. Патона,

⁵² Дежина И.Г. Государство, наука и бизнес в инновационной системе России. – М. : Институт экономики переходного периода, 2007. – 184 с.

⁵³ Там само.

Інститутом історії України, Інститутом металофізики ім. Г.В. Курдюмова, Інститутом мікробіології та вірусології ім. Д.К. Заболотного, Інститутом органічної хімії, Інститутом прикладної фізики, Інститутом проблем матеріалознавства ім. І.М. Францевича, Інститутом проблем реєстрації інформації, Інститутом теоретичної фізики ім. М.М. Боголюбова) і ВНЗ IV рівня акредитації (Київським національним університетом імені Тараса Шевченка, Національним університетом харчових технологій) створено Науковий парк «Київський університет ім. Т.Шевченка.

На сьогоднішній день в Україні створено більше десятка наукових парків, серед яких успішно працюють такі, як НП «АГРОЕКО»⁵⁴, НП «Інноваційний розвиток Поділля»⁵⁵ та ряд інших.

Список рекомендованої літератури

1. Про вищу освіту : Закон України від 14 липня 2014 р. № 1556-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 37-38. – Ст. 2004.
2. Про наукові парки: Закон України від 25.06.2009 р. № 1563-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 51. – Ст. 757.
3. Про науковий парк «Київська політехніка» : Закон України від 22 грудня 2006 р. № 523-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 10. – Ст. 86.
4. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 р. № 2456-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 50-51. – Ст. 572.
5. Дежина И.Г. Государство, наука и бизнес в инновационной системе России. – М. : Институт экономики переходного периода, 2007. – 184с.

⁵⁴ Концепція Наукового парку «АГРОЕКО», Національна академія аграрних наук України, <http://www.researchclub.com.ua/lecture/24/GPLOkNeaHudKlXlThkvM.doc>

⁵⁵ С.Г.Параска, В.Р.Любчик. Концепція створення Наукового парку «Інноваційний розвиток Поділля» // Вісник Хмельницького національного університету, №4, 2012р.,с.245.

6. Концепція Наукового парку «АГРОЕКО» / Національна академія аграрних наук України, <http://www.researchclub.com.ua/lecture/24/GPLOkNeaNudKIXlThkvM.doc>
7. С.Г.Параска, В.Р.Любчик. Концепція створення Наукового парку «Інноваційний розвиток Поділля» // Вісник Хмельницького національного університету, №4, 2012р.,с.245.
8. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України від 08.09.2011 р. № 3715-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 19-20. – Ст. 166.
9. Про затвердження Порядку погодження рішення про створення наукового парку: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.02.2010 р.№ 93 // [Електронний ресурс] // Верховна Рада України [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/93-2010-%D0%BF>
10. Про затвердження Порядку державної реєстрації проектів наукових парків, реалізація яких потребує державної підтримки : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.11.2012 р. № 1101 // [Електронний ресурс] // Верховна Рада України [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1101-2012-%D0%BF>

Навчальне видання

КОНЦЕПТУАЛЬНІ І ПРАВОВІ ОСНОВИ ІННОВАЦІЙ У ВИЩІЙ ОСВІТІ

**Серія «ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР»
Випуск 24**

Навчальний посібник-хрестоматія

**За редакцією
кандидата історичних наук, доцента
Артёмова І.В.**

Коректура: *Середа Л.І.*
Верстання: *Кокіна Р.С.*

Підписано до друку 20.10.2015 р.
Гарнітура Times New Roman Ум.друк.арк. 16,97.
Формат 60x84/16 Зам.№ 116. Тираж 300 прим.

ПП «АУТДОР – ШАРК»
88000, м. Ужгород, пл. Жупанатська, 15/1.
тел.: 3-51-25, e-mail: office@shark.com.ua

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія 3т № 40 від 29 жовтня 2012 року*

Віддруковано: ПП «Демидов А.А.»
м. Ужгород, вул. Митрака, 25

К-65 Концептуальні і правові основи інновацій у вищій освіті: навчальний посібник-хрестоматія / за ред. І.В.Артюмова. – Ужгород: ПП «АУТДОР – ШАРК», 2015. – 336 с.

ISBN 978-617-7132-39-3

Хрестоматія є складовою частиною навчально-методичного комплексу видань, створеного у рамках реалізації НН Інститутом євроінтеграційних досліджень УжНУ наукового проекту «Інноваційний університет – інструмент інтеграції в європейський освітній і науковий простір».

Наводяться і коментуються документи нормативно-правового характеру щодо формування єдиного європейського освітнього і наукового простору, інноваційної діяльності вищих навчальних закладів України в контексті Закону України «Про вищу освіту».

Висвітлюється правове регулювання комерціалізації результатів науково-дослідних робіт, обґрунтовуються принципи діяльності наукових парків як важливого механізму впровадження результатів наукових досліджень, розкриваються актуальні аспекти програми ЄС «Горизонт 2020» – стратегічного напрямку розвитку науки в системі європейського освітнього простору.

Видання присвячене 70-річчю ДВНЗ «УжНУ».

ББК 74.58+67я7
УДК 378:34(075)